ECA NAZ.
XX
B
49
NAPOLI
B 49
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XX
B
49
NAPOLI

Digitized by Google

XX
B
49

J. GOTF

ANUA

ARVA JU
ubi Qu

JURIS C
I. HISTO
II. BIBLI
III. FLORI
Politican
ex Corpo
IV. SERIES
DIGE

Undecima

Sumptibus
PER

J. GOTHOFREDI
MANUALE JURIS,
SEU
PARVA JURIS MYSTERIA,
ubi Quatuor ſequentia continentur.

JURIS CIVILIS ROMANI

I. HISTORIA.

II. BIBLIOTHECA.

III. FLORILEGIUM Sententiarum Juris, Politicarum, & communium Notionum, ex Corpore Juſtinianeo deſumptarum.

IV. SERIES Librorum & Titulorum in DIGESTIS & in CODICE.

Undecima EDITIO, *auctior & accuratior.*

GENEVÆ,

Sumptibus G. DE TOURNES, C PERACHON, RITTER & S. DE TOURNES.

M. DCC. X.

Digitized by Google

Illuſtriſſimo VIRO

D. BASILIO

VICECOMITI FILDINC,

&c.

JACOBUS GOTHOFREDUS.

FLagitabas à me, cùm te unà cum ſpectatæ eruditionis, judiciique Viro D. ROBERTO MASSONO, hac in Urbe familiariter uterer, & deinceps per litera Lutetiâ, illâ Virorum doctiſſimorum vaginâ, perſcriptas, quânam viâ Juris Civilis ſtudium, quod utique *Politicum* nôras rectè ingredi, mox ubi ad rerum actum olim ventum foret, peritiam ejus, eámque haud vulgarem, præſtare liceret. Nam & eò quoque progreſſa eſt inſignis illa naturæ tuæ bonitas, ſummáque ingenii

 felicitas,

felicitas, ut cùm cætera omnia præclarè facias, id quoque velis, id agas, ut ne in hanc tantum partem defeciſſe videâre.

Poteram equidem, quam ipſe mihi jam olim munieram, illico poſtulanti, commonſtrare viam: verùm quia *commonſtraſſe* non ſufficiebat, niſi *demonſtraſſem*, demonſtrare porrò ob repentinum diſceſſum tuum non licuerat, illicò animum ſubiit, hanc explicandæ deinceps paulò prolixius ſuper hâc re ſententiæ meæ occaſionem arripere: Tuâ primùm gratiâ, qui auctor, incentórque mihi ejuſce rei fuiſti, mox in Juris Studioſorum uſum, qui hanc tibi gratiam debituri ſunt: Eò maximè, quia animadverterem, quamplurimos hactenus errare graviter in via Juris diſcendi, atque exinde cùm ipſi nec quicquam ſeſe fatigârunt, injuſtis querelis ipſam Juriſprudentiam fatigare, & quaſi perplexam atque ἀμεθόδευτον proſcribere: eò quod ignorarent, quot quibuſque *gradibus* ad auguſtum illud Juriſprudentiæ templum enitendum eſſet.

Succurren-

Succurrendum igitur & conſulendum erroribus eorum exiſtimavi: Non quidem, quod in proclivi erat, quodque multi ſuo quique ex ingenio fecerunt hactenùs, ut indicinam *Artis* alicujus nudam facerem, verùm ut juſtis, quantum res exigit, libellis rem ipſam oculis ſubjicerem. Quantum enim proderat indicaſſe. Singula, ſi in ſingulis adhuc inveſtigandis operoſè Juris ſtudioſo allaborandum erat? Poteram equidem in ſummam dicere, juris ſtudium ingreſſuro unà cum Inſtitutionibus titulóque de diverſis Regulis Juris, *Hiſtoriam Juris*, prænoſcendam eſſe, ſine quâ veluti faculâ ſacris his initiari fas non eſſet. Poteram dicere, ut in cæteris artibus, ita in hoc quoque ſtudio, inſtrumenta artis ſuæ ſtudioſum noſſe atque in parato, ceu inſtructum fundi alicujus, habere oportere, *Bibliothecam* inquam, *Juris*, ſeu recenſum librorum & monumentorum, quæ ſuperiorum temporum injuria è veteri Juriſprudentiâ Civili reliquæ nobis fecit. Poteram

teram dicere ; eodem tempore, à Catholicis ſeu generalibus incipiendum eſſe, *i. Sententias* rotundiores è libris Juſtinianeis à ſtudioſo, ſervato librorum, ordine, excerpendas, memoriæque mandandas, quibus videlicet, ceu communibus, ac fermè Politicis, notionibus, tironis ingenium utiliſſimè imbuitur. : Ita quidem, ut ipſas Leges, unde ſententiæ illæ deſumptæ ſunt, κὶ πόδας ſtudioſus ſimul conſuluiſſe velit. Poteram dicere, cujuſque libri titulique per Pandectas & Codicem *Seriem* certâ perpetuáque methodo, tum & ſenſum cujuſque, in pauciſſima verba contracta, tenenda. Hæc, inquam, indicare poteram omnia : Quatuor videlicet, ſic ut dicam *anſas* illas eſſe, quibus Juriſprudentiam noſtram contingi ſeu contrectari primo pedato oporteret, niſi malæ, irritæ, ſaltem, tractationis reus peragi quis vellet.

Mox in penetralia juris ſtudioſi animum, iis quæ dixi præparatum atque imbutum, aliis inſuper præceptis munitum

munitum immittere poteram; Monuiſſemque, ad decurſum uſumque hujuſce ſtudii ſecundo pedato potiſſimos Juris *Fundos* quibus tota ferme Juriſprudentia Romana innixa fuit, noſcendos, præque oculis habendos; *Fundos* voco, illas Juris collectiones, *συναγωγὰς*, à Romanis ſubinde confectas, quæ totius Juris fontes ſunt, è quibus fermè Jus Romanum omne fluxit, eductúmque fuit: quæque adeò Juris Interpretes potiſſimùm commentariis ſuis, illuſtrare adlaborarunt: unde poſteà etiam fermè Pandectæ concinnatæ ſunt. In hoc cenſu ſunt Quatuor hæc 1. *Leges* XII. *Tabularum*. 2. Leg. *Julia & Papia*, Quarum Legum reliquias, ſeriémque jam ante plures Annos edidi. 3. *Sabinianorum* Librorum continentia ſeriesque: id eſt, Series Sententiarum ſeu Capitum Juris deſumptorum ex Libris Commentariis Juriſconſultorum ad Sabinum, qui *γενικὰ* ſeu Regulas & Sententias Juris Romani, totúmque adeò Jus in unum contu-

 lerat,

lerat, libris quos de Jure Civili ſub Imperatore Tiberio ſcripſerat.

4. Eodem in cenſu, & vel potiſſimum ſunt *Edicti perpetui* reliquiæ, ſeriéſque genuina, quod ſub Adriano Imperatore à Salvio Juliano conditum, quodque unicus fermè ultimúſque Juris Civilis Romani fundus extitit: quodque adeò Juriſconſulti certatim poſteà commentariis in id ſcriptis, explicare, illuſtrare, exercere cœperunt: è quibus tandem potiſſima Pandectarum capita deflorata ſunt. His ſcilicet quatuor præſidiis ante cognitis & ad manum ſubinde habitis, genuinus ſingularum legum quæ per Pandectas occurrunt, intellectus erui facillimè poteſt: ſi eò in quæ oculos animúmque intentum habere libeat. Quæ & ipſa quatuor ſecundo Enchiridio complecti animus eſt.

Monuiſſem, tertio quoque Manuali ſeu pedato quatuor alias λαβὰς requiri: Ac primùm quidem *Caſuandi Artem* tenendam, id eſt, quanam ratione genuina cujuſque legis ſpecies, quæ

ſæpè

ſæpè in abdito eſt, unà cum rationibus dubitandi & decidendi, educi poſſit, & exinde certa juris principia (quæ perpauca admodum ſunt) in uſus cujuſque ſeponi. Monuiſſem, incumbendum in *Antinomiarum* id eſt, legum inter ſe pugnantium, conciliationem: Monuiſſem, in tanta legum ſive mole, ſive etiam quorundam hodie ἀχρηστίᾳ, *Singularibus* & *Practicabilibus* legibus inhærendum cumprimis eſſe: Monuiſſem tandem, pro faſtigio hujus, ſic ut dicam, ædificii, inter *Interpretes* Juris & *Pragmaticos*, eos tantum habendos paucóſque, qui probatæ receptæque apud pleroſque lectionis eſſent. Et hæc quidem etiam quatuor, ſingulari *Enchiridio*, ſeu Manuali complecti animus eſt, quo totidem partes continebuntur: Puta 1. Ars illa, quam dixi, *Caſuandi*. 2. *Antinomicus*, ſeu Conciliatio legum inter ſe pugnantium, ubi pauciſſimis verbis earum quæſtiones, ratióque conciliandi proponetur. 3. *Selectarum* & *Practicabilium legum* index, & quæ cujuſ-

cujuſque materiæ ſedes ſit. 4. Poſtre-mo ſequetur Conſilium de *Bibliothecâ* rectè à Studioſo inſtituenda, ſive Theoricâ, ſive Practicâ, deſignatis ipſiſmet libris. Hæc inquam, jam tum flagitanti Tibi in genere ſuggerere poteram, verùm quia tam facilè ea difſfluere poterant, quàm juſtum doctorem vel certè tractatum requirunt, ideò aliud in tempus ea ſeponere viſum,

Quare habe Tibi jam ILLUSTRISSIME DOMINE hoc priore Manuali quatuor illa: ubi non conſilium tantum de *Hiſtoria* Juris Romani noſcenda occurret, verùm ipſa, eàque brevis; Non monitum de colligendis veteris Juris Romani reliquiis: verùm *Bibliotheca* ipſa, ſeu recenſus earum, quàm fieri potuit accuratus: Non præceptum de *Sententiis* ex toto Jure colligendis, verùm Florilegium jam decerptum: Non inanis & nudus Librorum & Titulorum Juris Index, quo memoria tantum fatigatur, verùm ipſa *Seriei* atque ἀλληλουχίας ratio, quæ ad memoriam

memoriam ſimul & judicium maximè faciet.

Priore iſto Manuali, ILLUSTRSSIME DOMINE, ceu vino inferior, macte Te nunc eſſe velim: haberéque Te à *Virtutum Tuarum* cultore; quæ jam alios & potiores præcones nactæ ſunt, nacturæ plures deinceps. Valeas vigeáſque ILLUSTRISSIME DOMINE, ſingulari tum gentis, tum familiæ tuæ ornamento, ac munimento.

TYPO:

TYPOGRAPHUS LECTORI.

HÆC Decima jam eſt hujus Manualis Editio, *quam ideo auctiorem & accuratiorem præcedentibus omnibus in lucem prodire curavi: in qua quæ minoribus literis interjecta ſunt & expreſſa, tranſire & tranſilire Iuris ſtudioſus primâ lectione, nullo detrimento poterit, repetita aliquando lectioni ea ſervaturus.*

HISTORIA

HISTORIA,

SEU

PROGRESSVS
Juris Civilis Romani.

JURISPRUDENTIÆ Romanæ (quæ ſeſe apud omnes penè gentes , quâ Europa porrigitur , ceu fontem boni & æqui , jam dudum commendavit) operaturo , ante omnia ejus initia , & proceſſum , ita quibuſnam carceribus ad quas metas, per quos paulatim gradus & tramites decurrerit , ſervatâ temporum lege , noſſe oportet; quod Pomponius in *l.2. ff. de orig. Jur.* attigit magis quàm expoſuit. Duplici fine; ut ita nempe Juris ſtudioſus noverit , ex quibus Juris partibus & ex quorum ſcriptis coaluerit , ſeu coagmentatum ſit cor-

pus illud *Juris Civilis*, quod Juſtinianum habet authorem, quodque Juriſprudentiæ fundus hodie eſt: tum etiam, ut hac hiſtoriæ & Chronologiæ faculâ accensâ eò certiùs & feliciùs in pleriſque pedem de cætero figere liceat. ¶ Igitur, ut cæteroquin ad Reip. ſtatum comparata eſt omnis Nomotheſia, & verò triplicem Reip. Rom. ſtatum ſeu tres ætates ſpectare licet,ita per eas nobis & ſingulas ducenda hæc inquiſitio erit , quantum juris tyroni ſufficit, neque ultrà.

Cap. I.

De Juriſprudentia Regiorum *Temporum.*

Prima ætas, ſeu primus Reip. Rom. Status, Regius fuit cujus initium conſurgit à 750. ferme ante Chriſtum annis; per ſeptem Reges ducta ſerie, ſpatio ducentorum 44. annorum. Igitur, ut initio Civitatis omnia manu Regum gubernabantur; ita ab his paulatim leges variæ latæ, vnde hæ Leges *Regiæ* dictæ. Ita tamen, ut Reges harum legum apud populum auctores eſſent, populus ipſe, in triginta partes

partes ſeu Curias, mox & in Centurias diviſus eas probaret, ſanciret: Unde *Curiatis* & *Centuriatis* legibus nomen. Eas leges omnes illis jam temporibus unum in corpus compegerat Sex. Papirius à quo Collectio illa jus *Civile Papirianum* audiit. Exinde poſtea leges aliquot in 12. tabulas transfuſæ: quinimò aliquam adhuc etiam ex his memorat Marcellus, *in leg. 2. ff. de mortuo inf.* De quibus dicam aliquid adhuc in Bibliotheca juris Romani.

CAP. II.

De Juriſprudentia Romana ſub LIBERA REPUBLICA.

SECUNDA ætas, ſeu ſecundus Reip. Rom. ſtatus popularis fuit liberæ Reip. ductâ ſerie per 500. circiter annos, ad Aug. Imperatorem. Hujus verò ætatis, quod Juriſprudentiam attinet, tres Epochas, tria momenta conſtituo: puta ἀνομίας, ἰσονομίας, εὐνομίας.

Prima, inquam, Epocha liberæ Reip. Rom. intra *ſpatium* LX. annorum eſt ἀνομίας ſeu incerti juris. Poſt Reges quippe exactos, ſimul & cum his legibus eorum abo-

litis ne qua videl. Regiæ poteſtatis umbra ſupereſſet, exceptis legg. Servii de Contractibus, quæ paulò antè à Tarquinio Superbo abolitæ, nunc in uſum revocatæ. à Coſſ. & Tribunis leges de ſtatu quidem publico & Reip. ad populum perlatæ. Etenim ipſe pop. Rom. in privatis controverſiis incerto magis jure & conſuetudine quàm per latam legem egit: Coſſ. videlicet Patritiis, & potentioribus pro arbitrio ſuo, nullo ſatis legum præſcripto, jura reddentibus & pauciſſimis tantùm legibus in Pontificum libros relatis, unde ſeditionum & diſcordiarum ſæpe materies enata.

Secunda ita mox ſtatus popularis Epocha ſecuta: *ἰσονομίας* ſc. & *ἰσηγορίας* i. æquabilis Juris conſtituti & fundatæ legibus Reip. nempe, cùm aliquot jam antè annis frequens mentio à Tribunis plebis mota, imò rogatio lata fuiſſet, *de legib. ſcribend.* tandem A. V.C.300. agente Romilio, vicit ea ſententia, & quidem vitandæ invidiæ, ut leges *ἐπείσακτοι* (i. adventitiæ vel extraneæ) æquabiles à Græcis peterentur: & ſexennium ferme integrum ea de re abſumptum. Miſſi quippe tres legati ad Græcos, qui

qui triennio poſt reverſi: at anno proximo creati Decemviri legib. ſcribendis, in his Appius Claudius & Romilius fuêre: & perſcriptæ primùm ab his Decem Tabulæ, accitis & derivatis in eas quæ uſpiam egregia apud Græcos erant, idque opera Hermodori cujuſdam Græci Interpretis. Sed & anno proximo V. C. 304. duæ tabulæ ſuperior. 10. (aſſumptis nonnullis velut ſurculis ex Regiis legib. tandem & traductis quibuſdam ex veteri jure & moribus ſuis ἐκ τῶν ἐθισμῶν ἀγράφων) additæ ſupplementi vices; Sic tandem (anno V. C. 305. poſt Reges exactos annis 60. ante Chriſtum natum annis 440.) 12. Tabulæ in æs inciſæ publicéque propoſitæ fuerunt. Hic fundus jam & fundamentum & penu totius Juris Rom. deinceps fuit; finis Juris æqui, fonsque omnis publici privatique Juris. Quare ob legum iſtarum fontes & capita non veritus Cic. hunc 12. Tab. libellum omnium Philoſophorum Bibliothecis, auctoritatis pondere, & viriliratis ubertate, præferre: Tandem & evaſerunt in carmen ſolenne, ſic ut foro olim deſtinati à pueris hoc velut carmen addiſcerent. Atque hæ ſunt duodecim illæ Tabulæ,

 qua-

quarum ut frequentiſſima in jure mentio fit, ita varia ſubinde jura inde derivata ad *ἀνομίαν*.

Tertium igitur, ſeu poſtremum, exinde ſtatus popularis momentum ſequitur, *εὐνομίας* videlicet poſt leges 12. tabularum ſemel latas, per annos ferme 440. Id eſt, poſteaquam fundata ſemel Reſpub. Rom. legibus fuit, validum juris augmentum & incrementum accepit. Cujus cauſas fontéſque ſex in univerſum reperio.

I. *Prima* eſt *diſputatio fori*, i. Prudentum interpretatio ad leg. 12. tab. nam quia non omnia propalam his legibus comprehenſa fuerant, neque comprehendi potuerant, interpretatione Prudentum aliud ſubinde ex alio conſequens exinde elicitum, quod videlicet ad eandem utilitatem tenderet, & ad ſimilia procedendo, tritura quadam & exercitatione forenſi, ſine ſcripto ullo in morem & uſum tranſeuntibus. Unde jus illud *moribus* introductum dicitur, vel etiam proprio vocabulo *Jus civile*. Sic ſpecies hæc juris ex 12. tab. fluxit.

II. Secunda ſpecies & occaſio fuerunt, *Legis actiones*, quæ ex lege 12 tabul. proficiſcebantur. Nempe de iis quæ eâ lege com-

comprehenſa erant, certæ & ſtatæ quædam formulæ à Prudentib. compoſitæ fuerunt, quibus inter ſe homines diſceptarent, eæque in uſum forenſem deductæ, unde *legis actiones* dictæ, quæ hodie *ſtyli* appellationem merentur: easque à collegio Pontificum peti tum oportebat. Verum 100. fermè poſt annis ab Appio Claudio Centumano in formam & librum redactas legis actiones ſcriba ejus Cneus Flavius *evulgavit*, & toti foro expoſuit: ac gratiſſimum id munus populo viſum, magnóque penſatum. Inde pars hæc juris, *Jus civile Flavianum* dictum eſt. Sed enim adauctum mox à Sexto Ælio, qui Tripartita ideò ſcripſit: ibi quippe ipſa lege 12. tab. propoſita, interpretationem primùm, mox & legis actionem ſubtexuit, atque inde *jus Ælianum* dictum.

III. Tertium incrementum ſunt *Leges ſingulares*, ſubinde novæ à populo pro Reip. neceſſitate latæ; quarum ut frequentiſſima tum in jure tum alibi mentio: ita collectæ hodie in unum. Clarorum Virorum operâ, de quo in Bibliotheca juris.

IV. *Plebiſcita* Quoque à plebe ſola

quamplurima lata,ſed quæ pro legibus habita,ſic ut omnes cives ea tenerent, ex lege Hortenſia, immò & in legum nomen tranſiêre. Exemplo poteſt eſſe lex Aquilia.

V. Per *Prætores* quoque, 80.& quod excurrit, poſt 12. Tabb. annis inſtitutos, penes quos ſummum in jure dicendo inter privatos imperium eſſet, quique Juris Civilis cuſtodes eſſent, evocatis jam belli cauſa Coss. non minimum Juriſprudentia profecit. Nam etſi ab initio annua tantùm eſſent eorum Edicta (prout etiam annuus eorum erat Magiſtratus, quæ ſcilicet initio Magiſtratus ſui in albo publicè proponebant, ut ita ſciret populus qua de re quomodo in anno ſuo jus dicturi eſſent: Attamen, cùm ea edicta ab æquitate commendarentur quamplurima: viceversâ, cùm momentaneis & arbitrariis hujuſmodi edictis ambitioſorum Prætorum gratiæ multum liceret, Lex Cornelia 300. poſt annis, A. V. C. 686. à Tribuno plebis rogata; Ut prætores ex edictis ſuis perpetuis jus dicerent:Inde Servius IC. (15. annis ferme poſt,ante Chriſtum natum 50.) duos libros *ad Edictum* ſubſcriptos breviſſimè reli-

liquit Eum excepit diſcipulus Ofilius, qui primus edictum Prætoris diligenter compoſuit, circa Julii vel Auguſti tempora. Quare Cic. jam illis temporib. ſcribebat, ut olim à 12. tabulis, ita nunc à Prætoris edicto juri operam daturos initiatos fuiſſe.

VI. *Juriſconſultorum* etiam ſcientiâ quamplurimum juriſprudentia profecit: non modò publica profeſſione, qualem primus inchoaſſe memoratur circa A.V.C. 500. Tiberius Coruncanius, verùm ac potiſſimum ſcriptis eorum ſeu reſcriptis & reſponſis ſcriptis, inquam, quibus tum regulis & actionibus forenſibus conquiſitis, collectis, Jus civile fundare & conſtituere niſi ſunt: quinimò formulas ſubinde novas induxêre ſuperiorumque ſcripta notis ſuis in melius perduxêre: reſcriptis ſeu reſponſis, ad conſultationes vid. Judicum & aliorum: Quæ tanti viſa, ut ab his vix judices recederent; & licet vim legis ipſo jure non obtineret, ipſa tamen æquitate & neceſſitate commendabilia paſſim oſtentarentur.

In tantum denique per hos gradus profecit hac ætate Juriſprudentia, ut mole ſuâ laborare videretur. Unde jam tum conſi-

lium Craſſo, Pomp. Tullio; Cæſari; *de Jure civili in artem & ad certum modum redigendo* & in pauciſſimos libros ex immenſâ diffusáque legum copiâ conferendo.

Cap. III.

De Juriſprudent. ſub Imperatoribus.

Postrema ætas Reipub. Rom. ſucceſſit Monarchiæ Rom. Hac ſanè tempeſtate, etſi Imperatorum conſtitutionibus potiſſimum profecerit Juriſprudentia, attamen & aliis rationibus ex eorundem Principum authoritate maximum incrementum ea cepit.

Nam, ut maximè poſteaquam poſt Principis Imperium res juſque populi omne venit, atque adeò & juris conſtituendi poteſtas ad Principes tranſiit, ultro tamen nonnullas alias juris conſtituendi vias Principes probarunt, & juris vim iiſdem tribuerunt.

Primum enim inter initia principatus *Leges* adhuc complures à populo, veteri ritu Auguſto autore, tantum non Julio latas, deprehendere licet (unde *Julius* legibus tot nomen) Comitiis de Campo Martio ad

Patres

Patres nondum tranſlatis: quod à Tiberio demum factum. Ita veteris libertatis inſtar umbráque & ſimulacrum quoddam ab Auguſto relictum, à Tiberio ademptum, ne alioquin vis principatus (ut ejus verba erant) reſolveretur: *Cujus ea conditio eſt, ut non aliter ratio conſtet, quàm ſi uni reddatur.*

Secundò, *Senatui* quoque poſtea authoritatis umbra ſeu ſimulacrum aliquod hac parte in jure privato conſtituendo relictum. Nam quæ Principes de jure privato conſtituturi eſſent, Orationibus in Senatu prius complectebantur, de his cenſendi arbitrio Senatui relicto; eas deinde Orationes Senatuſconſultum ſequebatur. Quare, quod uno loco Oratione introductum dicitur: id alibi Senatuſconſulto tribuitur. Ideòque Principes ipſi horum auctores dicti. Atque hæc ſunt illa *Senatuſconſulta*, quorum tam multa mentio in jure. Quæ ſanè obſervare eſt ibi incipere ubi Leges deſinunt, id eſt, à Tiberii principatu: deſinere verò, ſeu procurrere ad Marcum Imper. uſque: Ultra quem nulla amplius Senatuſconſultorum de jure privato conditorum mentio occurrit.

Tertiò & *Juriſconſultorum* Scientiæ ſua ſtetit & quædam authoritas : In tantum, ut & ICti ex Principis, jam inde ab Auguſto, authoritate non ut antea privata, publicè reſponderent, & rurſus ſcripto non verbo, atque ita major juris hujus authoritas facta fuerit. Addatur his magnâ ICtorum frequentiâ circumfuſos Principes, ex quorum ipſi conſilio jura dicebant, condebant, ut non plures aut potiores Prudentes alia ætas tulerit, quàm hujus ætatis prima epocha. In tantùm, ut quorundam tandem ſcriptis, vim *Lectionis* (ut loquebantur) i. auctoritatem allegationis in judiciis, vimque legis Principes tribuerint.

Veniat quarto loco & in hunc cenſum *Edictum perpetuum* : nam cùm edicta Prætorum antè incerta forent, ad ultimum, centum & quod excurrit poſt Ofilium annis, 15. Hadriani Imp. anno ejuſque juſſu circa A. D. 102. Edictum perpetuum à Juliano IC. ordinatum fuit, non modò Prætorum edictis compilatis & in ordinem ac titulos coactis ? verùm & de ſuo aliquam-multis additis, aliis detractis, immutatis. Et opus hoc adeò probatum fuit, ut antiquatâ

quatâ jam lege 12. tabul. in quamplurimis hæc major & potior juriſprud. pars extiterit; Hicque jam fundus ejus habitus; eoque velut æquiſſimo jure Imperatores uti voluerint: atque exinde jam dimidia fermè pars ſententiarum in Pandectas relatarum, conſtet.

Extra hæc quatuor quæ dixi (puta leges nonnullas, Senatuſconſulta, Juriſconſultorum ſcripta & reſponſa, & edictum perpetuum) potiſſimam Juriſprudentiæ partem ſub hoc ſtatu Monarchico, Principum Conſtitutiones fecêre: ſive ipſi inter partes cognoſcerent, decernerent, unde *Decreta & Cognitiones* Imperatoriæ: ſive ad libellos privatorum & conſultationes Magiſtratuum reſcriberent, unde *Reſcripta* Principum: ſive generale Jus publicè conſtituerent & edicerent, unde *Conſtitutiones* propriè & *Edicta* Principum: ſive I-ctorum diſſenſiones deciderent, unde *Deciſiones*: ejuſmodi ſunt 50. Juſtiniani.

Cap. IV.

De Prima *Epocha Imperatorum.*

Tres porrò epochas ſtatus hujuſce Monarchici conſtituo. Prima eſt *Gentilium* Imperatorum per trecentos 50. circiter annos, ab Auguſto Imp. ad Conſtantini M. initia, ſeu A. D. 306. uſque: quibus poſt Auguſtum imperarunt Tiberius, Gaius, Claudius, Nero, Veſpaſianus, Titus, Domitianus, Nerva, Trajanus, Adrianus, Antoninus Pius, Divi fratres (i. M. Antoninus Philoſophus & Verus) Marcus ſolus, Marcus cum Antonino (i. Commodo filio ſuo) Commodus, Pertinax, Severus, & Antoninus F. Antoninus, Caracalla ſcil. Antoninus Heliogabalus, Alexander Severus, Maximinus, Gordianus, Philippi Impp. Decius, Gallus & Voluſianus, Valerianus Galienus, & Valerianus Cæſar, Gallienus & Valerianus, Claudius, Aurelianus, Probus, Canus, Carinus & Numerianus: Diocletianus, & Maximianus: Conſtantinus, Maximianus Auguſti, & Severus ac Maximianus Cæſares. Ab his omnibus, ut variæ con-

conſtitutiones proceſſerunt, quarum mentio paſſim fit, tum apud Hiſtoricos, tum in ſcriptis ICtorum & in Principum poſteriorum Conſtitutionibus, ita ſequentium nominatim, jam inde ab Hadriano, Principum Conſtitutiones in duos Codices, Gregorianum & Hermogenianum (quorum fragmenta quædam hodienum extant) per titulos conjecturæ fuerunt: privatâne an publica authoritate conditi fuerint, in incerto eſt: at procul dubio, de Compilatorum nomine ita dicti. Neque de illo ſatis hactenus conſtat, cur ab Hadriano (cujus etiam unica tantùm conſtitutio in Codice refertur, puta *lex* 1. *C. de teſtamentis*) neque ultra aſſurrexerint aut Codices illi aut poſtea Juſtinianus. Mihi mens ea, id ideo factum, quia Nova quædam Juriſprudentiæ ratio ab Hadriano cœperit, tum Edicto perpetuo conſtituto, tum quia ſectæ IC. de quibus poſtea, tum pene refrixerint: denique, quia publicè reſpondendi cuique pro arbitrio ſuo jus factum: Ut proinde novi Juris ac novæ Juriſprudentiæ auctor Hadrianus Codicibus illis initium dederit: pariter ut ſecundæ Epochæ novitas, novo Codici Theodoſiano, de quo mox.

CAP.

Cap. V.

De Secunda Epocha *Imperatorum.*

S*Ecundam* Epocham Imperatoriarum Conſtitutionum faciunt Principes Chriſtiani, à Conſtantino M. qui primus Imperatorum Chriſtianus fuit, ad Theodoſium Juniorem uſque, ſeu ad A. D. 438. ſpatio circiter annorum 130. hoc ordine: Conſtantinus M. Conſtantinus, Conſtantius, Conſtans Conſtantius & Conſtans: Conſtantius ſolus: Conſtantius Aug. & Cõſtans Cæſar (id eſt, Gallus) Conſtantius Aug. & Julianus Cæſ. Julianus Aug. Jovianus, Valentinianus & Valens: Valentinianus, Valens & Gratianus; Valens Gratianus & Valentinianus Jun: Gratianus: Valentinianus Jun. & Theodoſius: Valentinianus Jun. Theodoſius & Arcadius: Theodoſius Arcadius. Theodoſius, Arcadius Honorius. Arcadius, Honorius. Arcadius Honorius Theodoſius Jun. Honorius. Theodoſius Jun. & Conſtantius Cæſar: Honorius Theodoſius, Theodoſius & Valentinianus III. Horum Principum Chriſtianorum igitur, ſuáſque ad id tempus de rebus

tum

tum ſecularibus tum Eccleſiaſticis Conſtitutiones,octo viris ad id delectis,Theodoſius Jun.unum in Codicem ſeu corpus colligendas commiſit. Et verò in ſedecim libros relatæ : eo codice, qui ideò *Codex Theodoſianus* dicitur. Quique ideò à nonnullis veterum , *Novas leges legitimorum Principum* continere dicitur eò quòd ex Chriſtianorum Principum conſtitutionibus conſtant.

CAP. VI.

De TERTIA *Epocha Imperatorum.*

P*Oſtrema* Epocha eſt eorum Imperatorum , qui deinceps ſecuti ad Juſtinianum Imperatorem : eáque centum circiter annorum ab A.D.438. ad annum 534. Hoc ordine.Præter Theodoſium & Valentinianum III. Valentinianus & Martianus: Martianus ſolus : Leo & Majorianus : Leo & *Severus :* Leo ſolus. Leo & Anthemius. Leo Junior & Zeno ; Zeno ſolus. Anaſtaſius: Juſtinus & Juſtinianus: Juſtinianus ſolus. Atq; horum Principum conſtitutiones ſuas & peculiares collectiones meruêre : Et quidem ſub *Novellarum* nomine , eò quòd noviſſimè poſt Codicem Theodoſianum

num editæ eſſent : uſque quò ad Juſtinianum deventum eſt, de cujus inſtituto paulò poſt.

Cap. VII.

De Jurisconsultis, *eorum ſucceſſione, ſectis, ſcriptis.*

Prius enim de IC. omnibus, eorum ſectis & variis ſcriptorum generibus, tam ſub libera Rep. quàm ſub ſtatu Monarchico, ſigillatim moneri oportet. Vario & multiplici uſu, non tantùm ne ad Juris Civilis libros accedentibus, veterum auctorum nomina incognita eſſe poſſint, quod ſuo jam ſeculo Ammianus Marcellinus cauſidicis nonnullis exprobrabat: Verùm, ac potiſſimùm, ut ad temporum ordinem diſpoſitis IC. quis, item cujus ſectæ fuerit, quæ eorum ſcripta ſint, in quibus luſerunt, Júſque adauxerunt, probè intellectis, & Juris ipſius proceſſum, & vim plerarumque legum, denique conciliandarum legum rationem tenere poſſimus.

Succeſſio ICtorum 115. hæc ferme tenenda eſt ante Ciceronem. Sub Libera Rep. hi, hoc ordine fuerunt.

Pub.

Pub. vel Sext. Papyrius.
Appius Claudius, unus è Decemviris circa A. V. C. 500.
Appius Claudius Centimanus Cœcus A. V. C. 440.
Appius Claudius 3.
Sempronius coætaneus.
Q. Mucius Augur.
Tiberius Coruncanius circa A. V. C. 470.
Sext. A. V. C. 555.
P. Ælius A. V. C. 558.
Scipio Naſica.
P. Attilius,
M. Porcius Cato.
M. Manilius A. V. C. 600.
P. Mucius A. V. C. 620.
Lælius Brutus.
M. Junius Gracchanus circa A. V. C. 630.
¶ CICERONIS ævo ante Julium C.
P. Rutilius Rufus. Cos. A. V. C. 948. ante Chriſtum 102.
P. Verginius.
Q. Tubero.
Sextus Pompeius.
Cœl. Antipater.
Lucius Craſſus Mucianus.
Q. Mucius Scævola circa A. V. C. 660. ante Chriſtum 90.

Chriſtum 90.
Hallus Aquilius, Mucii auditor.
Balbus Lucilius.
Sext. Papyrius.
G. Juventius.
Cornelius Maximus.
Servius Sulpitius circa A. V. C. 700. ante
Chriſtum 50.
Antæus.
Sext. Ælius Druſ[illegible]s.
Granius Flaccus.
Paconius.
Puteolanus.

¶ Sub Cicerone, Julio Cæs. & Augusto.

A. Caſcellius.
C. Trebatius Teſta.
Antiſtius Labeo, Servii diſcipulus.
C. Aul. Ofilius Servii diſcipulus.

¶ Poſt Ciceronem ſub Auguſto poſt natum Chriſtum.

Alfenus Varus, Servii diſcipulus.
Feneſtella.
Aufidius Tucca, Servii diſcipulus.
G. Ateius Pacuvius Servii diſcipulus.
Priſcus, Servii diſcipulus.
Cinna Servii diſcipulus.

Blæſus.

Blæſus.
C. Ælius Tubero.
T. Cœlius Servii diſcipulus poſt Trebatium.
Publ. Gellius Servii diſcipulus.
Aufidius Namuſa Servii diſcipulus.
Ateius Capito.
Labeo Antiſtius Trebatii diſcipulus.
Vitellius.

¶ Sub TIBERIO, GAIO, CLAUDIO, NERONE.

Ælius Gallus.
Maſſurius Sabinus.
Nerva pater.
Favius Mela.
G. Caſſius Longinus circa Ann. Com. 30.
Arrianus
Carfilius.
Proculus.
Sex. Pædius, ſub Gaio & Claudio.

¶ Sub VESPASIANIS.

Attilicinus,
Urſeius Ferox.
Priſcus Fulcinius.
Vivianus.
Plautius.
Pegaſus.

Nerva filius.
Cælius Sabinus.
¶ *Sub* Traiano, Hadriano.
Minicius Natalis.
Juventius Celſus P.
Priſcus Iavolenus Magiſter Iuliani *l. 5. π. de manumiſſ. vind.*
Celſus F.
Ariſto.
Octavenus.
Neratius Priſcus.
Fufidius.
¶ *Sub* Antonino Pio.
Severus Valerius.
Salvianus Iulianus.
Papyrius Fronto.
Terentius Clemens.
Iun. Mauricianus circa A. D. 167.
Publicius.
Pactumeius Clemens.
Campanus.
Valens.
Vindius Verus.
Sex. Cæcilius Africanus.
¶ *Sub* Divis Fratribus; & Marco solo.
Papyrius Iuſtus.

Gaius

Gaius poſt A. D. 167.
Venuleius Saturninus.

¶ Sub MARCO & COMMODO.

Pomponius.
Voluſius Mæcianus. v. *l.90. de pactis*, l. 17. *jure patr.*
Marcellus poſt Ann. D. 168. v. *l. 6. in fin. π mandati.*

¶ *Sub* COMMODO.

Q. Cervidius Scævola.
Florentinus.
Taruntenus Paternus.

¶ *Sub* SEVERO.

Arrius Severus.
Tertullianus.

¶ *Sub* SEVERO & ANTONINO CARACALLA poſt A. D. 202.

Arrius Menander.
Papinianus.
Calliſtratus.
Furius Anthianus.

¶ *Sub* ANTONIO CARACALLA.

Martianus Meſſius.
Tryphoninus.
Paulus.
Ulpianus.
Licinius Rufinus.

¶ *Sub*

¶ *Sub* Alexandro Severo.
Æmil. Macer.

¶ *Sub* Gordiano.
Modeſtinus circa Ann. D. 240.

Atque hic ICtorum finis eſt, hîc oracula ICtorum obmutuêre, ſic ut ultimum ICtorum Modeſtinum dicere verè liceat, ceſſim & retrò collapsâ jam Juriſprudentiâ. Itaque qui deinceps ſucceſſerunt IC. cujuſmodi aliquammultos obſervare licet (& quidem inter alios Innocentium, quem multis prædicat Eunapius; ejuſdémque mentio apud Ammianum Marcellinum: item Anatolium nudam docendi & profitendi publicè provinciam Romæ, Conſtantinopoli, Bertyti, ſuſceperunt: Jus autem neutiquam adauxerunt: Sive quia, prioribus pares eſſe non poterant: ſive occupatâ jam & exhauſtâ ab aliis materiâ, ſic ut ad ſummum Juriſprudentia perveniſſet: ſive denique barbarie paulatim invaleſcente, atque incuriâ ſolidæ eruditionis, quò alioquin pertinet querela Ammiani Marcellini, *lib.* 30. querela Theodoſii Junioris, *in Novella de auctoritate Cod. Theo.* & Conſilium auctoris, qui eodem Theodoſio Jun. fuit, ſubdi-

ſubditum Notitiæ Imperii.

Hinc denique factum, ut non aliud inſecuti IC. præſtiterint, quàm ut vetera excolerent, colligerent, improbarent, quod Bibliotheca juris oſtendit: quorum numero tres reperio.

Sub CONSTANTINO M. & ejus Filiis.

Hermogenianum, Aurelium, Arcadium, Chariſium, & Iulium Aquilam.

Et hæc de Prudentum ſucceſſione, ſequitur de eorumdem *Seceſſione* ſeu ſectis. In varias ſcilicet ſectas ab ICtis receſſum, jam inde Auguſti temporibus, & verſo in principatum Reip. ſtatu, à pauciſſimis licet initio principiis quibus diſcordarent, latiſſimè tamen poſtea diffundente divortio: Hinc igitur ſtare *Caſſiani*, itemque *Sabiniani*, iſtinc *Proculeiani*, ſeu *Pegaſiani*. Hujus diſſidii auctores primi Arteius Capito, & Antiſtius Labeo, quorum ille tenax in traditis ſibi Sabinos & Caſſios habuit ſectatores: hic verò ingenii fiduciâ multo innovare inſtituit, ſectatoribus. Proculo & Pegaſo. Sic aucta diſſenſio à diſcipulis, quorum hæc ſeries; & cui ſimilem depinxit Contius, 1. *Succeſſ.* 12.

Sabiniani	Proculiani.
Cassiani.	Pegasiani.

Sub Augusto.

Atteius Capito Oſilii diſcipulus.	Antiſtius Labeo Trebatii diſcipulus.

Sub Tiberio.

Maſſurius Sabinus.	Nerva Pater

Sub Caio, Claudio, Nerone.

C. Caſſius Longinus, à quo Caſſiani.	Proculus, unde Proculiani

Sub Veſpaſianis.

Cœlius Sabinus, à quo Sabiani.	Nerva Filius & Pegaſius, à quo Pegasiani.

Sub Traiano, Hadriano, Antonio Pio.

Priſcus Iavolenus.	Celſus P.
Aburnus Valens.	Celſus F. Priſcus Neratius.
Luſcianus,	
Sal. Iulianus.	

Atque hactenus, neque ultra Adrianum vel Antoninum Pium, ſectarum iſtarum ſequaces

ſequaces reperiuntur. Quinimmò refrixiſſe hæc diſſidia vero verius eſt, ſaltem in apertum diſſidium res non erupit: Exinde quippe certatim orti erciſcundi medii IC. neque in cujuſquam jurare verba Magiſtri parati. Et ſi ſteriſſe controverſias aliquas nihilominus verum eſt : quæ *deciſionibus* Principum poſtea, & in his Iuſtiniani tandem ſopitæ. Et hærent quoque etiamnum quicquid tandem egerit Tribonianus, hujus diſſenſionis reliquiæ, quæ tot ideò *ἐναντιόφανα* nobis producunt, quibus componendis, multum intereſt ſcire quis, cui ſectæ fuerit addictus.

Scripta veterum Iuriſconſultorum, quorum Indicem præferunt Pandectæ Florentinæ, præferunt, legum, ex quibus Pandectæ concinnatæ ſunt, inſcriptiones, ad hæc ſumma genera refero. Vel enim in pragmaticis, ſeu practicis verſati ſunt (quo pertinent libri Quæſtionum, Reſponſorum, Epiſtolarum Decretorum: Conſtitutionum, Digeſtorum,) vel verſati ſunt in *πολιτεύμασι* ſeu *παραγγέλμασι*, i. in officiis magiſtratuum deſcribendis; (hinc tot ICtorum libri de hujus vel illius Magiſtratus officio.) Vel denique in Theoreti-

cis verſati; vel enim excerptis & variis lectionibus concinnandis inſtiterunt (hinc libri variarum lectionum) vel notas conſcripſerunt ad leges populi Rom. ad SCta. edicta Orationes, Principum conſtitutiones, ICtos alios veteres: vel Tractatus ſingulares ediderunt : tandem jus in artem redigere ſategerunt; hinc Enchiridia, Pandectæ, Regulæ, Sententiæ, Definitiones, Brevia, & Inſtitutionum libri.

Caput VIII.

De Justiniani Operibus, ſeu Corpore *Iuris Civilis.*

His ita ad Iuſtiniani tempora perductis *Iuſtinianus* ipſe, cùm immenſam illam conſtitutionum & Iuriſconſultorum molem & ſylvam videret, impetum cœpit, ſecundo ſtatim Imperii ſui Anno, A. D. 528. hanc ingentem ſylvam cædendi, utiliorum delectu habito & ſuperfluis reſecatis. Qua in re ſeptennium integrum abſumptum: & triplici quidem inſtituto, ſequenti ordine, qui ad enantiaphanon quoque conciliationem obſervandus eſt. Primum, ad conſtitutionum Imperatoriarum conver-

ſo

ſo ſtudio, & decemviris ad id delectis, & in his Triboniano ex tribus illis, quas dixi, Imperatoriis epochis, & ex tribus illis, quos dixi Codicibus, ac ſecutis deinceps Imperatorum, ſuiſq; ad id tempus, Conſtitutionibus, *Codicem* concinnari voluit A. D. 528. Et verò ſecuto anno editus Codex A. D. 529. Inde ad Veterum ICtorum libros qui ad duo millia aſcendebant, & verſuum (i. ſententiarum) trecenties decem millia. animum adjecit, quare *Pandectas* ſive *Digeſta* exinde componi juſſit Anno 4. Imperii ſui, ſeu A. D. 530. & quadriennium in eo uno opere abſumptum: editum quippe A. D. 533. Apertiſſimâ nominis ratione, quia opus hoc *univerſa* veteris prudentiæ monumenta, in unam conſonantiam redacta, *digeſta* contineret. Eodem anno, & Tyronibus Iuris ſtudioſis prima juris elementa, ſeu fundamenta, & incunabula quatuor *inſtitutionum* libris proponi voluit: Exemplo potiſſimùm Gaii I. C. & verò in publicum edidit, uno menſe ante Digeſta. Sequente demum anno 534. cùm Codici aliquid deeſſe videret, repetitâ prælectione & editione eundem retractari voluit: & hic eſt Codex ille novus *repetitæ prælectio-*

nis, quo hodie utimur priore abolito.

An. D. 528. Juſtiniano. A. 2. Coss.

529. Decio V. C cos.

530. Lampadio & Oreſte coss.

Codicem fieri mandavit. Juſtin. Idib. Feb.

Codex editus Idib. April.

Decisionum 50. initium ab hoc anno.

Digesta componi mandat Decemb. menſe.

531. (Poſt cos. Lamp. Or. I.

532. Poſt cos. Lamp. & Or. 2.

533. Iuſtiniano 3. cos.

Institutiones eduntur menſe Novembr.

Digesta eduntur menſe Decembr.

534. Iuſtiniano 4. & Paulino coss.

Codex repetitæ prælectionis editur menſe Novemb. abrogato priori.

Atque hæc triplici ratione pleniſſimè juris ſtudio conſultum putavit Iuſtinianus.

Nihilo ſecius & ipſe deinceps poſt Codicem ſuum *Novellas* quaſdam conſtitutiones pro rei contingentia, & negotiorum varietate edidit, quæ poſtea in unum corpus

corpus collectæ :: & quia harum epitomen Iulianus anteceſſor conſcripſerat, *Authenticæ* dici meruerunt. His cohærens & Edicta 13. ejuſdem Iuſtiniani, quæ non ad certum aliquem hominem aut populum ſcripta ſunt, ſed in genere provulgata. Atque ita his quinque partibus abſolvitur Corpus Iuris Civilis.

CAPUT IX.

De FATO JUSTINIANEÆ *Juriſprudentiæ.*

SEcuta ſunt Juſtinianum ea tempora, imò partim excepêre, quibus neque Occidentem Iuſtinianei libri penetraverunt. Iamdudum enim eum Gothi, Franci, Saxones, Vandali pervaſerant: pervaſerunt & poſtea Longobardi. Quare illorum legibus locus jam factus, Salicis, Burgundionum, Viſigothicis, Longobardicis, quas exhibet *Corpus legum antiquarum*: niſi ſicubi ſuæ & Romanæ leges infelicibus Romanorum reliquiis ſervatæ fuerunt: & hæ ipſæ tamen leges Rom. non è libris Iuſtinianeis deſumptæ, verùm ut antea ex Codice Theodoſiano ipſo ſtatim ut conditus (teſte Sidonio Apollinari) ita poſtea ex

Epitomâ quadam *Codicis Theodoſiani* ſubtextis nonnullis è Gregoriano, Hermogeniano, Pauli Sententiis, Ulpiani Regulis. Gaii Inſtitutionibus. In Orientis Imperio miro miſeroq; fato, & eodem quo cæteræ diſciplinæ Juſtinianei libri ſenſim obſolevêre, recendente paulatim linguæ Latinæ uſu,& Barbarie in dies magis ac magis accedente,quin & Novellis ſubinde pro novo Reip.ſtatu inſecutorũ Principum Conſtitutionibus alicubi etiam per invidiam & æmulationém tam illuſtri operi incumbentibus.Quare ut de Leonis Novellis nil dicam, in novas ſubinde formas opus Iuſtinianeum recoctum. Nil jam dico de Inſtitutionum paraphraſi, quæ Theophilum habet auctorem, utiliſſima; hoc ipſum ſanè oſtendit Baſilii Macedonis Epitome Iuris Codicis,ſeu Digeſtorum, ſeu πρόχειρον trecentis circiter poſt Juſtiniani opera annis editum. Teſtantur Baſilicorum 60. libri à Leone Filio ejus & Leonis filio Conſtantino Porphyrogenneta repetita prælectione concinnati, in unam vid. conſonantiam omnibus Juſtiniani operibus confuſis: teſtatur eorundem Baſilicorum ſynopſis ſeu ecloga,Fidem faciunt tot Barbara

bara & ignota ICtorum nomina,notas jam in Baſilica,tanquam fundum Iuriſprudentiæ conſcribentium: Teſtis eſt Photii Epiſcopi Conſtantinopolitani Nomocanon. quo is leges civiles cum canonibus miſcuit, quique poſtea Theodorum Balſamonem Interpretem nactus eſt. Hinc etiam Synopſis altera Attaliatæ adhuc brevior,& velut ſynopſis ſynopſeos juſſu Michaëlis Ducæ Imp. A. D. 1077. His accedat & Conſtantini Hermenopuli Procheirum ſeu promptuarium ex Baſilicis conflatum circa Emanuëlis Comneni ætatem. A. D. 1145. His accedant omnibus Paratitlorum Græcorum libri, quorum tres Leunclavius edidit. Quorum omnium ut uſus aliquis ſæpenumero eſſe poteſt, ita maximam partem affaniarum plena uſque quò Orientis Imperio perpotiti jam Turcæ captâ Conſtantinopoli anno 1485. Quos tamen ipſos & reverentia quædam Juris Iuſtinianei vel curioſitas ſaltem tetigit, ſi verum eſt quod Leunclavius prodidit, Codicem *Iuſtinianeum*,neque Turcis in lingua ſua deeſſe.

Sed commodùm accidit, ut circa ea ipſa *tempora*, quibus jam omnis nitor Iu-

riſprudentiæ Iuſtinianeæ ferme decoxerat, ſalutari quodam ſydere, & divinâ virgulâ 600. fermè annos pòſt medio quaſi ſeculo duodecimo A.D.1136. Opus Iuſtinianeum in Occidente efferri cœperit.Exactis quippe à Lothario Imp. *II.* Saxone ex Italiâ Normannis, & ab eodem ductu Innocentii ſecundi Pontificis Melphi ſeu Amalphi Civitate Apuliæ, (quæ pars Italiæ diu poſt alias in poteſtate Græcorum Impp. ſteterat) expugnata, repertum antiquiſſimum illud exemplar & Juriſprudentiæ Ancyle Pandectarũ quod Piſani ab Innocentio ſecundo Pòntifice Maximo & Lothario Cæſare item ſecundo, quia claſſe eos adverſus Normannum Rogerium juviſſent, ceu egregiè navatæ operæ monumentum & præmium retulerunt, ejuſque donationis per Lotharium collatæ inſtrumentum habuiſſe ſe Plotius Gryphius, Piſanus hiſtoricus,affirmat: Et habuerunt id diu penes ſe Piſani,unde & in Gloſſis *Piſanæ Pandectæ* vocantur,donec per Ginum Caponium Florentini A. D. 1406. Piſis in poteſtatem redactis ſubjectionis ſymbolum tranſtulerunt:Unde *Pandectis Florentinis* nomen: Inde idem Lotharius Irnerii, (quem alii

Ver-

Vernerium vocant) qui *Authenticas* Codici ſubtexuit, conſilio Ius Iuſtinianeum & in foro obſervari,& in Gymnaſiis doceri juſſit,ac nominatim precibus Mathildæ Comitiſſæ Tuſciæ Piſis doceri, quod Abbas Urſpergenſis retulit. Itaque Irnerius & Ius Iuſtinianeum è bibliothecis eduxit, & primus jura in Italia Bononiæ profeſſus eſt, & primus præterea interpretationem addidit. Ab hoc initio ad alias civitates Italiæ & tranſmontana Galliarum propagata Iuriſprudentia, poſteaquam ſemel Irnerius vexillum extulit.Hinc enim ex ſchola Irnerii prodiêre. Placentinus Bononiæ, in Gallia Monſpelii, Joannes Boſſianus, Martinus Caſſias, ambo Cremonenſes, Bulgarus Piſanus, Azo Accurſii præceptor, qui ultimus Accurſius ſuperiorum Gloſſas in ſuas & pleniſſimas Joannis auditor transfudit, temporibus Friderici *II.* ante annos 435. integros, i. circa annum 1227.

Atque huic inquiſitioni ſatis. Niſi quòd & illud ſcire intereſt,ſeculo demum ſuperiore, poſteaquam veteri hiſtoriæ linguarum & humaniorum litterarum ſtudium renatum eſt,ſimul & Iuriſprudentiam me-

liori fato excitatam. Nam cùm antea ſoloci filo & jejunâ atq; aſperâ Interpretum opera Ius tractaretur, ſine ullo Hiſtoricæ aut Philologicæ cognitionis lumine, quâ deſtituti ubiq; paſſim impegêre, Accurſii gloſſam ſeu ſeudum Iuriſprudentiæ ſequi & enarrare tum contenti textu jam penè neglecto, & abolitis penè libris Iuſtinianeis, exorti certatim qui Iuriſprudentiam ab his impolitiis vindicarunt, tum ſcriptis, tum ipſo textu inſtaurato, & in his Pandectis Florentinis eductis: In his primi & potiſſimi Gulielmus Budæus Andreas Alciatus, Gregorius Haloander, Antonius Auguſtinus, Lælius Taurellus, Zaſius, Viglius, & poſt omnes, ut taceam cæteros, domeſtica etiam decora, ſed qui unus pro omnibus, qui è lateritia jam auream fecit Iuriſprudentiam

JAC. CUJACIUS.

BIBLIO-

BIBLIOTHECA
JURIS CIVILIS
ROMANI.

HISTORIAM Juris Civilis proximo pedato excipiat Bibliotheca, cujus notitia hoc initio pariter præſtruenda venit: ut ita limine ſtudiorum, ſuæ deinceps artis inſtrumenta familiariter noſſe tyro incipiat: Atque in his potiſſimùm hærendum ſibi, vel ubi aliquando ad recentiorum commentarios diverterit, huc omnino redeundum, hicque pedem figendum ſciat. *Bibliothecam* voco, libros de Jure Civili Romano, aliaque vetera monumenta & fragmenta, ceu tabulas naufragio, quæ vel propriis conſignata editaque libris, vel per varios ſparſa libros clarorum virorum induſtriâ hodie collecta habemus: Denique omnia ad jus civile ſpectantium librorum fragmina, quæ ſuperiorum temporum injuria reliqua nobis fecit. Quæ omnia, etiam ea quæ alioquin vel minima videri poſſent, vel obſoleta & an-

antiquata nimis, vel etiam à Græculis aut ſequioris ævis ſcriptoribus conſignata, maximam tamen lucem Iuſtinianeis libris vel illuſtrandis & explicandis, vel reſtituendis ſubinde inferunt.

Caput I.

Pro-Iustinianei Veteris Iuris reliquiæ.

PRimùm igitur eas Iuris Civilis reliquias apponemus, quæ ſpectant ad jus vetuſtius Iuſtinianeo; Atq; à publicis monumentis & legibus initium faciemus.

I. Legum Regiarum (qui primus fundus Iuriſprudentiæ Romanæ eſt) fragmenta primo loco occurrunt, quæ à Sexto Papirio olim unum in corpus collecta fuerunt: ad quæ poſtea Granium Flaccum IC. librum Commentarium ſcripſiſſe Paulus noſter author eſt, *in l.* 144. *ϖ. de V. S. Granius*, inquit, *Flaccus in libro de Iure Papiniano*: quem ipſum Granium Flaccum Licinianum allegant Feſtus Arnobius: quin & Macrobius *lib.*3.*Satur. c.*11. locum integrum ex hoc jure Papiniano apponit. Verùm

rùm utrumque opus cum ipſis legibus intercedit. Superſunt tamen ipſarum legum fragmenta nonnulla, quæ Antonius Auguſtinus,Contius,Balduinus, Fulus Urſinus Romæ in 4. A.D. 1583. Pandulphus Prateius, Fr. Modius Manutius, Lipſius collegerunt, partim ipſiſſmet Legum Regiarum verbis conſignatis: potiſſimam verò partem earum tantùm ſententiâ expreſsâ. Sed magna Balduini confidentia fuit qui auſus eſt aſſerere, octodecim Romuli Leges ſe habere ex columnâ quadam antea Romæ in Capitolio erectâ illud obſervandum, non niſi trium Regum leges occurrere, nempe *Romuli, Numæ & Servii Tullii:* (cujus 50. leges fuiſſe de contractibus & delictis *συναλλακτικοὺς καὶ περὶ τῶν ἀδικημάτων.* Dionyſius Halicarnaſſeus diſertè ſcribit *lib.* 4.) nullas Tulli Hoſtilii, Anci Martii,aut Priſci Tarquinii, ac multò minùs Tarquinii Superbi,qui Tullianas aboleverat.

II. Legis xii. Tabularum, [qui ſecundus fundus & corpus Juriſprudentiæ Romanæ eſt] proximè ſequuntur. Ad has ſanè veteres ſubinde ICti interpretationes ſeu Commentarios & explanationes ſcripſe-

ſcripſerant: in his Sex. Ælius, L. Acilius, Lælius, Valerius Meſſala. Qu. Antiſtius Labeo, poſtremus omnium ſub Marco Imp. *Gaius*. In ipſarum legum fragmentis eruendis, ut aliquam multi alii poſt alios: (etiam Cujacius *libris Obſervationum*) ita in colligendis quamplurimi operam navarunt, puta Aymarius: Rivallius, Oldendorpius [& ex eo Forſterus] Anton. Auguſtinus, Romæ in 4. 1583. Balduinus, Contius, Hotomannus, Rævardus, Calcagninus Criſpinus, Pighius, Marcilius, Franciſcus Pithæus, Dionyſius Gothofred. p. m. Juſtus Lipſius, alii. In diſponendis varium ſinguli quique fermè ordinem ſectati. Jam aliquot anni abeunt, cùm ipſe varios errores ab aliis hac parte admiſſos, obſervabam, ob aliquam multa omiſſa, alia interpolata, aliena etiam in hunc cenſum conjecta, puta Legis actiones nonnullas & elicita per interpretationem ex eâ, atq; id genus alia. Ordinem ut quiſque ex arbitrio commentus eſt, ita ad verum propius acceſſit Franc. Pithœus. At genuinum duobus ſubſidiis reſtituiſſe mihi videor. Primùm expreſſis Veterum quorundam in id authoritatibus, tum & ſex Gaii librorum ad XII.

Tabu-

Tabulas ordine inſpecto, quorum ſingulis duæ Tabulæ explicatæ fuerant.

III. Leges ſubinde pro uſu populi Ro. latas, Omnes quantum in ſe collegerunt, earumque catalogos confecerunt. Ant. Auguſtinus, Zaſius, Manutius, Hotomannus, Charundas.

IV. Singulares ex iis quaſdam earumque capita peculiari ſtudio collegerunt, & ſingularibus commentariis illuſtrarunt nonnulli, tum Veteres ICti, [quorum Index Pandectis Florentinis præmittitur, & in materias digeſtus à Joan. Pichardo] tum & novi. *Ad legem Velleiam* ſcripſit Antonius Auguſtinus: ad *leg. Juliam Majeſtatis*, *Contius:* ad *leg. Juliam de Adulteriis*, Briſſonius: capitibus ejus XXIX. editis, *Legis Voconiæ*, *Falcidiæ*, *Juliæ*, *Papiæ*, *Poppeæ*, *Rhodiæ*, *Aquiliæ* capita collegit, iiſq; lucem intulit Balduinus, Baſileæ in 8. A.D. 1556. Et nos aliquando legem Papiam ejuſq; capita diſtinximus, ſuoq; ordini reſtituere inſtituimus. Nonnullarũ præterea legum obſcuriorum memoriam excitarunt aliquam multi velut legis Gliciæ Cujacius, 14. *obſ.* 14. legis Lætoriæ, Idem 19. *obſ.* 33. Legis Cinciæ Ranchinus 2. *variar.* 7. & Burgius.

gius lib. 1. *Electorum cap.* 18.

V. Senatus Consulta, de Iure videl. derivato à Tiberii Principatu ad Marci Imp. tempora collegit Anto. Auguſtinus Romæ in 4. A.D. 1583. *Orationes Principum* nonnullas, (quas SCta ſequebatur) ſingularibus commentariis illuſtravit Scipio Gentilis, puta *Orationem de Marci de tranſactione ſuper alimentis*, Hanoviæ, in 8. A.D. Item *Orationem Ant. Carracallæ de donationibus inter virum & uxorem* in 4. Hanoviæ, A. D. 1604.

VI. Edictum Perpetuum, quod Hadriani Imp. auctoritate à Salvio Iuliano ICto conditum, atque in titulos digeſtum (quodque tertium Iuriſprudentiæ Rom. fundum & *Corpus* vocare licet, & vel potiſſimum deinceps) libris Manualium Eguinarius Baro colligere cœperat; verùm probabili minùs inſtituto, utpote qui ſciēs ea ſæpius Edicta confingat, quæ nunquam fuerunt, ſed quæ ſunt ex Iuriſconſultorum placitis, moribus Romanorum, antiquis legibus, vel etiam novis Principum conſtitutionibus. Atquin multum intereſt, hæc non turbidè miſceri, ſed probè diſtingui. Quare ſecuta induſtria Gulielmi Ranchini,

ni, qui A.D. 1597. Pariſiis in 8. Edictum Perpetuum ejuſque reliquias anxiè collegit, alienis reſecatis, eaſdemque collectas concinnavit; ita quidem ut ipſa Edicti verba uncialibus literis & majuſculis excudi rectè voluerit, cætera minutioribus. In hòc tantùm ſubſedit ejus induſtria, quod non ad genuinum, verùm ad Iuſtinianeum ordinem capita Edicti diſpoſuerit: Verùm quod ſibi tum defuiſſe etiam ultro Ranchinus faſſus eſt, novæ alicujus operæ materia aliquando ea nobis futura, genuino videlicet ordine Edicti Perpetui inſtaurato ſeu reſtituto, quem è Veterum Iuriſconſultorum Commentariis ad Edictum (puta Juliani, Ulpiani, Pauli, Gaii, & cæteris) eruere proclive erit.

Caput II.

Jurisconsultorum *Veterum ad Ius Pro-Iuſtinianum reliquiæ.*

1 Jurisconsultorum Omnium Veterum libros, è quorum ſcriptis Pandectæ concinnatæ ſunt, & ſic in lacinias mirè per Pandectas diſtractos, & *particulas* exinde errabundas, in unum velut

lut corpus rurſum compegêre, ſed per indicem tantùm, ope inſcriptionum ſingulorum capitum, peculiaribus *Indicibus* Jacobus Labittus, Ant. Auguſtinus; Quo, ceu maximo Iuris arcano, relata in unum quaſi locum omnia capita ejuſdem inſcriptionis, Auctoris, & libri, ſingulorum librorum cognitionem, conjectionem & argumentum Lectoribus exhibent; tum etiam in iis cujuſq; capitis quaſi quædam antecedentia & conſequentia, & ſic cauſæ quodammodo legum ipſarum cernuntur. Denique vel hac ratione quadantenus Iuriſconſultorum Veterum libris, qui alioquin interciderunt, reſtituuntur. Unum tantùm hoc ſupereſt hodie præſtandum, ut capita ipſa non per Indicem & numeros tantum [quod à Labitto & Auguſtino factum,] ſed καταπλάτος & verbotenus Lectorum oculis ſubjiciantur, & ex collatione ſingulorum capitum ſingulis libris argumenta præſcribantur: Qua ratione & longioris inquiſitionis labore Lector deinceps levabatur, & Iudicium breviſſimè inſtruetur.

Huc referenda eſt eorum quoque induſtria, qui ſingulares è ſuperioribus Iuriſconſul-

conſultos, vel libros ſingularibus commentariis illuſtrarunt: ut Ant. Auguſtinus *Modeſtini librum de excuſationibus*; Cujacius *Africanum*. *Papinium* integrum, *Pauli ad Edictum* libros, *Quæſtiones*, *Reſponſa*; *Iuliani Digeſta* & libros ex *Minicio Natali*. Item *ad Urſcii Ferocis librum de ambiguitatibus*, *ad Reſponſa Scævolæ Ulpiani*, *Marcelli*, *Neratii*, *Modeſtini Reſponſa* ejuſdemque *libros differentiarum*, Balduinus *Scævolam* ſeu Mutianam Iuriſprudentiam. Jacobus Lectius, Macrum & Modeſtinum: aliique alia.

Et veterum tamen adhuc Iuriſconſultorum fragmenta ipſa extra Pandectas nonnulla ad nos pervenerunt, quorum pretium injuria & fatum cæterum incendit. Quæ veterum Prudentum fragmenta uno volumine comprehendi utiliſſimum fuerit: quod & *Petrus Pithœus* ex parte jam præſtitit, & pleniùs adhuc præſtare inſtituerat unà cum Notis.

II. GAII igitur primùm fragmenta hodie nonnulla ſuperſunt, ſed Gothorum ſeu Aniani manu deformata, & quidem è quatuor Commentariorum ſeu Inſtitutionum ejus libris: Quatuor enim ſcripſiſſe

cum

eum docet Index Pandectarum Florentinarum,& præjudicium inſuper Inſtitutionum Iuſtinianearum, quæ Gaianarũ exemplo compoſitæ ſunt. Et ſanè titulum IX. & initium X. ex libro tertio deſumpta eſſe oſtendit *lex 2.ff.de obli.& act.* Quare deinceps titulus ita mutetur, *Gaii Inſtitutionum libri quatuor* vel potiùs *Excerpta è Gaii libris quatuor*, pariter ut Ulpiani fragmenta, Paulique Sententiæ, de quibus mox non niſi excerpta ſunt. Obſervandum enim eſt cum per Gallias & ſub Regibus Viſigothorum nominatim, vetus Iuriſprudentia Rom. unà cum Codice Theodoſiano obtineret, Alaricum Regem Gothorum per Anianum in ſuorum temporum uſum nõnulla ex Codice Theodoſiano, Gregoriano,Hermogeniano,ex Ulpiano,Gaio, Pauli ſententiis excerpi voluiſſe: Eáque omnia in unum Corpus redacta, quod inſequuti deinceps, *Corporis Theodoſiani*, vel etiam *Legis Romanæ* appellatione allegare ſoliti, Hæc Gaii fragmenta edidit in Germania Sichardus, & Almaticus Bouchardus in Gallia, Lovanii quoq; edita in 12.1570. Eadem Hieronymus Alexander Iunior edidit cum cõmentario Veneriis in 4.apud Franc.

de Franciſc. Ciotti A. 1600. Et alia tamen adhuc fragmenta Gaii Inſtitutionum colligi poſſunt, tum ex Pandectis ipſis, tum ex Auctore Collationis legum Moſaïcarum. Boëtio. Priſciano. *ſub fin. lib.* 6. & Diomede *lib.* 1. Quæ in unum colligi è re fuerit.

III. ULPIANI quoque fragmenta ſeu tituli XXIX. ex corpore Ulpiani ab eadem Aniani manu ſuperſunt, quæ Joannes Sichardus, mox Emarus Ranconnetus & Ioh. Tilius Lutetiæ A.D. 1549. ediderunt, & à Cujacio] Commentariis illuſtrata, qui poſtea quoque in meliorem Codicem, & authenticum exemplar incidit Iacobi Tilii; vide eum *lib.* 17. *obſ.* 28. in quibus veteris juris ſtricturæ quamplurimæ ſuperſunt. Quæritur autem, ex quonam Ulpiani libro Tituli illi ſint; Neque enim ex Inſtitutionum libris deſumpti ſunt, ut arguunt eorum librorum fragmenta, quæ per Pandectas ſunt ſparſa. Veroſimile omninò, ſumptos è libro ſeu corpore Regularum [& ita Cujacius quoque prodidit 13. *obſ.* 16. 17. *obſ.* 128. 19. *obſ.* 3. itemque Pet. Pithœus] ut docet *lex* 17. *ff. de teſtibus* quæ totidem verbis repetita extat. *tit.* 10. *fragm. Ulpiani* §. 5. ex quo Ulpiani libro Regula-

gularum nonnullos alios locos ſuppeditat Collatio legum Moſaïcarum[de quo vide Petrum Phœum *ad tit. 2. Collationis, pag.* 133.]itémq;Boëthius *ad Topica Ciceronis.*

IV. Anonymi quoque cujuſdam ICti veteris fragmentum ſupereſt, unicum, & pluribus tamen ſententiis conſtans: quod quidam Ulpiani ex libro ejus Reg. vel etiam Gaii eſſe volunt, cujus argumentum eſt, de *Iuris ſpeciebus & manumiſſionibus*, deſumptum ex Doſithei Græculi, Magiſtri Homilius, & Græcæ linguæ exercitationibus ſeu Grammatica. Id olim quidem de Latino in Græcum tranſlatum, verùm quale hodie extat, de Græco in Latinum transfuſum, Claudius Puteanus Senator Pariſienſis primus eruit, Cujacio communicavit (ut teſtis ipſe 17. *obſ.* 20.) edidit tandem Pet. Pithœus, *ſub finem collationis legum Moſaicarum* A. D.1572.in 4. Lutetiæ.

V. Pauli Sententiarum receptarum libri quinque, i. generaliorum & forenſium axiomatum ſeu aphoriſmorum, vel potiùs excerpta ex iis,ab eadem illa quam dixi, Alarici ſeu Aniani manu ad nos quoque pervenerunt:*Sententiarum* inquam *re-*

cepta-

ceptarum libri, quos ad *Filium* conſcripſit, ex quibus alioquin quædam in ſuas Pandectas Iuſtinianus, quædam, uti dixi, Alaricus ſeu Anianus in ſuum illum Romanarum Legum Codicem & Breviarium retulit, interpretationibus etiam aliquam multis ſubditis. Et hæc Excerpta unà cum reliquis Codicis Theodoſiani fragmentis Ulpiani & Gaii, Codicis Hermogeniani & Gregoriani, in Germania primus in lucem revocavit Ioh. Sichardus ſub Ferdinando I. Imp. Baſileæ in Gallia Almaricus Bouchardus, unà cum Gaio ad Antonium Pratenſem Galliarum Cancellarium: Poſtea ab Emaro Ranconnetto, Tilio accepta Iacobus Cujacius A.D. 1557. omnia illa pleniora & emendatiora protulit (niſi quod Aniani interpretationes rejecit.) Notíſque primus illuſtravit. Sed & alias ſententias poſtea ex Codice quodam Veſuntino idem Cujacius *libro obſerv.* 21. extulit. Ad ultimum Conradus Rittershuſius (quod etiam Cujacius aliquando in animum induxerat ſuum) A. D. 1594. Norimbergæ, in 8. omnes ad unam ſententias Pauli, ex illis inquam, excerptis Anianeis fragmentis per Pandectas ſparſis, Codice Veſuntinos

C Aucto-

Auctore Collationis Legum Moſaïcarum, Papini Reſponſis, veteri conſultatione[de quibus vide Cujacium 7.*obſ.*26.] in unum corpus retulit, ſeu uno libello comprehendit, & Indicem addidit, Interpretationes Aniani reſtituit: Minùs veritus, quod Cujacius fecerat, libros qui in Indice Florentino *Sententiarum ſive Factorum* inſcribuntur, eoſdem cum libris *Sententiarum* facere. Similis huic editio, ejuſdémque inſtituti prodiit ſive Avarici, ſive Aureliæ in 12.A.D. 1599. ordo tantùm alius ſubinde,& Judex alius. Uſum harum Pauli Sententiarum potiſſimus in eo, quòd præterea quæ cum Iure Juſtinianeo conveniunt,quamplurima iis continentur ex jure veteri ante Juſtinianum recepto à Iuſtiniano vel ante ipſum abrogato, quæ mirum quantum,lucis innumeri Juris Juſtinianei locis adferunt, ut ſunt, quæ ſcribit *de Adſertoribus de lege Fuſia Caninia, de Senatuſconſulto Claudiano, de Cognitoribus, de Crucis ſupplicio, dotalis prædii alienatione*, de fidejuſſore liberato per electionem rei, *de fiducia,furti actionibus quatuor, interdictorum uti poſſidetis & utrubi differentia*,deRegulis nonnullis *circa inſtitutiones*

nes & legata, legatorum generibus quatuor, libertorum differentiis, Mancipationibus, Pegaſiano Senatuſconſulto, plus petitionibus, ſucceſſionibus ab inteſtato, viceſima hæreditatum.

VI. MODESTINI quoque Regularum fragmentum unicum, ex libro ejus 3. [vel potiùs 9.] *ſub Titulo de bonis libertorum & de Teſtamentis*, ſumptum ſupereſt, ab eodem P. Pithœo editum *ſub finem Collationis legum Moſaicarum.*

VII. STEMMA quoque ſeu vetus graduum adgnationis deſcriptio Iuriſconſulti cujuſdam, Codici Theodoſiano præfixa ab Emaro Ranconneto accepta *quemadmodum* videlicet *lege hæreditates redeant*, inſerta eſt circa A.D. 1560. à Cujacio 5. *obſerv. ult.* quem vide Inſervit & Inſtitutionibus ſuis Antonius Contius alterius generis pervetuſtum Stemma, ex antiquis Græcis manuſcriptis, ex libro 4. Sententiarum Iulii Pauli, *tit. de gradibus.* Edidit & Charondas, ex MS. Dionyſiano Inſtitutionum aliam deſcriptionem ſeu formam graduum ad Iuſtiniani veterúmque Iuriſconſultorum ſententiam.

VIII. CONSULTATIONEM quoque

veteris Iuriſconſulti mediæ ætatis *de Pactis*, cujus nomen incompertum, ab Antonio Oiſello acceptam edidit Cujacius, de qua v. ipſum 7. *obſerv.* 16. ubi videre eſt veterum Iuriſconſultorum religionem & formam: Nempe ibi ipſa legum capita & Auctorum verba, quibus ſuam ſuffulcit ſententiam auctor ille, verbotenus proponit; unà cum inſcriptionibus & ſubſcriptionibus ex Codd. Gregoriano, Hermogeniano (tantâ diligentiâ, ut etiam variis ex Codicibus varias repræſentet) Theodoſiano, Sententiis Pauli, libris & titulis adnotatis. In cujus facti cauſam inquirit Cujacius, *præfatione ad Conſultationes ſuas*: vide & quæ P. Pithœus notat: *Notis ad Collationem Legum Moſaïc.*

§. IX. NARRATIO quoque Hiſtorico-Iuridicæ *de Legum Rhodiarum* apud Romanos confirmatione (ad Impp. videlicet Tiberio Veſpaſiano, Trajano, Adriano, Antonino, Pertinace, Severo) procul dubio ſub ipſomet Severo Imp. confecta, quæ præfixa eſt legibus Nauticis, huc pertinet: quam Simo Schardius edidit A. D. 1561. Baſileæ in 8. unà cum Legibus Nauticis Georgicis, & Militaribus Iuſtiniani II. de

qu

quo vide quæ idem Schardius ſcribit *in adnotationibus* p. 271. 272. Poſtea à Leunclavio vel Marquardo Frehero ex Fr. Pithœi exemplari edita accuratiùs, in libro cui titulum fecit *Ius Græco-Romanum* A. 1596.tom.2. p.265. In ea Narratione Hiſtorico-Iuridica in textum eſt illud ipſum caput,quod ex L. Rhodia retulerat Voluſius Mæcianus, & extat in *l.* ἀξίωσις. *ff. ad L. Rhod. de jactu* quam nos peculiari hypomnemate illuſtravimus.

X. COLLATIO legum Moſaïcarum Romanarum[ex integris Papiniani, Pauli, Ulpiani Gaii,Modeſtini,aliorumque veterum Juris Auctorum libris, item ex Codd. Gregoriano, Hermogeniano, Theodoſiano deſumpta,& in tit.xvi. diſtributa] Tilio jam ante viſa, à P. Pithœo Juriſconſulto ex Mandubiorum Bibliotheca edita, & Notis luculentis illuſtrata A.D.1574.Lutetiæ,in 4.ad nos pervenit.Quem librum eodem anno 1577.L.Charondas manuſcriptū ſe habere ex Bibliotheca Dionyſiana profeſſus eſt *in dedicatione Corporis ſui ad Auguſtum Senatum Pariſienſem.* Hujus collationis ſeu pariationis Auctor *Lucinius Rufinus* à Tilio primùm,mox & à Cujacio di-

citur; verùm ex conjectura, an ex veteris libri fide, haud ſatis compertum. Sanè non poteſt eſſe *Lucinius Rufinus* ille, qui Pauli coætaneus fuit: Veriſſimum enim eſt, hanc Collationem editam poſt Codicem Theodoſianum, ſeu poſt A. D. 438. quandoquidem ex eo Codice quandam conſtitutionem laudat *de impudicis*, & quidem (quod obſervandum) pleniorem, quàm eo Codice quem hodie habemus, extat, ac proinde ex integro non decurtato Codice Theodoſiano. Ex præfatione ſanè tituli VI. & VII. colligere licet, profeſſione Juriſconſultum non fuiſſe. Tandem de hoc Auctore vide quæ Pithœus *initio Notarum*, quæ Marqu. Freherus *ſingulari capite* I. *parerg.*
4. Utilitas hujus libri triplex, 1. quòd perſpicuè repræſentat, quid Tribonianus, quid quantum Collegæ in excerpendis, diſcerpendis veterum Juriſconſultorum ſcriptis ſibi indulſerint. 2. Quòd quamplurima priſci Juris fragmenta, tum ex Veteribus Juriſconſultis, tum ex tribus conſtitutionum Codd. contineat, quæ alibi nuſpiam, vel non ita plenè occurrunt. Tandem oſtendit, quómodo in titulos veterum Juriſconſultorum libri diviſi fuerint: ſpectandus

dus in rem cumprimis *Tit. XV.*

XI. PAPIANI liber Reſponſorum Titulis XL. conſtans, in hunc cenſum referendus eſt, ubi ex *lege Romana* (ut ipſemet loquitur) i. ex tribus Codd. Gaii. Regulis, Pauli ſententiis quamplurima referuntur, itemque ex corpore Novellarum Theodoſii, Valentiniani, Majoriani, Leonis & Severi: Pithœus Theodoricianum, ſeu Gotho-Romanum putavit. Sanè liquidum fuiſſe ex aliqua earum nationum, quæ ſub Regibus conſtitutæ Galliis jam inſederant, cùm & *Nationem ſuam* & *Dominum Regem* memoret *titul.* 3. & 7. Ego crediderim *Burgundionem* fuiſſe. Nam ſi quis Legem Gundebaldicam conferat, eundem ordinem penè deprehendet, ac penè pariare videbit. Hujus porrò inſtitutum fuit, infelicibus Romanorum reliquiis *legem Romanam* proponere: Germanicæ quippe nationes, cùm Romanas provincias, & Galliarum nominatim, poteſtati ſuæ ſubjeciſſent, hanc erga devictos humanitatem exercuêre, ut liberum cuique relinquerent, qua lege, ac nominatim Romanâ, vivere vellent, de quo vide leges Burgundionum *tit.* 60. §. 1. Sali-

cas *tit.* 43. §.1. Longobard.*tit.* 57.& veteres *Formularum Auctores.* In hunc ergo finem Corpus quoddam Iuris ex *lege Romana* apud Gothos Anianus,apud Burgundiones Papianus confecêre.

XII. NOTAS IURIDICAS huc quoq; referri oportet uſurpatas in monumentis publicis Iuriſque Civilis libris, in legib. plebiſcitis; actionibus, edicto purpureo quæ non ad libros Iuſtinianeos pertinent, verùm ad veteres Leges, Plebiſcita, Actiones.Edicta perpetua, Iuris civilis libros veteres, {Leges denique Romanas & Codicem Theodoſianum;In quibus videlicet Notæ antiqui Iuris, ſeu ſigna, à Iuſtiniano abolita, explicantur; cujuſmodi complures libellos& in his M.Valerii Probi Grammatici vetuſtiſſimi (cujus apud Suetonium,Gellium & Macrobium mentio fit,quique ſub Auguſto fuit) item Magnonis ſub Carolo M. Petri Diaconi ſub Conrado I.Imp.& incerti Auctoris vetuſtiſſimi,poſt varias aliorum Editiones in unum tandem corpus coëgit vir doctiſſimus Frideric. Lindenbrogius cum Notis nonnullis, editione Lugduno Batava in 8. A. D. 1599. Solius Probi libellum, ex MSS. au-

ctiorem longè edidit notiſque illuſtravit Henricus Erneſtus Soræ in 4. A. D. 1647. Ubi tamen moneo, ibi non merum Probum extare, ſed multa ibi addita alia & poſteriore longè manu. His addere licet INNOCENTIUM ex cujus libris de literis Notis juris, Agrimenſorii videlicet, nõnulla hodie extant: quem *Innocentium* Ammianus Marcellinus ſub Conſtantio Imp. fuiſſe memorat: idémque illi videtur, de quo Eunapius agit cujus edendi conſilium Sichardus jam olim ceperat: tandem è Bibliotheca Palatina à Salmaſio erutum edidit Nicol. Rigaltius inter Auctores Finium regundorum, Lutetiæ in 4. A. D. 1614.

XII. VOLUSIUM MÆCIANUM *de aſſe ejuſq; diſtributione* (& in hæredum inſtitutionibus; & in aliis multis, ut ipſemet loquitur, neceſſaria) neque ab hoc cenſu alienum putare debemus; quem Sichardus edidit primus A. D. 1528. Liber hic quippe (judicio Cujac. ad *l.* 21. §. 2. *π. de annuis legatis.*) Juris ſtudioſis priùs addicendus eſt, quàm Inſtitutiones: quòd temerè accedant ad Juris diſciplinam, quibus non bene nota eſt diſtributio aſſis.

XIV. Finum REGVNDORVM Au-

ctores Auguſtos nonnullos, neque hinc abeſſe velim; in quibus Siculus Flaccus, (qui ſub Domitiano vel Trajano ſcripſit) Julius Frontinus, libros de agrorum qualitatibus & controverſiis eorum, itémque Aggeni Urbici Commentarius in eundem Frontini librum. Quos Turnebus primùm, accuratiùs poſteà Nicol. Rigaltius edidit, & Notis luculentis illuſtravit Pariſiis in 4. A. D. 1614.

XV. NOTITIA Dignitatum omnium in partibus Orientis & Occidentis, ſub Theodoſio Jun. conſcripta, circa A. D. 426. (quam & ideò Alciatus *Breviarium Theodoſii Jun.* appellavit) unde maximum Juri noſtro lumen accedit, ad Dignitatum ſeu Magiſtratuum & officialium Notitiam, de quibus agitur primo libro Codicis, & poſterioribus tribus: item ad Notitiam Juris fiſcalis & patrimonialis. Eam Alciatus excerptam primus edidit; ſecutus Rhenanus, qui totam edidit Baſileæ in fol. Tandem à Guidone Pancirolo ex collatione duorum MSS. reſtituta pleniùs, Notiſque illuſtrata. Audio & Lutetiæ in illuſtri illa Regiâque Typographia nuper editum,

Hactenus

Hactenus Leges publicæ, veterúmque Juriſconſultorum reliquiæ, aliáque monumenta ad Jus antiquum Pro-Iuſtinianeum ſpectantia.

CAP. III.

IMPERATORIARUM *Conſtitutionum Pro-Juſtinianearum reliquiæ.*

IMPERATORIÆ Conſtitutiones ante Iuſtiniani tempora ſequuntur.

I. HADRIANI primùm Imp. Sententiæ & Epiſtolæ (hoc eſt, brevia ejus Reſcripta) ex lib. 2. Doſithei Magiſtri quæ veteri Gloſſario inſerta, primum ab Henrico Stephano edita fuerunt, deinde ex Bibliotheca Sancti Galli apud Helvetios plenius viſa à Cujacio 21. *obſ.* 5. Sed tandem publicè reſtituta Notíſque illuſtrata à Goldaſto Genevæ in octavo.

II. GORDIANI conſtitutio unica de *nuptiis* contra mandata contractis & dote caduca, à P. Pithœo accepta, edita à Cujacio 1. *obſ.* 11.

III. IV. CODICIS GREGORIANI HERMOGENIANI quoque reliquiæ quædam hodie ſuperſunt, à manu, ut dixi,

Aniani ſeu Gothorum: Quinimo & B. Auguſtinus *lib. 2. ad Pollentium cap.* 8. cujuſdam Conſtitutionis ex Cod. Gregoriano meminit: Addi poſſunt & eæ, quæ exinde citantur ab Auctore Collationis Legum Moſaïcarum, & Conſultationis veteris Auctore. Quinimò & quæ à Papiano libro Reſponſorum. Quorumnam autem Impp. Conſtitutiones his Codd. comprehenſæ fuerint, oſtenſum jam alibi.

V. CODEX THEODOSIANUS quoque ſupereſt, per gradus quoſdam necdum planè tamen, reſtitutus: Primum enim à Ioanne Sichardo Breviarium Codicis Theodoſ. quale ab Aniani manu profectum, editum fuit, ante hos 100. & quod excurrit annos Baſileæ, A.D. 1528. Poſtea Ioan. Tilius libros octo poſteriores integros, non jam ab Aniano decurtatos extulit, & poſtremo tamen libro adhuc mutilo. Pariſiis in8. A.D. 1594. Eum ſecutus Cujacius librum ſextum, ſeptimum, & octavum integros eruit, unà cum ſupplemento libri poſtremi à Stephano Charpino acceptos, Lutetiæ in fol. A. D. 1566. Conſtitutiones de Senatuſconſulto Clau-

diano

diano lib. 6. contulit Cujaciæ Editioni P.Pithœus. Superſunt itaque adhuc eruendi quinque priores, & initium libri ſexti, quorum Breviarium tantùm ab Aniani manu habemus, quæ fruſtra hactenus à me quæſita ſunt.

VI. Novellæ Conſtitutiones, poſt Codicem Theodoſianum promulgatæ, tum ab ipſomet Theodoſio Iun. tum & à Valentiniano, aliquot primùm ex Aniani Breviario à Sichardo editæ, poſtea xxx. Novellis auctiores à P. Pithœo è patris Bibliotheca A. D. 1571. Marciani quoque & Majoriani, itémq; Sever Novellæ ex eodem Breviario à Sichardo editæ. Majoriani Novellas Cujacianæ Editioni Antonius Oiſellus contulit: ſed unâ auctiores Pithœus reddidit: à quo etiam tres Anthemii Conſtitutiones primùm erutæ, ſic ut in univerſum 34. Novellas Pithœus dederit.

Cap. IV.

Iustinianea *Iuriſprudentia: ejuſque varia Editiones.*

De Iuſtinianeis operibus monuit *Hiſtoria Iuris Civilis.* De variis tamen eorum

eorum Editionibus,& quo progreſſu paulatim in melius nitidiore cultu reſtituta ea fuerint, quid ſingulis editionibus præſtitum moneri expedit. Ut de anterioribus inconditis Editionibus taceam.

I. HALOANDRINA ſive Norica Gregorii Haloandri corporis Juſtinianei Editio A.D.1531. prima cenſeri hoc in genere meretur, ſuperioribus omnibus terſior emendatiorque: utpote Pandectis ex collatione Florentinarum manu Politiani olim factâ editis reſtitutiſq; legum inſcriptionibus: neque tamen ubiq; Notas Politiani ſecutus;tum in textu,tum & quoad ὀρθογραφίαν.

II. HERVAGIANA Baſileenſ.decennio pòſt A. D. 1541. ſecuta, à Ioh. Hervagio Typographo Baſileenſi, Alciati, ut ſcribit, aliorumque Doctorum opera adjuto: in qua ſecutus Noricam Haloandri editionem, additis Modeſtini Legibus Græcis in tractatu *excuſat. tutor.* & majoribus literarum formis expreſſis iis quæ *materialiter* poni à Grammaticis dicuntur, Legum puta, Edictorum,&c. verbis, Græcorum quoque interpretationem præſtitit. In Codice ſupra Haloandrinam Editio-

nem

nem loci non pauci neque momenti exigui reſtituti, quos & in Annotationes variarum Lectionum retulit.

III. HUGONIS à PORTA Editiones duæ, & poſterior quidem limatior, decennio pòſt A. D. 1552. inſecuta Lugduni. Pandectis ad Archetypum Florentinum attentiſſimè collatis: Inſcriptionibus Legum reſtitutis: Græcis ſanctionibus inſertis cum Latina Franciſci Hotomanni interpretatione.

IV. FLORENTINARUM Pandectarum mox Editio ſecuta A. D. 1553. de qua in Hiſtoria Juris.

V. RUSSARDI editio Lugd. primùm in fol. 1561. dein Antuerpiæ apud Plantinum ſecuta A. D. 1567. in 8. ubi Pandectæ ad exemplar Florentinum editæ: notæ additæ, ex clariſſimis illius ævi ICtis. Leges conjunctæ Summaria Dureni addita: Codex ad xv. Exemplaria collatus.

VI CODICIS Conſtitutiones Græcæ Latinæ quamplurimæ ab Anto. Auguſtino editæ Ilerdæ in 8. additis Paratitlis.

VII. CONTII editio in 16. Lugduni apud Gulielmum Rovilium A.D. 1571. ubi Pandectæ ad iſotypum Florentinum totidem

dem apicibus recentis expreſſæ: Duæ Lacunæ ſub tit. de bonis damnatorum,& ſub tit. de Interdictis & relegatis ope Baſilicorum repletæ. Codicis Conſtitutiones quamplurimas Græcas earúmve epitomas plus quàm 150. ex Cujacii theſauri, ex Ant. Auguſtino,& de ſuo quoq;nonnullas addidit: Græcorum Interpretationes in Pandectis Piſanis, ſive Bulgari, ſive Berguntionis addidit, ſummaria ex Bartolo per Chapuſium.

VIII. CHARUNDÆ. Editio in fol. Antuerpiæ apud Plantinum A. D. 1565.

IX. X. XI. Mitto recentiores, Hotomanni, Pacii,poſtremùm,omnium Dionyſii GOTHOFREDI p. m. editio, jam totius orbis & Auguſtiſſimorum Tribunalium conſenſu recepta eſt.

NOVELLAS ſeuNovellarum Iuſtiniani μονόβιβλον primus Græcè edidit Norimbergæ Gregorius Haloander ex deſcripto Bononienſi, A. D. 1531. apud Ioannem Petræum; Mox Hervagius Baſileenſis Typographus, Alciati, ut ſcribit,aliorumque Doctorum opera adjutus, additis quibuſdam auxit A.D. 1541.Pariſienſis editio tertia inſecuta; in qua tamen adhuc multa deſide-

deſiderabuntur: Tandem Henricus Scrimgerus Scotus A.D.1558. in fol. apud Henricum Stephanum ex Beſſarionis Cardinalis MS. Venetiis Novellarum Editionum accuravit, ordine earum reſtituto numeroque aucto, quas quadriennio antè Georgius Tannerus Baſileenſis dederat excudendas. Et hæc de Græco Novellarum authentico.

LATINÆ Interpretationes Novellarum tres extant: *Vetus*, cujus auctorem, ſunt qui Bulgarum vel Bulgari ſupparem ſub Frid. Barbaroſſa, Cujacius verò 8. *obſ. ult.* Græcum fuiſſe cenſet, qui non multo poſt editionum Novellarum rogatus Occidenti Latinam interpretationem donaverit. Balduinus Mauritio Imp. & Gregorio M. ſupparem conjicit. Eruditionem ut aliquam Interpretis videre licet; majorem ſanè quàm vulgò creditur (ut rectè probavit idem Cujacius) ita veriſſimum, impolitiarum & ſtribliginis plenum eſſe, utpote ubi neque verborum conſtructio ſæpe cohæret, neque rerum ſenſus percipi poteſt. Quid quòd in hac verſione multæ Novellæ deſunt, quas ex Græcis libris ſuppleverunt Haloander, & Scrimgerus.

Itaque

Itaque ſecuta Gregorii Haloandri Interpretatio, quæ Norimbergæ primùm prodiit A. D. 1531. deinde alibi recuſa,ut Antuerpiæ in 4.(quam & poſtea Ludovicus Ruſſardus ex Duareni emendatione recognitam edidit A.D.1567.) Tandem ſucceſſit omnium abſolutiſſima Interpretatio Henrici Agylæi ad Græcum Scrimgeri Exempla Baſileæ per Ioan. Hervagium A. D. 1561. in 4.Et veterem tamen Interpretationem retinere maluit adhuc Contius: unà cum vetere Haloandrinâ, Hervagius A.D.1541.& quidem ex oppoſito Baſileenſis in fol.A.D. 1570. & Charondas A. D. 1575. in fol. junxit Illud obſervandum, aliquot Novellas addidiſſe Contium,quas in decimam collationem conjecit) cùm antea novem tantùm eſſent,) quas & olim Jacobus de Belviſo collegiſſe dicitur, & ſuo Codici adjeciſſe, hoc titulo *Extravagantium* Formas Præfectorum tres ſeu tria *ἐπαρχικὰ* contulit Cujacius. Adeundus de his omnibus Judex à Contio concinnatus, quo collationem Editionum inſtituit.

IULIANA Anteceſſoris Conſtantinopolitani liber Novellarum ſequitur, circa A. 570. confectus; quo is Novellas Latinè

non

non quidem vertit integras, aut ad verbum, ſed in Epitomen contraxit, reſecatis prologis & epilogis. Liber hic in duos libros diſtinctus, quorum prior pervenit àd *Novellam* 63. de Juriſdictione Præſid. Hac Novellarum Epitome ſub *Novellarum* appellatione uſi olim Irnerius, Bulgarus, Azo, Joannes Accurſius, Primum Nicolaus Boërius eum extulit unà cum Legibus Longobardorum, etiam cum Scholiis aliquibus. Deinde Ludovicus Miræus eundem edidit Lugduni apud Ioannem Torneſium. A.D. 1560. Tertia editio eſt Goltzii, quæ exiit Brugis in 4. 1565. quam Ludovicus Miræus adornavit. Plenior & limatior exiit ab Anton. Auguſtino, Pariſiis 1567. unà cum Paratitlis ſive Scholiis & variis lectionibus. Huic ſucceſſit Fr. Pithœi editio Baſileæ in fol. apud Petrum Pernam A.D. 1567. ex fratris Petri Bibliotheca unà cum nonnullis Juſtiniani & Juſtini Conſtitutionibus, addito Gloſſario ſive Interpretatione obſcurorum verborum Juliani. De utilitate hujus Epitomes vide Auguſtini *præfationem*.

THEOPHILI Inſtitutionum Græca Paraphraſis ſequitur, cujus Angelus Politianus

nus jam in Miſcellaneis ſuis meminerat. Eum Viglius Zvvichemus Friſius ex Beſſarionis MS. Venetæ Bibliothecæ, quem à Petro Bembo acceperat, ex altero exemplari Florentino, quod à Ioh. Baptiſta Egnatio habuerat, primus edidit ſub Carolo V. A. D. 1533. Mox accuratius recuſam anno proximo 1534. Pariſiis, & an. 1545. Iacobus Curtius Latinè vertit. Ludovicus Miræus Lugduni edidit an. 1581. Dionyſius Gothofredus p. m. ad formam tripartitorum utiliter edidit in 4. Carolus Annibal Fabrottus Anteceſſor Aquiſextienſis ex tribus MSS. Codicibus Bibliothecæ Regiæ Pariſ. recenſuit, ſcholiis Græcis auxit, Idemq; Iac. Curtii Latinam Interpretationem emendavit & Notas adjecit, A. D. 1638. Habet hic Auctor multa quæ textu Inſtitutionum non continentur, partim *bene*, partim *malè dicta*: Imo eſt etiam ubi ab ipſo textu recedit. Ut inde colligere liceat, poſteriorem Iuſtiniani ſeculo fuiſſe; neque dubium mihi quin hic ille ſit Theophilus, vel Theophilitzes, qui inter cæteros Baſilicorum Interpretes memoratur circa A. D. fermè 1000. De harum Inſtitutionum utilitate doctiſſimè præfatus eſt

Viglius:

Viglius: Præcipua hæc capita, Ordinis continuatio, Protheoriæ ſeu Evidentialia (ut loquuntur) ad faciliorem intellectum; dictionum obſcuratum interpretatio: veterum morum & ſolennium explicatio, quorum nulla vel tenuis in Latinis inſtitutionibus mentio; Græca, quæ in Latinis, vel explicata vel integra: Typica vel ſolennia Iuris veteris verba explicata: exemplis Regulæ illuſtratæ; Definitiones expenſæ, Rationes conſignatæ. Sed & quæſtiones quoque varias inter Interpretes exinde decidi poſſe octo exemplis allatis idem Viglius comprobavit. Ex his jam omnibus ſtatuere licet, Theophilum eo tempore fuiſſe, quo veteris Iuriſprudentiæ libri adhuc extabant.

IULIANI Anteceſſoris duas collectiones (circa A.D. 570.) ad opera Iuſtiniani relatas extulit quoque P. Pithœus ſub finem Collationis Legum Moſaïcarum quarum una inſcribitur *Dictatum de Conſiliariis*; eaque continetur conſilium directum ad quendam in officio publico conſtitutum: fortè etiam Adſeſſorem & Conſiliarium Judicis, quoſnam videlicet

licet Titulos potiſſimum ex operibus Iuſtinianeis ſuper materiis maximè practicabilibus legere atque ſe inſtruere neceſſe habeat. Altera collectio eſt *de tutoribus & tutela actione*, ubi contrarietates quaſdam juris diſtinctionibus propoſitis ſolvit. In iis argumentum continetur nonnullarum Conſtitutionum, quæ in Iuſtiniani Codice hactenus deſiderantur.

GEORGICÆ, ſeu de re Ruſtica Leges Juſtiniani 2. (non noſtri) ex *lib. 6. Harmenopuli*, de quo poſtea, primo ingenii fœtu à Fr. Balduino unà cum Interpretatione & ſcholiis editæ Pariſiis A. D. 1542. in 4. Pleniùs poſteà à Simone Schardio ad exemplar potiſſimum Ant. Auguſtini, Baſileæ in 8. A. D. 1591. unà cum legibus MILITARIBUS & NAUTICIS, Annotationibus additis. Tandem incluſæ in Corpore Iuris Græco-Romani *tomo* 1. à Leunclavio, Francofurti A. D. 1596. ex Fr. Pithœi Bibliotheca. Obſervandum autem, in fine legum Nauticarum ſubjici ſententiam DOCIMI ex libro quodam ejus juridico, quando videlicet legibus Rhodiorum locus ſit. Militares ſanè Leges ex *Rufo* deſumtæ è Fr. Pithœi Biblio-

bliotheca incluſæ *tomo* 2. *Iuris Græco-Romani pag.* 249.

Caput V.

Post-Iustinianeæ *Juriſprudentiæ reliquiæ*, *ſeu Ius* Græco-romanum, & Orientale, *ac primò* Novellæ *Imperatorum poſt Juſtinianum*.

Novellæ primùm Imperatorum poſt Iuſtinianum variæ earumque collectiones tenendæ: Iustini videlicet II. & Tiberii novellæ nonnullæ extant editæ poſt Iuſtiniani Novellas. Leonis item Philoſophi Novellæ ſeu Conſtitutiones CXIII. circa A. D. 890. legum Correctoriæ ἐπανόρθωσι καὶ καθάρσεως quibus videlicet Leo quamplurima ex Iure Iuſtinianeo corrigere inſtituerat: ſingula capita ſingulis ferè conſtitutionibus includendo, eaque diligenter rationibus communiendo, quas Agylæus interpretatus eſt. De quibus Leonis Novellis obſervandum eſt, ne quidem Leonis ætate eas ſatis obtinuiſſe, exceptis iis quæ

quæ de his Iuris capitibus ſunt, de quibus nihil ante conſtitutum erat, hæ quippe receptæ in tritura forenſi novæ Romæ, veluti *Nov.*29.48.57.68.71. 86.102. 103.104. quod teſtantur Græci Interpretes & Pragmatica Michaëlis Ducæ & Attaliatæ apud Cujacium 17.*obſ.* 31. Item Conſtantinus Harmenopulus *lib.*1.*titul.* 6.§.52.*& ſeq.* Item Balſamo *ad Nomocanonem Photii titul.* 2.*&* 3.*de precibus*.

Variorum deinceps Imp. Novellæ, Heraclii, Conſtantini V. Baſilii Macedonis, Conſtantini VIII. Romani Lecapeni, Romani IV. Argyropuli, Iſaaci Comneni, Alexii Comneni, Ioan*nis* Comneni, Emanuelis Comneni, Alexii *III.* Comneni, Iſaaci Angeli, Ioannis *III.* Ducæ, qui S. Ludovici temporibus, extitit ante 400. annos, variis editionibus, neque ab uno erutæ & editæ, putà ab Enimundo Bonefidio A. D. 1573. apud Henricum Stephanum in 8. à Ioanne Leunclavio in fine Synopſews Baſilicῶs Baſileæ A. D. 1575. & in libro cui Titulus Ius Græco-Romanum quem edidit Freherus A. D. 15. 6. Carolus Labbæus decem auctiores & emendatiores Pariſiis in 8. A.D. 1606

1606. Quædam recuſæ Lugduni Batav. A.D.1617. cum Notis,inter reliqua opera Conſtantini Porphyrogennetæ.

Cap. VI.

Novæ *Juriſprudentiæ poſt Juſtinianum monumenta.*

CUm trecentos circiter annos in Oriente ſteriſſet Juris Juſtiniani τὸ πλάτος incorruptum, in novas formas mutari cœpit.

Basilius Macedo cum filiis Conſtantino & Leone Philoſopho interpolandi Juris Juſtinianei auſpicium fecit circa A. D. 870. Quare Eclogam ſeu πρόχειρον νομικὸν Juris Juſtinianei multis detractis quæ inutilia putaret, titulis xl. comprehendit, de quo Prochiro V.Cujac. 6.obſ. 9. Extat tomo ſecundo Juris Græco-Romani à Leunclavio compilati,hoc titulo, *Liber Leonis & Conſtantini A. A.* Variè enim hic liber inſcribitur in MSS. modò ſub Baſilii ſolius; modò ſub Baſilii,Leonis, Conſtantini, modò ſub Leonis; modò Leonis & Conſtantini nominibus.

Ab hoc Auſpicio Manualia ſeu πρόχειρα Juris paſſim in Oriente conſcripta, omnibus fermè cauſarum Patronis, ſive Rhetoribus ſuum ſibi Codicillum & quaſi viæ comitem conficientibus, ut docet Paulus Ægineta *in præfat.* apud Cujacium *6.obſ.*10.

Paratitla quoque Juris Juſtin. à Græcis conſcripta, id eſt, ſupplementa cujuſque Tituli ex aliis titulis & locis in unam conſonantiam redactis omnibus Juris Juſtin. partibus. Quorum *Paratitlorum* exemplar Antonius Auguſtinus habuiſſe videtur. Libri tres horum Paratitlorum tantùm, iique Latini de Græcis facti, quibus materia Eccleſiaſtica continetur, cum Libris duobus Notatorum & Præfatione, quibus ratio Paratitlorum oſtenditur, editi à Ioanne Leunclavio Francofurti in 8. Michaelis Pselli ſynopſis legum ad Michaelem Ducam circa A. D. 1065. ex juſſu patris & Imperatoris verſibus Iambicis & Politicis 1513. edita cum verſione & Notis à Fr. Boſqueto Narbonenſi I. C. A. D. 1632. Vnde Anton. Auguſtinus quoſdam laudaverat Ann. D. 1632.

Nomo

NOMOCANON à Photio Patriarcha Conſtantinop. circa A. D. 880. conſcriptus qui & *Procanon* dictus, quia is liber Canonibus præponitur. *Nomocanon* autem ideo, quia veluti Breviarium eſt Iuris Canonici Græcorum, collatione videlicet facta Imperatoriarum Conſtitutionum Eccleſiaſticarum cum Canonibus Conciliorum & veterum Patrum Epiſtolis Canonicis: Hunc Nomocanonem, ſive Procanonem Conſtantinus Porphyrogenneta, idem ille, qui & Baſilicorum libros, de quibus mox, repurgavit, ut docent Græci, ad *l. ult. C. de cuſtod. reor.* apud Cujac. *6. obſerv. 9.* Ad eum poſtea Commentarios edidit circa A. D. 119. ut Nicetas ſcribit *in Iſacio Angelo*, juſſu Manuelis Imp. Theodorus Balſamo Antiochenus. Nomocanonem cum Commentario ex Bibliotheca Tilii primus eruit Gentianus Hervetus & Latinum hactenus de Græco fecit in fol. A. D. 1561. Succeſſit altera interpretatio Henrici Agylæi. Tandē Græcè & Latinè editus ex Bibliotheca Palatina à Chriſtophoro Juſtello Pariſiis in 4. A. D. 1615.

Basilicorum Libri LX. quod *ἑξακοντάβιβλων*, ſuccedant, quibus videlicet commixti unam in conſonantiam libri omnes Juſtinianei ſub eodem Legum ordine, reſecatis ſuperfluis, redacti fuêre. Id opus à Baſilio Macedone, primùm inſtitutum, teſte Cedreno & Leone *Novellar.* 71. Leo. 6. Philoſophus Baſilii Macedonis filius (idem ille qui & Novellarum auctor) teſte Cedreno, Harmenopulo & Balſamone: de quo v. Cujac. 6. *obſerv.* 9. Pſello, Michaele Attaliate Bleſtare circa A. D. 880. operaque Sabbathii Protoſpatharii perfecit. Secutus Conſtantinus Porphyrogenneta Leonis F. idem ille qui Nomocanonem repurgavit, is: *ἀνακαθάρσει* ſeu nova repetitione repetitáque prælectione circa A. D. 910. (v. Cujac. 9. *obſerv.* 10.) id edidit, unde *βασιλικῶν* auctor à Luitprando aſſertus. Et nactum id opus varios Interpretes Græcos, qui Commentarios & Gloſſas in id ſcripſerunt, non minore turba quàm Juſtinianeum Latinos circa idem fermè tempus, cujuſmodi Theodorus, Dorotheus, Thalelæus, Cyrillus, Joannes Stephanus, Enanthiophanῶν Scriptor. De horum Baſilicorum uti-

litate

litate fidem fecit tribus exemplis prolatis, *doctiſſima præfatione in Theophilum*, Viglius, qui quinque ex his Baſilicorum libros habuit, 38. 39. 40. 41. 42. Item Anton. Auguſtinus, ſed Cujacius & Contius cum maximè. Ex his LX. Baſilicorum Libris vix decem cùm hæc primùm ſcriberem ſupererant, iique Latini: à Grentiano Herveto editi ſeptem, putà 28. 29. 30. 45. 46. 47. 48. A. D. 1556. & hi quidem quatuor ultimi integri, priores mutili. A Cujacio Liber LX. ſuæ Interpretationis A. D. 1565. Poſtremum à V. CL. Carolo Labbeo ex ejuſdem Cujacii interpretatione editi ſunt liber 38. & 39. Pariſiis in fol. A. D. 1609. unà cum Indice titulorum libri XL. XLI. XLII.

Tandem ex Bibliothecâ Regiâ auſpiciis Illuſtr. Franciæ Cancellarii Petri Seguierii, Græca Baſilica cum Interpretatione edidit Fabrotus ante triennium fermè: novendecim tamen libris mutila: Ita ut 41. tantum libri extent.

Synopsis ſeu Ecloga horum Baſilicorum quoque confecta; cujus libri auctorum quidam vaticinantur Romanum Juniorem Lacapenum. Ea κατὰ ςοιχεῖον, id

eſt, ſecundum ordinem literarum & elementorum confecta fuerat, unde Μικρὸν κατὰ στοιχεῖον nuncupatum, quod etiam Budæus viderat de quo v. Cujac. 4. *obſerv.* 10. Eam Tarenti apud Calabros à Sambuco repertam edidit, & vertit Joannes Leunclavius Baſileæ in fol. A.D. 1575. Adnotationibus etiam additis; non eo tamen ordine quo compoſita fuerat, id eſt, non κατὰ στοιχεῖον, ſed juxta ordinem Baſilicorum ipſorum.

ATTALIATÆ Michaelis quoque, Synopſis alia Baſilicorum extat cujus titulus ποίημα νομικὸν ἤτοι πραγματικὸν. Michaëlis Ducæ Imp. juſſu anno ejus Imperii 3. circa A.D. 1070. conſcripta *Tomo ſecundo Juris Græco-Romani* incluſa Leunclavio, à Frehero edita.

EUSTATHII Anteceſſoris libellus περὶ χρονικῶν διαστημάτων, ſeu de intervallis temporũ, vel ut alii loqui amabant, *de diverſis temporalibus præſcriptionibus*, à momento uſque ad 100. annorum ſpatium, qui tam ad Iuſtinianeos, quàm ad Baſilicos libros refertur: Editus primùm à Simone Schardio Baſileæ in 8. A.D. 1561. Mox pleniùs à Cujacio: Tandem è Leunclavio

Tomo

Tomo II. Juris Græco-Romani.

Constantini Harmenopuli Iudicis Theſſalonicenſis πρόχειρον ſive ἐγχειρίδιον circa A.D. 1150. poſt promulgationem Baſilicorum, idque non jam operibus Iuſtinianeis adhærens conſcripſit: allegatis Novellis Impp. uſque ad Manuelem Commenum qui imperavit A. D. 1145. Eum extulit primus Sualembergius.

Glossæ veteres Græcæ hoc agmen claudant, quæ docta & conciſa brevitate ordine Alphabetico verborum & vocum ſecretiorum Iuris Romani, quæ in Iuſtinianeis libris & Baſilicis occurrunt, interpretationem continent ſeu præſtant. Harum Gloſſarum nonnulla ſcriptis ſuis jam inſeruerant Alciatus, Cujacius, Briſſonius, Pithœi, Fornerius. Edidit eas ex Regia Bibliotheca, ſimul & Notis illuſtravit Carolus Labbæus A. D. 1606. Pariſiis in 8. Sed pleniores adhuc eæ extant apud Iacobum Sirmondum.

Et hactenùs quidam quæ publici juris facta ſunt hunc ad diem veteris Iuriſprudentiæ monumenta: & poſtremùm quidem, Græciæ inclinantis. Multa alioquin

alia extant adhuc in nonnullis Bibliothecis, Vaticana, Pariſienſi inedita ejuſdem Græciæ: quorum Notitiam confecit Joſephus Maria Suareſius præpoſitus Avenionenſis, mox Epiſcopus Vaſionenſis ad Urbanum VIII.p.m.ſcripto quodam quod *Notitiam Baſilicorum* inſcripſit: quódque Baſilicorum editioni nuper additum eſt.

FINIS.

FLORI-

FLORILEGIUM
ROTUNDIORUM JURIS SENTENTIARUM,
QUÆ
COMMUNIUM NOTIONUM instar ſun, è DIGESTIS, CODICE & NOVELLIS ſelectarum.

Ex Lib. I. Digeſtorum.

BONOS non ſolùm metu pœnarum, verùm etiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes, Vlp. *l.* 1. §. 1. π. *de juſt. & jure.*

Jure hoc evenit, ut quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur. Florent. *l.* 3. π. *de juſt. & jure.*

Cùm inter nos cognationem quandam natura conſtituit, conſequens eſt, hominem homini inſidiari nefas eſſe. Florent. *l.* 3. π. *de juſt. & jure.*

Prætor quoque jus reddere dicitur; etiam cùm iniquè decernit, relatione ſci-

licet facta, non ad id quod ita Prætor facit, ſed ad illud, quod Prætorem facere convenit. Paulus ϖ. *de juſt. & jure.*

Cujuſque rei potiſſima pars principium eſt Cujus *l. 1. ϖ. de origine juris.*

Turpe eſt Patricio, & Nobili, & cauſas oranti jus in quo verſaretur ignorare. Q. Mucius apud Pomp. *l. 2. §. 3. ϖ. de origine juris.*

Pleræque *leges tituli de legibus*, memoriâ tenendæ.

Lege Regia, quæ de Imperio Principis ata eſt populus EI & IN EUM omne ſuum imperium & poteſtatem confert. Vlp. *l. 1. ϖ. de conſtit. Princip.*

In rebus novis conſtituendis evidens eſſe utilitas debet, ut recedatur ab eo jure, quod diu æquum viſum eſt. Vlp. *l. 2. ϖ. de conſt. Princip.*

Beneficium Imperatoris, quòd à divina ſcilicet ejus indulgentia profici[illegible]. quàm pleniſſimè interpretari debemus. Iavolenus *l. 3. ϖ. de conſt. Princip.*

Conſtitutiones tempore poſteriores, potiores prioribus Modeſtinus *l. ultim. ϖ. de conſt. Princip.*

Hominum cauſa omne jus conſtitutum.

tum. Hermogenianus *l.* 1. *π. de ſtatu hom.*

Non debet calamitas matris nocere ei qui in utero eſt. Marcianus *l.*5. §. 2. *π. de ſtatu hom.*

Qui in utero eſt, perinde ac ſi in rebus humanis eſſet, cuſtoditur, quoties de commodis ipſius partus quęritur. Paulus *l.*8. *π. de ſtatu hom.* vide & *l.*26. *eod.*

In mu'tis juris articulis deterior eſt conditio fœminarum quàm maſculorum, Papinianus *l.*9. *π. de ſtatu hom.*

Cùm legitimæ nuptiæ factæ ſunt, patrem liberi ſequuntur: vulgo quæſitus (id eſt ſpurius) matrem ſequitur. Celſus *l.* 19. *π. de ſtatu hom.* v. & *l.* 24. *eod.*

Res judicata pro veritate accipitur. Vlp. *l.*25. *de ſtatu hom.*

Dominorum poteſtatem in ſuos ſervos illibatam eſſe oportet, neque cuiquam hominum jus ſuum detrahi. D. Pius apud Vlpianum *l.*2. *π. de his qui ſui.*

Dominorum intereſt, ne auxilium contra ſævitiam vel famem, vel intolerabilem injuriā degeneretur his qui juſtè deprecātur. D. Pius apud Vlp. *l.* 2. *π. de his qui ſui.*

Filiusf. in publicis cauſis loco patris fa-

m llias habetur. Pomponius *l. 9. ϖ. de his qui ſui.*

, Spem (ſucceſſionis paternæ) unuſquiſq; liberorum obſequio paret ſibi. Ulpianus. *l.17.§.3.ϖ.de adopt.*

Adoptio non jus ſanguinis, ſed jus adgnationis adferr. Paulus *l.23.π. de adop.*

Quod divini juris eſt, id in nullius bonis eſt. Gajus *l.1. π. de rerum diviſ.*

Res ſacra non recipit æſtimationem. Ulp. *l.9.§.ult.ϖ. de rerum diviſ.*

Major dignitas eſt in ſexu virili. Ulpianus *l.1.in f.pr. ϖ. de ſenatoribus.*

Qui indignus eſt inferiore ordine, indignior eſt ſuperiore. Pomponius. *l. 4.π.de ſenatoribus.*

Quæſita dignitas liberis propter caſum patris auferenda non eſt. Papinianus *l.9.ϖ. de ſenatoribus.*

Salutem Reipub. tueri, nulli magis credidit (Cæſar) convenire, nec alium ſufficere ei rei quàm Cæſarem. Paulus *l. 3. π. de off. præf. vigilium.*

Plerumque incerta & inopinata turbant provinciales, & actus impediunt. Ulp. *l. 4. §. ϖ. de off. Proconſ.*

Vetus proverbium ὅτι πάντα, ὅτι πάντο-

τι,

τι, ὅτι παρὰ πάντων. Nam valde inhumanum eſt à nemine accipere : ſed paſſim, viliſſimum eſt: & omnia, avariſſimum. Ulp. *l.6.§.2.de off.Proconſ.*

Opprimi aliquem per adverſarii potentiam non oportet : hoc enim etiam ad invidiam eius qui provinciæ præeſt, ſpectat. Ulp. *l.9.§.in f.π.de off. Proconſulis.*

Veritas rerum erroribus geſtarum non vitiatur. Ulp. *l.6.§.1.π.de off. Præſidis.*

Sicuti medico imputari eventus mortalitatis non debet, ita quod per imperitiam commiſit, imputari ei debet & prætextu humanæ fragilitatis delictum decipientis in periculo homines innoxium eſſe non debet. Ulp. *lib.6.§.7.π.de off. Præſid.*

Non tam ſpectandum eſt quid Romæ factum eſt, quàm quid fieri debeat. Proculus *l.12.ff.de off. Præſidis.*

Obſervandum eſt jus reddenti, ut in adeundo quidem facilem ſe præbeat, ſed contemni non patiatur. Nam ex converſatione æquali contemptio dignitatis naſcitur. Calliſtratus *l. 19. ff. de off. Præſidis.*

Animi motum vultus detegit. Calliſtratus *l.19. ff. de off. Præſidis.*

Ex

Ex Lib. II.

CUi juriſdictio data eſt, ea quoque conceſſa eſſe videntur, ſine quibus juriſdictio explicari non poteſt. Iavolenus *l.2.ff.de juriſd.*

Eſt receptum, eoque jure utimur, ut ſi quis major vel æqualis ſubiiciat ſe juriſdictioni alterius, poſſit ei & adverſus eum jus dici. Vlp. *l. 4. ff. de juriſd.*

Non conſentiunt, qui errant. Vlpianus *l.15.ff. de juriſd.*

Extra territorium jus dicenti impunè non paretur. Paulus *l.ult.ff.de juriſd.*

Quod quiſque juris ſtatuerit in alterum, ut ipſe eodem jure utatur. Quis enim aſpernabitur idem jus ſibi dici, quod ipſe aliis dixit vel dici effecit? Vlpianus *l. 1. ff. quod quiſque juris.*

Quid efficit conatus, cùm injuria nullum habuerit effectum? Vlpianus *l.1.in f.ff. quod quiſque juris.*

Vna eſt omnibus parentibus ſervanda reverentia. Paulus *l.6.ff.de in jus voc.*

Domus, tutiſſimum cuique refugium atq; receptaculũ. Gajus *l.18.ff.de in jus voc.*

Verba cum effectu ſunt accipienda. Vlpia-

pianus. *l.5. ne quis eã in jus voc. vi eximat.*

Locuples videtur non tantùm ex facultatibus,ſed etiam ex conveniendi facilitate, Vlp. *l.2. in pr. ff. qui ſatiſdare.*

Quoties vitioſè cautum eſt, non videtur cautum. Paulus *l.6. ff. qui ſatiſdare.*

Ab utraque parte dolus compenſandus. Iulianus *l. ult. §.3. ff. de eo per quem fact.*

Quis de pœna laboret, poſt negotium tranſactum? Vlpian. *l.2. in f. pr. ff. ſi quis cautionib.*

Occupati circa rem ruſticam in forum compellendi non ſunt. Vlp. *l.1. ff. de feriis.*

Prætoris factum juri derogare non oportet. Vlpianus *l.1. §.1. ff. de feriis.*

Ea quæ ad diſciplinam militarem pertinent,etiam feriatis diebus peragenda. Vlpianus *l.9. ff. de feriis.*

Quid tam congruum fidei humanæ quàm ea quæ inter eos placuerunt ſervare? Vlp. *l.1. in pr. ff. de pactis.*

Quoties pactum à jure communi remotum eſt,ſervari hoc non oportet. Vlp. *l.9. ff. de pactis.*

Difficile eſt,ut unus homo duorum vicem ſuſtineat, *l.9. ff. de pactis.*

In ſtipulationibus jus continetur, in

pactis.

patis factum. Paulus *l.27.§.2.ff.de pactis*.

Expedit timere furti vel injuriarum pœnam. Paul.*l.27.§.4.ff.de pactis*.

Pacta quæ turpem cauſam continent, non ſunt obſervanda. Paulus *l.27.§.4.ff.de pactis*.

Contra juris civilis regulas pacta conventa, rata non habentur. Gaius *l.25.ff.de pactis*.

Jus publicum privatorum pactis mutari non poteſt Papin.*l.38. ff. de pactis*.

Pactis privatorum formam juris fiſcalis convelli non placuit. Papin.*l.42. ff. de pactis*.

Licet ſui juris perſecutionem, aut ſpem futuræ perceptionis, deteriorem conſtituere. Tryph.*l.46.ff.de pactis*.

Privatis pactionibus, non dubium eſt non lædi jus cæterorum. Antoninus & vetus apud Scævolam *l.3.ff.de tranſact.*

Prætori res quærenda commiſſa eſt, non negligenda nec donanda. Ulpianus *l. 8. §. 17. de tranſact.*

Ex:

Ex Lib. III.

Ne pœna tempore determinata, contra ſententiæ fidem ulterius porrigatur. Papin. *l.* 8. *ff. de poſtulando.*

Ignorantia excuſatur; non juris, ſed facti. Ulp. *l.* 20. *ff. de his qui not. inf.*

Non qui exhortatur, mandatoris operâ fungitur. Papin. *l.* 20. *ff. de his qui not. inf.*

Non oportet ex ſententia, ſive juſta, ſive injuſta pro alio habita, alium prægravari. Paulus *l.* 21. *ff. de his qui not. inf.*

Ictus fuſtium infamiam non importat, ſed cauſa, propter quam id pati meruit, Marcellus *l.* 22. *ff. de his qui not. infam.*

Nemo alienæ litis idoneus defenſor ſine ſatisdatione intelligitur. Gaius *l. qui proprio* 36. §. 2. *ff. de procurat.*

Defendere eſt eandem vicem quam reus ſubire. Ulpianus *l. minor.* 51. §. 1. *ff. de procuratorib.*

Omnis qui defenditur, boni viri arbitratu defendendus eſt. Paulus *l.* 77. *ff. de procuratorib.*

Partes duæ civitatis aut amplius quàm duæ quod faciunt, omnes facere videntur, Ulpian.

Vlpian. *l.3.ff. quod cujuſque univerſit.*

Ratihabitio conſtituet tuum negotium, quod ab initio tuum non erat, ſed tua contemplatione geſtum. Iulianus *l.6.ff. de negot. geſtis.*

Iniquum eſt, eum qui non prohibuit, alieno facto liberari, Vlp. *l. 8. ff. de negot. geſt.*

Pro qualitate perſonarum & actio formanda, & condemnatio moderanda eſt, Paulus *l.15. ff. de negot. geſt.*

Culpam contraxiſſe non videtur, qui ab ſententia contra abſentem dicta, ipſe non provocavit. Papinianus *l.31. ff. de negot. geſt.*

Prædo fidejuſſor non videtur. Papinian. *l.52. ff. de negot. geſt.*

Turpia lucra hæredibus extorquentur, licet crimina extinguantur. Vlp. *l. 5. ff. de calumniatorib.*

Ex Lib. IV.

Etsi nihil facilè mutandum eſt ex Solemnibus, tamen ubi æquitas evidens poſcit ſubveniendum eſt. Marcellus *l. 6. ff. de in integr. reſtitut.*

Ad

Ad famoſam actionem tunc demum deſcendendum eſt, cùm remedio locus eſſe non poteſt. Marcellus *d.l.7. in fine.*

Vim vi repellere licet. Vlp. *l.12. ff. quod metus cauſa.*

Tu vim putas eſſe ſolùm, ſi homines vulnerentur, vis eſt & tunc, quoties quis id, quod deberi ſibi putat, non per Iudicem repoſcit. Calliſtratus *l.13. ff. quod met. cauſ.*

In alterius præmium verti alienum metum non oportet. Vlp. *l.14.§.5. ff. quod met. cauſ.*

Licet pœna ad hæredem non tranſeat, attamen, quod turpiter, vel ſcelere quæſitum eſt, ad compendium hæredis non debet pertinere. Vlpianus *l. 16. ff. quod met. cauſ.*

Is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam adverſarii inanis actio eſt. Gajus *l.6. ff. de dolo malo.*

Niſi ex magna & evidenti calliditate, non debet de dolo actio dari. Vlp. *l.7. inf. de dolo malo.*

Debitore liberato, per conſequentias fidejuſſor quoque dimittitur. Papinianus *l.19. ff. de dolo malo.*

Sem el

Semel pro libertate dictam ſententiam, retractari non oportet. Ulp. *l.24. ff. de dolo malo.*

Non debet quis lucrari ex alieno damno. Gajus *l.28. ff. de dolo malo.*

Placet, in delictis minoribus non ſubveniri. Ulp. *l. ff. de minoribus.*

Eventus damni, reſtitutionem non indulget, ſed inconſulta facilitas. Ulpianus *l.* 11. §.4. *de minor.*

Non ſemper ea quæ cum minoribus geruntur reſcindenda ſunt, ſed ad bonum & æquum redigenda ſunt. Paulus *l.24. ff. de minor.*

Non eſt excuſatio adverſus præcepta legum ei qui dum leges invocat, contra eas committit. Tryphonius *l.37. ff. de minor.*

Nemo delictis exuitur, quamvis capite minutus ſit. Ulp. *l.2. ff. capit. minut.*

Injuriarum & actionum ex delicto venientium obligationes, cum capite ambulant. Paulus *l.7.* §.1. *ff. de capit. minut.*

Civilis ratio naturalia jura corrumpere non poteſt. Gajus *l.8. ff. de capit. minut.*

Cauſa facti non continetur poſtliminio. Papin. *l.* 19. *ff. ex quib. cauſ. major.*

Sacris

Sacris Dei vacare ſacerdotes oportet. Paulus *l.32.ff. de recept. arbit.*

Ex LIB. V.

ERROR litigatorum non habet conſenſum. Ulp.*l.2.ff. de Judiciis.*

Non eſt magnum damnum in mora modici temporis Ulp.*l. 21.ff.de Judiciis.*

Per minorem cauſam majori cognitioni prȩjudicium fieri non oportet:major enim quæſtio minorem cauſam ad ſe trahit.Paulus *l.54.ff.de judiciis.*

Solemus dicere, id venire in judicium, de quo actum eſt inter litigantes.Ulp.*l.6. de judiciis.*

Cujus rei ſpecies eadem conſiſtit, res quoque eadem eſſe exiſtimatur. Alfenus *l.76.ff.de judic.*

Judex, prout religio ſuggerit, ſententiam proferre debet, Ulp.79.§ 1.*ff.de judiciis.*

Non ſufficit litem inſtituere, ſi non in ea perſeveret.Papinianus *l.15.ff.de inoff.teſtam.*

Cum inofficioſum teſtamentum arguitur, nihil ex eo teſtamento valet. Paulus *l.28. in f. de inoff. teſtam.*

Pro

Pro hærede,quod conditionis implendæ gratia accepit non poſſidetur,Vlp.*l.*13. §.6.*π. de hær. petit.*

Dolo facit is, qui ſe offert petitioni. Vlp.*l.*13.§.13 *π.de hær.petit.*

Omnis qui ſe offert petitioni,quaſi poſſidens tenetur. Vlp.*l.*13.§.13.*π. de hæred. petit.*

Non puto hunc eſſe prædonem,qui dolo caret,quamvis in jure erret.Vlp.*l.*25.§.5. *π.de hær.pet.*

Poſt litem conteſtatam omnes incipiunt malæ fidei poſſeſſores eſſe, quinimò poſt controverſiam motam. Vlp. *l.* 25. §. 7.*π.de hær. pet.*

Is qui dolo fecit quò minus poſſideret, ut poſſeſſor condemnatur.Vlp.23.§.8.*π. de hær. pet.*

Quod ſemel aut bis exiſtit, prætereunt legiſlatores.Paulus *l.*3.*π.ſi pars hær. petat.*

Ex Lib. VI.

Meum eſt, quod ex re mea ſupereſt, cujus vindicandi jus habeo. Celſus *l.*49.§.1.*π.de Rei vindicat.*

Iuſtus eſt poſſeſſor & petitor, qui liberalitatem accepit. Vlp. *l.* 7.§.3.*π. de Publiciana in rem act.* Ex

Ex Lib. VII.

QVod noſtrum non eſt, transferemus [ſcil. aliquo caſu] ad alios Paulus *l. 63. π. de uſufr.*

In fructu hominis, homo eſſe non poteſt. Vlp. *l. 68. in prin. π. de uſufr.*

Ex Lib. VIII.

MElior vicini conditio fieri poteſt, deterior non poteſt. Paulus *l. 20. §. 5. π. de ſervit. præ. urban.*

Nulli res ſua ſervit. Paul. *l. 26. π. de ſervit. præd. urb.*

Non ſicut viventium, ita & defunctorum actus ſuſpendi, receptum eſt. Paulus. *l. 18. π. communia prædior.*

In ſuo alii facere hactenus licet, quatenus nihil in alienum immittat. Vlp. *l. 8. §. 5. π. quemad. ſervit. amitt.*

Ex Lib. IX.

LIberum corpus æſtimationem non recipit. Gajus *l. 3. π. ſi quadrup. paup. & l. 7. π. de his qui effuderint.*

Adverſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere. Gajus *l. 4. π. ad l. Aquil.*

Levis

Levis duntaxat caſtigatio conceſſa eſt docenti. Vlp. *l.5.§.in fine ꝑ. ad l. Aquil.*

Nullæ partes ſunt judicandi in confitentes, Vlp. *l.25.§.in fine ꝑ.ad l. Aquil.*

Qui occaſionem præſtat, damnum feciſſe videtur. Paulus *l.30.§.3.ꝑ.ad l. Aquil.*

Vim vi defendere, omnes leges, omniaque jura permittunt. Paulus *l.45.§.4.ꝑ. ad l. Aquil.*

Occupantis melior eſt conditio. Ulpia. *l.4.ꝑ.de noxal. action.*

EX LIB. X.

SÆPE & ſolutio & exactio partium, non minima incommoda habet. Gaius *l.3.ꝑ. fam. erciſc.*

Cum cohærede non contrahimus, ſed incidimus in eum. Paulus *l.25.§.16.ꝑ.fam. erciſc.*

In re communi nemo Dominorum jure facere quicquam invito altero poteſt. Papinianus *l.28.ꝑ.communi dividundo.*

In re pari potiorem cauſam prohibentis eſſe conſtat. Papinianus *l. 28. ꝑ. communi divid.*

Mutatâ formâ propè interimit ſubſtantia rei. Ulp. *l.9.§.3.ꝑ.ad exhibendum.*

Non

Non oportet jus civile calumniari, neque verba captari, ſed qua mente quid dicitur animadvertere convenit. Paulus *l.19. ϖ. ad exhib.*

Ex LIB. XI.

DEFUNCTORUM intereſt, ut habeant ſucceſſores. Ulp. l.6. *ϖ. de interrogat. in jure.*

Omnino non reſpondiſſe videtur, qui ad interrogatum non reſpondit Ulp. *l.* 11. §.5. *π. de interrog. in jure.*

Ea quæ poſtea emergunt, auxilio indigent. Ulpianus *leg.* 11.§.6. *ϖ. de interrog. in jure.*

Falſæ confeſſiones naturalibus convenire debent. Paulus *l.* 12. *ϖ. de interrogat. in jure.*

Non oportet laudando augeri malitiam Ulp. *l.* 1.§.4. *π. de ſervo corrupto.*

Lata culpa planè dolo comparabitur. Ulp. *l.* 1.§.1. *ϖ. ſi menſor. falſ.*

Summa eſt ratio quæ pro religione facit. Papin. *ϖ. de religioſis.*

Ex Lib. XII.

IN contrahendo quod agitur pro cauto habendum eſt. Pomponius *l.3.π.de reb. creditis.*

Juſjurandum alteri neque prodeſt neque nocet. Ulp. *l.3.§.3.de jurejurando.*

Nemo invitus compellitur ad communionem, Ulp.*l.26.§.4.π.de condit.indeb.*

Ex quibus cauſis retentionem quidem habemus, petitionem autem non habemus, ea ſi ſolverimus, repetere non poſſumus. Pomponius *l.51.π.de condict.indeb.*

Ex Lib. XIII.

GRAVE eſt fidem fallere. Ulp. *l.1. in pr. π.de conſtit.pecun.*

Propriè dicitur res non reddita, quæ deterior redditur. Ulpianus *l.3.§.1.π. commodati.*

Duorum inſolidum dominium vel poſſeſſio eſſe non poteſt. Ulp.*l.5.§.ult, π. commodati.*

Voluntatis eſt ſuſcipere mandatum, neceſſitatis conſummare. Paulus *l. 17. §. 3. π. commodati.*

Adjuvari nos non decipi beneficio oportet.

oportet. Paulus *l.17.§.3.π.commodati.*

Qua cura aut diligentia conſequi poſſumus, ne aliquis damnum nobis injuria det; Julianus *l.19.π.commodati.*

Reproba pecunia non liberat ſolventem, Ulp. 24.§.1.*π.de pign.act.*

Ex Lib. XIV.

IN re dubia melius eſt verbis Edicti ſervire. Ulp. *l.1.§.20.π.de exercit.act.*

Dolus tutoris vel curatoris nocere pupillo vel furioſo non debet. Ulpian. *l.3.§.1. π. de tribut.action.*

Filiifam. in caſtrenſi peculio vice patrumfamiliarum funguntur. Ulpianus *l.2. π.de SC.Maced.*

Initium contractuum ſpectandum eſt. Paulus *l.12.π.de S.C.Maced.*

Ex Lib. XV.

INiquum eſt in plures adverſarios diſtringi eum qui cum uno contraxit. Gaius *l.27.§.ult.π.de peculio.*

Non fraudationis causâ latitat, qui ſi judicium acciperet, abſolvi deberet. Papinianus *l.50.in princ.π.de peculio.*

Occupantis melior ſolet eſſe conditio

quàm cæterorum. Paulus *l.25. in prin.ff. de peculio.*

Occupantis melior conditio eſſe debet. Gaius *l.4.ff.de in rem verſo.*

Quodammodo cum eo contrahitur qui jubet. Ulp. *l.1.in pr.ff.quod juſſu.*

Ex Lib. XVI.

Melioris conditionis emptor non ſit quàm fuit venditor. Pomponius *l.32.§.ff.ad SC.Velleian.*

Et delicta & noxa caput ſequuntur. Ulp. *l.1.§.18.ff.depoſiti.*

Non ſemper videtur dolo facere, qui repoſcenti non reddit. Ulpianus *l.1.§.12.ff. depoſiti.*

Hæc eſt Juſtitia, quæ ſuum cuique ita tribuit, ut non diſtrahatur ab ullius perſonæ juſtiore repetitione. Triphonius. *l. 31. ff. depoſiti.*

Depoſitarius non minorem ſalva fide rei depoſitæ, quàm ſuis rebus diligentiam præſtabit. Celſus *l.32.ff.depoſiti.*

Ex Lib. XVII.

Nemo ex conſilio obligatur. Gaius *l.2. ff. mandati.*

Bonum

Bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. Paulus *l.* 26. §.2. *ϖ. mandati.*

Diſſoluta negligentia propè dolum eſt. Ulp. *l.* 29. *in pr. ff. mandati.*

Bonæ fidei non congruit de apicibus juris diſputare. Ulpianus *l.* 29. §. 4. *ff. mandati.*

Qui alterius negotia adminiſtranda ſuſcepit, id præſtare debet in ſua perſona, quod in aliorum. Julianus *l.* 31. *ff. mandati.*

Dolus eſt ſi quis nolit perſequi quod perſequi poteſt, ut ſi quis non exegerit, quod exigere, ſolvere [*ſolet*] Ulpianus *l.* 44. *ϖ. mandati.*

Quoties certum mandatum eſt, recedi à forma non debet. Paulus *l.* 46. *ϖ. mandati.*

Non oportet eum, qui certi hominis fidem elegit, ob errorem aut imperitiam hæredum affici damno. Papinianus *l.* 37. *ϖ. mandati.*

Fides bona contraria eſt fraudi & dolo, Paulus *l.* 3. §. *ult. ϖ. pro ſocio.*

Plerumque tanta eſt induſtria ſocii, ut plus ſocietati conferat quàm pecunia. Ulp.

 l. 29.

l.29.§.1.ϖ. pro ſocio.

Iniquiſſimum genus ſocietatis eſt; ex qua quis damnum, non etiam lucrum ſpectat. Ulp. *l.29.§.ult.ϖ.pro ſocio.*

Lucrum non intelligitur, niſi omni damno deducto, neque damnum niſi omni lucro deducto. Paulus *l.30.ϖ. pro ſocio.*

Qui ſine dolo malo facit, furti non tenetur. Ulp. *l.51.in princ.ϖ.pro ſocio.*

Socios inter ſe dolum & culpam præſtare oportet. Paulus *l.52.§.2.ϖ.pro ſocio.*

Sicuti lucrum, ita damnum quoque commune eſſe oportet, quod non culpæ ſocii contingit. Paulus *l. 52. §. 4. ϖ. pro ſocio.*

Æquum eſt, ut cujus (quis) participavit lucrum, participet & damnum. Ulp. *l. 5. pro ſocio.*

Societas jus quodammodo fraternitatis in ſe habet. Ulpianus *l. 63.in princ.ϖ.pro ſocio.*

Ex Lib. XVIII.

IN emptis & venditis potius id quod actum, quam id quod dictum ſit, ſequendum eſt. Pomponius *l.6.§.1.ϖ.de contrah.empt.*

Res

Res bona fide vendita, propter minimam cauſam inempta fieri non debet. Paulus *l.54. de contrah. empt.*

Poteſt, dum res integra eſt, conventione noſtra infecta fieri emptio. Pomponius *l.2 π. de reſcind. vendit.*

Bonæ fidei judicio exceptiones pacti inſunt. Paulus *l.3. π. de reſcind. vend.*

Perfecta emptione periculum ad emptorem reſpicit. Paulus *l. 9. in princ. π. de peric. & commod. rei vend.*

Intereſt hominis, hominem beneficio affici. Papinianus *l. 7. π. de ſervis exportand.*

Ex Lib. XIX.

NON videtur eſſe celatus, qui ſcit neque certiorari debuit, qui non ignoravit. Ulp. *l.1. inf. π. de ad act. empt.*

Non poteſt videri mora per venditorem emptori facta eſſe, ipſo moram faciente emptore. Labeo *l.31. in pr. π. de act. empt.*

Bona fides exigit, ut quod convenit fiat. Javolenus *l.21. π. locati.*

Sera eſt patientia fruendi, quæ offertur

eo tempore, quo frui colonus, aliis rebus illigatus non poteſt. Paulus *l.* 24. §. 4. *π. locati.*

Culpa abeſt, ſi omnia facta ſunt, quæ diligentiſſimus quiſque obſervaturus fuiſſet. Gaius. *l.* 25. *§. pen. π. locati.*

Qua cuſtodia conſequi quis poteſt, ne damnum injuria ab alio dari poſſit? Ulp. *l.* 41. *π. locati.*

Natura rerum conditum eſt, ut plura ſint negotia, quam vocabula. Ulpianus *l.* 4. *π. de præſcr. verbis.*

Nemo ſocietatem contrahendo, rei ſuæ dominus eſſe deſinit. Julianus *l.* 13. *π. de præſcr. verb.*

Quoties deficit actio, vel exceptio, utilis actio vel exceptio eſt. Ulp. *l.* 21. *π. de præſcript. verb.*

Ex Lib. XX.

Non plus habere creditor poteſt, quàm habet qui pignus dedit. Papinianus *l.* 3. §. 1. *π. de pignorib.*

Per hoc non videtur ſatisfactum creditori quod habet judicati actionem, Marci. *l.* 13. §. 4. *π. de pign.*

Inter alios res judicata alii nec prodeſſe, nec

nec nocere ſolet. Paulus *l.16.inf.π.qui potiores in pignore.*

Ex Lib. XXI.

REMITTENTIBUS actiones ſuas non eſt regreſſus dandus Ulp. *l.14.§.9.π.de ædil.edicto.*

Judici ſtatim atque Judex factus eſt omnium rerum officium incumbit, quæcunque in judicio verſantur. Ulpianus *l.25.* §.8.*π.ad litt.edicto.*

Ea quæcunque poſt litis conteſtationem contingunt, arbitrium Judicis deſiderant. Ulp.*l.31.§.13.π.de ædil.edict.*

Ea quæ ſunt moris & conſuetudinis, in bonæ fidei judiciis debent venire Ulp.*l.31.* §.20.*π.de ædil.edict.*

Ex Lib. XXII.

QUALE eſt cùm petitur, tale dari debet. Papinianus *l.2.π.de uſuris.*

Iniquum eſt, uſuras ab eo exigi, qui fructus non percipit. Paulus *l.16.* §.1. *π. de uſuris.*

Cùm reus moram fecit, & fidejuſſor tenetur. Paulus *l.24.§.1.π.de uſuris.*

Omnis fructus non jure ſeminis, ſed jure

 ſoli,

ſoli percipitur. Julianus *l. 25. in pr. π. de uſuris.*

An mora facta intelligatur, neque conſtitutione ulla, neque Juris auctorum quæſtione decidi poteſt, cùm ſit magis facti quàm juris. Marcianus *l.32. in pr. π. de uſuris.*

In bonæ fidei contractibus ex mora uſuræ debentur, Marcianus *l.32. §. 2. π. de uſur.*

Inter inſolentiam injurioſam & diligentiam non ambitioſam multum intereſt. Ulp. *l.33. in pr. π. de uſuris.*

Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat. Paulus *l. 2. π. de probat.*

Semper neceſſitas probandi incumbit illi qui agit. Marcianus *l.21. π. de probat.*

Qui ſolvit nunquam ita reſupinus eſt, ut facilè ſuas pecunias jactet, & indebitas effundat. Paulus *l. 25. in pr. π. de probat.*

Fiunt ſcripturæ, ut quod actum eſt per eas facilius probari poſſit, ſine his autem valet quod actum eſt, ſi habeat probationem. Gaius *l. 4. π. de fide inſtrum.*

Teſtimoniorum uſus ab his præcipuè exigendus, quorum fides non vacillat. Chariſius *l. 1. π. de teſtib.*

Idonei non videntur teſtes, quibus imperari

perari poteſt, ut teſtes fiant. Rufinus *l.6.ϖ. de teſtib.*

Teſtis idoneus pater filio, aut filius patri non eſt. Paulus *l.9.ϖ.de teſtib.*

Nullus idoneus teſtis in re ſua intelligitur. Pomponius *l.10.ϖ.de teſtib.*

Ubi numerus teſtium non adjicitur, etiam duo ſufficient: pluralis enim elocutio duorum numero contenta eſt. Ulpianus *l.12.ϖ.de teſtib.*

Regula eſt, juris quidem ignorantiam cuique nocere, facti verò ignorantiam non nocere. Paul. *l.9.ϖ.de juris & facti ignor.*

Ex Lib. XXIII.

IN contrahendis matrimoniis naturale jus & pudor inſpiciendus eſt. Paulus: *l. 14.§.ϖ.de ritu empt.*

Quæſita dignitas liberis, propter crimen patris auferenda non eſt. Papinianus *l.32.§.ult.de ritu nupt.*

Factum lex, non ſententiam notat Ulp. *l.43.§.2.ϖ.de ritu nupt.*

Par affectionis cauſa ſuſpicionem fraudis amovet. Tryph. *l.67.§.1.ϖ. de ritu nupt.*

Reipubl. intereſt mulieres dotes ſalvas habere, propter quas nubere poſſunt. *l. 2.*

jure dot.

Bono & æquo non convenit, aut lucrari aliquem cum damno alterius, aut damnum ſentire per alterius lucrum. Pompon. *l.6. in fine §. de jure dot.*

Ii qui ex liberalitate conveniuntur, in id quod facere poſſunt, condemnandi ſunt. Ulp. *l.33. ff. de jure dot.*

Lege rata non habetur, autoritas dolo malo facta. Terentius *l.61. ff. de jure dot.*

Ex Lib. XXIV.

NON donat qui neceſſariis oneribus ſuccurrit. Ulp. *l.21. in pr. ff. de donat. int. vi. & uxo.*

Voluntas hominis ambulatoria eſt uſque ad vitæ ſupremum exitum. Ul. *l.32. ff. §.3. de donat. int. vir. & uxor.*

Coitus matrimonium non facit, ſed maritalis affectio. Ulp. *l.32. §.13. ff. de donat. in l. vir. & uxor.*

Paria delicta mutua penſatione diſſolvuntur. Papinianus *l.39. ff. ſoluto matrim.*

Abſurdè dicitur, dolo videri eum facere, qui non ipſi quem convenit, ſed alii reſtituturus petit. Paulus *l.44. §.1. ff. ſol. matri.*

Ex

Ex Lib. XXV.

In honorem matrimonii turpis actio adverſus uxorem negatur. Gaius *l.2. ϖ. de action.rer.amotar.*

Partus antequam edatur, mulieris portio eſt vel viſcerum. Ulp. *l.1.§.1. ϖ. de vent. inſp.*

Publicè intereſt, partus non ſubjici, ut ordinum dignitas, familiarumque ſalva ſit. Ulp. *l.1.§.13.ϖ.de ventre inſpic.*

Concubinatus, quia per leges nomen aſſumpſit, extra legis pœnam eſt. Marcianus, *l.3.in fine,ϖ.de concubinis.*

Ex Lib. XXVI.

Tutela plerumque virile officium eſt Gaius *l.16.ϖ.de tutelis.*

Si nemo hæreditatem adierit, nihil valet ex his quæ teſtamento ſcripta ſunt. Pomponius *l.9.ϖ.de teſtam.tutela.*

Videtur geſſiſſe, qui per alium geſſit, Ulpia. *l.5.§.3.ϖ. de adminiſtr. & pericul. tutor.*

Nemo jus publicum remittere poteſt cautionibus, nec mutare formam antiquitus conſtitutam. Ulp. *l.5. §.7. ϖ. de admin. pericul.*

jure dot.

Bono & æquo non convenit, aut lucrari aliquem cum damno alterius, aut damnum ſentire per alterius lucrum. Pompon. *l.6. in fine §. de jure dot.*

Ii qui ex liberalitate conveniuntur, in id quod facere poſſunt, condemnandi ſunt. Ulp. *l.33.π. de jure dot.*

Lege rata non habetur, autoritas dolo malo facta. Terentius *l.61.π. de jure dot.*

Ex Lib. XXIV.

Non donat qui neceſſariis oneribus ſuccurrit. Ulp. *l.21. in pr. π. de donat. int. vi. & uxo.*

Voluntas hominis ambulatoria eſt uſque ad vitæ ſupremum exitum. Ul. *l.32. π. §.3. de donat. int. vir. & uxor.*

Coitus matrimonium non facit, ſed maritalis affectio. Ulp. *l.32. §.13. π. de donat. in l. vir. & uxor.*

Paria delicta mutua penſatione diſſolvuntur. Papinianus *l.39. π. ſoluto matrim.*

Abſurdè dicitur, dolo videri eum facere, qui non ipſi quem convenit, ſed alii reſtituturus petit. Paulus *l.44. §.1. π. ſol. matri.*

Ex

Ex Lib. XXV.

IN honorem matrimonii turpis actio adverſus uxorem negatur. Gaius *l.2.* π. *de action.rer.amotar.*

Partus antequam edatur, mulieris portio eſt vel viſcerum. Ulp.*l.1.§.1.* π. *de vent. inſp.*

Publicè intereſt, partus non ſubjici, ut ordinum dignitas, familiarumque ſalva ſit. Ulp.*l.1.§.13.*π.*de ventre inſpic.*

Concubinatus, quia per leges nomen aſſumpſit, extra legis pœnam eſt. Marcianus, *l.3.in fine,*π.*de concubinis.*

Ex Lib. XXVI.

TUtela plerumque virile officium eſt Gaius *l.16.*π.*de tutelis.*

Si nemo hæreditatem adierit, nihil valet ex his quæ teſtamento ſcripta ſunt. Pomponius *l.9.*π.*de teſtam.tutela.*

Videtur geſſiſſe, qui per alium geſſit, Ulpia.*l.5.§.3.*π. *de adminiſtr. & pericul. tutor.*

Nemo jus publicum remittere poteſt cautionibus, nec mutare formam antiquitus conſtitutam. Ulp.*l.5. §.7.* π. *de admin. & pericul.*

pericul.tut.

Tutor non rebus duntaxat; ſed & moribus pupilli proponitur. Paulus *l.* 12. *ff. de miniſtr. & pericul. tut.*

Privilegium militum ad alienam injuriam porrigi non oportet. Papin. *l.* 40. *ff. de admin. & pericul. tutor.*

Lucrum ex tutela facere tutor non debet. Scævola *l.* 58. *in prin. ff. de admin. & pericul. tutor.*

Impunè puto admittendum, quod per furorem alicujus accidit. Pomponius *l. ult. inf. ff. de admin. pericul. tut.*

Regula eſt juris civilis, In rem ſuam autorem tutorem fieri non poſſe. Ulp. *l.* 1. *in princ. ff. de autorit. tutor. & l.* 7. *in princ. ff. eod. titul.*

Dolus tutorum puero neque nocere neque prodeſſe debet. Papinianus *l.* 3. *ff. quando ex facto tutoris.*

Ex Lib. XXVII.

NUlla ſocietas maleficiorum, vel communicatio juſta damni ex maleficio eſt. Ulpianus *l.* 1. §. 14. *ff. de diſtrah.*

Unuſquiſque

Unuſquiſque doli ſui pœnam ſufferat. Ulpian. *l.* 15. ꝥ. *de tutel. & ration.*

In hoc non adminiſtrantur tutelæ, ut mergantur pupilli. Ulpian. *l.* 3. *in princ.* ꝥ. *de contra. tutel. action.*

Mea fert opinio, eum, qui aliud fecit quam quod à Prætore decretum eſt, nihil egiſſe. Ulpianus *l.* 7. §. 3. ꝥ. *de reb. eor. qui ſub tutel.*

Ex Lib. XXVIII.

Testamenti factio non privati, ſed publici juris eſt. Papinianus *l.* 3. ꝥ. *teſtam. facere.*

Licet ſubtilitas juris refragari videatur, attamen voluntas teſtatoris ex bono & æquo tuenda eſt. Papinianus *l.* 17. *de in jus rapto.*

In re dubia benigniorum interpretationem ſequi non minus juſtius eſt quàm tutius. Marcellus *l.* 3. ꝥ. *de his quæ in teſtam. delent.*

Veteres decreverunt, teſtamentorum jura ipſa per ſe firma eſſe oportere non ex alieno pendere arbitrio. Gaius *l.* 32. *in pr.* ꝥ. *de hæred. inſtit.*

Quædam

Quædam in teſtamentis ſi exprimantur, effectum nullum habent, quando, ſi verbis tegantur, eandem ſignificationem habeant, quam haberent expreſſa, & momentum aliquod habebunt. Pomponius *l.* 68. *ϖ. de hæred. inſtit.*

Improbus eſt is, qui ſollicitus eſt de vivi hæreditate. Ulp. *l.* 2. §. *ϖ. de vulg. & pup. ſubſt.*

Beneficia principalia ipſi Principes ſolent interpretari, Paulus *l.* 43. *in pr. ϖ. de hæred. inſtit.*

Non videtur defectus conditione is, qui parere conditioni non poteſt. Ulp. *l.* 8. §. 7. *ff. de condition. inſtit.*

Nulla eſt conditio quæ in præteritum confertur, vel quæ in præſens. Ulp. *l.* 10. *in fine, ff. de cond. inſt.*

Quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & (ut generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt, nec facere nos poſſe credendum eſt. Papinianus *l.* 15. *ff. de condit. inſtit.*

Ex Lib. XXIX.

FURIOSI voluntas nulla eſt. Africanus *l.* 47. *ff. de acquir. hæred.*

Iniquum

Iniquum eſt, damnoſum cuique eſſe officium ſuum. Gaius *l.7.ff. teſtamenta quemadm. aper.*

Commixta familia eſt & una domus viri & uxoris. Ulp. *l.1.§.15.ff.de SC.Silan.*

Fratris factum, fratri non nocet. Paulus *l.2.§.1.ff. ſi quis aliquem teſtari.*

Codicilli pro parte teſtamenti habentur, obſervationemque, & legem juris inde traditam ſervant. Scæv. *l.14.ff.de jur. codicill.*

EX LIB. XXX.

RERUM vocabula immutabilia ſunt, hominum mutabilia. Ulp. *l.2.ff. de legat.*1.

Legatum in aliena voluntate poni poteſt, ſin hæredis non poteſt. Ulp. *l.43.§.2.ff. de legat.*1.

Nemo poteſt in teſtamento ſuo cavere, ne leges in ſuo teſtamento locum habeant. Pomponius *l.55.ff.de leg.*1.

Impoſſibilis conditio pro non ſcripta habetur. Julianus *l.104.§.1.ff.de legat.*1.

Non plus poteſt rogari quis reſtituere, quàm quantum ei relictum eſt. Marcianus *l.114.§.3.ff.de legat.*1.

Hæreditas

Hæreditas perſonæ defuncti qui eam reliquit, vice fungitur. Florentinus *l.116.§. 3.ff.de legat.1.*

Ex Lib. XXXI.

NEMINEM ejuſdem rei legatæ ſibi partem velle, partem nolle verius eſt. Paulus *l.1.π. de legat.2.*

Exemplo peſſimum eſt, fœminino vocabulo etiam maſculos contineri. Pomponius *l.45.in pr.ff.de lege 2.*

Sæpè confines fundos etiam ſupra juſtam æſtimationem intereſt noſtra adquirere. Terent. *l.54.ff.de leg.2.*

Plures in uno fundo dominium, juris intellectu, non diviſione corporis obtinent. Papinianus *l.66.§.2.ff.de leg.2.*

Uſusfructus, etſi in jure non in parte conſiſtit, emolumentum tamen rei continet. Papinianus *l.66.§.6.ff.de leg.2.*

Facultas neceſſariæ electionis, propriè liberalitatis beneficium non eſt Papinian. *l.67.§.1.ff.de leg.2.*

Non abſumitur, quod in corpore patrimonii retinetur. Paulus *l.72.ff.de leg.2.*

Ordo ſcripturæ non impedit cauſam juris ac voluntatis. Paul. *l.57.§.1.ff.de leg.2.*

Ignaviam

Ignaviam prætendentes, audiri non-oportet. Paulus *l.78.§.2.ff.de leg.2.*

Ex Lib. XXXII.

PROBATIO mutatæ voluntatis ab hæredibus exigenda eſt. Ulpianus *l.11. §.1.ff.de leg.3.*

In fideicommiſſis præcipuè ſpectanda ſervandaque eſt teſtatoris voluntas Ulp. *l.11.§.19.ff.de leg.3.*

Semper ſexus maſculinus etiam fœmininum ſexum continet. Julianus *l.62.ff.de leg.3.*

Omne artificium, incrementum recipit Marcianus *l.65.§.3.ff.de leg.3.*

In cauſa teſtamentorum non ad definitionem utique deſcendendum eſt, cùm plerunque abuſive loquantur, nec propriis nominibus ac vocabulis ſemper utantur. Marcellus *l.60.ff.de leg.3.*

Ex Lib. XXXIII.

TAM labor, quàm pecunia diviſionem recipiunt. Papinianus *l.10.in princ. ff. de annuis legat.*

Servitus

Servitus ſervitutis eſſe non poteſt. Paulus *l. 1. ff. de uſu & uſufr. legat.*

Non poteſt arbiter, inter alios judicando, alterius jus mutare. Labeo *l. 31. ff. de uſu legato.*

Quicquid demonſtratæ tei additur ſatis demonſtratæ, fruſtra eſt. Ulpianus *l. 1. §. ult. ff. de dote prælegata.*

Non videor conſentire, qui ſentire non poſſunt. Pomponius *l. 8. § 2. ff. de option. legat.*

Error jus facit. Paulus *l. 3. in fine, ff. de ſupellect. legata.*

Nemo exiſtimandus eſt dixiſſe, quod non mente agitaverit. Celſus *l. 7. §. 2. ff. de ſupell. leg.*

Etſi prior atque potentior eſt quàm vox, mens dicentis, tamen nemo ſine voce dixiſſe exiſtimatur. Celſus. *l. 7. in fine, ff. de ſupell. legata.*

Ex Lib. XXXIV.

Certo corpore legato, demonſtratio falſa poſita non interimit legatum, Pomponius *l. 10. ff. de auro, argento legat.*

Nullam dubitationem habet, quin hæ-

rede

rede petere à debitore vetito, nec hæres hæredis petere poſſit. Pompon. *l.2.ff. de liberat. legata.*

Solemus dicere pacti exceptionem fidejuſſori dandam quæ reo competit Ulp. *l.5. in pr. ff. de liberat. legata.*

Acceptilatio ſolutioni comparatur. Ulpianus *l.7.§.1.ϖ.de liberat. legata.*

Confuſione perinde extinguitur obligatio ac ſolutione. Terentius Clemens *l. 22.§.1.π.de liberat. legata.*

Præſumptio propter naturalem affectum facit, omnia patri videri conceſſa. Scævola *l.28.§.3.ϖ.de liberat. legat.*

Ambulatoria eſt voluntas defuncti uſque ad vitæ ſupremum exitum. Ulp. *l.4. ϖ. de adim. legat.*

Noviſſima voluntas ſervatur. Paul. *l. 6. in fine, ϖ. de adim. legat.*

Supervacua ſcriptura non nocet legato Paulus *l.26. in fine, ϖ. de adim. legatis.*

In ambiguo ſermone non utrumque dicimus, ſed id duntaxat, quod volumus. Itaque qui aliud dixit quàm vult, neque id dicit quod vox ſignificat, quia non vult, neque id quod vult, quia id non loquitur. Paulus *l.3.ϖ. de rebus dubiis.*

In

In ambiguis rebus humaniorem ſententiam ſequi oportet. Ulpianus *l.* 10. §. 1. *ϖ. de reb. dub.*

Ubi eſt verborum ambiguitas, valet quod acti eſt. Paulus *l.* 21. *ϖ. de reb. dubiis.*

Semper in dubiis id agendum eſt, ut quam tutiſſimo loco res ſit bona fide contracta, niſi cùm apertè contra leges ſcriptum eſt. Paulus *l.* 11. *in fine, ϖ. de reb. dubiis*, & Julianus *l.* 12. *ϖ. eod. tit.*

Cùm in teſtamento ambiguè aut etiam perperam ſcriptum eſt, benignè interpretari, & ſecundum id quod credibile eſt cogitatum credendum eſt. Marcellus *l.* 24. *ϖ de reb. dub.*

Cùm quæritur in ſtipulatione, quid acti ſit; ambiguitas contra ſtipulatorem eſt. Celſus *l.* 26. *ϖ. de reb. dub.*

Catoniana regula ſic definit, quod ſi teſtamenti facti tempore deceſſiſſet teſtator, inutile foret, id legatum, quandocunque deceſſerit, non valere. Celſus *l.* 1. *in princ. ϖ. de Regul. Caton.*

Quæ in eam cauſam pervenerunt, à quâ incipere non poterant, pro non ſcriptis habentur. Marcianus *l.* 3. §. 2. *ϖ. de his quæ pro non ſcriptis.*

Ex.

Ex Lib. XXXV.

OBtinuit, impoſſibiles conditiones teſtamento adſcriptas, pro nullis habendas. Ulp. *l.* 3. *π. de cond. & demon.*

In conditionibus primum locum voluntas defuncti obtinet, eaque regit conditiones. Ulpianus *l.* 19. *in pr. ff. de condit. & demon.*

Annulorum aureorum jure honor augetur, conditio non mutatur. Marcia. *l.* 33. §. 2. *de cond. & dem.*

Demonſtratio plerumque vice nominis fungitur. Flor. *l.* 34. *ff. de cond. & dem.*

Quæ facti ſunt, non tranſeunt ad dominum. Paulus *l.* 44. *in pr. ff. de cond. & dem.*

In alienam voluntatem conferri legatum non poteſt. Modeſtinus *l.* 52. *ff. de cond. & dem.*

Ferè dies ponitur ad proroganda ea quæ ad præſens tempus non etiam quæ in futurum legata ſunt. Javol. *l.* 54. *ff. de cond. & dem.*

Periculoſum eſt & triste, libertum conjunctum patroni liberis, eorumdem mortem expectare. Papinianus *l.* 72. §. 1. *ff. de condit.*

condit. & dem.

Dies incertus conditionem in teſtamento facit. Papinianus *l.35.ff.de condit.& demon.*

In conditionibus teſtamentorum, voluntatem potiùs quàm verba conſiderari oportet. Pap. *l.101.in pr.ff.de cond. & dem.*

Damna poſt mortem teſtatoris illata ad ſolum hæredem reſpiciunt. Marcianus *l.10. §.2.ff.ad l. Falcid.*

Favor libertatis ſæpè & alias benigniores ſententias exprimit. Marcian. *l.32.in fin. ff. ad l. Falc.*

Ea quæ per errorem omiſſa vel ſoluta ſunt, condici poſſunt. Ulp. *l.3.in fine, ff.ſi cui plus quam.*

Ex Lib. XXXVI.

NEMINEM oportet plus legati nomine præſtare, quàm ex hæreditate pervenit. Ulp. *l.1.§.17.ff.ad S.C.Trebell.*

Dicendum eſt Prætorem in Prætorem, vel Conſulem in Conſulem nullum imperium habere. Ulp. *l.13.§.4.ff.ad SC.Trebell.*

Triplici officio fungi nemo poteſt. Ulp. *l.13.§.4.ff.ad SC.Trebell.*

Iniquum

Iniquum eſt, ad fideicommiſſarium damnum pertinere, ad quem augmentum non pertinet. Marcianus *l.* 33 *ff. ad S.C. Trebell.*

Cùm ſemel adita eſt hæreditas, omnis defuncti voluntas rata conſtituitur. Papinianus *l.* 55. §. 2. *ff. ad SC. Trebell.*

In fideicommiſſis voluntatem ſpectari convenit. Papinianus *l.* 57. §. 1. *ff. ad S. C. Trebell.*

Neque turpitudinem ullam habeat conditio, nec impendium (al. impedimentum) aliquid. 4. Gaius *l.* 63. §. 7. *ff. ad S C. Trebell.*

Codicillis hæreditas neque dari, neque adimi poteſt, cæv. *l.* 76. *ff. ad S C. Treb.*

Fidejuſſores ab eo non petendi, cujus fidem ſequi defunctus maluit. Papinianus *l.* 26. §. 1. *ff. quando dies legator.*

Fiſcus non ſolet ſatiſdare. Ulp. *l.* 1. §. 18. *ff. ut legator. cauſ. cav.*

Ex Lib. XXXVII.

PRopter incertum cautio interponi ſolet. Ulp. *l.* 1. §. 11. *ff. de collatione.*

Præmatura eſt ſpes collationis, cùm ad-

huc vivit is, cujus de bonis quarta debetur. Ulp. *l.*1. §. 2. *ff. de collatione.*

Cum capite fortunas quoque ſuas in familiam & domum alienam [arrogatus] transfert. Papinianus *l.*11. §.2. *ff. de bon. poſſ. ſec. tabul.*

Capitis accuſatio ea eſt, cujus pœna mors eſt aut exilium. Terentius *l.* 5. *ff. de jure patronat.*

Liberto & filio ſemper honeſta & ſancta perſona patris ac patroni videri debet. Ulp. *l.* 9. *ff. de obſeq. parent. praſt.*

Ex Lib. XXXVIII.

PERINDE operæ à libertis, ac pecunia credita petitur. Pomponius *l.* 4. *ff. de operis libert.*

Unuſquiſque quod ſpopondit, ſub impendio, dare debet, quamdiu id quod debet in rerum natura eſt. Paulus *l.* 20. *in pri. ff. de oper. libert.*

Solutionis vicem delegatio continet. Paulus *l.* 36. §. 4. *ff. de oper. libert.*

Advocatus non accuſat. Ulpian. *l.* 14. §. *pen. ff. de bonis libertor.*

Iniquum eſt, & legatum velle percipere,

re, & libertatem ſervo non dare, Papinianus *l.* 41. *ff. de bonis libert.*

Omnia quæ noſtra ſunt, liberis noſtris ex voto paramus. Tryphonius *l.* 50. §. 2. *ff. de bonis liberto.*

Veriſimile non videtur, tam conjunctum ſanguini, defuncti valetudinem ignoraſſe. Papinianus *l.* 9. *in fine, ff. unde cognati.*

Accedentibus ſingulis creſcit numerus. Paulus *l.* 10. §. 19. *de gradib.*

Privatorum cautio legum autoritate non cenſetur. Papinianus *l.* 16. *ff. de ſuis & legitim.*

Ex Lib. XXXIX.

PRodesse ſibi unuſquiſque, dum alii non nocet, non prohibetur. Ulp. *l.* 1. §. 4. & 11. *ff. de aqua pluv. arc.*

Vetuſtas vicem legis obtinet Ulpian. *l.* 1. §. *ult. ff. de aq. pluv. arcend.*

Cùm minuitur jus alicujus, con[illegible] eſt exquiri an conſentiat. Ul[illegible] [illegible]equens [illegible]pian. *l.* 8. *ff. de aq. pluv. arcend.*

Nullam pote[illegible] videri injuriam accipere, qui ſem[illegible]et voluit. Paulus *l.* 9. §. 1. *ff. de aq. pluv. arc.*

Non poteſt quis facere, quominus agrum vicinus quemadmodum vellet, araret. Alfenus *l.24.in princ.ff.de aq.pluv.*

Tabulæ non faciunt matrimonium. Papinianus *l.31. in princ. ff. de donationib.*

Ex Lib. XL.

Causæ probationis contradicendum, non etiam cauſa jam probata retractanda eſt. Marcianus *l.9.ff.de manum. vindict.*

Verba ſolennia, licet non dicantur, ut dicta accipiuntur. Hermogenianus *l. 23.ff. de manum. vindict.*

In obſcuro favorabilius reſpondetur. Paulus *l.10. in fine ff.de manum.vindicta* & libertas prævalet. Marcianus *l.50. in f.ff. de fideicom. libert.*

Vulgò dicitur, ſub pluribus conditionibus data libertate, i mam conditionem ſpectandam eſſe Modeſtinus *l.45.ff. de manum. teſtamento.*

Nihil obeſt, quod in ſyllaba erratur. Scævola *l. 54. in princ, ff. de matrim. teſtam.*

Cùm invitis illis qui libertatem acceperunt

perunt poſſunt bonis propter libertatem addici, utique etiam abſentibus. Ulp. *l.* 4. §. 3. *de fideicom. libertat.*

Κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σωρῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. i. Et ſi alterum pedem in tumulo haberem non pigeret aliquid addiſcere. Pomponius *l.* 20. *ff. de fideicom. libertat.*

Quid tam contrarium eſt ſervituti, quàm libertas? Papinianus *l.* 21. *ff. de fideicom. libert.*

Non tantùm verba fideicommiſſi, ſed & mens teſtatoris tribuere ſolet libertatem fideicommiſſariam. Ulp. *l.* 24. §. 8. *ff. de fideicom. libert.*

Multa contra juris rigorem pro libertate ſunt conſtituta. Ulpian. *l.* 24. §. 10. *ff. de fideic. libert.*

Ex juſta cauſſa abeſſe eos demum dicendum eſt, qui non habent injuſtam cauſſam abſentiæ. Ulpian. *l.* 28. §. *ultim. ff. de fideic. libert.*

Fideicommiſſæ libertates neque ætate neque conditione, neque mora non præſtantium tardiuſve reddentium corrumpuntur, aut in deteriorem ſtatum perducuntur. Ulpianus *l.* 30. §. *pen. ff. de fideicommiſſ.*

commiſ. libert.

Libertas dividi, & ſic pro parte præſtari non poteſt. Paulus *l.* 31. *in princ. ff. de fideic. libert.*

Humanum non fuerit,ob rei pecuniariæ quæſtionem, libertati moram fieri. Ulpianus. *l.* 37. *ff. de fideicom. libert.*

Nihil æquè gratum ſervis præſtari poteſt, quàm libertas. Paulus *l.* 39. *in fine. ff. de fideicom. libert.*

Ea damna quæ caſu ita acciderint, ut ſervo nihil poſſit imputari, non pertinent ad reliquorum onus. Scævola *l.*41. §. *ff. de fideic. libert.*

In hæredis arbitrium conferri an debeatur,non poteſt. Ulp. *l.*46. §. 4. *ff. de fideicom. libert.*

Quatenus libertas non privata, ſed publica res eſt,ultrò is,qui eam debet, offerre debet. Marcianus *l.* 53. *ff. de fideicom. libert.*

Prætor parvulis ſubvenit. Marcia. *l.* 55. §. 1. *ff. de fideic. libert.*

Libertas,nec pecuniâ lui, nec reparari poteſt. Ulp. *l.* 9. §. 2. *ff. de ſtatu lib.*

Ineſſe videtur tempus tam operarum præſtationi quàm itineri Paul. *l.* 20. *in fin. ff.*

de

da ſtatu liber.

Creditores appellantur, quibus quacunque ex cauſa actio (cum fraudatore) competit. Paulus *l.* 16. §.2. *ff. qui & à quib. manum.*

Melioris conditionis eſſe non debet, qui dubiæ libertatis eſt, quàm qui certæ. Paulus *l.* 24. §. *ult. ff. de liberali cauſa.*

Vulgò dicitur poſt ordinatum liberale judicium hominem, cujus de ſtatu controverſia eſt, liberi loco eſſe. Gaius *l.* 25. §. 2. *ff. de liberali cauſa.*

Ex Lib. XLI.

TRADITIO nihil amplius transferre debet vel poteſt ad eum qui accipit, quàm eſt apud eum qui tradit. Ulp. *l.* 20. *in princ. ff. de adquir. rer. domin.*

Flumina Cenſitorum vice funguntur, ut ex privato in publicum addicant, & ex publico in privatum. Pomponius *l.* 32. §. *pen. ff. de acquir. rer. domin.*

Nunquam nuda traditio transfert dominium, ſed ita ſi venditio aut alia juſta cauſa præceſſerit propter quam traditio ſequeretur. Paulus *l.* 31. *in princ. ff. de ad-*

quir. rer. domin.

Subſtitutio quæ nondum competit, extra bona noſtra eſt. Paulus *l.40. ff. de adq. rer. domin.*

Incorporales res traditionem & uſucapionem non recipere manifeſtum eſt. Gajus *l.41. §. 1. ff. de adquir. rec. dom.*

Non eſt novum, ut qui dominium non habet, alii dominium præbeat. Ulpianus *l. 46. ff. de adq. rer. dom.*

Rem in bonis noſtris habere intelligimur, quoties poſſidentes, exceptionem, aut amittentes ad recuperandam, eam actionem habemus. Modeſtinus *l. 52. ff. de adq. rer. dom.*

Res ex mandato meo empta, non prius mea fiet, quàm ſi mihi tradiderit, qui emit. Calliſtratus *l. 5. ff. de adquir. rer. dom.*

Hæreditas in multis partibus juris pro domino habetur, adeoque hæreditati quoque ut domino per ſervum hæreditarium adquiritur. Hermogenianus *l.61. ff. de adq. rer. dom.*

Quæ quiſque aliena in cenſum deducit, nihilo magis ejus fiunt. Scævola *l.64. ff. de adquir. rer. dom.*

Non corpore & actu neceſſe eſt apprehendere

hendere poſſeſſionem, ſed etiam oculis & affectu. Paulus *l.* 1. §. 21. *ff. de adquir. poſſeſſ.*

Adipiſcimur poſſeſſionem & corpore & animo, neque per ſe animo aut per ſe corpore. Paulus *l.* 3. §. 1. *ff. de adquir. poſſeſſ.*

Furtum ſine contrectatione fieri non poteſt, nec animo furtum admittitur. Paul. *l.* 3. §. 18. *ff. de adquir. poſſ.*

Non videtur poſſeſſionem adeptus is, qui ita nactus eſt, ut eam retinere non poſſit. Javolenus *l.* 22. *ff. de adquir. poſſeſſ.*

In uſucapionibus non à momento ad momentum, ſed totum poſtremum diem computamus. Ulpianus *l.* 6. *ff. de uſucap.*

Partus rei furtivæ pars non eſt. Ulpian. *l.* 10. *in fine, ff. de uſucap.*

Pignori rem acceptam uſu non capimus, quia pro alieno poſſidemus. Paulus *l.* 13. *in princ. ff. de uſucap.*

Adverſus fiſcum uſucapio non procedit. Modeſtinus *l.* 18. *ff. de uſuc.*

Ubi lex inhibet uſucapionem, bona fides poſſidenti nihil prodeſt. Pomponius *l.* 24. *ff. de uſucap.*

Sine poſſeſſione uſucapio contingere non poteſt. Rufinus *l.* 25. *ff. de uſucap.*

Nunquam in uſucapionibus, juris error

 poſſeſſori

[illegible] *princ.* ff.

[illegible], continuum [illegible] Paulus *l.* 31. ff. de [illegible]

[illegible] possidere nemo potest. [illegible] *de usucap.*

[illegible] rei pignus [illegible] *de usucap.*

[illegible] non com[illegible] *princ.* ff. *de usucap.*

[illegible] (a veritas) intuenda [illegible] ff. *pro emptor.*

[illegible] Paulus *l.* 2. §. 15. [illegible]

[illegible] venditoris ad usuca[illegible] Paulus *l.* 2. §. *penul.* ff. *pro* [illegible]

[illegible] eum qui existimat [illegible], non posse pro [illegible] *l.* 11. *pro em*[illegible]

[illegible], causam possessionis [illegible] posse. Julianus *l.* 2. [illegible]

[illegible] ignorantia tolerabilis er[illegible] *l. ult. in fine* ff. *pro suo.*

Solviſſe

Solviſſe accipere debemus non tantum eum qui ſolvit, verùm omnem omninò qui ea obligatione liberatus eſt, quæ ex cauſa judicati deſcendit. Ulp. *l.* 4. §. *pen.* *π. de re judic.*

Ex eo tempore quicquid æſtimatur noviſſimè ſolvi poterit. Celſus *l.* 11. *π. de re judicata.*

Inter pares numero Iudices ſi diſſonæ ſententiæ proferantur, in liberalibus quidem cauſis pro libertate ſtatutum obtinet, in aliis autem cauſis pro reo. Paul. *l.* 38. *π. de re jud.*

Morbus ſonticus exiſtimandus eſt, qui cujuſque rei agendæ impedimento eſt. Julianus *l.* 60. *π. de re judic.*

Sæpe conſtitutum eſt res inter alios judicatas, aliis non præjudicare. Macer. *l. pen. in princ. π. de re judic.*

Confeſſus pro judicato habetur, qui quodammodò ſua ſententia damnatur. Paulus *l.* 1. *π. de confeſſis.*

Non fatetur qui errat, niſi jus ignoraverit. Ulp. *l.* 2. *π. de confeſſis.*

Quid intereſt, debitor quis non ſit, an nondum conveniri poſſit? Ulpia. *l.* 7. §. 14. *π. quib. cauſ. in poſſ. eat.*

Generaliter dicendum eſt, Quicquid (quis) impendit in rem, ſi modò ſine dolo malo impendit, repetere eum poſſe. Ulp. *l.* 9. §. *π. de reb. autor. jud. poſſid.*

Reſpublica creditrix omnibus chirographariis, creditoribus præfertur. Paulus *l. pen. in fine. π. de reb. autorit. jud. poſſ.*

Ius civile vigilantibus ſcriptum eſt. Scævola *l.* 24. *in fine, π. quæ in fraud.*

Ex Lib. XLIII.

VIm vi repellere licet, idque jus natura comparatur: Apparet autem ex eo, arma armis repellere licere. Ulp. *l.* 1. §. 27. *π. de vi & vi armat.*

Semper ſuperficies ſolo cedit. Ulp. *l.* 3. §. 7. *π. uti poſſidetis.*

Corrumpi aut mutari, quod rectè tranſactum eſt, ſuperveniente delicto, non poteſt Paulus *l.* 1. *π. de itin. actuque priv.*

Naturâ æquum eſt, tamdiu te liberalitate mea uti quamdiu ego velim, & ut poſſim revocare, cùm mutavero voluntatem. Ulpianus *l.* 2. §. 2. *π. de precario.*

Rei ſuæ precarium non eſt. Ulp. *l.* 4. §. 3. *π. de precario.*

Ex

EX LIB. XLIV.

NEMO prohibetur pluribus exceptionibus uti, quamvis diverſæ ſint. Paulus *l.* 8. *ϖ. de exceptionib.*

Etſi res judicata ſit ex falſis inſtrumentis; poſteà falſa inveniantur, rei judicatæ præſcriptio opponi non poteſt. Modeſtinus *l.* 11. *de exceptionib.*

Omnes exceptiones, quæ reo competunt fidejuſſori quoque etiam invito reo, competunt. Marcianus *l.* 19. *ϖ. de exceptionibus.*

Generaliter exceptio rei judicatæ obſtat, quoties inter eaſdem perſonas eadem quæſtio revocatur, vel alio genere judicii. Ulpianus *l.* 7. §. *pen. ϖ. de except. rei jud.*

Amplius quàm ſemel res mea eſſe non poteſt: ſæpius autem deberi poteſt. Paulus *l.* 4. §. *pen. ϖ. de except. rei judic.*

Dolo facit quicunq; id quod quaquam exceptione elidi poteſt, petit. Ulp. *l.* 2. §. 5. *ϖ. de doli except.*

Accipiendo uſuras diſtuliſſe videtur [creditor] petitionem in id tempus, quod

eſt

eſt poſt diem uſuram præſtitarum, & tacitè conveniſſe, interim ſe non petiturum. Ulp. *l.* 2. §. 6. *π. de doli except.*

Dolo facit qui petit quod redditurus eſt. Paulus *l.* 8. *π. de doli except.*

In omnibus temporalibus actionibus, niſi noviſſimus dies compleatur, non finit obligationem. Paulus *l.* 6. *π. de O. & A.*

Contraxiſſe unuſquiſque in eo loco intelligitur, in quo ut ſolveret ſe obligavit. Julianus *l.* 21. *π. de O. & A.*

Omnes pœnales actiones poſt litem inchoatam & ad hæredes tranſeunt. Ulp. *l.* 29. *π. de O. & A.*

Cùm ex uno delicto plures naſcuntur actiones, omnibus experiri permitti, poſt magnas varietates obtinuit, Hermogenianus *l.* 32. *π. de O. & A.*

Non figura litterarum, ſed oratione quam exprimunt literæ, obligamur, quatenus placuit, non minus valere quod ſcriptura, quàm quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur. Paulus *l.* 38. *π. de O. & A.*

Creditores accipere debemus, eos, qui aliquam actionem vel civilem habent (ſic tamen, ne exceptione ſubmoveantur) vel honorariam actionem vel in factum. Ulp.

l. 42. §.

l. 42. §. 1. *π*. *de O. & A.*

Ubi de obligando quæritur, propenſiores eſſe debemus, ſi habeamus occaſionem adnegandam: Ubi de liberando, ex diverſo, ut facilior ſis ad liberationem. Paulus. *l*. 47. *π*. *de O. & A.*

Ex contractibus venientes actiones in hæredes dantur, licet delictum quoq; verſetur. Paulus *l*. 49. *π*. *de O. & A.*

Quod quis aliquo anno dare promittit, aut dare damnatur, ei poteſtas eſt quolibet ejus anni die dandi. Pomponius *l*. 50. *π*. *de O. & A.*

Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem juri naturali obligatur. Licinius *l*. 59. *π*. *de O. & A.*

Ex Lib. XLV.

Stipulatio non valet, in rei promittendi arbitrium collata conditione. Ulpianus *l*. 17. *π*. *de verb. oblig.*

Qui bis idem promittit, is eo jure amplius quàm ſemel non tenetur. Pomponius *l*. 18. *π*. *de V. O.*

Generaliter novimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti. Ulpianus *l*. 26. *π*. *de V. O.*

Sciendum

Sciendum eſt generaliter,ſi quis ſe ſcripſerit fidejuſſiſſe, videri omnia ſolenniter acta. Ulp. *l.* 30. *π. de V. O.*

Stipulationes commodiſſimum eſt ita componere,ut quæcunq; ſpecialiter comprehendi poſſint,contineantur. Julianus *l.* 53. *π. de V. O.*

Quæ extrinſecus & nihil ad præſentem actum pertinentia adjeceris ſtipulationi, pro ſupervacuis habebuntur,nec vitiabunt obligationem. Florentinus *l.65. π.de V. O.*

Caſum adverſamque fortunam ſpectare hominis liberi neque civile, neque naturale eſt. Paulus *l.* 83. §. 5. *π. de V. O.*

Nemo rem ſuam futuram in eum caſum quo ſua ſit, utiliter ſtipulatur. Paulus *l.86. π. de V. O.*

Mora res fidejuſſori quoq; nocet. Paulus *l.* 88. *π. de V. O.*

Veteres conſtituerunt, quoties culpa intervenit debitoris, perpetuari obligationem, Paul. *l.* 91. §. 2. *π. de V. O.*

Plerumque ſub autoritate juris ſcientiæ perniciosè erratur. Celſus apud Paulum *l.* 91. §. 3. *π. de V. O.*

Quicquid adſtringendæ obligationis eſt, id niſi palàm verbis exprimitur,omiſ-

ſum

ſum intelligendum eſt, ac ferè ſecundùm promiſſorem interpretamur, quia ſtipulatori liberum fuit verba latè concipere. Celſus *l.* 99. *ff. de V. O.*

Conditio in præteritum; non tantùm in præſens tempus relata, ſtatim aut perimit obligationem, aut omninò non differt. Modeſtinus *l.* 100. *ff. de V. O.*

Nulla promiſſio poteſt conſiſtere, quæ ex voluntate promittentis ſtatum capit. Iavolenus *l.*108. *in fine*, *ff. de V. O.*

Si flagitii faciendi vel facti cauſa concepta ſit ſtipulatio: ab initio non valet. Papin. *l.* 123. *ff. de V. O.*

Plerumque ea quæ præfationibus conveniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita creduntur. Paulus 134. §. *l. ff. de V. O.*

EX LIB. XLVI.

OMNI obligationi fidejuſſor accedere poteſt. Ulp. *l.* 1. *ff. de fidejuſſorib.* & *rurſus l.* 8. §. 6. *ff. eod. tit.*

Hi qui acceſſionis loco promittunt, in leviorem cauſam accipi poſſunt, in deteriorem non poſſunt, Paulus *l.* 34. *ff. de fidejuſſoribus.*

Si

poſſeſſori prodeſt. Paulus *l.* 31. *in princ. π. de uſucap.*

In uſucapionibus mobilium, continuum tempus numeratur. Paulus *l.* 31. *π.* de *uſucap.*

Incertam partem poſſidere nemo poteſt. Pomponius *l.* 32. §. 2. *de uſucap.*

Non intelligitur quis ſuæ rei pignus contrahere. Julianus *l.* 33. §. 5. *π. de uſucap.*

Furtum ſine affectu furandi non committitur. Gaius *l.* 37. *in princ. π. de uſucap.*

Subſtantia potius (i. veritas) intuenda quàm opinio. Paulus *l.* 2. §. 2. *π. pro emptor.*

Juris error nulli prodeſt. Paulus *l.* 2. §. 15. *π. pro emptore.*

Emptoris tempus venditoris ad uſucapionem procedit. Paulus *l.* 2. §. *penul. π. pro emptore.*

Vulgò traditum eſt, eum qui exiſtimat quid emiſſe, nec emerit, non poſſe pro emptore uſucapere. Africanus *l.* 11. *pro emptore.*

Vulgò reſpondetur, cauſam poſſeſſionis neminem ſibi mutare poſſe. Julianus *l.* 2. §. 1. *π. pro hærede.*

In alieni facti ignorantia tolerabilis error eſt. Neratius *l. ult. in fine π. pro ſuo.*

Solviſſe

Solviſſe accipere debemus non tantum eum qui ſolvit, verùm omnem omninò qui ea obligatione liberatus eſt, quæ ex cauſa judicati deſcendit. Ulp. *l.* 4.§.*pen.* *ff.* *de re judic.*

Ex eo tempore quicquid æſtimatur noviſſimè ſolvi poterit. Celſus *l.* 11. *ff.* *de re judicata.*

Inter pares numero Iudices ſi diſſonæ ſententiæ proferantur, in liberalibus quidem cauſis pro libertate ſtatutum obtinet, in aliis autem cauſis pro reo. Paul. *l.* 38. *ff.* *de re jud.*

Morbus ſonticus exiſtimandus eſt, qui cujuſque rei agendæ impedimento eſt. Julianus *l.* 60. *ff.* *de re judic.*

Sæpe conſtitutum eſt res inter alios judicatas, aliis non præjudicare. Macer. *l.* *pen.* *in princ.* *ff.* *de re judic.*

Confeſſus pro judicato habetur, qui quodammodò ſua ſententia damnatur. Paulus *l.* 1. *ff.* *de confeſſis.*

Non fatetur qui errat, niſi jus ignoraverit. Ulp. *l.* 2. *ff.* *de confeſſis.*

Quid intereſt, debitor quis non ſit, an nondum conveniri poſſit? Ulpia. *l.* 7. §. 14. *ff.* *quib. cauſ. in poſſ. eat.*

Generaliter dicendum eſt, Quicquid (quis) impendit in rem,ſi modò ſine dolo malo impendit, repetere eum poſſe. Ulp. *l.* 9. §. *π. de reb. autor. jud. poſſid.*

Reſpublica creditrix omnibus chirographariis, creditoribus præfertur. Paulus *l. pen. in fine. π. de reb. autorit. jud. poſſ.*

Ius civile vigilantibus ſcriptum eſt. Scævola *l.* 24. *in fine, π. quæ in fraud.*

Ex Lib. XLIII.

Vim vi repellere licet, idque jus natura comparatur: Apparet autem ex eo, arma armis repellere licere. Ulp. *l.* 2. §. 27. *π. de vi & vi armat.*

Semper ſuperficies ſolo cedit. Ulp. *l.* 3. §. 7. *π. uti poſſidetis.*

Corrumpi aut mutari, quod rectè tranſactum eſt, ſuperveniente delicto, non poteſt Paulus *l.* 2. *π. de itin. actuque priv.*

Naturâ æquum eſt, tamdiu te liberalitate mea uti quamdiu ego velim, & ut poſſim revocare, cùm mutavero voluntatem. Ulpianus *l.* 2. §. 2. *π. de precario.*

Rei ſuæ precarium non eſt. Ulp. *l.* 4. §. 3. *π. de precario.*

Ex

Ex Lib. XLIV.

Nemo prohibetur pluribus exceptionibus uti, quamvis diverſæ ſint. Paulus *l.* 8. *ϖ. de exceptionib.*

Etſi res judicata ſit ex falſis inſtrumentis; poſteà falſa inveniantur, rei judicatæ præſcriptio opponi non poteſt. Modeſtinus *l.* 11. *de exceptionib.*

Omnes exceptiones, quæ reo competunt fidejuſſori quoque etiam invito reo, competunt. Marcianus *l.* 19. *ϖ. de exceptionibus.*

Generaliter exceptio rei judicatæ obſtat, quoties inter eaſdem perſonas eadem quæſtio revocatur, vel alio genere judicii. Ulpianus *l.* 7. §. *pen. ϖ. de except. rei jud.*

Amplius quàm ſemel res mea eſſe non poteſt: ſæpius autem deberi poteſt. Paulus *l.* 4. §. *pen. ϖ. de except. rei judic.*

Dolo facit quicunq; id quod quaquam exceptione elidi poteſt, petit. Ulp. *l.* 2. §. 5. *ϖ. de doli except.*

Accipiendo uſuras diſtuliſſe videtur [creditor] petitionem in id tempus, quod eſt

eſt poſt diem uſuram præſtitarum, & tacitè conveniſſe, interim ſe non petiturum. Ulp. *l.* 2. §. *6. π. de doli except.*

Dolo facit qui petit quod redditurus eſt. Paulus *l.* 8. *π. de doli except.*

In omnibus temporalibus actionibus, niſi noviſſimus dies compleatur, non finit obligationem. Paulus *l.* 6. *π. de O. & A.*

Contraxiſſe unuſquiſque in eo loco intelligitur, in quo ut ſolveret ſe obligavit. Julianus *l.* 21. *π. de O. & A.*

Omnes pœnales actiones poſt litem inchoatam & ad hæredes tranſeunt. Ulp. *l.* 29. *π. de O. & A.*

Cùm ex uno delicto plures naſcuntur actiones, omnibus experiri permitti, poſt magnas varietates obtinuit, Hermogenianus *l.* 32. *π. de O. & A.*

Non figura litterarum, ſed oratione quam exprimunt literæ, obligamur, quatenus placuit, non minus valere quod ſcriptura, quàm quod vocibus lingua figuratis ſignificaretur. Paulus *l.* 38. *π. de O. & A.*

Creditores accipere debemus, eos, qui aliquam actionem vel civilem habent (ſic tamen, ne exceptione ſubmoveantur) vel honorariam actionem vel in factum. Ulp.

l. 42. §.

l. 42. §. 1. *ϖ. de O. & A.*

Ubi de obligando quæritur, propenſiores eſſe debemus, ſi habeamus occaſionem adnegandam: Ubi de liberando, ex diverſo, ut facilior ſis ad liberationem. Paulus. *l.* 47. *ϖ. de O. & A.*

Ex contractibus venientes actiones in hæredes dantur, licet delictum quoq; verſetur. Paulus *l.* 49. *ϖ. de O. & A.*

Quod quis aliquo anno dare promittit, aut dare damnatur, ei poteſtas eſt quolibet ejus anni die dandi. Pomponius *l.* 50. *ϖ. de O. & A.*

Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem juri naturali obligatur. Licinius *l.* 59. *ϖ. de O. & A.*

Ex Lib. XLV.

Stipulatio non valet, in rei promittendi arbitrium collata conditione. Ulpianus *l.* 17. *ϖ. de verb. oblig.*

Qui bis idem promittit, is eo jure amplius quàm ſemel non tenetur. Pomponius *l.* 18. *ϖ. de V. O.*

Generaliter novimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti. Ulpianus *l.* 26. *ϖ. de V. O.*

Sciendum

Sciendum eſt generaliter, ſi quis ſe ſcripſerit fidejuſſiſſe, videri omnia ſolenniter acta. Ulp. *l.* 30. *π. de V. O.*

Stipulationes commodiſſimum eſt ita componere, ut quæcunq; ſpecialiter comprehendi poſſint, contineantur. Julianus *l.* 53. *π. de V. O.*

Quæ extrinſecus & nihil ad præſentem actum pertinentia adjeceris ſtipulationi, pro ſupervacuis habebuntur, nec vitiabunt obligationem. Florentinus *l.* 65. *π. de V. O.*

Caſum adverſamque fortunam ſpectare hominis liberi neque civile, neque naturale eſt. Paulus *l.* 83. §. 5. *π. de V. O.*

Nemo rem ſuam futuram in eum caſum quo ſua ſit, utiliter ſtipulatur. Paulus *l.* 86. *π. de V. O.*

Mora res fidejuſſori quoq; nocet. Paulus *l.* 88. *π. de V. O.*

Veteres conſtituerunt, quoties culpa intervenit debitoris, perpetuari obligationem, Paul. *l.* 91. §. 2. *π. de V. O.*

Plerumque ſub autoritate juris ſcientiæ perniciosè erratur. Celſus apud Paulum *l.* 91. §. 3. *π. de V. O.*

Quicquid adſtringendæ obligationis eſt, id niſi palàm verbis exprimitur, omiſ-

ſum

ſum intelligendum eſt, ac ferè ſecundùm promiſſorem interpretamur, quia ſtipulatori liberum fuit verba latè concipere. Celus *l.* 99. *ϖ. de V. O.*

Conditio in præteritum; non tantùm in præſens tempus relata, ſtatim aut perimit obligationem, aut omninò non differt. Modeſtinus *l.* 100. *ϖ. de V. O.*

Nulla promiſſio poteſt conſiſtere, quæ ex voluntate promittentis ſtatum capit. Iavolenus *l.*108. *in fine*, *ϖ. de V. O.*

Si flagitii faciendi vel facti cauſa concepta ſit ſtipulatio; ab initio non valet. Papin. *l.* 123. *ϖ. de V. O.*

Plerumque ea quæ præfationibus conveniſſe concipiuntur, etiam in ſtipulationibus repetita creduntur. Paulus 134. §. *l.* *ϖ. de V. O.*

Ex LIB. XLVI.

OMNI obligationi fidejuſſor accedere poteſt. Ulp. *l.*1. *ϖ. de fidejuſſorib. & rurſus l.* 8. §. 6. *ff. eod. tit.*

Hi qui acceſſionis loco promittunt, in leviorem cauſam accipi poſſunt, in deteriorem non poſſunt, Paulus *l.* 34. *ϖ. de fidejuſſoribus.*

Si

Si quis poſtquam tempore tranſacto liberatus eſt fidejuſſorem dederit, fidejuſſor non tenetur: quoniam erroris fidejuſſio nulla eſt. Paulus *l.* 37. *ff. de fidejuſſor.*

Fidejuſſor antequam reus debeat, conveniri non poteſt. Scævola *l.* 57. *ff. de fidejuſſ.*

Non poſſunt conveniri fidejuſſores liberato reo tranſactione. Paulus *l.* 68. *in fine ff. de fidejuſſor.*

Maleficiorum fidejuſſor accipi non poteſt. Gaius *l.* 70. §. 3. *ff. de fidejuſſor.*

Pœnas ob maleficia ſolvi, magna ratio ſuadet. Gaius *l.* 70. §. 5. *de fid.*

Non poteſt pro eodem apud eundem quis mandator eſſe. Paulus *l.* 71. *in princ. ff. de fidejuſſor.*

Qui ſub conditione ſtipulatur, quæ omnimodo exitura eſt, purè videtur ſtipulari. Ulp. *l.* 9. §. 1. *ff. de novationib.*

Non ordo ſcripturæ ſpectatur, ſed potius ex jure ſumitur, id quod agi videtur. Paulus *l. 6. ff. de ſolutionib.*

Plerique innocentium neceſſario ſumptu egent. Papinianus *l.* 41. *ff. de ſolutionib.*

Satisfactio pro ſolutione eſt: Ulp. *l.* 52. *ff. de ſolutionib.*

Qui

Qui mandat ſolvi, ipſe videtur ſolvere. Paulus *l. 56. ff. de ſolutionib.*

Solidum non ſolvitur, non minus quantitate quàm re. Calliſtratus *l. 58. ff. de ſolutionib.*

Aditio hæreditatis nonnunquam jure confundit obligationem. Papinianus *l. 95. §. 2. ff. de ſolutionib.*

In perpetuum ſublata obligatio reſtitui non poteſt. Paulus *l.* 98. §. *ff. de ſolutionib.*

Hoc agitur in ſtipulationibus, ut quis cautior ſit & ſecurior interpoſita ſtipulatione. Ulp. *l.* 1. §. 4. *ff. de ſtipulat. Prætor.*

Prætor beneficium ſuum nemini vult eſſe captioſum. Papinianus *l.* 8. *ff. de ſtipul. Prætor.*

Ex Lib. XLVII.

CIvilis conſtitutio eſt, pœnalibus actionibus hæredes non teneri, nec cæteros quidem ſucceſſores. Ulp. *l.* 1. *ff. de privat. delict.*

Species lucri eſt ex alieno largiri. Gaius *l.* 54. §. 1. *ff. de furtis.*

Nemini officium ſuum damnoſum eſſe debet. Africanus *l.* 61. §. 5. *ff. de furtis.*

Fructus quamdiu ſolo cohærent, fundi ſunt.

ſunt. Africanus *l.* 61. *§.* 8. *ff. de furtis.*

Omninò ut in cæteris ita in hujuſmodi cauſis ex perſonarum conditione & rerum qualitate & diligenter ſunt æſtimandæ, ne quid aut duriùs aut remiſſiùs conſtituatur, quàm cauſa poſtulabit. Paulus *l.* 4. *§.* 1. *in f. ff. de incendio.*

Peccata nocentium nota eſſe & oportet & expedit. Paulus *l.* 18. *in princ. ff. de injuriis.*

Injuriarum æſtimatio non ad id tempus quo judicatur, ſed ad id quo facta eſt referri debet. Iavolenus *l.* 21. *ff. de injuriis.*

Res hæreditariæ omnium hæredum communes ſunt. Paulus *l.* 4. *ff. expil. hæred.*

Omnes populares actiones neque in hæredes dantur, neque ſupra annum extenduntur Ulp. *l. ult. ff. de popular. action.*

Ex Lib. XLVIII.

NON omnia judicia, in quibus crimen vertitur, publica ſunt, ſed ea tantùm quæ ex legibus judiciorum publicorum veniunt. Macer. *l.* 1. *de publ. judic.*

Senatus cenſuit, ne quis ob idem crimen pluribus legibus reus fieret. Paulus *l.* 4. *ff. de accuſation.*

Lubricum

de accuſation.

Lubricum linguæ ad pœnam facilè trahendum non eſt. Modeſtinus *l.* 7. §. 3. *ad l. Iul. Majeſt.*

Neque matrimonium qualecunque, nec ſpem matrimonii violare permittitur, Ulp. *l.* 13. §. 3. *ff. ad l. Iul. de adult.*

Periniquum videtur eſſe, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam non ipſe non exhibeat. Ulp. *l.* 13. §. 5. *ff. ad l. Iul. de adult.*

Plerunque pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit. Papinianus *l.* 22. §. 4. *ff. ad l. Iul. de adult.*

Difficillimum eſt, juſtum dolorem temperare. Papin. *l.* 8. §. 8. *ff. ad L. Iul. de adult.*

In maleficiis voluntas ſpectatur, non exitus. Calliſtrat. *l.* 14. *ff. ad l. Corn. de ſicar.*

Nihil intereſt, occidat quis an cauſam mortis præbeat. Ulpia. *l.* 15. *ff. de ad L. Corn. de ſicariis.*

Patria poteſtas in pietate debet non atrocitate conſiſtere. Marcianus *l.* 5. *ff. de L. Pomp. de parricid.*

Sufficit furioſum ipſo furore puniri. Modeſt. *l.* 9. *in f. ff. de lege Pomp. parricid.*

Contumacia cumulat pœnam. Marcianus *l.* 4. *ff. de pœnis.*

Satius eſt,impunitum relinqui facinus nocentis,quàm innocentem damnare. Ulpian. *l. 5. princ. ff. de pœnis.*

Carcer ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet.Ulpianus *l.8.§. 9. de pœnis.*

Suadendo juviſſe, ſceleris inſtar eſt. Saturninus *l. 16. in pr. ff. de pœnis.*

Cogitationis pœnam nemo patitur.Ulpian. *l. 18. ff. de pœnis.*

Pœna conſtituitur in emendationem hominum. Paulus *l. 20. ff. de pœnis.*

Unuſquiſque ex ſuo admiſſo ſorti ſubjicitur,nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur. Calliſtratus *l. 26. ff. de pœnis.*

Interpretatione legum, pœnæ molliendæ ſunt potius quàm aſperandæ. Herm. *l. 42. ff. de pœnis.*

Ex Lib. XLIX.

CRedo humanitatis ratione omnem provocantem audiri debere.Ulpian. *l. 6. de appellat.*

In communi cauſa quoties alter appellat,alter non, alterius victoria ei proficit qui non provocavit. Ulpianus *l.10.§. final. ff. de*

ff. de appellation.

Generaliter is erit provocandus ab eo cui mandata eſt juriſdictio,qui provocaretur ab eo qui mandavit Iuriſdictionem. Ulp. *l.* 1. *in f. ff. quis, à qua appelletur.*

Impoſſibile præceptum Iudicis, nullius eſt momenti. Paulus *l. ult.ff.quæ ſenten.ſine appellat.*

Pendente appellatione, morte rei crimen extinguitur. Macer. *l.* 1. *in pr. ff. ſi pendente appellatione.*

Sicut diligenti cultura pretia prædiorum ampliantur,ita ſi negligentius habita ſint, minui ea neceſſe eſt. Calliſtratus *l.*3. §. 4. *ff. de jure fiſci.*

Id bonorum cujuſque intelligitur,quod æri alieno ſupereſt.Iavolenus *l.*11.*ff. de jure fiſci.*

Diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum. Paulus. *l.*19.§. 7. *de captivis.*

Ex Lib. L.

ERrore veritas Originis non amittitur. Ulpianus *l. 6. in princ. ff. ad municipalem.*

Magiſtratuum

Magiſtratuum officium individuum, ac periculum eſt commune. Papinianus *l.* 11. *in princ. ff. ad municipal.*

Nullum patris delictum innocenti filio pœnæ eſt Ulpianus *l.* 2. §. 2. *&* 7. *ff. de decurionibus.*

Honores & munera non ordinationi, ſed potioribus quibuſque injungenda ſunt. Paulus *l.* 7 *in pr. de decurionib.*

Remuneranda pericula eorum (negotiatorum & naviculariorum) quinetiam adhortanda præmiis, merito placuit, Caliſtratus *l.* 5. §. 3. *ff. de jure immunitatis.*

Sancti habentur legati. Pomponius *l. ult. ff. de legationib.*

Civilis ſapientia res eſt ſanctiſſima, nec pretio nummario æſtimanda, aut dehoneſtanda. Ulp. *l.* 1. §. 5. *ff. de extraord. cognit.*

Quædam tametſi honeſtè accipiantur, inhoneſtè tamen petuntur. Ulp. *l.* 1. §. 5. *ff. de extraord. cognition.*

Perſonis data immunitas cum perſona extinguitur; rebus, nunquam extinguitur. Ulp. *in l.* 1. *in f. ff. de cenſib.*

Finis Florilegii ex Pandectis.

FLO-

FLORILEGIUM SENTENTIARUM EX CODICE.

Ex Libro I.

NIhil eſt, quod magis hemi-nibus debeatur, quàm ut ſupremæ voluntatis, poſtquàm jam aliud velle non poſſunt, liber ſit ſtylus, & licitum, quod iterum non redit, arbitrium. Conſtantinus M. *l.1.C. de SS. Eccleſ.*

Pœna majoris videtur eſſe, verſari inter homines & hominum carere ſuffragiis. Valentin. Iun. *l.3.C.de apoſtatis.*

Principes cenſuerunt, ea quæ in certis negotiis ſtatuta ſunt, ſimilium quoque cauſarum fata componere. Impp. Theod. & Valent. *l.3.C. de LL.*

Digna vox eſt majeſtate regnantis, legibus alligatum ſe Principem profiteri. Iidem Imp. *l.4.C.de LL.*

Non dubium eſt, in legem committere

eum qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. Iidem Impp. *l.* 5. *C. de LL.*

Leges & Conſtitutiones futuris certum eſt dare formam negotiis, non ad facta præterita revocari. Idem Impp. *l.* 7. C. *de LL.*

Divinæ quidem res perfectiſſimæ ſunt: humani verò juris conditio ſemper in infinitum decurrit, & nihil eſt in ea quod ſtare perpetuò poſſit: multas enim formas edere natura novas deproperat. Juſtinianus *l. un.* §. 18. *C. de Vet. iur. enucl.*

Error facti necdum finito negotio nemini nocet Conſtantinus & Maximianus *l.* 7. *C. de jur. & facti ignor.*

Errantis voluntas nulla, conſenſus nullus eſt. *l.* 8. *&* 9. *C. de iur. & facti ignor.*

Conſtitutiones Principum nec ignorare quemquam, nec diſſimulare permittimus, *l.* 21. *C. de iur. & facti ignor.*

Mulcta damnum famæ non irrogat. *l.* 1. C. *de modo mulctarum quæ.*

Ex Lib. II.

ACTORE non probante, qui convenitur, etſi nihil ipſe præſtet, obtinebit.

bit. Antoninus. *l.* 4. C. *de edendo.*

Pacta quæ contra leges conſtitutioneſque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati juris est. Antoninus *l.* 6. *& l. vlt. C. de pactis.*

Pacta noviſſima ſervari oportere, tàm juris quàm ipſius rei æquitas poſtulat. Alexand. *l.* 1. *C. de pactis.*

Traditionibus & uſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur Diocletian. & Maximian. *l.* 29. *C. de pactis.*

Regula eſt juris antiqui, omnes licentiam habere his quæ pro ſe introducta ſunt, renunciare. Juſtinianus *l. penult. ff. de pactis.*

Nihil ita fidei congruit humanæ, quàm ea quæ placuerunt, cuſtodiri. Diocletian. & Maximian. *l.* 20. *C. de tranſact.*

Advocatorum error litigatoribus non nocet. Diocletian. & Maximian. *l. vlt. C. de errore advocator.*

Fides veritatis verborum adminicula non deſiderat. Severus & Antoninus *l.* 1. *C. ſi minor ab hæreditate.*

Melius eſt intacta jura ſervari, quàm poſt cauſam vulneratam remedium quærere. Juſtinian. *l. ult. C. in qui. cauſ. reſt. in int. neceſſaria.*

Malitia minoris ætatem ſupplet. Diocl. & Maxim. *l.3.C. ſi minor ſe majorem.*

In Contractibus quæ bonæ fidei ſunt etiam majoribus, officio Judicis cauſa cognita publica jura ſubveniunt Dioclet.& Maximian. *l.3.C. quib. ex cauſ. majores.*

Juris formulæ, aucupatione ſyllabarum inſidiantes, cunctorum actibus, radicitus amputentur. Conſtantinus *l.1.C. de formulis & impetrat.*

Ex Lib. III.

Placuit, in omnibus rebus, præcipuam eſſe juſtitiæ, æquitatiſq; quàm ſtricti juris rationem. Conſtant.& Licinius *l.8.C. de judiciis.*

Iudices cum veritate & legum obſervatione Judicium diſponere debent. Juſtinia. *l.14.C. de judic.*

In re propria iniquum admodum eſt, alicui licentiam tribuere ſententiæ: Valens Gratian. & Valentin. *l.un.C. ne quis in ſua cauſa judicet.*

Invitus agere vel accuſare, nemo cógatur. Dioclet. *l.un.C. ut nemo invitus agere.*

Juris ordinem converti poſtulas ut non actor

actor rei forum, ſed reus actoris ſequatur. Diocl. & Maxim. *l.* 2. *Cod. de Juriſdict. omn. judic.*

In criminali negotio rei forum accuſator ſequatur. Arcad. & Hon. *l.*5. C. *de Iuriſdict. omn. judic.*

Actor rei forum, ſive in rem, ſive in perſonam ſit actio, ſequitur. Valent. Theod. & Arcad. *l. ult. ubi in rem actio exerceri* etiam in ſtatus quæſtione. Diocl. & Max. *l.*3. C. *ubi cauſa ſtatus agi.*

Omnem honorem reatus excludit. Conſtantinus *l.*1. C. *ubi Senatores.*

Melius eſt occurrere in tempore, quàm poſt exitum vindicare. Valent. Theod. & Arcad. *l.*1. C. *quando liceat unicuique ſe ſine judice.*

Liberi obſequium debitum iugiter, prout ipſius naturæ religio flagitat, parentibus debent adhibere. Conſtantin. *l.*28. C. *de in. offic. teſtam.*

Meritis magis filii ad paterna obſequia provocandi, quàm pactionibus adſtringendi ſunt. Juſtinianus *l.*35. §.1. C. *de inoffic. teſtam.*

Partum ancillæ, matris ſequi conditionem, nec ſtatum patris in hac ſpecie conſide-

ſiderari explorati juris eſt. Philipp. *l.* 7. *C. de rei vindic.*

Indicia certa, quæ jure non reſpuuntur, non minorem probationis, quàm inſtrumenta continent fidem. Diocl. & Max. *l.* 10. *C. de rei vindicat.*

Voluntati teſtatoris per omnia obediendum eſt. Juſtinianus *l.* 13. *circa fin. C. de uſufructu.*

Multi caſus rebus incidunt mortalium. Juſtinianus *l.* 15. *in princ. C. de uſufr.*

Eſt ſatis durum (per hujuſmodi difficultates) amittere, quod ſemel poſſeſſum eſt. Juſtinianus *l. pen.* § 1. *C. de uſufr.*

Longi temporis conſuetudo vicem ſervitutis obtinet. Antoninus *l.* 1. *C. de ſervitutib.*

Uti viâ publicâ, nemo rectè prohibetur. Dioclet. & Max m. *l.* 11. *C. de ſervitutib.*

Noxa caput ſequitur. Alex. *l.* 1. *C. de nox. l. action.*

Locum religioſum diſtrahi non poſſe manifeſtum eſt. Philipp. *l.* 9. *C. de religios.*

Ex

Ex Lib. IV.

IUrisjurandi contempta religio] ſatis Deum ultorem habet.Alexand.*l.2.C. de reb.credit.*

In bonæ fidei contractibus, nec non etiam in cæteris cauſis, inopia probationum, per judicem jurejurando cauſa cognita, res decidi oportet.Diocl.& Maxim. *l.3.C. de reb.cred.& jurejur.*

Lucrum ex delictis ſperare,impium eſt. Juſtinianus *l.ult.in fine, C.de reb. cre.& jurejurand.*

Non unde originem pecunia, quæ mutuò datur,habeat, ſed qui contraxit, ſi ut propriam numeravit, in hujuſmodi obligationibus requiritur. Diocl. & Maxim. *l.7.C.ſi certum petatur.*

Incendium ære alieno non exuit debitorem. Dioclet.& Maxim.*l.11.C.ſi certum petatur.*

Ante tempus debita exigi non poſſunt. Dioclet.& Maxim. *l. 1.C. de condict. ex lege.*

Bonam fidem in contractibus conſiderari æquum eſt.Diocl.& Maxim. *l. 4.C. de O.& A.*

Sicut initio libera poteſtas unicuiq; eſt, habendi vel non habendi contractus, ita renunciare ſemel conſtitutæ obligationi, adverſario non conſentiente, nemo poteſt. Diocl.& Max. *l.5.C.de O. & A.*

Ob æs alienum ſervire liberos creditoribus, jura compelli non patiuntur. Diocleт. & Max. *l.12.C.de O. & A.*

Ob maritorum culpas uxores inquietari, leges vetant. Diocl.& Maxim. *l.* 2. C. *ne uxor pro marito.*

Propter æs alienum pupilli, res tutoris qui nihil ex ejus bonis tenet, pignori capi non oportet. Sever. & Antonin. *l.* 1. C. *quando fiſcus vel privatus.*

Senſum, non vana vocabula amplecti oportet. Juſtinianus *l.2.§.1.C. de conſtit.pecun.*

Petitori poſſeſſionis, non ei qui poſſidet, onus probandi incumbit. Antonin.*l.2. C.de probationibus.*

Exemplo pernicioſum eſt, ut ei ſcripturæ credatur, qua unuſquiſque ſibi adnotatione propriâ debitorem conſtituit. Gallienus *l.7.C.de probation.*

Per rerum naturam, factum negantis probatio nulla eſt. Diocl.& Max. *l.* 2.C.*de probation.*

probation.

Contra ſcriptum teſtimonium, non ſcriptum teſtimonium non fertur. *l.* 1. *C. de teſtib.*

Etiam jure civili, domeſtici teſtimonii fides improbatur. Valerian. & Galien. *l.* 3. *C. de teſtib.*

Sola teſtatione prolatam, nec aliis legitimis adminiculis cauſam approbatam, nullius eſſe momenti, certum eſt. Carus, Carinus & Numerianus *l.* 4. *C. de teſtib.*

Parentes & libere invicem adverſus ſe nec volentes ad teſtimonium admittendi ſunt Diocl. & Max. *l.* 6. *C. de teſtib.*

Omnibus in re propria dicendi teſtimonii facultatem jura ſubmoverunt. Valens, Grat. & Valentin. *l.* 10. *C. de teſtib.*

Scripturæ diverſæ fidem ſibi invicem derogantes, ab una eademque parte prolatæ, nihil firmitatis habere potuerunt. Diocl. & Max. *l.* 14. *C. de fide inſtrum.*

In exercendis litibus eandem vim obtinent tam fides inſtrumentorum, quàm depoſitiones teſtium. Conſtantin. *l.* 15. *C. de fide inſtrum.*

Hoc quod pro quibuſdam introductum eſt, inferre eis jacturam, minimè rationi

convenit æquitatis. Juſtinianus *l.19.in f.C. de fide inſtrum.*

Plus valere quod agitur, quàm quod ſimulatè concipitur. *Titulas lib.* 4.

In contractibus rei veritas potiùs quàm ſcriptura perſpici debet: Valerian. & Gal. *l.1.C.plus valere quod agitur.*

Sæpe apud antiquos dicitur, juſſionem domini non eſſe abſimilem nominationi. Juſtinianus *l.vlt.C.per quas perſon. nob. acquir.*

Origo potiùs obligationis, quàm titulus actionis conſiderandus eſt. Severus & Antoninus *l.3.C.ad SC. Mucedon.*

Scimus, favore dotium antiquos juris conditores ſeveritatem legis ſæpiùs mollire. Juſtinian.*l.vlt.C.ad SC.Vell.*

Nimis indignum eſt, quod ſua quiſque voce dilucidè proteſtatus eſt, id in eundem caſum infirmare, teſtimonioque proprio reſiſtere. Juſtinus *l.13.C.de non numerat.pecun.*

In bonæ fidei negotiis uſurarum rationem haberi certum eſt. Alexander *l.13.C.de uſuris.*

Rebus, non verbis lex ponenda eſt. Juſtinian. *l.18.C. de uſuris.*

Suæ quiſque rei moderator & arbiter. Conſtantin.*l.*21.*C. mandati.*

Aliena negotia,exacto officio,geruntur, nec quicquam in eorum adminiſtratione neglectum ac declinatum culpa vacuum eſt.Conſtantin.*l.* 21. C. *mandati.*

Societatem uno pecuniam conferente, alio operam, poſſe contrahi, magis obtinuit.Diocletian.& Maximian.*l.*1.*C. pro ſocio.*

Tamdiu ſocietas durat, quamdiu conſenſus partium integer ſervatur. Diocl. & Maxim. *l.*5. *pro ſocio.*

Voluntates legitimè contrahentium omnimodò obſervandæ ſunt. Juſtinianus *l.pen.C.pro ſocio.*

In vendentis vel ementis voluntatem collata conditione comparandi,quia non adſtringit neceſſitate contrahentes, obligatio nulla eſt.Diocl.& Maxim. *l.* 13. *C. de contrah. empt.*

Nominis venditio,etiam ignorante,vel invito adverſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet.Alexand.*l.*3.*D.de hæred. vel actione vend.*

Malæ fidei emptio irrita eſt.Alexander *l.*1.*C.de reſcind. vend.*

G 6 Do-

Dolus bonæ fidei contrarius eſt. Diocl. & Maxim. *l.* 5. *C. de reſcind. vend.*

Emptor viliore comparandi, venditor cariore diſtrahẽdi votum gerentes, ad contractum emptionis atque venditionis accedunt. Diocl. & Max. *l.* 8. *C. de reſc. vend.*

Dolus emptoris qualitate facti, non quantitate pretii æſtimatur. Diocl. & Max. *l.* 10. *C. de reſcind. vend.*

Quod conſenſu contractum eſt, contrariæ voluntatis adminiculo diſſolvitur. Gordian. *l.* 1. *C. quando liceat ab empt.*

Poſt perfectam venditionẽ omne commodum & incommodum, quod rei venditæ contingit, ad emptorem pertinet. Alexander *l.* 1. *C. de pericul. & commod. rei vend.*

Dolum auctoris, bonæ fidei emptori non nocere, certi juris eſt, Alex. *l.* 3. *C. de pericul. & commod. rei vend.*

Ex Lib. V.

Plerumque fœminæ etiam adverſus commoda propria invenitur laborare conſilium. Honor. & Theodoſ. *l.* 4. *C. de ſponſalib.*

Dos fit propter nuptias, & ſine nuptiis qui-

quidem nulla dos intelligitur, ſine dote autem nuptiæ poſſunt celebrari. Juſtinian. *l.20.C.de donat.ante nupt.*

Nec filium quidem familias invitum ad uxorem ducendam cogi legum diſciplina permittit. Diocl. & Max. *l.* 12. & 14. *C. de nupt.*

Imperialis benevolentiæ proprium hoc eſt, ut omni tempore ſubjectorum commoda tam inveſtigare, quàm eis mederi procuret. Juſtinianus *leg.23.C.de nup.*

Deum imitatur, qui ignoſcit. Juſtinian. *l.23.C.de nupt.*

Omnino paternum eſt officium, dotem vel ante nuptias donationem pro ſua dare progenie. Juſtinus *l.7.C. de dotis promiſſione.*

Nullâ lege prohibitum eſt, univerſa bona in dotem marito fœminam dare. Alexander *l.4.C.de jure dotium.*

Rei quæſitæ dominium auferre nolenti nemo poteſt. Dioc. & Max. *l. 23. C. de jure dotium.*

Ipſe naturalis ſtimulus parentes ad liberorum ſuorum educationem hortatur. Juſtinianus *l. un.* §.5. *C.de rei uxor. actione.*

Dotem numeratio, non ſcriptura dota-
lis

lis inſtrumenti facit. Sever.& Antonin.*l.*1. *C.de dote cauta.*

Dubium non eſt, omnia omnino quæ conſilio rectè geruntur, jure meritóque effectu & firmitate niti. Diocl.& Max.l.3.C. *de repudiis.*

Conſenſu licita matrimonia poſſe contrahi, contracta non niſi miſſo repudio diſſolvi præcipimus. Solutionem etenim matrimonii difficiliorem debere eſſe, favor imperat liberorum. Theodoſ. & Valent. *l.8.C.de repudiis.*

Parentum neceſſitatibus liberos ſuccurrere juſtum eſt, Antoninus *l.* 1. *C.de alendis liberis.*

Deſideria morientium ex arbitrio viventium, non ſine juſta ratione colligimus. Leo & Anthemius *l. C. de naturalib. liberis.*

Miſericordia indigni non ſunt qui alieno laborant vitio. Juſtinian.*l.*7.*C. de natural. lib.*

Nimis eſt indignum, nimis item impium, flagitiis præſidia quærere. Juſtinian.*l.* 7. *in fi.C.de natural. lib.*

Communium rerum utilitas est, lucidis & omni ambiguitate ſegregatis legibus uti.

uri. Juſtinian. *l. 9. C. de nat. lib.*

Naturalis ordo per omnia conſervandus eſt. Juſtinian. *l. 5. C. de legit. tutela.*

Nominum & rerum fœda confuſio vitanda eſt. Juſtin. *d. l. 5. C. de leg. tutel.*

Maritus rebus uxoris ſuæ debet affectionem. Alex. *l. 2. C. qui dare tutores.*

Tutelam adminiſtrare, virile munus eſt, & ultra ſexum fœmineæ infirmitatis tale officium eſt. Alexander *l. 1. C. quando mulier tutela.*

In pecunia robur omne patrimoniorum veteres poſuerunt. Conſtantin. *l. 22. ſub f. C. de admin. tut.*

Pecuniæ fœnerandi uſus vix diuturnus, vix continuus & ſtabilis eſt. *Idem ibid.*

Pauperibus induſtria vel augmentum patrimonii, quod laboribus & multis caſibus quæritur, interdicendum non eſt. Dioc. & Max. *l. 10. C. arbitrium tutelæ.*

Nemo tam ſimplex (immò magis ſtultus) invenitur, ut in publico inventario ſcribi contra ſe aliquid patiatur. Juſtinianus *l. ult. in f. pr. C. arbitrium tutelæ.*

Quod omnes ſimiliter tangit, ab omnibus debet comprobari. Juſtinianus *l. ult. C. de autorit. præſt.*

Tu

Tutoris officium ex ſola voluntate pupilli non finiri certiſſimum eſt. Dioclet. & Max. *l.* 2. *C. quando tutores eſſe deſinant.*

Non debet ignorantiæ maritorum, ampliſſimi ordinis conſulto fraus quæri. Antoninus *l.* 4. *C. de excuſat. tutor.*

Voluntariæ tutelæ munera privilegiis nihil derogant. Gordianus *l.* 12. *C. de excuſat. tutor.*

Diverſæ excuſationis ſpecies imperfectæ nihil proficiunt. ſever. & Anton. *l. un. C. qui numero tutelar.*

Ex Lib. VI.

POst deciſionem furti leges agi prohibent. Diocl. & Max. *l.* 13. *C. de furtis & ſervo corrupto.*

Furti actione minimè teneri ſucceſſores ignorare non debueras. Diocl. & Max. *l.* 15. *C. de furtis & ſerv. corr.*

Regula eſt, qui habet adverſus alium furti actionem, ipſe eâ teneri non poteſt. Juſtinian. *l.* 21. *C. de furt. & ſerv. corr.*

Ubi periculum, ibi & lucrum collocetur. Juſtinian. *l. ult. §. 3. in f. C. de furtis & ſervo corrupto.*

Delicta parentum liberis non nocent. Conſtantinus *lib.2.cod. de libertis & eorum liberis.*

Voluntas militis in expeditione occupati pro jure ſervatur. Antoninus *l. 2. cod. de teſtam. milit.*

Militum teſtamenta juris vinculis non ſubiiciuntur. Antoninus *l.3.cod. de teſtam. milit.*

Captatorias inſtitutiones etiam in militis teſtamento nullius eſſe momenti manifeſtum eſt. Philip *l.1.cod.de teſtamento militis.*

Humana fragilitas mortis cogitatione perturbata, minùs res plures memoriâ poteſt conſequi. Juſtinus *l.8.cod.qui teſtament. fac.*

Licet lex Imperii, ſolennibus Juris Imperatorem ſolverit, nihil tamen tam proprium Imperii eſt quàm legibus vivere. Alexander. *l.3.cod.de teſtam.*

Errore ſcribentis teſtamentum, juris ſolennitas mutilari nequaquam poteſt. Dioclet.& Max.*l.7.cod.de teſtam.*

Juriſdictionis mutarę formam vel juri publico derogare, teſtatori permiſſum non eſt Valer.& Galien.*l.2.cod.de teſtam.*

Neceſſa-

Neceſſaria prætermiſſa imminuunt contractus, & teſtatoris officiunt voluntati, non abundans cautela. Arcad. & Hon. *l.* 17. *cod. de teſtamentis.*

Mos retinendus eſt fideliſſimæ vetuſtatis Arcad. & Honor. *l.* 18. *cod. de teſtam.*

Voluntates hominum audire volumus non jubere. Hon. & Theod. *l.* 19. *cod. de teſt.*

Abſurdum eſt, ſi promiſcuis actibus rerum turbentur officia, & aliis creditum alius ſubtrahat. Juſtinian. *l.* 23. *cod. de teſtam.*

Opprobrium eſt clericis, ſi peritos ſe velint diſceptationem eſſe forenſium. Juſtinianus *l.* 23. *in f. cod. de teſtam.*

Coram teſtibus facere aliquid naturale teſtator erubeſcit. Juſtinia. *l.* 18. *cod. de teſt.*

Mortuo ſimilis eſt, qui neque ſcribere neque articulatè loqui poteſt. Juſtinianus *l.* 25. *cod. de teſtam.*

Neque enim ſic homo ſupinus, imò magis ſtultus invenitur, ut nomen ſuum ignoret. *Et in fine.*

Non eſt veriſimile in ſuum nomen quemquam erraſſe. Juſtinian. *l. vlt. cod. de hæredib. teſtat.*

Cùm manifeſtiſſimus eſt ſenſus teſtatoris, verborum interpretatio nuſquam tantum

tum valet ut melior ſenſus exiſtat. Juſtinian. *l.3.cod.de liber. præterit.*

Ex rupto teſtamento nihil deberi neque peti poſſe, explorati juris eſt. Antonin. *l.1. de poſthumis hæred. inſtit.*

Nec emere, nec donatum adſequi, nec damnoſam quiſquam hæreditatem adire compellitur. Arc. & Hon. *l.6.cod. de jure deliberandi.*

Arma magis quàm jura ſcire milites, ſacratiſſimus Legislator exiſtimavit. Juſtinianus *l.22. cod. de jure delib.*

Formidoloſi homines ea timent, quæ nullâ digna ſunt ſuſpicione, Juſtinian. *l.22. inf.princ.cod.de jure delib.*

Confeſſos in jure pro judicatis haberi placuit. Dioclet. & Maxim. *l.4. cod. de rebus hæredit.*

Nihil actum eſſe credimus, dum aliquid addendum ſupereſt. Juſtinian. *l.pen.inf.cod. de his quib.ut indignis.*

Oportet ſervos, ubicunque ſenſerint dominum periclitantem, ad prohibendas inſidias concurrere. Juſtinian. *l. ult.cod.de his quib. ut indign. & ad SC. Silan.*

In legatis vel fideicommiſſis neceſſaria non ſit verborum obſervantia, ita ut nihil

p. or-

penitus interſit, quis talem voluntatem verborum caſus exceperit; aut quis loquendi uſus effuderit. Conſtantinus, Conſtantinus & Conſtans *l. 21. cod. de legatis.*

In omnibus teſtatoris voluntatem quæ legitima eſt dominari cenſemus. Justinianus *l. 23. in f. de legatis.*

Mulieres ad hoc natura progenuit ut partus ederent, & maxima iis cupiditas in hoc constituta est. Juſtinian. *l. 2. cod. de indicta viduitate.*

Augeri magis noſtram Rempublicam & multis hominibus legitimè progenitis frequentari, quàm impiis perjuriis affici volumus. Juſtinianus *l. 2. cod. de indicta viduitate.*

Satis inhumanum eſſe videtur, per leges quæ perjuria puniunt, viam perjuriis aperiri. Juſtinian. *l. 2. in f. cod. de indicta viduitate tollenda.*

Non ex ſola ſcriptura, ſed ex conſcientia defuncti voluntati ſatisfaciendum eſt. Antoninus *l. 2. cod. de fideicommiſſis.*

Voluntatis defuncti quæſtio in æſtimatione Iudicis eſt. Alex. *l. 7. cod. de fideicommiſſis.*

Regulariter traditur, ea quæ in teſtamento

mento relinquuntur, ſi ex teſtamento non adeatur hæreditas, non valere. Valerianus & Galienus *l.14.cod. de fideicommiſſis.*

Clari & aperti juris eſt in fideicommiſſis poſteriores voluntates eſſe firmiores. Diocletianus & Maximian. *l.19. cod. de fideicommiſſis.*

Nos non verbis, ſed ipſis rebus leges imponimus Iuſtinian.*l.2.inf.cod.communia de legatis.*

Falſa demonſtratio non perimit legatum Alexander *l.2. cod. de falſa cauſa adjecta.*

Quod ſemel repudiatum eſt, redintegrari minimè concedimus. Iuſtinian. *l. ult. cod.de conditio. inſertis.*

Non eſt ferendus is,qui lucrum quidem amplectitur; onus autem ei annexum contemnit. Iuſtinian. *l. un.* §.4.*cod. de caduc. tollendis.*

Quod communiter omnibus prodeſt, hoc privatæ utilitati præferendum (Princeps) cenſeat, ſuum eſſe proprium ſubjectorum commodum Imperialiter exiſtimans, Iuſtinianus *l.* 1. §. *pen. cod.de caducis toll.*

Perindignum eſt, fortuitas ob cauſas,vel caſus

caſus humanos, nepotes avita ſucceſſione fraudari. Theodoſ.& Valent. *l. un. C. de his qui ante apertas.*

Mulieribus ingenuis & illuſtribus, caſtitatis obſervatio præcipuum debitum eſt. Juſtinianus *l.5. cod. ad SC. Orfician.*

Satis injurioſum, ſatiſque acerbum eſt, illuſtri mulieri ſpurios habere. Juſtinianus *l.5. cod. ad SC. Orfician.*

Nihil eorum, quæ probabiliter à natura naſcuntur eſſe producta reſpui decet. Juſtinianus *l.12. cod. de legitim. hæred.*

Natura utrumque, tam maris quàm fœminæ corpus edidit, ut maneat ſuis vicibus immortale, & alterum alterius auxilio egeat, & uno ſemoto, alterum corrumpatur. Juſtinianus *l.14. cod. de legitim. hæredib.*

Naturam offendere, & legitimo juri derogare non licet. Juſtinianus *l. 14. cod. de legit. hæred.*

Teſtamentariæ ſucceſſionis ſpe durante, inteſtato bona defuncti non rectè vindicantur. Dioclet.& Maxim. *l. 8. cod. Communia de ſucceſſionib.*

Conſequens eſt, ambiguas, atque legum diverſis interpretationibus titubantes cauſas

cauſas benignè atque naturalis juris moderamine temperare. Leo & Anthemius *l.5.cod.de bonis quæ liberis.*

Ut Imperialis fortuna omnes ſupereminet alias, ita oportet & Principales liberalitates culmen habere præcipuum. Juſtinianus *l.7.cod. de bonis quæ liberis.*

Ipſa natura & leges à parentibus alendos eſſe liberos imperant, & ab ipſis liberis parentes, ſi inopia ex utraque parte vertitur, Juſtinianus *l.ult.* §. *5.cod.de bonis quæ liberis.*

Ludibrio leges eſſe non oportet. Juſtinianus *l.ult.*§.*cod. de bonis quæ liberis: & paulò antè, eâdem lege* §. 5.Melius eſt coarctare juveniles calores, ne cupidini dediti, triſtem ſentiant exitum.

Ex Lib. VII.

IN ambiguis ſenſibus melius eſt (& maximè in libertate, favore ejus) humaniorem amplecti ſententiam. Juſtinianus *l.14.cod. de fideicom. libertat.*

Nos, qui veritatem colimus, ea tantummodo volumus in noſtris eſſe legibus quæ re ipſa obtinent. Juſtinian.*l.vn.cod.de dedit.*

dedit. libert. tollend.

Quod ex re ipſa rationabile eſt, hoc in jus perfectum deducitur. Juſtinian. *l. un. in princ. cod. de Lat. libert. toll.*

Satis abſurdum eſt, ipsâ origine rei ſublatâ, ejus imaginem derelinqui. Iuſtinian. *l. un. in princ. cod. de Lat. libert. toll.*

Satis abundeque imperiale eſt, humaniorem ſententiam pro durioribus ſequi Iuſtinianus *l. 2. in f. cod. de Communi ſervo manumitt.*

Sibi damna debet imputare is, qui in perniciem ſuam geſta taciturnitate firmavit. Conſtantinus *l. ult. cod. de his qui non domino manum.*

Religioſa ſolicitudo ad augendam provocandamque fidei obſervationem juris præmio adfici debet. Dioclet. & Maxim. *l. 1. cod. pro quib. cauſis ſervi pro premio libertatem.*

Libertatem fovere & tueri, Romanis legibus & præcipuè noſtro numini peculiare eſt. Iuſtinian *l. 1. inf. cod. communia de manumiſſion.*

Ampliandam magis civitatem noſtram, quàm minuendam cenſemus. Iuſtinian. *l. 2. in f. cod. communia de manumiſſion.*

Factum

Factum tuum filiis obeſſe non debet Antoninus *l. 1. cod. de liberali cauſa.*

Nec omiſſa profeſſio probationem generis excludit, nec falſa ſimulatio veritatem minuit. Diocletian. & Maxim. *l. 15. cod. de liberali cauſa.*

Servi naſcuntur ratione certâ non confeſſione conſtituuntur. Dioclet. & Maxim. *l. 22. cod. de liberali cauſa.*

Placuit, eos qui naſcuntur, matrum conditionibus uti quarum mox viſceribus exponuntur. Conſtantin. *l. ult. cod. de lib. cauſa.*

Irritam facere donationem perfectam nemini licet. Diocl. & Max. *l. 3. cod. de uſucap. pro donato.*

Improbata poſſeſſio firmum titulum poſſidenti præſtare nullum poteſt. Diocl. & Max. *l. 7. cod. de acq. & redin. poſſeſſ.*

Vitia poſſeſſionum à majoribus contracta perdurant, & ſucceſſorem autoris ſui culpa comitatur. Arcad. & Hon. *l. 11. cod. de adq. poſſ.*

Ex aliena malignitate alienum damnum emergere non debet. Juſtin. *l. vlt. cod. de adquır. poſſ.*

Antiqua juris regula definit, deterio-

rem conditionem domino per ſervum nullo modo fieri poſſe. Iuſtinian. *d.l. ult. cod. de acquir. poſſeſſ.*

Qui ſuis conſiliis ſuiſque laboribus pro toto orbe terrarum, die noctuque laborant, quare non habeant dignam ſua prærogativa fortunam? Iuſtinianus *l. 3. in f. cod. de quadriennii præſcript.*

Incubatio diuturna aut novella profeſſio proprietatis privilegium abolere non poteſt. Arcad. & Hon. *l.3. cod. ne res dominica vel templorum.*

Ab his poſſeſſoribus initium non requiritur, qui ſibi potiùs quàm alteri poſſederunt. Valent. & Valens *l.2. cod. de præſcr. 30. vel 40. annor.*

Eos poſſeſſores non convenit appellari, qui ita tenent, ut ob hoc ipſum ſolitam debeant præſtare mercedem. Valent. & Valens *d. l. 2. cod. de præſcript. 30. vel 40. annor.*

Sortes humanæ multæ ſunt. Juſtinianus *9. ſive ult. cod. de præſcr. 30. vel 40. annor.*

Quis incuſare filiosfamilias poterit, ſi hoc non fecerint, quod etſi maluerint, minimè adimplere lege obviante valebant; Iuſtin. *l.1. in f. cod. de annali exceptione.*

Fir-

Firmitatem ſententia non habebit, ſi ei non ſit commodatus adſenſus. Gordian. *l.* 3. *cod. quom. & quando jud. ſent.*

Ea quæ ſtatuuntur adverſus abſentes non per contumaciam judicatæ rei firmitatem non obtinere certum eſt. Dioclet. & Maxim. *l.* 7. *&* 10. *cod. quomodo* & *quando Judex ſententiam.*

Si quid non bene dirimatur, hoc in aliorum Iudicum vitium extendi non oportet, cùm non exemplis, ſed legibus judicandum ſit. Juſtin. *l.* 13. *cod. de ſentent. & interlocut. omn. jud.*

Scimus eſſe naturæ congruum, eas tantummodo pœnas exigi, quæ vel cum competendi moderamine proferuntur, vel à legibus certo fine concluſæ ſtatuuntur Iuſtinianus *l. un. cod. de ſentent. quæ pro eo quod intereſt.*

Poſt abſolutum dimiſſumque judicium, nefas eſt litem alteram conſurgere ex litis primæ materia. Honor. & Theod. *lib.* 3. *cod. de fruct b. & litium expenſis.*

Rebus judicatis ſtandum eſt. Antoninus *l.* 1. *cod. de re judicata.*

Res judicatas inſtaurari, exemplo grave eſt Gordianus *l.* 4. *cod. de re judicata &*

 l. 5. *ſequ.*

*l.5. ſequ. eod.tit.*Diocl. & Maxim.Inſtaurari finita, rerum judicatarum non patitur autoritas.

Cognitoris morte publica fides perire non debet. Hon. *l.ult. cod. de re judicata.*

Quod ab uno ſervari non poterit à cæteris exigi non poſſe, explorari juris eſt Gordianus *l.2. cod.ſi plures una ſententia.*

Res inter alios judicatæ, neque emolumentum his qui judicio non interfuerunt, neque præjudicium ſolent irrogare Gordianus *l. 2. cod. quib. res judicata non nocet.*

Quod magno conflictu ſententia decerni ſolet, id paucis literis temerè deſcriptis definiri fas non eſt. Conſtantin. *l.ult. cod. Comminationes, epiſtolas.*

Confeſſos in jure pro judicatis haberi placet. Antoninus *l. un. cod. de Confeſſis.*

Inter alios res geſtas, aliis non poſſe præjudicium facere, ſæpe conſtitutum eſt. Dioclet. & Maxim. *l.1.cod.inter alios, acta aliis non nocere*, & idem *l. 2. eod. tit.* Inter alios factam tranſactionem, abſenti non poſſe facere præjudicium, notiſſimi juris eſt.

Temerè aut paſſim provocandi facultas omnibus prabenda non eſt, Diocl. & Max.

l.6.§.

l. 6. §. 4. cod. de appellat.

Et in majoribus & in minoribus negotiis appellandi facultas eſt. Conſtantin. *l. 20. cod. de appellationib.*

Legum auſteritatem pactis litigantium mitigare licet. Juſtinian. *l. ult. in f. cod. de temporib. appellat.*

Dubium non eſt id quod contra jus geſtum videtur, firmitatem non tenere. Carus, Catinus, & Numerianus *l. 5. cod. quando provocare non eſt neceſſe.*

Neceſſariò in contumacem vigor judiciarius excitandus eſt. Valentin. Valens & Gratianus *l. 4. cod. quor. appellat. non recip.*

Humanior ſententia pro duriore eligenda eſt. Juſtinianus *l. ult. cod. qui bonis cedere poſſunt.*

Ex Lib. VIII.

Omnes ſcire debent, quod ſuum non eſt, hoc ad alios modis omnibus pertinere. Juſtinianus *l. ult. cod. unde vi.*

Negotiorum merita, partium adſertione panduntur. Arcad. & Honor. *l. 2. cod. ſi per vim vel alio modo.*

Nihil dubium aptum eſt ad tollendam

ambiguitatem. Zeno *l.* 12. §. 2. *C. de ædificiis privatis.*

Præſcriptio temporis juri publico non debet obſiſtere, ſed nec Reſcripta quidem Gratian. Valent. & Theod. *l.6. C. de operibus publ.*

Imperio magna ab univerſis ſecreta debentur. Honor. & Theodoſ. *l.* 19. *C. de oper. publ.*

Creditor ad petitionem debiti urgeri minimè debet. Diocl. & Maxim. *l.* 20. *C. de pignor.*

Iuſtum eſt, voluntates contrahentium magis quàm verborum conceptionem inſpicere. Iuſtinianus *l. ult. C. quæ res pignori oblig.*

Prævalet jure, qui prævenit tempore. Antoninus *l.* 21. *&* 24. *C. qui potiores in pignor.*

Pro Liberorum procreatione, multa noſtris legibus inventa ſunt privilegia. Iuſti. *l. ult.* §.1. *C. qui potiores in pign.*

Conſenſu emptionem perfectam, (ſi neque dolus adverſarii, neque metus cauſa geſta arguentur) revocari, exemplo grave eſt Diocl. & Maxim. *l.* 10. *C. de diſtract. pignor.*

Men-

Mendaci ſcripturâ contra fidem veritatis nemo obligari poteſt. Alexander *l. ult. C. ſi pign. convent. numeratio pecuniæ.*

Exceptio rei judicatæ ei demum obſtat, vel ſucceſſoribus ejus, inter quos cognitum ſuper ea re & pronunciatum eſt. Antoninus *l.* 2. *C. ex opinionibus ſeu præſcriptionibus.*

Juſtum eſt propter doloſam mentem & abſconditam machinationem quem puniri. Juſtinian. *l.* 4. §.1. *C. de litigioſis.*

Ea quæ quis promiſit, ipſe in memoria ſua ſervare, non ab aliis ſibi manifeſtari debet poſcere, Iuſtinianus *l.* 12. *C. de contrah. ſtipulat.*

Cur quod in principalibus perſonis juſtum eſt non ad hæredes & adverſus eos tranſmittatur? Iuſtinian. *l.* 13. *C. de ſtipulat. contrah.*

Penè ſimilis omnium hominum natura eſt. Iuſtinianus *l.* 13. *C. de contrah. ſtipul.*

Ex ſubtilitate hominum voluntates cadere non debent. Iuſtinianus. *l.* 13. *in fin. C. de contrah. ſtipul.*

Mulieris naturalis pudor non omnibus perperam ſe manifeſtare concedit; Iuſtinianus *l. pen. C. de contrah. ſtipul.*

Senſus contrahentium diſcutiendus eſt. Juſtinian. *l. ult. C. de contrah. ſtipul.*

Libera matrimonia eſſe antiquitus placuit. Alexander *l. 2. C. de inutil. ſtipul.*

Omnia quæ contra bonos mores, vel in pactum vel in ſtipulationem deducuntur nullius momenti ſunt. Diocl. & Max. *l. 14. C. de inutil. ſtipul.*

Omnino atteſtatio pro ſcriptura haberi debet. Juſtinianus *l. pen. C. de fidejuſſorib.*

Ipſa legis autoritate non permittitur, Ut ſimplicitas ſuſcipientium contractus ex quacunque cauſa poſſit jus creditoris mutilare. Juſtinianus *l. ultim. in fin. C. de fidejuſſorib.*

Voluntate ſolùm eſt, non lege novandum. Juſtinianus *l. ultim. C. de novationib.*

Figmento veritatis extingui non poteſt obligatio. Dioclet. & Max. *l. 13. C. de ſolutionib.*

Solutionem adſeveranti, probationis onus incumbit. Dioclet. & Maxim. *l. 25. C. de ſolutionib.*

Emptori etiam venditoris jura prodeſſe non ambigitur. Diocl. & Maxim. *l. 29. C. de*

de evictionibus.

Si quæ inter patrem & filium controverſiæ oriuntur, intra domum eas terminari congruit. Valer. & Galien. *l.* 4. *C. de patr. poteſt.*

Reverentiam debitam exhibere matri filius debet. Valer. & Galien. *l.* 4. *in.fin. C. de patria poteſt.*

Filia patri non ſolùm reverentiam, ſed etiam ſubſidium vitæ exhibere debet. Diocl, & maxim. *l.* 5. *C. de patr. poteſt.*

Patribus jus vitæ in liberos, neciſque poteſtas olim erat permiſſa. Conſtantinus *l. ult. C. de patria poteſtate.*

Jura patris naturalis nexu divino copulata ſunt. Juſtinian. *l. pen. in pr. C. de adoptionibus.*

In patre nullius circumventionis ſuſpicio poteſt aliquam ſibi vendicare licentiam, avitâ affectione omnia reſecante. Juſtinian. *d. l. pen. C. de adopt.*

Materna jura non poſſunt aboleri Juſtinian. *d. l. pen.* §. 1.

In mancipationibus liberorum, nec non donationibus, non tam ſcriptura, quàm veritas conſiderari ſolet. Diocl. & Maxim. *l.* 2. *C. de emancipat. liber.*

Super facultatibus (viventis) cujus incerta vita ac fortuna fuit, tranſigi aut judicari non poteſt. Dioclet.& Maxim. *l.* 40. *C. de poſtlim. reverſis.*

Fortunâ matris, filiæ injuriâ fieri non debet. Dioclet.& Max. *l.* 14. *C. de poſtlim. reverſis.*

Unuſquiſque ſobolem ſuam nutriat. Valent. & Valens, & Gratian. *l.* 2. *C. de infantibus expoſitis.*

Voluntas amica miſericordiæ eſſe debet: Iidem *d. l.* 2.

Suum dicere nemo poteſt, quem pereuntem contemnit. Valent. Valens & Gratian. *l.* 2. *in f. C. de infantib. expoſitis.*

Conſuetudinis uſúſve longævi non vilis autoritas eſt: verùm non uſque adeò ſui valitura momento, ut aut rationem vincat aut Legem. Conſtant. *l.* 2. *C. quæ ſit longa conſuetudo.*

Leges quoque ipſas antiquitus probata, & ſervata tenaciter conſuetudo imitatur & retinet. Leo & Anthemius *l.* 3. *Cod. quæ ſit long.*

Nec ignorans nec invitus quiſquam donat. Dioclet.& Maxim. *l.* 10. *C. de donationib.*

Super-

Superfluum eſt privatum teſtimonium, cùm publica monumenta ſufficiunt. Zeno *l.1. C. de donationib.*

In arbitrio cujuſcunque eſt hoc facere quod inſtituit, Iuſtinianus *l.35. §. ult. C. de donationib.*

Quid verbis opus eſt, quæ rerum effectus nullus ſequitur? Iuſtinianus *l. ult. C. de donationib.*

In libertos collata à patronis liberalitas, magis ad obſequium eos inclinare debet, quàm ad inſolentiam erigere. Philip. *l.1. C. de revocand. donat.*

Ex Lib. IX.

Vocem funeſtam amputari oportet potiùs quàm audiri. Arcad. & Hon. *l. pen. C. de his qui accuſare non poſſ.*

Finis explicandi negotii in Iudicis poteſtate ac motu ſitus eſt, Diocl. & Maxim. *l.10. de accuſationib.*

Nemo de proprio crimine confitentem, ſuper conſcientia ſcrutetur aliena. Hon. & Theod. *ult. C. de recuſationib.*

De his quos tenet carcer, id apertâ definitione ſançimus, ut aut convictum ve-

lox pœna ſubducat, aut liberandos cuſtodia diuturna non maneret. Gratian. Valent. & Theod. *l.* 5. C. *de cuſt. reor.*

Morte homicidæ crimen cum pœna extinguitur. Antoninus *l.* 3. C. *ſi reus vel accuſat. mortuus.*

Maledictum eſt ſi ex infamiâ, miſeratione digniſſimum, ſi ab injuria, remittendum. Theod. & Arcad. & Honor. *l. un.* C. *ſi quis Imperat. maled.*

Senatus, pars corporis Imperatorii eſt, Arcad. & Honor. *l.* 5. C. *ad l. Iul. Majeſt.*

Eadem ſeveritate voluntatem ſceleris qua effectum puniri jura voluerunt. Arc. & Hon. *l.* 5. C. *ad l. Iul. Majeſt.*

In filiis paterni, hoc eſt, hæreditarii criminis exempla metuuntur. Arcad. & Hon. *l.* 5. §. 1. C. *ad l. Iul. Majeſt.*

Hominibus perpetuâ egeſtate ſordentibus mors ſolatium eſt, & vita ſupplicium, Arcad. & Honor. *de*, *l.* 5. §. 1. C. *ad L. Iuli. Majeſt.*

Mitior circa mulieres debet eſſe ſententia, quas pro infirmitate ſexûs minùs auſuras eſſe confidimus Arcad. & Honor. *l.* 5. §. 3. C. *ad l. Iul. Majeſt.*

Quod legitimè eſt factum, nullam pœnam

nam meretur. Alexander *l.* 4. *C. ad l. Iul. de adult.*

Nox & dolor juſtus homicidium relevant. Alexander *d. l.* 4. *in fin. C. ad L. Jul. de adult.*

Indignum eſt, ut ultionem pudoris præſtigia verſuti juris excludant, Dioclet. & Maxim. *l.* 28. *C. ad l. Jul. de adult.*

Ab his fœminis pudicitiæ ratio requiritur, quæ juris nexibus detinentur, & *matrisfamilias* nomen obtinent. Hæ autem immunes à judiciariâ ſeveritate & ſtupri & adulterii præſtentur, quas vitæ utilitas dignas legum obſervationes non reddidit. Conſtantinus *leg.* 29. *C. ad Legem Juliam de adult.*

Maritum genialis thori vindicem eſſe oportet. Conſtantinus *l.* 30. *C. ad l. Jul. de adult.*

Succeſſio pro oneribus portionis ſuæ reſpondet. Antoninus *l.* 2. *C. ad L. Jul. de vi.*

Multa facinora ſub uno violentiæ nomine continentur. Conſtantinus *l.* 6. *C. ad L. Iul. de vi.*

Cauſam dans cædi vel damno, cædem & damnum intuliſſe videtur. Colligitur

ex

ex d. l. 6.

Crimen non diſſimile eſt rapere, & ei qui rapuit, raptam rem ſcientem delictum ſervare. Honor. & Theodoſ. *l. 9. C. ad l. Iul. de vi.*

Virginitas vel caſtitas corrupta, reſtitui non poteſt. Juſtinianus *l. un. in pr. C. de raptu virgin.*

Quos ad vitæ decora, domeſticæ laudis exempla non provocant, ſaltem correctionis medicina compellat. Valent. & Valens *l. un. de emendatione propinquior.*

Crimen contrahitur, ſi & voluntas nocendi intercedat. Cæterùm ea quæ ex improviſo caſu potiùs quàm fraude accedunt, fato plerumque non noxæ imputantur. Anton. *l. 1. C. ad l. Corn. de ſicariis.*

Melius eſt (malo) occurrere & mederi, quàm injuriâ receptâ vindictam perquirere. Gallienus *l. 4. C. ad l. Corn. de ſicar.*

Innocentia purgari crimen, non adulta ætate defendi convenit. Diocl. & Max. *l. 6. C. ad l. Corn. de ſicar.*

Plus eſt hominem extinguere veneno, quàm occidere gladio. Antoninus *l. 1. C. de maleficiis.*

Culpa ſimilis eſt tam prohibita diſcere quàm

quàm docere. Valent. & Valens *l.* 8. *C. de maleficiis.*

Veriſimile non eſt, eam quæ arguitur, non ex fide cauſam ſuam defenſuram, cùm periculum capitis ſubeat. Antoninus *l.* 1. *C. ad l. Corn. de falſis.*

Scripturæ veritas [ſi res popoſcerit] per ipſum debet probari autorem. Conſtantinus *l.* 21. *C. ad Corn. de falſis.*

Ad honoris inſignia non ambitione vel pretio, ſed probatæ vitæ teſtimonio, viri debent promoveri. Theod. & Valent. *l. ult. C. ad l. Iul. repetund.*

Neminem divini timoris contemnendo jusjurandum, arbitramur immemorem, ut ſaluti propriæ ullum commodum anteponat. Theod. & Valent. *l. ult. C. ad L. Jul. repetundar.*

Diſputare de Principali judicio non oportet: Sacrilegii enim inſtar eſt, dubitare an is dignus ſit, quem elegerit. Grat. Valent. & Theod. *l.* 2. *C. de crimine ſacrilegii.*

Uxor ſocia rei humanæ atque divinæ domus ſuſcipitur. Gord. *l.* 4. *C. de crimine expil. hæredit.*

Indulgentia infamiam criminis non tollit

tollit, ſed pœnæ gratiam facit. Valent. Valens & Gratian. *l. ult.* C. *de generali abolitione.*

Calumniantes ad vindictam poſcit ſimilitudo ſupplicii. Honor. & Theodoſ. *l. ult.* C. *de calumniator.*

Impunitas delicti propter ætatem non datur, ſi modò in ea quis ſit, in quam crimen quod intenditur cadere poteſt. Alex. *l.* 7. C. *de pœnis.*

Vanæ voces populi non ſunt audiendæ Diocl. & Maxim. *l.* 12. C. *de pœnis.*

Non remitti pœnam facilè, publicè intereſt ne ad maleficia temerè quiſquam proſiliat. Diocl. & Max. *l.* 14. C. *de pœnis.*

Facies hominis ad ſimilitudinem pulchritudinis cœleſtis eſt figurata. Conſtantinus *l.* 17. C. *de pœnis.*

Sancimus ibi eſſe pœnam, ubi & noxia eſt; *& paulò poſt:* Peccata ſuos teneant auctores, nec ulterius progrediatur metus, quàm reperiatur delictum. Arcad. & Hon. *l.* 22. C. *de pœnis.*

Tantum ad reſtitutionem indulgentia valet, quantum ad correctionem ſententia valuit: utque deportationis ipſum per ſe nomen rerum omnium ſpoliatio eſt, ita indulgen-

dulgentiæ reſtitutio bonorum ac dignitatis, uno nomine amiſſorum omnium eſt recuperatio. Conſtantinus *l. ult. in f. C. de ſentent. paſſis & reſtitutis.*

Ex Lib. X.

APertissimi juris eſt, quod ex cujuſque patrimonio occiderit in caſum, & legibus & recto juris ordine fiſci advocatis agentibus vindicetur. Conſtantinus *l. 5. cod. de delatorib.*

Plerumque inverecunda petentium inhiatione ita conſtringimur, ut etiam non concedenda tribuamus. Grat. & Valent. & Theodoſ. *l. 1. Cod. de petit. bonor. ſubl.*

Omne ſemen alienas appetendi fortunas ſtirpitus eruere [Princeps] debet. Theodoſ. & Valent. *l. 1. cod. de petit. bon. ſublatis.*

Superfluum eſt hoc precibus poſtulare, quod jam lege permiſſum eſt. Leo *l. un. cod. de theſauris.*

Unuſquiſque ſuis fruatur, & non inhiet alienis. Leo *l. 1. in fine cod. de theſ.*

Obſiſtere commodis publicis & ſtatutis neceſſitatibus, non poſſunt privilegia digni-

dignitatum Arcad. & Honor. *l.* 20. *cod. de annon. & tributis.*

Filios in poteſtate patris poſitos ad munera ſeu honores non poſſe evocari, falsò tibi perſuaſum eſt. Dioclet. & Maxim. *l.* 5. *cod. de Decurionibus.*

Nullus qualibet prærogativâ fultus, à debitis muneribus habeatur immunis, Valens, Valent. & Gratian. *l.* 28. *cod. de Decurionibus.*

Utique unumquemque criminoſum non dignitas debet, ſed pœna comitari. Gratian. Valent. & Theod. *l.* 38. *cod. de Decurionib.*

Duæ partes ordinis in urbe poſitæ, totius Curiæ inſtar exhibent. Arcad. & Honor. *l.* 45. *cod. de Decurionib.*

Convenit leges futuris regulas imponere, non præteritis calumnias excitare. Anaſtaſius *l. pen. in f. cod. de Decurionib.*

Quod ſummis apicibus dignitatum non eſt conceſſum, hoc alii ſibi vindicare non audeant. Juſtinian. *l. ult. in medio cod. de Decur.*

Infirma eſt venditio, ſi legis forma negligatur. Valent. Theod. & Arcad. *l.* 1. *cod. de prædiis Decurion.*

Natu-

Naturale vitium eſt, negligi quod communiter poſſidetur, utque ſe nihil habere qui non totum habeat arbitretur: denique ſuam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienæ. Theod. & Valent. *l. 2. cod. quando & quib. quarta pars debetur.*

Quid enim tam durum támque inhumanum eſt, quàm publicatione, pompâq; rerum familiarium & paupertatis detegi utilitatem & invidiæ exponere divitias. Theod. & Valent. *d. l. 2. in f. pr. cod. quando & quib. quarta pars.*

In neceſſariis ſibique conjunctis perſonis ſub liberalitatis appellatione debitum naturale perſolvitur. Theod. & Valent. *l. un. in princ. cod. de imponenda lucrat. deſcript.*

Nec enim juris optimi eſt, matrimonium, cùm tot tantiſque ſuis difficultatibus opprimatur, adventitiis etiam cumulare ponderibus. Theod. & Valent. *l. un. cod. de impon. lucrat. deſcript.*

Origine propria neminem poſſe voluntate ſua eximi, manifeſtum eſt. Diocl. & Maxim. *l. 4. cod. de municipibus.*

Cives quidem origo, manumiſſio, allectio, vel adoptio, incolas verò domicilium facit.

facit. Dioclet. & Maximianus *l. 7. cod. de incolis.*

Mulieres honore maritorum erigimus, & genere nobilitamus,& forum ex eorum perſona ſtatuimus. Valent. Theod. & Arcad. *ult. cod. de incolis.*

Majoribus honoribus functos, ad minores devocari non oportere, rationis eſt, Dioclet.& Maxim. *l.2.cod. quemad. civilia munera.*

Magiſtros ſtudiorum, doctoréſque excellere oportet moribus primùm, deinde facundiâ. Julianus *l. 7. cod. de profeſſoribus & medicis.*

Turpe eſt, ut patriæ functiones ferre non poſſit, qui etiam fortunæ vim ſe ferre profitetur (Philoſophus ſcil.) Valent. & Valens *l.8. cod. de profeſſion. & medicis.*

Conſentire etiam is videtur qui non teſtificatur diſſentire nominationi. Severus & Antoninus *l. 1. cod. de filiisfam.& quemadm. pro his pater teneatur.*

In diſcendis artibus etiam eſt accommodandum. Conſtantinus *lib. 1. cod.de excuſat. artificum.*

Publicæ utilitatis intereſt, non ex amicitia creationes fieri, ſed æſtimatione

verâ

verâ & commodo Reipubl. Alexander *l. un. Cod. ſi propter inimicit. creatio facta ſit.*

Conſenſum non ignorantiam volumus obligari. Arcad. & Honor. *l. 3. cod. de tabulariis.*

Leges inexorabiles. Theod. & Valent. *l. ult. cod. de tabulariis, ſcribis.*

Ex Lib. XI.

Intercipere Contractum emendi vendendique fas prohibet. Valent. Valens & Gratianus *l. 1. cod. de prædiis naviculariorum.*

In aliena calamitate (Naufragorum) fiſcus jus non habet, ut de re tam luctuoſa compendium ſectetur. Conſtantinus *l. 1. cod. de naufragiis.*

Quod ab uno committitur, id totius delinquitur periculo numeri Theodoſ. & Valent. *l. 5. de fabricenſib.*

Pietas mea dona non expetit, neque regium ſibi offerri à privatis cultum requirit. Leo *l. un. cod. nulli licere in frenis.*

Quod in initio diſpoſitionis conſtitutum eſt, id in poſterum nulla addita novatione

tione ſervetur. Theod. & Valent. *l. un. in f. cod. de collegiatis.*

Linguarum confuſio permixta vel locorum aures & mentes à ſtudio literarum avertit. Theod. & Valent. *l. 1. in f. cod. de ſtudiis liberal. V. R.*

Rempublicam, ut pupillam, extra ordinem juvari, moris eſt. Alexander *l. 3. cod. de jure Reip.*

Quoties duobus non ſeparatim, ſed pro indiviſo munus injungitur, unuſquiſque eorum periculo ſoliditatis videtur obſtrictus. Gordianus *l. 2. cod. quo quiſque ordine conveniatur.*

Primates viri, populi ſtudiis ac voluptatibus grati eſſe cupiunt. Valens, Grat. & Valent. *l. 1. cod. de ſpectaculis.*

In lætitia publica ſervetur honeſtas, & verecundia caſtis moribus perſeveret. Arcad. & Hon. *l. un. Cod. de majuma.*

Malæ fidei poſſeſſorem eſſe nullus ambigit qui aliquid contra legum interdicta mercatur. Valent. & Valens *l. 7. in f. cod. de agricolis.*

Litibus imponenda celeritas. Juſtinia. *l. 20. in princ. cod. de agricolis.*

Noſtra jura præjudicium generare nulli

li debent. Juſtinianus *l. 22. in pr. cod. de agricolis.*

Ignorantiæ locus non eſt, cùm ad criminis rationem ſolùm iſtud ſufficit, quod incognitum ſibi tenuit. Valent. Theod. & Arcad. *l. un. cod. de colonis Illyricianis.*

Grave eſt non ſolùm legibus, verùm etiam æquitati naturali contrarium, pro alienis debitis alios moleſtari. Zeno. *l. un. cod. ut nullius ex vicaneis pro alienis vican. debit. teneatur.*

Nullâ ratione debet quis ab hoc, quod in commune omnibus profuturum eſt, ſejungi. Conſtantinus. *l. 1. coll. ac. fundorum.*

Si privati juris debita non patimur denegari, multò magis præbenda ſunt civitatibus quæ jure debentur. Valentinianus *l. 5. cod. de diverſ. præd. urb. & ruſt.*

Legibus ſimiliter omne hominum genus tenetur. Theod. & Valent. *l. un. cod. de conductor. præd. fiſcal. domus Aug.*

Gravior pœna conſtituenda eſt in hos qui noſtri juris ſunt, & noſtra debent cuſtodire mandata. Theodoſ. & Valent. *l. un. in f. cod. de conductor. præd. fiſcal. domus Aug.*

Ex

EX LIB. XII.

PATERNOS honores invidere filiis non oportet Valens, Gratian. & Valent. *l.* II. *cod. de dignat.*

Repetiti faſces, virtutes ſæpe meriti comprobant, non augent: quia nihil altius dignitate. Theod. & Valent. *l.* I. *cod. de Conſulib.*

Sede prior debet eſſe antè provectis, locus conſpectior, decernendi loquendiq; facultas antiquior, cui eſt ſplendor adepti Magiſtratus vetuſtior. Gratian. Valer. & Theod. *l. ult. Codice Præf. Prætorio.*

Sicut læſis implorandi præſidii facultatem denegari non convenit, ita nec calumniandi viam patimur diutius eſſe patefactum. Leo *l. pen. cod. de præpoſ. ſacri cubiculi.*

Juriſperiti laudabilem in ſe probis moribus vitam eſſe monſtrent, & docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandi ſubtilitatem, copiámque diſſerendi habere debent. Theod. & Valent. *l. un. cod. de profeſſor. qui in urbe Conſtantinop.*

Indignum eſt, deſides à propriis tamdiu muniis aberrantes, (quos eſſe convenit aſſi-

aſſiduos (numerari Theod. & Valent. *l.* 3. *cod. de domeſticis & protector.*

Nemini liceat, cùm ſit poſterior tempore, locum præcedentis ambire. Theod. & Valent. *l.* 7. *cod. de proxim. ſac. ſcrin.*

In controverſiis, quas in judiciis moveri contigerit, æqualitatem litigationibus volumus ſervari. Anaſtaſius *l.* 12. §. 4. *cod. de proxim. ſacr. ſcrinior.*

Non videatur noſtra ſanctio aliquid habere imperfectum Juſtinianus *l.* 7. *cod. qui militare poſſint.*

Honoris augmentum non ambitione, ſed labore ad unumquemque convenit devenire. Arcadius & Honor. *l.* 14. *cod. de re militari.*

Peregrinationis labor ſociatus, commilitii jus, & obeundorum munerum conſortium, affectioni fraternæ nonnihil addidiſſe, quinimò vice mutuâ chariores invicem ſibi eos reddidiſſe, credendus eſt. Gordianus. *l.* 4. *cod. de Caſtrenſi peculio.*

Plenum æquitate atque juſtitiâ eſt, ut qui aut ſucceſſione fruitur, aut emptione vel extructione gaudet: electam præcipuè judicio ſuam partem teneat & relictam. Arcad. & Honor. *l.* 2. *cod. de metatis.*

Principes ſalus, populi ſalus. Conſtantinus *l.* 1. *cod. de veteranis.*

Veniam delinquentibus non permittimus, nec indulgentiis crimina ſublevamus. Grat. Valent. & Theod. *l.* 6. *cod. de cohortal. principalib.*

Nullam poſſeſſionem alterius pro alienis debitis publicis vel privatis præcipimus conveniri. Honor. & Theod. *l.* 4. *cod. de executoribus.*

Utilitas publica præferenda eſt privatorum contractibus. Dioclet. & Maxim. *l.* 3. *cod. de primipilo.*

FINIS *Florilegii ex Codice.*

FLORI-

FLORILEGIUM
SENTENTIARUM.
EX
NOVELLIS
JUSTINIANI.

OMNIBUS hominibus terminus vitæ eſt mors. *Nov.* 1. *c.* 1. *ſub finem.*

Leges neminem in paupertate vivere, neque in anxietate mori permittunt. *Nov.* 1. *in fine Epilogi.*

Mulierem, quæ (inviolatum morientis thorum ſervat) & miramur pariter & laudamus, & non procul à virginitate ponimus. *Nov.* 2. *c.* 3. *in medio.*

Penè nihil immenſum bonum eſt. *Nov.* 3. *in princ.*

Eccleſia, Imperii mater, *d. Nov.* 3. *in princ.*

Eccleſiaſticæ expenſæ hominibus locupletibus non diſtribuendæ, ita ut inde ino-

pes neceſſaria non mereantur. *Nov. 3. c. 3.*

Non minor nobis cura eſſe debet horum quæ ſanctiſſimis Eccleſiis proſunt quàm ipſius animæ. *Nov. 3. in f. Epilogi*:

Humana natura quodammodo labitur ad delicta. *Nov. 5. c. 2. ſub finem.*

Seniorum converſatio, juventutis educatio perfecta. *d. Nov. 5. c. 3. in fine.*

Maxima in hominibus ſunt dona Dei, ſacerdotium & Imperium, illud divinis miniſtrat, hoc humanis præſidet. *Nov. 6. in princ.*

Pene univerſa geruntur & competenter, ſi rei principium fiat decens, & amabile Deo. *Nov. 6. in f. princ.*

Pudicitia quàm maximè mulieres exornat. *Nov. 6. c. 6. in fine.*

Quid eſt ſtabile inter homines, & ita immobile, ut nullam patiatur mutationem? cùm omnis noſter ſtatus ſub perpetuo motu conſiſtat. *Nov. 7. c. 2. in princ.*

Oportet ea quæ communiter & generaliter in omnium utilitatem ſanciuntur, potius valere quàm ea quæ circa aliquos ſtudentur agi ad corruptionem communium legum. *Nov. 7. c. 9. §. 1.*

Uno principio illico dato plura ſequuntur.

quuntur. *Nov.* 28. *in pr.* §. 1.

Multitudo numeroſa nihil habet honeſtum: quoniam in paucis ex multis, quæ ſecundum virtutem eſt, vita ſalvatur. *Nov.* 10. *in princ.* §. 1. *in f.*

Pater, licet legum contemptor & impius ſit, tamen pater eſt. *Nov.* 12. *c.* 2.

Caſtitas etiam ſola Deo cum fiducia potis eſt hominum animas præſentare. *Nov.* 14. §. 1.

Quantò quilibet præeſt melioribus, tantò major ipſe & honeſtior eſt. *Nov.* 15. *in f. princ.*

Et maximorum, & mediocrium, & parvulorum nobis cura eſt, & nihil eſt tale quod à noſtra ſolicitudine removeamus. *Nov.* 15. *in princ. Epilogi.*

Semper equidem clemens aliquid definimus: ſed quia non hoc cum lege agimus, erubeſcimus. *Nov.* 18. *in princ.*

Plurimæ neceſſitates circum aſſiſtunt hominibus. *Nov.* 15. *c.* 7. *in medio.*

Nulla maxima cura, per quam ſemper aliquid adjicit Deus ſceptris noſtris, extra nos conſiſtit pro (ſubditorum) ſolicitudine & providentia. *Nov.* 18. *in f. Epilogi.*

Non erubeſcimus, ſi quid melius etiam

horum, quæ ipſi prius diximus, adinveniamus, hoc ſancire, & competentem prioribus imponere correctionem, nec ab aliis expectare corrigi legem. *Nov. 22. in fin. prin.*

Nullus culpabit quare non futurum ſciverunt, & hoc quod videbatur quidem & tractabatur, omnibus modis crediderunt, quod verò nondum factum erat, non formidaverunt. *Nov. 22. c. 1.*

Diſponat unuſquiſque ſuper ſuis ut dignum eſt, & ſit lex, ejus voluntas. *Nov. 22. c. 2. in princ.*

Eorum quæ in hominibus ſubſequuntur, quicquid ligatur ſolubile eſt. *Nov. 22. c. 3.*

Superveniens ſervitus non procul à morte differt. *Nov. 22. c. 9.*

Communicare delicto peſſimum omnium peccatorum eſt. *Nov. 22. c. 15.*

Multæ hominibus ad malitiam viæ.

Mors omnia ſolvit. *Nov. 12. c. 20.*

Felix & beatum eſt utrumque contrahentium perdurare in priori conjugio, & non procreatam ſobolem ſequentibus matrimoniis forſitan contriſtare. *Nov. 22. c. 20.*

Erubeſcit lex caſtigatores filios genitoribus

ribus ſtatuere. *Nov. 22. c. 24.*

Quod ex lege datum eſt lucrum, privatus auferre modis omnibus non valebit. *Nov. 22. c. 33.*

Leges etiam in ipſa arma imperium habere volumus. *Nov. 35. c. 5. inf.*

Quantò ipſum altius in ſublime evehimus, ſi probè ſe gerat: tantò rurſum gravioribus eum percellemus pœnis, ſi quis contra leges deliquerit. *Nov. 26. c. 4. ſub fi.*

Nihil in pravo magnum exiſtere, cùm à noſtris dictum eſt majoribus, tum nos ex ipſis judicavimus probavimuſque factis. *Nov. 29. c. pen. ſub fin.*

Concordia nihil unquam inter homines præclarius extitit, & præſtantius *Nov. 30. c. 1. in princ.*

Depauperatio potius eſt quàm locupletatio, ſi quis ſordidis utendo manibus arbitretur ex eo lucrum facere, quod multifariam poſtmodū cum impietate & ſummo probo reſtituet. *Nov. 30. c. 7. in princ.*

Juſtitia nihil inter homines unquam extitit robuſtius aut pulchrius, quodve Deum & Imperatorem placare conciliareque magis poſſit. *Nov. 30. c. 9. ſub fin.*

Non eſt inhumanitas, ſed potius ſum-

ma quædam humanitas, cùm multi paucorum animadverſione ſalvantur. *Nov.30.c.11.*

Perperam effuſeque poſita, ſi ad competentem perveniant ordinem, & bellè diſponantur, aliæ propemodum res apparent, ſpecioſæ pro turpibus, ornatæ pro incultis, articulatæ diſtinctæque pro incompoſitis prius & confuſis. *Nov. 32. in pr.*

Quod in multitudinem dividitur, onus inſenſibile propemodum facit eis, qui hoc ſuſtinent.

Congruens magis eſt, amplificare rem in paucis corporibus anguſtatam, quàm multitudinem multitudini adjicere. *Nov. 38. c. 6.*

Decurſio & varietas humanæ naturæ paulatim egens curatione, non aliter ad bene ſe habendum revocatur, niſi etiam, quod particulariter ei reſiſtit, corrigatur. *Nov. 39. in princ.*

Tempus ferre omnia conſuevit. *d. Nov. 39. in princ.*

Nuptiis nihil utilius, tanquam ſolis facere homines valentibus. *d. Nov. 39. in fin. princ.*

Ea quæ communiter omnibus proſunt, iis quæ ſpecialiter quibuſdam utilia ſunt, præ-

præponimus. *Nov. 39. c. 1. in princ.*

Nihil inter homines ſic eſt indubitatum, ut non poſſit (licet aliquid ſit valdè juſtiſſimum) tamen ſuſcipere quandam ſollicitam dubitationem. *Nov.* 44. *c.* 1. §.

Meliùs eſt pauca agere cautè, quàm multis intereſſe periculosè. *Nov.*44. *c.* 1. §. 3. *in fine.*

Converſatio noſtra recta ſit, & plena orthodoxa fide, omni alia hæreſi meritò conſtituta ſub odio. *Nov.* 45. *c.* 1. *in f.*

Deus reſpicit quæ geruntur ab omnibus, & ſi quid egerint per dolum aut lucrum aut machinationem, hoc in ſuis recipient animabus viventes ac morientes, *Nov.* 46. *c.* 1. *in f.*

Veracium ſolùmmodo amator eſt Princeps. *Nov.* 58. *in præfat.*

Unam eſſe omnium perfectiſſimam virtutem arbitrandum eſt hominibus, quæ jura omnibus diſtribuit: hæc eſt ex cauſ. cognominata juſtitia. *Nov.* 60. *in pr.*

Nihil eſt aliud falſitas, niſi veritatis imitatio. *Nov.* 78. *in princ.*

Nihil eſt furore amoris vehementius; quem retinere, philoſophiæ eſt perfectæ, monentis etiam & inſilientem atque inhæren-

hærentem concupiſcentiam, refrænantia. *Nov.* 74. *c.* 4. *in pr.*

Omne bonum ſive à Deo acquiritur hominibus, ſive ab Imperio ſequente Deum, decet eſſe manſurum & omnis malitiæ ac diminutionis extraneum. *Nov.* 81. *c.* 2.

Multis undique natura novitatibus utitur. *Nov.* 84. *in pr.*

Multæ ſunt homini & anxietates innumeræ, & repentinæ mortes. *Nov.* 84. *c.* 1. *in f. prin.*

Omninò oportet non ſola delictorum nos contentos eſſe prohibitione, ſed etiam timorem inferre juſtum tranſgreſſoribus. *Nov.* 88. *c.* 1. *in medio.*

Diffugiendum quidem quod malum eſt; inveniendum verò undique quod melius eſt. *Nov.* 89. *in præfat.*

Oportet ſemper aliquod inchoare bonum, non ea quæ à quibuſdam præexiſtunt, deſtruere. *Nov.* 89. *c.* 7.

Non erit decens, ut quæ benè excluſa ſunt, in Rempublic. rurſus introducantur. *Nov.* 89. *c.* 11. §. 2.

Neceſſitas inexcuſabilis. *Nov.* 91. *c.* 9.

Multa quilibet cogitans & conſiderans inveniet. *Nov.* 94. *c.* 1.

Quod

Quod raró ſit (ſicut etiam vetus ſapientia docet) non obſervant legiſlatores, ſed quod ſit plerunque & reſpiciunt & medentur. *Nov.* 94. *c.* 2.

Quod factum eſt, infectum manere impoſſibile eſt. *Nov.* 97. *c.* 1.

Per omnia juſtitiam æquitatemque honorare convenit. *Nov.* 97. *c.* 1.

Deus eſt communis omnibus pater. *Nov.* 98. *c. in f.*

Imperatori & ipſas Deus leges ſubjecit, legem animatam eum mittens hominibus. *Nov.* 105. *c.* 2. *in fi.*

Quod longis ita ſervatum eſt temporibus, & tenuit immutabiliter, quomodo non eſt juſtum & in aliis omnibus valere quæ poſteà erunt? *Nov.* 106. *c.* 1.

Quid ſic proprium eſt legum, ſicut claritas, maximè ſuper defunctorum diſpoſitionibus? *Nov.* 107. *c. in pr.*

Unam nobis eſſe in omni noſtræ Reip. & Imperii vita, in Deo ſpem credimus, ſcientes, quia hæc nobis & anima & Imperii dat ſalutem, unde & legiſlationes noſtras inde pendere competit, & in eam reſpicere, & hoc eis principium eſſe & medium & terminum. *Nov.* 109. *in præfat.*

Non eſt juſtum æqualibus cum orthodoxis hæreticos dignos fieri privilegiis. *Nov.* 109. *c.* 1.

Quod medicamenta morbis, hoc exhibent jura negotiis: unde conſequitur: ut nonnunquam à judicio diſcordet effectus, & quod credebat conjectura prodeſſe, experimento inveniatur inutile. *Nov.* 111. *in præf.*

Quod in legum poſitum eſt poteſtate, non egebit aliqua extrinſecus diſpoſitione. *Nov.* 113. *c.* 1.

Si pro cauſis corporalibus cogitamus, quantò magis pro animarum ſalute providentia eſt noſtræ ſolicitudinis adhibenda? *Nov.* 115. *c.* 3. *ſub fi.*

Conſiderare debent parentes, quia & ipſi filii fuerint, & eadem à ſuis parentibus ſperaverint: & ſimiliter qui nunc filii ſunt, debent ſtudere parentum animos ſanare, quia & ipſi parentes fieri deſiderant, & à ſuis filiis optant honorari. *Nov.* 115. *c.* 5. *in princ.*

Quis enim ibi delinquit, ubi ſalutem petat? *Nov.* 117. *c.* 15. *inf.*

In delicto æquali, ſimiles eis imponere pœnas juſtum eſſe putamus. *Nov.* 127. *c. ult.*

Nul-

Nullum ita magnum ſubjectorum delictum eſt, quod non clementia Principis medeatur. *Nov.* 129. *in præf.*

Primum eſſe & maximum bonum omnibus hominibus credimus veræ & immaculatæ Chriſtianorum fidei rectam confeſſionem. *Nov.* 132. *in pr.*

Nihil ſine via ad quæſtionem eſt imperio (i. nihil quidquam eſt de quo Princeps non ſit ſolicitus.) *Nov.* 133. *in præf.*

Neque enim viros mulierum ſtudia decent, neque rurſus, virilia mulierum collegiis conveniunt. *Nov.* 133. *c.* 3.

Multa ſunt humana, & nullus poteſt naturam ſic retinere, ut non peccet nihil, hoc enim proprium eſt ſolùm Dei. *Nov.* 133. *c.* 5.

Mens fruſtrà (i. otio) vacans, nihil bonorum parit. *Nov.* 133. *c. ult.*

Malè adinventa, malæque conſuetudines, neque ex longo tempore, neque ex longa conſuetudine confirmantur. *Nov.* 134. *c.* 1.

Oportet nos humani generis infirmitatem protegere. *Nov.* 34. *c.* 13.

Unicuique integrum eſt his quæ ipſi à lege data & conceſſa ſunt, renunciare. *Nov.* 136. *c.* 1.

Nihil

Nihil in rebus mortalium proinde venerandum eſt, atque matrimonium: quippe ex quo liberi, omniſque deinceps ſobolis ſeries exiſtat, quod regiones atque civitates frequentes reddat: unde denique optimæ Reipubl. coagmentatio fiat. *Nov.* 140. *in præf.*

Eos qui violento affectu odioque ſemel correpti fuerint, perquàm eſt difficile ſanare. *Nov.* 140. *in f. præf.*

Legis interpretationem culmini tantùm Principali competere, nemini venit in dubium: cùm promulgandæ quoque legis authoritatem fortunæ ſibi vindicet eminentia. *Nov.* 143. *in præfat.*

Nullus miſericordiam petens ſine actu à facie Principis recedere debet. *Nov.* 147. *in præfat.*

FINIS.

I. G.

IVRIS STVDIOSIS.

REm *non novam aggreſſum me pridem,& nunc repetere, laboremque perexigua utilitatis ſumſiſſe me ſumereque quis hoc opere cœptoque putet: Ego verò contra contendo, remq; hanc uti ſummæ utilitati deputo,ita novi operis gratiam aliquam mereri pertendo Utilitatem ejus cum alia cõmendant, tum iſtud potiſſimum, quod cum Juris ſtudium uſum triplicem potiſſimum habeat: de Jure inquam publicè diſſerere, quæ* Recitationum & Diſputationum *materies eſt: Paratitla juris digerere, qui* Tractatuum *ſi quando fundus eſt: de Jure deniq; decernere vel reſpondere, quod* Sententiæ, *ſeu Judicia*, Conſilia, Reſponſa, deciſiones *præſtant: in his ſane omnibus perſpecta ſemel titulorum ſeries & continentia utramque penè paginam efficit. Quis enim non paſſim hodie videt, quàm multa in* Recitationibus *deſiderentur hujus rei ignorantia? quot* Diſputantibus *remora objician-*

ciantur, quàm multa ibi diſſluere, quàm inaniter reciprocari oporteat, interea dum mens titulo perveſtigando, ejuſque ſententiæ eliciendæ, intenta ſeſe fide in alia ſimul explicare nequit: Auſim dicere, potiſſimam horarum partem his ſæpe non ſine robore abſumi. Rurſum quis neſcit, ad eximium illum Paratitlorum uſum: non illum dico, quem falſo titulo hactenus ementiuntur Paratitlon ſcriptores, verùm genuinum illum, quem Juſtinianus præſcripſit, quem Græci exemplo ſuo firmarant, quem Leunclavius prodidit quoties videlicet ex aliis titulis alii replentur (id enim eſt παράτιτλον) unicè conferre titulorum ſeriem & continentiam in numerato habere? Auſim dicere, potiſſimam privati ſtudii vel tractatuum partem perire, ni hoc agas, ni hoc ſcias. Tandem quis neſcit, Judicantibus, vel de Jure Reſpondentibus, quantum interſit ſcire cujuſque tituli vel minimi continentiam, & ſic cujuſq; materiæ ſedem, unde neq; vera neq; falſa Oracula ſua, ſi quando uſus tulerit, promere poſſint: ne alioquin indices & ſæpè fruſtra, perrepere: ne aliorum ſcripta compilare cum propriæ famæ jactura neceſſe ſit? Sanè clientum multi hâc cauſa.

Incon-

Inconſulti abeunt, ſedemque odêre Sibyllæ.

Auſim dicere, hanc potiſſimam fermè tot inanium & flexiloquarum Conſultationum cauſam. Quæ cùm ita ſint, Juris Studioſis auctor eſſe ſoleo, ut unà cum Inſtitutionibus ante omnia brevem titulorum qui per Pandectas & Codicem extant, cognitionem ſibi comparaſſe velint: juxta uſui futuram, ſive ad privata ſtudia concedant, ſive foro ſeſe immergant, ut fermè hodie cruda ſtudia in forum propelluntur, ſpeſque ſuas multi ambitioni donant.

Id deinceps quamplurimis, ut perſuadere poſſem, viſum eſt, novam hanc ſeriem concinnare, ad eum modum, ut ne infra, vel ſupra modum conſiſteret: Et ad id eò libentiùs pertractus ſum, quòd viderem complurimos titulos nullo ſatis commodo vinculo hactenus ſuperioribus copulari, imò Triboniani incogitantiam, oſcitantiam ubique perſtringi. Quid enim aliud ſit, cùm vulgo dicitur, titulum Nautæ, caupones, *itemq; titulum* de Publicanis: *nonniſi ſola vocis ambiguitate & homonymia cum ſuperioribus cohærere; Quid aliud faciunt hi, qui titulum* ad l. Rhodiam de jactu, *jocularitèr titulo* de exercitoria actio-

actione *velut ſcapham navi cohærere ſcribunt? Quid aliud faciunt, qui actionum ſpecies à* lib. 9. Digeſt. *& deinceps miſerè confundunt, unaque ſpecie emenſa ad eandem ex intervallo mox redeunt? Vel etiam una actionum diviſione propoſita, aliam atq; aliam ſubinde comminiſcuntur? Liquebit etiam ex hac ſerie, quàm verum ſit illud, quod tanto niſu adſtruere conabantur, nullos eſſe in jure titulos generales: Imò quàm fœdus ſit error eorum, qui nullam omninò Ordinis rationem reddi poſſe putant, atq; ideò etiam de novâ Juris methodo cogitant: cùm contra egregie inter ſe hic cohæreant omnia, & verò ad Juris Romani Imperiiq; ſtatum accommodata ſint: ut omnino optandum fuerit, ſpretis aliis omnibus methodis huic unicè adhæreri, eoq; omnia ſtudia dirigi. Inter alia jucundum erit, & illud videre, quod vulgò hactenus inſuper haberi dolendum eſt; quæ ſit trium poſteriorum librorum Codicis continentia, quibus alioquin juris* publici *tractatu continetur. Ex hac ipſa tandem titulorum ſerie haud contemnendæ obſervationes quædam deſumi poſſunt. Primò quidem, ſi collatio Codicis, & Pandectarum inſtituatur, diverſos nonnullos titulos in his occurrere pro diverſi-*

verſitate vid. ſtatus Imperii, Adminiſtrationumq́ꝫ & Officiorum, ac proinde & rerum. Secundo, titulos ſæpe alio ſitu ordinéque locatos in Digeſtis, atq; in Codice; ſuâ tamen utrobique ratione. Tertiò, ſpecialiores multo titulos in Codice extare quàm in Digeſtis. Quartò in Codice plures titulos occurrere, qui perfectam ſententiam, juriſque diſpoſitionem continent. Quintò cùm ad Edicti perpetui ordinem fermè utrumque corpus compactum ſit, attamen in Codice magis obſervatur is. Sextò ex hac ſerie apparebit, titulos quoſdam pro ſubjecti ratione ſuo certóque loco poſitos, latius tamen ſeſe porrigere, tracto eo adſumptoque vicino affinique tractatu. Septimò videre eſt ex hac quoque ſerie, de eadem materia agi quandoque non uno loco, ſed diverſis diverſo fine. Octavò notare licet limitantes ſic, ut dicam titulos quoſdam & velut in confinio poſitos, ceu vicinis utrimque titulis communes vel uni tantum propiores. Nonò ſingulares titulos ſingulare aliquid contra jus commune continentes, modò præmitti, modò ſubjici liquebit. Tandem occurrunt ſui quoque quidam nævi ſeu defectus in titulis: Sunt enim, qui quod pollicentur non præſtant: contra ſunt, qui aliud

quid præſtant quàm quod pollicentur : & ſic Rubrum & Nigrum *,ut loquuntur, inter ſe diſcrepant. Et hæc quidem poſtremo loco dicta, repetita hac prælectione monenda putavi: ubi & ſecretior quædam nunc connexionis ratio alicubi à me redditur. Tandem quæ paulo prolixius ſemel in Digeſtorum ſerie notata ſunt ea in Codice ſtrictim tantum attigi, ne fruſtrà repetita faſtidium parerent. Quæcunque hæc ſint, iis macte eſtote, & valete, Juris Studioſi.*

SE-

SERIES

DIGESTORVM,

SEU

PANDECTARVM.

JURISPRUDENTIA ROMANA OMNIS.

Seu univerſa Juris Civilis Romani, quod Pandectis, ſeu Digeſtis continetur, cognitio, ſex Partibus abſolvitur.

Pars Prima exhibet FINEM ultimum, aliaque quædam Juris in univerſum principia.

Secunda ORIGINEM Juris Magiſtratuum item & Juriſprudentium Romanorum hiſtoriam notitiamque ediſſerit.

Tertia SPECIES Juris, cauſaſque adeò Efficientes ejus proponit.

Quartâ SUBJECTA & Objecta tria perſequitur.

Quintâ VERBORUM ad Jus pertinentium ſignificationes continentur.

Sextâ tandem REGULIS quibuſdam Juris generalibus ſtudioſi animus imbuitur.

PARS

PARS PRIMA

DIGESTORVM

è SEPTEM

(QUÆ ΤᾺ ΠΡΏΤΑ VOCANTUR)

Conſtat Libris quatuor prioribus.

Agitur in ea.

1. De PRINCIPIIS Juris: *lib.* 1. *tit.* 1. 2. 3. 4. 5 6 7. 8.
2. De PRÆPARATORIIS Judiciorum, *Eodem libro* 1. *à t.* 9. *ad finem ejus libri*, *&* *lib.* 2. 3.
3. De RESTITUTIONIBUS } *lib.* 4.
4. Et de RECEPTIS.

LIBER

LIBER PRIMUS.

I. DE PRINCIPIIS JURIS *nonnullis.*

2. DE MAGISTRATIBUS.

FINIS Juris omnis, ſimul & virtus quam Juris conditores & profeſſores colunt, eſt Juſtitia: de qua, ut & de aliis Juris (i. Æqui bonique) principiis nonnullis, veluti de ejus Diviſione, ſignificatione Juris, & Juris arte, ſcientiaque, quam Juriſconſulti profitentur, agitur *Titulo* 1. de *Juſtitia & Jure.*

2. *Origo* Juris ipſius in Republ. Romana, jam inde à Regibus, ejuſque proceſſu: 2. ut & *Magiſtratuum* omnium in eadem Republ. qui jus adminiſtrabant, recenſus. 3. tandem & ſucceſſio *Prudentum* (i. e. Juriſconſultorum) qui jura ſcil. interpretabantur, ut quiſque alteri ſucceſſerit, indicatis quoque eorum ſectis (Sabiniorum inquam & Proculianorum) & quis cuique Sectæ addictus fuerit, retexitur, *Titulo.*

2. *De*

2. *De Origine Juris & omnium Magiſtratuum de Succeſſione Prudentium.*

3. *Species*, ſeu partes Juris Romani, atque adeò cauſæ ejus conſtituentes, ſeu Efficientes quatuor tantum hic proponuntur (cùm tamen ſint & aliæ. Puta 1. *Leges*;) quæ expreſſo videlicet Populi Romani conſenſu juſſoq; latæ, non in democratio tantum ſeu populari ſtatu, verùm etiam aliquandiu adhuc inter initia Monarchiæ Romanæ, ut apparet ex legibus Juliis, Papiis, aliiſque nonnullis, quæ tùm latæ fuerunt. 2. *Senatuſconſulta*, quæ & ipſa de jure privato à Senatu ſub Imperatoribus lata, quæque Oratione Principis firmari mos erat. 3. *Longa Conſuetudo*, quæ pro jure legeque obſervari ſolet, in his quæ non ex ſcripto deſcendunt. *tit. 3 de legibus Senatuſque conſultis & longa Conſuetudine.* 4. *Conſtitutiones Principum*, ſeu Imperatorum, verſo jam Reipub. ſtatu, tranſlataque populi Romani, *ei & in eum*, i. abſolutè & perpetuo jure, poteſtate; nam quod Principi placuit, legis habet vigorem, tit. 4. *De Conſtitutionibus Principum.*

Et hactenus quidem, quatuor ſuperioribus titulis, actum eſt de principiis nonnullis Juris. Juris, inquam

quam in genere, ſeu in communi, *titul.* 1. In ſpecie vero, de principiis Juris 2. civilis ſeu populi Romani, iiſque vel Hiſtoricis *titul.* 2. vel partibus iſtius Juris efficientibus ſeu conſtituentibus, de quibus agitur *titul.* 3. & 4.

4. *Subjecta* nunc *Objectaque* Juris, circa quæ jus verſatur, quoque jus omne collimat, ſequuntur: quæ tria, ut in Inſtitutionibus, ita & in his quoque Pandectarum libris ordine pertractantur; Perſonæ, inquam, Res, & Actiones.

1. *Perſonarum* differentiæ variæ fuerunt, varioque eæ adeo & diverſo Jure per varios Juris articulos, totoque quod deinceps explicabitur, jure, habitæ. Quare diviſiones earum ſpecieſque tribus titulis ſequentibus nunc proponuntur. Et quidem ex duplici reſpectu. Primò quidem, ratione ſtatus tum naturalis, ſeu gentium, tum publici: *titulo quinto de ſtatu hominum.*

Hoc reſpectu ſane. 1. alii ſunt liberi, alii ſervi: 2. Ex liberis rurſum alii ingenui, alii libertini: 3. Item alii Cives, alii peregrini: 4. Alii juſtè, alii injuſtè nati: 5. Alii ſanæ mentis, alii furioſi 6. Alii nati jam, alii naſcituri: 7. Mares alii, aliæ fœminæ, &c.

Ratione verò ſtatus privati, ſeu fa-

 miliæ

miliæ (ita enim ſequens titulus ſuperiori connectendus eſt, non ut vulgò fit) alii ſunt ſui juris, 1. patresfamilias, ſeu familiæ ſuæ principes, & capita; alii vero alieni, ut ſervi familiares, filiique familias. tit. 6. *de his qui ſui vel alieni juris ſunt*. Qui quidem filiifamilias non juſtis modò nuptiis, ſeu nativitate conſtituuntur, verum etiam legis actione, i. Adoptione: uti retrò iidem filiif. variis modis patria poteſtate liberantur. *tit.* 7. *de Adoptionibus & Emancipationibus: & aliis modis quibus poteſtas ſolvitur.*

2. *Res* quoque, ut in vario diſcrimine ſunt, ac proinde & diverſo jure habentur, ita & de earum diviſione & qualitate hic agitur: *tit.* 8. *de Diviſion. rerum, & qualitate.*

Nempe quod, aliæ divini juris ſint, extra hominum ſcil. commercium poſitæ, aliæ vero humani, 2. item aliæ naturali jure omnibus communes, aliæ publicæ, aliæ Univerſitatis, aliæ nullius, puta res divini juris, aliæ ſingulorum; Aliæ corporales, aliæ incorporales, quæ ſolo jure non corpore aliquo cenſentur.

3. *Actiones*, (hinc enim jam potiſſimus Actionum tractatus incipit) tertium Juris Subjectum ſive objectum conſtituunt: *Actiones*

ctiones, inquam, ſi privatos reſpicias, id eſt jus perſequendi ejus quod cuique debetur: Ad quas quidem actiones diriguntur deinceps ſequẽtes tituli omnes ad finem fermè libri 49. etſi ſub his titulis ad quamlibet materiam pertinentia alia multa occurrant.

Cæterùm in actionibus primo loco conſiderandus venit *Magiſtratus*, ſeu Judex jus dicturus, ſeu à quo actionem olim impetrari juſve dici oportuit, coram quo ea inſtitui à quo demum ea definiri debeat. Hinc adeo ſequens tractatus de Magiſtratibus ſub 14. titulis hoc loco poſitus eſt.

Porrò quæ de *Magiſtratibus* (quomodo ſcil. ad Alexandri Severi fermè tempora, hiſque proxima, ii fuêre, nam ſequentium deinceps Imperatorum, quorum potiſſimum conſtitutiones in Codicem relatæ ſunt tempeſtate, alia longe Magiſtratuum facies ſeu ratio extitit, ut ſeries Codicis oſtendet) hoc libro tractantur, ad quatuor capita referuntur,

1. Primum oſtenditur, quodnam *Seminarium* ferme Magiſtratuum plerorumque in Repub. vel Imperio Romano fuerit, ſeu ex quonam potiſſimum ordine (populi namque Romani tres ordines erant, Sena-

torius, Equeſtris, & Plebeius) Magiſtratus plerique ſumerentur: nempe ex ordine Senatorio: inde *titulus* 9. *de Senatoribus.*

Ita enim hic titulus ſuperioribus connectendus venit, (non ut vulgo) hoc quippe titulo non agitur de decretis ſeu de Judiciis Senatus multò minus de primis Judicibus ordinariis in ſtatu populari, verum de Senatoria dignitate, quænam videlicet ea ſit quibus ea competat (uxoribus ſcil. & liberis quoque Senatorum) viciſſim quibus ea eripiatur.

2. Secundò *Genera Magiſtratuum* ſpeciatim proponuntur: erant ſcil. Magiſtratus alii Urbani, alii Provinciales (de his enim hactenus hic agitur) nam de Municipalibus poſtea demum agetur *lib.* 50. cùm tamen in Codice junctim de his quoque agatur uno eodemque libro, puta *libro primo.*

1. *Urbani* ſeu *Urbici* Magiſtratus erant, qui Domi, i. in ipſa urbe Roma Rempublicam adminiſtrabant, juſque dicebant, numero SEX. 1. Et horum quidem alii cum Imperio erant: puta 1. *Conſules*, ſub Monarchico ſtatu pariter ac ſub populari: quibus tamen, præter voluntariam Juriſdictionem (puta adoptiones, manumiſ-
ſiones

ſiones, emancipationes quæ apud eos celebrantur) & honorem Faſtis nomina dandi (i. ut annus de eorum nomine deſignaretur) hoc ævo ſub Imperatoribus pauca admodum relicta fuêre, *tit.*10.*de Officio Conſulis.* 2. *Præfecti Prætorio*: qui aulicæ diſciplinæ primum præpoſiti erant, & ex Equeſtri ordine aliquandiu ſumebantur, ex mox diœceſes integras pluresve adminiſtravêre, ſic quidem, ut poteſtas eorum ad ſummum poſt principem faſtigium evecta fuerit, inter alia appellandi ab his jure denegato (ita enim diſtinguenda ſunt tempora; non verò confuſe de Præfecti Prætorio agendum & per ſaturam,) *titul.*11 *de Officio Præfecti Prætorio.* 3. *Præfectus Urbis* qui publicæ diſciplinæ, quieti & ſaluti, tum Urbicæ, i. in ipſa Urbe Roma tum ad centeſimum milliarium uſque præerat: (nam peculiaris hæc ejus diœceſis erat) cujuſque notio erat de omnibus criminibus. *tit.* 12. *de Officio Præfecti urbi.*

2. Sine imperio erant in urbe Roma Magiſtratus nonnulli, & duo quidem hi: puta *Quæſtores*, qui quærendæ (unde & his nomen inditum) ſervandæ & viciſſim erogandæ publicæ pecuniæ præerant, quan-

quàm & *Quæſtorum* nomen officiumq; ad alia quoque poſtea traductum. Nam & Quæſtores fuêre (qui & *Candidati* Principis dicti) qui legendis Cæſaris in Senatu Orationibus,libellis & epiſtolis vacabant. *tit.* 13. *de Officio Quæſtoris*. *Prætores* item qui Juriſdictioni tantum Civili præerant, nullo modo vero criminali *titul.* 14. *de Officio Prætorum.*

3. *Extra ordinem* jus dicebat in urbe Roma *Præfectus Vigilum*, qui ex equeſtri ordine ſumebatur,& cum ſeptem cohortibus, civitatis ſecuritati invigilabat, quà diurnæ, quà nocturnæ, ab incendiis & effracturis. *tit.* 15. *de Officio Præfecti Vigilum.* Et hæc quidem de Urbanis Magiſtratibus.

2. *Provinciales* Magiſtratus ſunt qui foris (i. in Provinciis Imperii Romani) Rempublicam adminiſtrabant cum imperio, juſque dicebant: Erant autem hi, 1. *Proconſules*; qui quidem ſortiebantur & adminiſtrabant olim cum pleniſſima poteſtate & imperio provincias Senatus populiq; Romani, & in his jura reddebant. (Notandum enim Auguſtum Principeſque his proximos arcano politico provincias curandas inter ſe & Senatum diviſiſſe.) Qui

& ipſi

& ipſi Proconſules, propter diffuſam adminiſtrationem, *Legatos* ſuos, ſeu adjuvas & adjutores quoſdam habuêre, quibus videlicet ſuam, ſi quando vellent, mandarent Juriſdictionem *tit.16. de Officio Proconſulis & Legati.* At in Cæſaris provinciis, ac nominatim in provinciis Ægypti, *Præfectus Auguſtalis* erat (ab Auguſto Imperatore ita dictus] quique ex Equitibus olim ſumebatur. *tit.17. de Officio Præfecti Auguſtalis.* In cæteris vero Provinciis, erant olim qui *Præſides*, ſeu *Legati Cæſaris* dicebantur. *tit. 18. de Officio Præſidis.*

Verum hæc quidem ita olim obſervata diſtinctaque hoc quippe Juriſconſultorum è quibus Pandectæ conflatæ ſunt, tempore, quo jam omnes provinciæ in Cæſaris poteſtate erant inter Proconſules & Præſides, id tantum fermè diſcriminis reliquis fuit, quod illorum dignitas major erat, majuſque faſtigium, horum vero minus.

Fiſcalibus ſpeciatim cauſis in provinciis, inter fiſcum & privatos jus dicturus, præerat *Procurator Cæſaris*, qui & *Rationalis* dicebatur: *Tit. 19. de Officio Procuratoris Cæſaris & Rationalis.*

In Urbe denique Alexandrinâ[quæ erat

velut altera Roma] & inſtar Præfecti urbis Romæ, erat peculiaris quidam Magiſtratus, qui *Juridicus* dicebatur, quemque unum Judicem Alexandrini habebant. *tit.* 20. *de Officio Juridici*, qui quidem titulus, ut dixi peculiaris eſt Juridico Alexandriæ. [unde & *Alexandria* vox nominatim addita in titulo Codicis]neque enim ulli alii hoc ævo *Juridici* fuêre.

Et hæc quidem deMagiſtratibus in ſpeciè, ſeu de generibus Magiſtratuum, qui Juriſconſultorum tempeſtate fuerunt. Nunc communia omnibus Magiſtratibus duo ſubjiciuntur, circa Formam juris dicendi ab his.

3. *Tertiò* igitur obſervandum hoc loco, [qui & ipſe Edicti perpetui ordo erat] Magiſtratus, quâ urbanos, quâ provinciales, dixiſſe, non per ſe tantum, verum etiam *per alios*, quibus videlicet ipſi juriſdictionem ſuam, jure videlicet Magiſtratus ſibi competentem, non verò ſpecialiter Lege ſibi delatam [quam utique mandare non poterant] mandaſſent. *Tit.* 21. *de Officio ejus cui mandata eſt Iuriſdictio.*

4. *Quartò* notandum, Magiſtratus non ſolos fermè jus dixiſſe, verùm *Adſeſſores*

inſuper ſuos, ſeu Conſiliarios, quoſdam habuiſſe, qui juris peritiam ipſis ſuggererent: ſive quia ipſi fermè Magiſtratus arma magis quam jura plerumque noſſent; ſive quia adjutoribus nonnullis poteſtas omnis eget, quorum conſilio regatur. *Tit. 22. de Officio Adſeſſorum.*

Ex Lib. II.

1. *De* Modo Jurisdictionis.
2. *& de* In Jus Vocando.

5. QUintò circa Magiſtratus *Modus* ſeu *Formula Juriſdictionis* attendenda venit, Magiſtratui videlicet cuique competentis, ab his exercendæ exercendæque ſeu Magiſtratus de cauſis notio.

a Ita enim hujus libri initium, ſuperiori cohæret, & quidem juxta ordinem Edicti perpetui (ubi poſt tractatum de Magiſtratibus municipalibus, eorumque poteſtate & officio, ea ſtatim ſubiiciebantur, quæ ad modum & formulam Juriſdictionis pertinebant,) non ut aliter vulgo.

Spectandum ſcilicet jus imploraturo, ſeu acturo, quænam Juriſdictionis ſpecies cuique Magiſtratui competat, & in quoſnam Juriſdictionem habeat: uti ipſi Ma-

giſtratui attendendum, quomodo recte riteque, pro dignitate ſua, eam exercere poſſit. Cavendum utique illud inter cætera magiſtratui, i. ut ne ſibi aut ſuis, ne, majori aut æquali, ne extra territorium i. ne ſupra Juriſdictionem ſuam, niſi partium conſenſu jus dicat *Tit. 1. de Juriſdictione*; uti retrò cavendum, ne quod juriſdictionis perpetuæ cauſa propoſitum eſt in Albo Prætoris, ab aliquo corrumpatur, de quo hoc eodem titulo ſeu loco agitur, pariter ut in Edicto perpetuo, nempe quia in Albo Prætoris juriſdictionis perpetuæ formula continebatur. Secundò cavendum illud Magiſtratui, uti æquabiliter omnibus jus dicat, non vero jus *novum* [i. iniquum] dolo ſtatuat: eodem alioquin ipſo jure, pariter cum eo qui impetravit [quæ altera hujus Edicti pars eſt] adverſario aliquando poſtulante, uſurus. *Tit. 2. Quod quiſque Iuris in alterum ſtatuerit, ut eodem ipſe utatur.*

Tertio, quod authoritatem vimque Magiſtratus attinet, pœnali Judicio Magiſtratus quilibet juriſdictionem vimque ſuam & auctoritatem tueri poteſt, imò debet. *Tit. 3. Si quis jus dicenti non obtemperaverit.*

verit. Et hæc de Magiſtratibus: quæ prima viſio in Actionibus & Judiciis.

II. In Jus Vocatio [i. adverſarii juris experiundi gratia, ad eum qui Juriſdictioni præeſt, citatio] munitâ Magiſtratus Juriſdictione, ſecundum eſt in actionibus caput, ſeu momentum, præliique adeo velut forenſis jam ſignum, & initium omnium actionum inſtituendarum: §. *ult. Inſt. de pœna temere litigantium:* qui quidē etiam Tractatus *Perſonas* litigatorum reſpicit. Hac vero parte, hæc generalis regula tenenda eſt, *in jus vocatum quemcunque* [ſub eodem Romano videlicet Imperio conſtitutum] *ad eum juriſdictioni præeſt venire debuiſſe*, vel hoc ipſum ſciatur, num Juriſdictio ejus eſſet. Hinc adeò lex illa 12. tab. *Si in jus vocat, atque* [i. ſtatim incunctanter] *eat. tit. 4. de in jus vocando.*

Cujus quidem Regulæ tum Ampliationes, tum Exceptiones quædam ſubiiciuntur. In genere quidem præmittitur *tit. 5. Si quis in jus vocatus non ierit, ſive quis eum vocaverit, quem ex Edicto non debuerit.* Speciales vero Exceptiones ſequentes ſeptem proponuntur, quibus & ſinguli ferme tituli deſtinati ſunt, quibus ſcil. in jus voca-

tur à vadimonio deſerto excuſatur.

Primò in jus eundi neceſſitate in jus vocatus liberatur, ſi vocatus ſit, qui vocari non debuit, i. qui jure non potuit, veluti ſine permiſſu Prætoris parens & patronus, &c. *d. tit.* 4. *ſup.* imo & *Rubricæ d. tit.* 5. [nam in nigro ſeu in ipſis legibus ſub eo titulo poſitis nihil tale hodie continetur.]

Secundò in jus vocatus ab in jus eundi neceſſitate liberatur, ſi idoneè ſatiſdet, ſeu caveat: quò pertinent quatuor tituli ſequentes: Idoneè, i. ſi de cautione fidejuſſoriâ agatur, ſi idoneis & locupletibus fidejuſſoribus ſeu vadibus datis, non quibuſcunque, [niſi qui in jus vocatus eſt ex neceſſariis perſonis ſit, ibi enim qualiſcunque fidejuſſor accipiendus eſt, veluti pro parente & patrono.] Quod etiam lege 12. tabularum cautum fuerat: *Tit.* 6. *In jus vocati, ut eant, aut ſatis vel cautum dent.* Caveri ſcilicet hoc caſu oportet, non etiam vi reum eximi, alioquin vi eximens pœnali judicio quanti ea res eſſet, de qua ageretur, tenebatur. *Tit.* 7. *Ne quis eum qui in jus vocabitur, vi eximat.*

Porro *Forma* cautionis judicio vel potius in jure, ſiſti non unius generis erat; verum

verùm quadruplex, pro diverſitate ſcilicet reorum ſeu perſonarum. Alii quippe ſatisdare tenebantur fidejuſſoribus datis, puta cæteri omnes præter ſequentes: 2. Alii *jurato* tantùm promittebant, ut Perſonæ Clariſſimæ, 3. Alii nudæ ſuæ *promiſſioni* committebantur [puta rerum immobilium poſſeſſores, & Reſpublicæ. Quæ quidem perſonarum & cautionum diverſitas obtinet, & in aliis cautionibus & ſtipulationibus Prætoriis, *l.* 1. §. 3. *ff. de ripa munienda*] *tit.* 8. *Qui ſatiſdare cogantur, vel jurato promittant, vel ſua promiſſioni committantur.*

4. Ad formam quoque ſeu diverſitatem cautionis ſeu ſatisdationis pertinet illud, quod ſi ſervi nomine noxalis actio [de qua alioquin agitur *lib.* 9.] ab aliquo intentaretur, dominus ſervum defendens, *tum in eadem cauſa, in qua tunc erat, donec judicium acciperetur, judicio ſiſti* promittere tenebatur: *In eadem cauſa ſiſti*: i. ſic ut ne jus actoris ad experiendum deterius interea fiat, *tit.* 9. *Si ex noxali cauſa agatur, quemadmodum caveatur.*

5. *Tertiò*, Imò, & poſt cautionem quoque quandoque excuſatur Reus quadantenus.

tenus, puta ſi ſine dolo ejus, per tertium aliquem, ejuſque dolo factum fuerit, quo minùs Judicio ſiſtatur; tum enim actori in factum actio competit, quanti ejus interfuit reum ſiſti:& eo demum ſolvendo non exiſtente, in ipſum reum actio reſtituitur, ne propter dolum alienum reus lucrum faciat, & actor damno afficiatur, *tit.* 10. *de ea per quem factum erit, quo minus quis in Iudicio ſiſtat.*

4. Excuſatur vocatus in jus, ſi ex *ſontica* cauſa, veluti morbo, aliâve qua ſimili, in Judicio ſe non ſteterit, ſeu vadimonium deſeruerit. *tit.* 11. *Si quis cautionibus in judicio ſiſtendi cauſa facti, non obtemperaverit.*

5. Item ſi eum in diem tempuſque vocatus ſit, quo in foro Juſtitium eſt [veluti ſi feriatus dies ſit] item ſi meſſis, vindemiæque tempore, quibus fora ſilebant, ut & die pridie Kal. Januarii, quo die vota pro Principis ſalute fiebant, vel ſi dilationem quis impetraverit. Neque enim alio fine hic poſitus eſt. *tit.* 12. *de feriis & dilationibus, & diverſis temporibus.*

Ubi verba illa *& diverſis temporibus*, non ſunt accipienda de temporibus dilationum, quod aliis viſum eſt, quique adeò putant hunc titulum quod pollicetur,

tur non præſtare, verum pro diverſis temporibus *præter ferias* ſcil.

Et hactenùs quidem quinque Exceptiones. Sequuntur nunc duæ aliæ, quæ in Edicto perpetuo ipſum titulum *de in jus vocando* præcedebant, tanquam in jus vocationem vel eundi neceſſitatem præcedentes: nempe titulus *de Edendo, & de Pactis.*

6. Sextò igitur excuſabatur Reus, ſi Actor Actionem ei priùs non *edidiſſet* i. ſi Actor non demonſtraſſet reo, ſive in albo Prætoris ſive *Libello*, quanam actione experiri vellet. *tit.* 5. *de Edendo*: In jus vocaturus ſcil. alium, vel qui adverſario neceſſitatem in jus eundi imponere vellet, priùs vel ſimul actionem edere debebat, ut ſciret reus, atque apud ſe decernere poſſet, utrùm cedere an contendere ultra deberet, & ſi contendendum putaret, veniret inſtructus, alioquin nihil agebat actor reũ in jus vocando, qua cauſa ipſa, & in Edicto perpetua, & in Codice titulus hoc *de Edendo* præmittitur titulo *de in jus vocando.* Cæterum edēdæ actionis occaſione, hoc ipſo titulo agitur & de Editione Inſtrumentorum litis, ut & de Edendis rationibus ab argentario his ad quos eæ pertinent.

Tandem

Tandem à vadimonio deſerto excuſatur Reus, ſi interea de re vel negotio litigatores inter ſe *pacti* fuerint vel *tranſegerint*, quod honorariâ fermè amici operâ intercedente, ubi bellum quodammodo indictum eſt, fieri ſolet: Ecquis enim de pœnâ laboret, poſt tranſactum negotium? Quò pertinebat etiam Lex XII. tab. poſt alias de in jus vocando, *rem uti pacunt, orato; ni ita pacunt, in comitio* &c. Atque hoc reſpectu, ſeu hac in occaſione, ſubiiciuntur hìc duo iſti tituli [ut etiam oſtendit *lex.2.in pr.ſi quis cautionibus*, etſi latiùs ſeſe alioquin illi porrigant [puta *tit.* 14. *de Pactis, & titulus ult. de Tranſactionibus*.

Ex Lib. III.

De Causæ Coniectione *ſeu de* Litis Contestatione. *Ubi agitur de Perſonis, quæ liti proſequendæ interveniunt.*

III. C*Auſæ conjectio*, ſeu *litis apud Magiſtratum conteſtatio* ad Judicium accipiendum, tertium momentum eſt in actionibus: quando videlicet poſt fundatā

Magi-

Magiſtratûs Juriſdictionem, poſtq; rei in jus vocationem, partibus jam cominus pro tribunali conſtitutis, Prætor cognitionem ſuam & audientiam præbere incipit. Nam & ita lex XII. tab. *Niſi ita pacunt in comitio aut in foro, ante meridiem cauſam concito, cum perorant ambo præſentes, &c.* Et quiſq; pro ſe quod à Magiſtratu deſiderat, poſtulat. De quo hoc libro agitur, ſervato in hoc quoq; Edicti perpetui ordine. Hac verò parte ſpectanda ſunt duo. 1. *Perſonæ* liti ſubſiſtentes. 2. Deinde *Res* ſeu *Cauſa* controverſiæq; adeundi Prætoris, ſeu quarum cauſa Prætor adibatur.

Primò de *Perſonis*. Ad litem igitur conteſtandam atq; ad negotium tractandum, litemque proſequendam, pro tribunali, variæ perſonæ interveniunt, ut poſtulatores qui ſi pro aliis poſtulent *Advocati* dicuntur de quibus eſt *tit.* 1. *de Poſtulando* (*poſtulare* enim eſt deſiderium ſuum; vel amici ſui, in jure exponere, vel alterius deſiderio contradicere) Porrò non omnibus, vel non ſemper poſtulare, vel advocatis quibuſq; eſſe licebat, imò tres ordines Edicto ſuo Prætor complexus fuerat, eorum quibus poſtulare vel omnino non lice-

liceret, vel non promiſcuè: de quibus in genere *dicto titulo*. Quo ſanè quoq;numero ſunt infames: Neque enim infames advocationis munere pro omnibus fungi poſſunt: Qua quidem occaſione ſeu reſpectu inſeritur, ut in Edicto perpetuo, ita & hìc quoque,*tit.*[qui ſeſe alioquin latius porrigit] 2. *de his qui notantur infamia.* Quo titulo oſtenditur,ex quibus cauſis infamia irrogetur,quomodo etiam titulus in Codice concipitur.

2. Præter advocatos ſunt & aliæ perſonæ quæ liti peragendæ ſuperſunt & accedunt:Puta *Procuratores & defenſores*; Illi, Actorum, iſti reorum, de quibus hoc loco ordineq;agitur, [pariter, ut in Edicto] *tit.* 3. *de Procuratoribus & defenſoribus.*

Qui quidem titulus,etſi ad quoſcunque Procuratores negotiorum pertineat, propriè tamen ad *Litium* procuratores ſpectat; Sic quidem, ut eo inter alia agatur de compellendo procuratore,qui in ſe litẽ ſuſcepit judicium accipere & retrò, de mutandis quandoque Procuratoris cauſis: tandem de Procuratore dato ab actore ad actionem exercendam, cogendo ad eundem defendendum viri boni arbitratu.

Neque tantùm hujuſmodi privatorum procuratores exiſtunt, ut defenſores, verùm etiam *Univerſitatum* [i. Societatum, Colle-

Collegiorum & Corporum] ſui Procuratores quidem exiſtunt, qui quidem *Actores* & *Syndici* vocantur, qui ſcil. Univerſitatum nomine actiones movent, ſeu exercent, eaſdemq; defendunt: qui quidem vel à lege deſignantur, vel lege deficiente à duabus, ut minimum, partibus ordinis ſeu corporis conſtituti ſunt. *tit.* 4. *Quod cujuſque Univerſitatis nomine vel contra eam agitur.*

Et hi quidem omnes ex mandato alienas actiones exercent. Alii quippe ſunt *voluntarii*, qui ſine mandato, ſeu ultrò, alienis ſeſe negotiis litibuſque offerunt & interveniunt; eaque exercent vel excipiunt, qui *negotiorum geſtores* dicuntur; de quibus *tit.* 5. *de negotiis geſtis.*

Qui & ipſe titulus, pariter ut titulus *de procuratoribus*, etſi ad quorumcunque negotiorum, etiam extra Judicium, geſtores pertineat, attamen hoc loco propter lites poſitus eſt.

Ab his autem omnibus, ſive pro ſe agentibus, poſtulantibus, ſive pro alio intervenientibus, *Calumnia* abeſſe debet, alioquin is, qui ut calumniæ cauſa negotium faceret, vel non faceret, pecuniam accepiſſe probatur, peculiari actione in factum tene-

tenetur: intra annum, in quadruplum ejus pecuniæ quam accepit; poſt annum in ſimplum. Et hæc quidem *tituli ultimi de Calumniatoribus* tum ordinis ratio, ad exemplum quoq;Edicti perpetui,tum ſenſus eſt.

Hactenus Præparatoria Judiciorum nunc de cauſis & actionibus.

Ex Lib. IV.

De Cauſis & Litibus, ex quibus Magiſtratus aditur; ad primum 1. *de* Restitutionibus: *de* Receptis.

1. C*Auſa* ſeu *lites* reſque & controverſiæ ipſæ, earumq; differentiæ, ex quibus vel ob quas Prætor aditur, in actionibus,quarto loco ſpectandæ ſunt.

Cauſa igitur Reſque ſeu Controverſiæ ſunt vel Civiles, vel pœnales ſeu criminales. Civiles intentantur triplici fine apud Prætorem,puta ut vel 1. *Reſtituat* amiſſam actionem, ac proinde & rem: 2. ut *Recepta*, officio ſeu Miniſterio quodam publico præſtari, reſtitui jubeat: 3. ut novum

nunc

nunc primum *Judicium* conſtituat.

1. Prima cauſa Reſque civilis, ob quam Prætor aditur, eſt *integrum Reſtitutio* [i. redintegrandæ rei vel cauſæ actio, auctore Paulo.]

Cujus proinde tractatus, ut in Edicto perpetuo, ita & hic quoque, hoc ordine, hac ratione poſitus eſt, non ea quam reddunt alii, occaſione *tituli de poſtulando* quo infamia notati nec in integrum reſtituti, poſtulare pro omnibus prohibentur, quod & longe nimis petitum, & ad aliud reſtitutionis genus pertinet.

Cæterum de in integrum reſtitutionibus agitur primùm generaliter, indicatis etiam cauſis earum *tit.*1.*de in integrum reſtitutionibus*, qui & ipſe titulus generalis in Edicto perpetuo erat. Mox ſingulæ reſtitutionum cauſæ, & ſex quidem, ſpeciatim pertractantur [ex quibus vel lapſis, vel circumſcriptis ſubvenitur ex cauſis videl. extrinſecis vel intrinſecis] 1. *Metus*; nam quod metus cauſa [i. inſtantis vel futuri periculi timore, non quocunque, ſed majoris malignitatis, qui merito & in hominẽ conſtantiſſimum cadat] geſtum eſt, id ratum non habet Prætor. *tit.*12. *Quod metus cauſâ geſtum erit*. 2. *Dolus malus*, ſi inquam, cui alius obfuit calliditate quadam, ſeu fallacia

cia & machinatione, alterum decipiendi, circumveniendi, fallendi cauſa. Cæterum actio hæc quia famoſa eſt, tantum datur ſi de his rebus alia actio non ſit, *tit.3. de dolo malo*. 3. *Ætatis* ipſius lapſi lubricum [i. ſi quis infirmitate lapſus ſit minor 25. annis] *tit.4. de Minoribus 25. annis*. 4. *Capitis diminutio*; capitis enim ſeu ſtatus ſui diminutionem minimam paſſus ſi quis eſſet [i. Si quis poſt contractum à ſe habitum emancipatus fuiſſet, vel vice verſa cùm ſui juris eſſet contractûs tempore, poſtea adrogatus fuiſſet] ſtricto olim jure actiones quæ ei & adverſus eum competebant, extinguebantur, veluti jam alia novaq; perſona conſtituta, verùm è Prætore ei & in eum actio reſtituebatur, perinde ac ſi id factum non fuiſſet *tit. 5. de Capite minutis*.

Qui titulus ut in Edicto ita & hic ea ratione quam dixi poſitus eſt: quo titulo tamen de capitis diminutione in univerſum agitur.

5. *Majores quoque 25. annis*, quandoque ex quibuſdam cauſis reſtituuntur, veluti propter juſtam abſentiam, item propter caſus adverſos. *tit. 6. ex quibus cauſis majores*

res

res 25. annis in integrum reſtituuntur. 6. Alienatio tandem *judicii mutandi cauſa facta.* Nam ſi quis rem vel poſſeſſionem alienando dolo malo moleſtum adverſarium pro ſe adverſario ſuo objecerit, alienatio hæc juſta in integrum reſtitutionis cauſa eſt. Sic quidem, ut quamlibet extincta actione [per hanc videlicet alienationem ejus reſpectu qui alienavit] idem nihilominus actione in factum adverſario teneatur quanti ſcil. ejus intereſt, alium adverſarium ei non oppoſitum fuiſſe. Hinc hoc loco, ſicut Edicto poſitus eſt. *tit.* 7. *de alienatione judicii mutandi cauſa facta.*

II. Secunda cauſa, ob quam Prætoris cognitio, non verò actio, poſtulatur, eſt *Receptum* : ut id ſcil. præſtari jubeat : Ita enim hic titulus ſuperioribus cohæret, ut in Edicto perpetuo, ita & hîc quoque, non [quod alii volunt] quaſi à judicio ad extra judicium tranſeatur, ſeu à Magiſtratibus ad Judices, & primùm quidem ad compromiſſarios. *Receptum* eſt, cùm quis non privatâ benevolentiâ [ut Procuratores, negotiorum geſtores , Mandatarii, Depoſitarii, id genus alii, verùm officii, vel Miniſterii alicujus publici genere, fideque

fideque publicâ, quid in ſe, fidemque ſuam recipit. Hoc verò caſu Prætor receptam rem præſtari reddique jubet: cujuſmodi recepti generaliter accepti,] unde titulus quoque generalis *de Receptis*, duobus poſtremis hujus libri titulis communis] duæ ſpecies hìc proponuntur. 1. Prior eſt, cùm quis ex *compromiſſo* partium (quod ad ſimilitudinem Judiciorum redigitur) arbitrium in ſe *officii* cujuſdam *publici* genere ſemel recepit: Qua ex re etiam quandoq; Judex aditur, nempe ut arbiter ſuſcepto officio perfungi, i. ſententiam dicere ſi detrectet, à Prætore cogatur, pariter ut altero Edicto litigatores arbitri ſententiæ ſtare jubentur. *Tit.* 8. *de Receptis qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant.*

2. Secunda Recepti, cujus cauſa Magiſtratus aditur, ſpecies eſt, cùm *Nautæ, Caupones, Stabularii*, publico quodam Miniſterii genere fungentes, quid cujuſque ſalvum fore citra contractum vel ſtipulationem ullam recipiunt, quod utique fit, etſi res eis adſignatæ ſive conſignatæ non ſint, verùm eo ipſo quòd in navem, cauponam, ſtabulum admiſſæ ſunt: [quod ſingulare

gulare admodum eſt) quo caſu niſi receptum illi reſtituant, etſi ſine culpa eorum res pereant, in eos peculiare Judicium datur. *tit.ult. Nautæ, Caupones, Stabularii, ut recepta reſtituant.*

Atque ita rectè hic titulus ſuperiori, ut in Edicto perpetuo ita & hic quoque cohæret, non verò à Triboniano [quod quidam calumniantur] alieno aut deſerto loco infartus ex ſola homonymia eaque inſigni & ruſtica [ut hoc jam traducunt nonnulli] vocis *Recepti*: ſic ut receptum arbitrium non niſi ridiculè conferatur cum recepto nautæ, cauponis, ſtabularii. Quorum & hic lapſus eſt, quod veterem *receptitiam actionem*, his duobus Recepti ſpeciebus connumerant, cui actio de pecuniâ conſtituta ſucceſſit, quia receptum iſtud ex privato tantùm officio & gratia privatoque contractu deſcendit.

L PARS

PARS SECUNDA.
DIGESTORUM,
QUÆ DE JUDICIIS INSCRIPTA
Conſtat libris Septem: puta *lib.* 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11.

Agitur in eâ.

1. De Judiciis ordinandis.
2. De Judiciis ſeu Actionibus & controverſiis, in quibus agitur de vindicando Dominio rei alicujus, *lib.* 5. 6. 7.
3. Ob Damnum datum *lib.* 9.
4. De Actionibus Ex Rei ipſius Natura deſcendentibus, *lib.* 10.
5. Ex nudo Facto aliquo. *lib.* 11.

Liber V.

I. De JUDICIO ORDINANDO, ſeu Constituendo.
II. Et de ACTIONIBUS: quibus agitur de Vindicando dominio rei univerſalis.

III. *Ertia* & potiſſima frequentiſſimáque cauſa, ob quam Cognitio Præto-

Prætoris ab Actore poſtulatur, eſt, ut in verba litis jus componat: id eſt, ut *Judicium* nunc primùm ordinet, ſeu conſtituat. Actionem Judiciumque pedaneum de negotio cogniturum dando, vel cognitionem ſibimet, prout fermè ipſi videbitur vindicando. Qua parte duo occurrunt. 1. Primò quidem Judicium ipſum, & proceſſus Judiciarius. *Judicium* lata ſignificatione hic accipitur, etiam pro cognitione Prætoris, non modò pro notione Judicum Pedaneorum: *Judicium* eſt legitima quæcunque controverſiæ apud Judicem quemcunque tractatio & dijudicatio *titul.* 1. *de Iudiciis, & ubi quiſque agere vel conveniri debeat.*

Et ſic quidem hic titulus ſuperioribus aptè cohæret, ut in *Edicto* perpetuo ita & hic quoque, non quaſi à Judicibus compromiſſariis ad Judices ordinarios hic tranſeatur, quod quibuſdam videtur. Quo quidem ſingulari titulo agitur, de proceſſu Judicario omni: in quo potiſſimum tractatur de Foro Judicéque competenti: Qui Judices dare darive poſſunt: De Legitima perſona ſtandi in Judicio: de ordine Judiciorum, de officio Judicis, & cæteris ad proceſſum pertinentibus. Tractatione perſonarum ſive rerum ſive actionum: Quem titulum inter alios Juris Studioſis commendare maximè ſoleo, ut ita paulatim foro ſeſe immergant: quique in Codice in varios titulos & ſingulares diſcerptus eſt.

2. His ita præmiſſis: nunc de ipſiſmet litibus, controverſiis, & exinde Actionibus, ſeu Judiciis. *Lites* igitur Reſque ſeu controverſiæ, & notiones civiles, ob quas Judicium conſtituitur, vel Judex addicitur, varii admodum generis ſunt, ſeu deſcendunt eæ non ex contractu ſemper, ſed ex actu aliquo, geſtove, de quibus tribus *v.l.* 19. *de V. S.* ex variis cauſarum figuris, & *obligationibus*, ex quibus alter alteri ad aliquid tenetur, etſi non ex contractu ſeu crediti ſemper cauſa *l.* 1. *in pr. de obligationibus. l. omnem* 20. *de Judiciis.* De his igitur ſingulis ſpeciatim deinceps agitur, quæ ſcil. cujuſque natura viſque ſit, ad librum 44. uſque incluſive. Mox generatim ſeu *complexive* poſtea de obligationibus, imò & de Actionibus in genere agetur, *lib.* 44. *titul. ultim.* & lib. 45. 46. Et initio quidem tenendum, alias actiones petitorias eſſe, alias poſſeſſorias, de primis ad librum uſque 41. de poſtremis, tribus libris 41. 42. 43. De petitoriis primùm.

1. Primùm igitur actionum civilium ſeu controverſiarum genus eſt, in quibus agitur de *Dominio* rei alicujus, ſeu quæ in id intenduntur, ut Dominium alicujus rei

peta-

petatur, vindiceturque dominium, inquam, proprietatis Dominium porrò eſt, vel rei alicujus univerſalis, vel ſingularis.

Univerſalis rei dominium voco, quod in jure aliquo univerſali conſiſtit, qualis eſt hæreditas, eſt enim ſucceſſio in univerſum jus & Dominium quod defunctus habuit. cujuſque nomine hæreditatis petitio competit. 1. Et *ſpecialis* quidem eo nomine actio, ſeu qualificata, ut vocant, cauſamque petendæ hæreditatis ſingularem habens, vel præparatoria ad hæreditatis petitionem, ut alii volunt, liberis & parentibus competit, fruſtrà, ſeu immeritò, & non ex officio pietatis exhæreditatis vel præteritis (quandoque etiam his neceſſaria) puta querela ſeu accuſatio inofficioſi, ſuppetitio hæreditatis ex cauſa inofficioſi *tit.* 2. *de inofficioſo teſtamento*; qui hoc loco eâ qua dixi ratione, ut in *Edicto* perpetuo, ita & hîc poſitus eſt.

2. Generaliter alioquin & in univerſum aliis ex cauſis ad hæreditatem avocandam, vindicandamque, quæ hæredi vel ex teſtamento, vel ab inteſtato competit, hæreditatis petitio datur, *tit.* 3. *de Hæreditatis petitione*. Et quidem ſub tribus amplia-

tionibus. Nempe enim hæreditatis petitio datur,& cùm hæreditatis tantùm pars,non etiam aſſis, id eſt tota hæreditas petitur,de quo *tit.4.Si pars hæreditatis petatur.*

2. Eſt & hæreditatis petitio, quæ datur ei qui etſi non jure civili, verùm Prætorio tantùm hæres, eſt: neque enim hæredi tantum hæreditatis petitio datur, ſed & bonorum poſſeſſori, qui ſimilis eſt hæredi *tit.5. de Poſſeſſoria hæreditatis petitione* 3. Poſtremùm hæreditatis petitio datur & ei, qui non directo jure hæres eſt, verùm obliquo & indirecto; nam ei, cui reſtituta eſt ex fideicommiſſo hæreditas ex SCTO Trebelliano, hæc actio,ſeu hæreditatis petitio competit, quia & hic hæredi comparatur. *tit.ult. de Fideicommiſſaria hæreditatis petitione.*

LIBER VI.

De DOMINIO REI SINGULARIS *Corporalis.*

1. SIngularis rei Dominium ejuſque nomine actio petitoria ſequitur, ſervato Edicti perpetui ordine. Singulare Domi-

Dominium eſt ſingularis ſive corporis, ſive juris alicujus dominium: quo nomine quæ actiones competunt, tribus libris explicantur, hoc inquam libro 6. & duobus proximis 7. & 8. & Hujuſmodi autem res ſunt vel corporales, vel incorporales, 1. *Corporalium rerum vindicatio* competit rerum dominis, vel iis qui vice Dominorum ſunt; & ſic tribus hominum generibus. Primò quidem veris Dominis, & proprietariis, ſeu ob dominium verè & propriè dictum, quæ actio propriè *Rei Vindicatio* dicitur, *tit.* 1. *de Rei vindicatione*, qui titulus hoc nexu hîc pariter ut in Edicto perpetuo poſitus eſt.

Secundò fictitiis quoque Dominis, quique proprietariis ſimiles ſunt, & jus dominio ſimile habent, veluti *bonæ fidei poſſeſſoribus*, competit hæc rei vindicatio: his quippe, ſi rei à ſe bonâ fide poſſeſſæ, nondum à ſe uſucaptæ, poſſeſſionem caſu aliquo amiſerint, peculiaris fictitiaque quædam actio ad eam vindicandam, haud aliter atque ſi uſucepiſſent à Prætore accommodatur, quæ *Publiciana* in rem, à Publicio videlicet Prætore ita dicta fuit. *tit.* 2. *de Publiciana in rem actione*, qui titulus

in Edicto pariter hoc ſitu poſitus erat.

Tertio, *Emphyteutis* quoque [qui & ipſi fictitii Domini ſunt, veroſque Dominos imitantur] rei vendicatio: ſeu actio vectigalis, vel de fundo vectigali competit. Emphyteutis, inquam, ideſt iis qui agros plerumque ſteriles & jejunos ac ſqualidos, verùm à ſe deinceps meliores cultioreſque cultura reddendos (unde *Emphyteuticorum* agrorum nomen, à propagatione & melioratione) in perpetuum, vel ad tempus non modicum, ſub vectigalis, impenſionis cujuſdam præſtationi, à veris Dominis ſive privatis, ſive Rebuſpublicis & Civitatibus, vel etiam à Principe conductos habent. His ſcil. quoque ad agrum Emphyteuticum, cujus poſſeſſionem amiſerunt vindicandum, rei vindicatio competit: Nam etſi Emphyteuta revera fundi Emphyteutici dominus non ſit, univerſa tamen rei utilitas ad ipſum ſpectat. *tit. ult. Si ager vectigalis*, i. *Emphyteuticarius petatur:* qui ideò hic poſitus eſt, pariter ut erat in Edicto perpetuo.

Liber

Lib. VII.

De Dominio Rei Singularis *incorporalis : ac nominatim* de Uſufructu, & *affinibus ejus.*

2. I*Ncorporalium* rerum ſingularium vindicatio eſt, quâ res ſingulares in jure, jurisve intellectu conſiſtentes, & quidem à corporis ipſius, in quo jus conſiſtit, non domino vindicatur: puta *ſervitutes*. Servitutes autem ſunt, vel perſonales, vel reales.

1. *Perſonales ſervitutes* dicuntur, cùm res aliqua aliena, veluti fundus, aut ſervus alienus alteri perſonæ, ejusque utilitati ſervit. Ejus verò generis ſervitutes ſunt hæ quatuor. Uſusfructus, Operæ ſervorum, Uſus & Habitatio. De quibus ſigillatim priùs.

1. *Uſusfructus* eſt jus utendi, fruendi integro jure, & ſic pleniſſima ſervitutis perſonalis ſpecies, rebus alienis, ſalva rei ſubſtantiâ: quo deſunt ſex tituli priores hujus libri. Primò agitur *de modo conſtituendi* uſusfructus, deque jure fructuarii,

& intra quem *modum*, is utifrui debeat, *tit.1.de Uſufructu, & quemadmodum quis utatur fruatur.* Secundo titulo oſtenditur, jure *accreſcendi*, ſæpe uſufructuarii jus augeri: altero ſcilicet cui idem uſusfructus conjunctim legatus fuerat, non concurrente, unde ſit ut alter partem ejus retineat, & ob non concurſum uſumfructum totum, neque diminutum habeat, quod jus accreſcendi dicitur (cui accreſcendi juri & in aliis multis juris articulis locus eſt) *tit. 2.de Uſufructu accreſcendo.* Tertius titulus eſt de *Tempore* ſeu die uſusfructus credentis, i.à quo tempore uſusfructus alicui conſtitutus relictúſve deberi incipiat, [& ſic moriente poſt id fructuario uſusfructus ad hæredes ejus tranſmittatur, nempe uſusfructus ſemel ab aditâ hereditate & ſtatim acquiritur, ſi purè legatus ſit, *titul. 3. Quando dies uſusfructus cedat.*

Hactenus de Uſufructu adquirendo. Viciſſim amittitur is quoque certis modis, de quibus agitur, *tit.4. Quibus modis uſusfructus amittatur*: Et in his quidem rei ipſius in qua usufructus conſiſtit interitu, niſi uſusfructus ſit earum, rerum quæ uſu conſumuntur, tum enim remedio cautio-

ins

nis ex S.C.uſusfructus rei abſumendæ per uſum mox abſumptæ ſuſtinetur, *tit.* 5. *de Uſufructu earum rerum quæ uſu conſumuntur, vel minuuntur.*

Actio tandem uſusfructus nomine, vel eſt *confeſſoria*, qua quis ſcil. uſumfructum ſibi in re aliena deberi intendit, vel *negatoria*, qua Dominus rei, negat rei ſuæ uſumfructum alii deberi, *tit.*6.*Si uſusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur.*

2. Operæ quoque *Servorum*, ſpeciem quamdam ſervitutis perſonalis, imò & uſusfructus quodammodo, obtinent, nam uſusfructus ſervorum in operis conſiſtit, *tit.*7.*de operis ſervorum.*

3. *Uſus* item circa fructum, i. uſus ad neceſſitatem tantum, & ad eſſe, non ad bene eſſe. 4. ut, & *Habitatio*, *tit.* 8. *de Uſu & Habitatione.*

Omnibus autem his ſervitutum ſpeciebus commune eſt, ut is cui conſtitutæ ſunt caveat ſeſe uſurum, fruiturum boni viri arbitratu, finitoque jure ſuo poſſeſſione ceſſurum, eamque Domino reſtituturum, *titulo ultimo, uſufructuarius quemadmodum caveat.* Hactenus de Servitutibus perſonalibus.

LIB. VIII.

De SERVITUTIBUS PRÆDIORUM.

2. PRædiorum, ſeu Reales *Servitutes*, (quæ propriè & abſolutè *ſervitutes* dicuntur, de quibus in Edicto perpetuo pariter hoc ſitu actum fuit,) ſunt qualitates & jura quædam, quibus res alterius rei alienæ, puta, prædium prædio ſervit, de quibus poſt perſonales *)* pariter ut in materia Legatorum *lib.5.)* in genere agitur, tit. 1. *de Servitutibus*.

Sicut autem Prædia vel Urbana vel Ruſtica, quæ quidem ipſa non tam loco ſeu ſitu, quàm qualitate & genere uſus invicem diſtinguuntur, ita ſervitutes quoque, aliæ ſunt prædiorum urbanorum, *tit.de Servitutibus prædiorum urbanorum*. Aliæ verò ruſticorum, *tit.3.de Servitutibus prædiorum Ruſticorum*. Quæ licèt ita diſtinguantur, communia tamen pleraque inter ſe habent, *tit.4.Communia prædiorum tam Urbanorum quàm Ruſticorum*. Certè eodem modo vindicantur, confeſſoriâ vel negatoriâ actione,

tit.5.

tit. 5. *Si ſervitus vindice ur vel ad alium pertinere negetur.* Et utraque certis modis amittitur, veluti confuſione (acquiſito altero prædio, ſive dominante, ſive ſerviente) item non utendo ſeu uſucapione libertatis, & ceſſione. *titul. ult. quemadmodum ſervitutes amittuntur.*

Liber IX.

De actionibus Ob Damnum Datum.

I. **S**Ecundum cauſarum Actionum ſeu Controverſiarum litiumq; civilium genus, & quidem petitoriarum, eſt, *damni alicujus in corpus aliquod noſtrum dati nomine*, & ad id ſarciendum comparata.

Ita enim hic liber ſuperiori, ſervato & hic, ut & proximo, Edicti perpetui, ordine optimè connectitur, non affinitate quadam cum rei vindicationibus, inter alia, quod dominis ſolis, & adverſus dominos hæ actiones dentur, quod Cujacio quoque viſum fuit.

Damnum porrò hoc in quadruplici differentia eſt.... vel enim damnum ſine injuria ulla facientis datur, puta à *Quadrupede* (quod damni genus propriè *Pauperies* dicitur.) Ejus actionis, quæ eo nomine com-

competit vis hæc eſt, ut aut noxa à Domino ſarciatur (i. æſtimatio damni offeratur ſeu præſtetur) vel certè animal ipſum quod noxam, damnumve dedit, ei cui nocitum eſt, in noxam dedatur. *tit.*1. *Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur*. 2. Vel *damnum* injuria à libero homine datur, alieno videlicet ſervo, vel quadrupedi, cæteriſve rebus, [quod *damnum injuriâ* dicitur, vindicaturque *lege Aquilia*] *tit.*2. *ad legem Aquiliam*. 3. Cui ſimilis eſt, & ad ſuperiorem accommodata ſpecialis quædam actio Legis Aquiliæ in duplum, adverſus eos, è quorum ædibus, ubi habitant, eum in locum, quà vulgò iter fit, vel in quo conſiſtitur (puta ſtatione vel græcè σάσει) quid in liberum hominem effuſum vel dejectum fuerit, etſi ipſi non dejecerint, vel effuderint. *Tit.*3. *de his qui effuderint, vel dejecerint*. Et ita quidem hic titulus hîc poſitus eſt: Cùm in Edicto perpetuo cohæſiſſe videatur iis titulis, qui l.11. continentur, *de ſervo corrupto & de aleatoribus*. 4. Denique à *Servo* damnum datur: quam in rem ſunt proditæ actiones *noxales*: quæ ita dicuntur, à *noxa*, i. damno, maleficióque ſervorum; quarum actionum hæc pariter vis eſt, uti liceat domino

mino deditione ipſius corporis quod deliquerit, id eſt ſervi, litis æſtimationem evitare. *Tit. ultim. de Noxalibus actionibus*, qui quidem titulus non eſt generalis omnibus noxalibus actionibus [generaliter ſcil. acceptis] quæ ob damnum datum competunt, quod Cujacius hic voluit, verùm ſpecialis de noxa à *ſervo* datâ.

Liber X.

De Actionibus quæ ex Rei Ipsius Natura, *ſeu naturæ facto, oriuntur.*

III. Tertium genus controverſiarum ſeu actionum civilium deſcendit ex *Rei ipſius natura*, ſeu *naturæ ipſius facto*: quæ ſcil. inter aliquos, circa contractum ullum, vel delictum damnumve, actionem aliquam inducit.

Hæc enim eſt hujuſce materiæ connexio, ut in Edicto perpetuo, ita & hoc libro ſimul & ejus complexio & continentia: Nam quod aiunt miſtas actiones 1. tam in perſonam, quàm in rem directas hoc libro contineri, id neque omnino verum eſt, cùm actio ad exhibendum non ſit talis ac proinde connexionis ratio illa conſiſtere non poſſit, verùm merè perſonalis licet in rem ſcripta. *l. 3. §. 3. ad Exhib.*

Hujus verò generis ſunt tria ſequentia

1. Ti-

1. *Vicinia.* Inter confines ſcil. prædiorum ruſticorum, vicinia ipſa actionem finium regundorum producit, ad agrorum ſcil. fines olim varietate ſucceſſionum, vel irruptione fluminis, vel aliter, confuſos, *regundos*, determinandos, amota veteri obſcuritate. *Tit.* 1. *Finium regundorum.*

2. *Communio*, quæ eſt ſocietas involuntaria, in quam nonnulli incidunt, non verò contractu vel tractu habito (v. l. 32. *ff. pro ſocio*) vel affectione ſocietatis conſentiunt ſeu eos conjungit ad ſocietatem non conſenſus, ſed Res *l.* 25. §. 16. 17. *fam. erciſc.* Reipſa & negotio *d. l.* 12. *pro ſocio.* Quæ communis ratio duas actiones, ſeu duo judicia diviſoria producit. 1. Actionem *Familiæ Erciſcundæ.* Datur ea actio inter cohæredes, volentes à communione diſcedere, ad res hæreditarias dividendas: (nam *familiæ* appellatione veniunt res hæreditariæ, & *erciſcere*, veteri verbo eſt dividere) *tit.* 2. *Familiæ Erciſcundæ.* 2. Item producit communio actionem *communi dividundo*, Hæc ſuperiori ſimilis datur inter alios quàm ſocios inter quos ſcil. res aliunde communis eſt; quanquam & diſertè, Gajus *l.* 2. *hoc tit.* hanc actionem quo-

que

que tribuit contractâ ſocietate, veluti in re pariter emenda. *Tit.3. Communi dividundo*
3. Poſtremo hujus generis eſt ſola *exhibendæ*, ſeu repræſentandæ rei alicujus quæ petitur, ratio, ſeu *Intereſſe*; quia ſcil. rem aliquam vindicaturis nobis, & propter rei vindicationem maximè, & ut experiendi ſit copia, intereſt rem aliquam nobis *exhiberi*, i. ejus poteſtatem fieri, eamque repræſentari: & ſic hæc actio, ut ex ipſius rei natura deſcendit, ita & præparatoria ferme eſt rei vindicationis, & ad *exhibendum* dicitur. *tit. ult. ad Exhibendum.*

Liber XI.

De actionibus ex Nudo Hominis Facto *aliquo naſcentibus, citra contractum ullum damnumve in corpus datum.*

IX. Quartum genus actionum ſeu Cauſarum & Controverſiarum civilium eſt, quod enaſcitur ex *Facto* aliquo, non Naturæ, verùm nudo hominis facto: rurſum non ex contractu ullo, vel ob damnum in corpus datum.

Ita

Ita enim hæc materies in Edicto perpetuo, & hic liber integer ſuperioribus & proximè ſequenti cohæret: cujus etiam tituli omnes certa lege, invicem optimè colligati ſunt; quod nemo quod ſciam adhuc vidit. Neque enim placere debet Cujacii ſententia quaſi liber hic *ſupplementum* ſit totius hujus partis ſecundæ Digeſtorum: atque adeò hujus libri *tituli* 1. 3. 4. 5. ſupplementum ſint libri *noni* tit. 2. & 6. libri Decimi: tit. 7. & 8. libri 6.

Factum autem hujuſmodi nudum, eſt vel legitimum vel illegitimum: Rurſum, factum iſtud nudum eſt, vel religioſum, vel irreligioſum.

1. *Legitimi* facti nudi, & Judicialis quidem, actionem producentis, duæ tantum ſpecies hoc libro tractantur. (Nam & tertia quædam, & primo quidem loco in Edicto perpetuo poſita fuerat, puta de Iudice litem ſuam faciente) Prima eſt *Interrogatio in jure facta*. Nam ſi actor in jure ante Judicium quodcunque acceptum, intentionis ſuæ formandæ inſtruendæq; cauſa, aliquem interrogaverit, *Anne is fieret author, & quâ ex parte* [id eſt an & quatenus ſit ille, à quo actor jus ſuum conſequi poſſit] v.g. Si quis ignarus utrum talis vel talis ſit, eum interrogaverit, utrum hujus vel illius (fortè debitoris) hæres ſit, & qua ex parte: item, ſi noxali actione acturus ſer-

ſervi nomine alium interrogaverit, utrùm hic ejus ſervus ſit, iſque interrogatus reſponderit quod omninò tenetur, ex hac jam interrogatione & reſponſo, naſcitur actio (quaſi adverſus obligatum ex contractu) *quæ Interrogatoria actio* dicitur. Et ſic hæc interrogatio inſtruendi judicii cauſa, non litis decidendæ, fiebat: *tit.* 1. *de Interrogationibus in Jurefaciendis*, & *interrogatoriis actionibus*.

Altera ſpecies facti legitimi nudi Judicialis eſt, Actionis cum aliis communis ab uno intentatio: Nempè, ſi lis pluribus communis, apud Judicem aliquem à quibuſdam agi cœperit, ne continentia cauſæ dividatur, néve variè judicetur, apud eundem Judicem ab aliis quoque agi, aliosve conveniri oportet. *tit.* 21. *de quibus rebus ad eundem Iudicem eatur*.

2. *Illegitimi* facti, ſive damno corporali, ſpecies hæ quatuor quarum nomine actio vel competit, vel denegatur, notentur. 1. Si *corrupti* ſervi alieni mores (nam de damno in corpus ejus dato actum fuit ſupra *lib.* 9.] fuerint, eo nomine in eum qui corrupit quanti ea res eſt in duplum judicium datur, *titul.* 3. *de Servo corrupto*. 2. Si *fugi-*

fugitivus ſervus receptus ſeu elatus fuerit. *tit.4.de Fugitivis*. 3. Si *aleatoribus* domum quis ſuam ad ludendum præbuerit, etſi luſor non fuerit, iſque verberatus damnumve ei datum fuerit, ſive quod eo tempore de domo ejus ſubtractum eſt, ſuſceptori iſti actio eo nomine denegatur; contrà, ſi ludendi cauſa vis facta fuerit, in eum qui vim intulerit, animadvertitur. Denique & ejus quod in alea luſum eſt, ſæpè repetitio datur. *Tit. 5. de Aleatoribus*. 4. Facti nudi illegitimi actionem producentis poſtrema ſpecies eſt, ſi *falſus modus à Menſore renunciatus dolo malo fuerit*: à Menſore inquam, qui inter aliquos adhibitus fuit, cùm de finibus fortè inter eos contentio eſſet, vel cùm emptor ſcire vellet vel venditor, cujuſmodi ager veniret, vel propter judicium, vel cujus alterius rei ergò. Hoc ſcil. caſu in menſorem actio in factum datur. *tit.6.Si menſor falſum modum dixit*.

Qui quidem titulus eadem ratione hoc ſitu in Edicto perpetuo poſitus erat.

3. *Religioſum* factum nudum, ſine damno corporali, ut & retro *irreligioſum*, circa funerum & ſepulchrorum ſcil. religionem, obli-

obligationem & Actionem Civilem quandoque inducit, ſeu tribuit: tum ei, à quo factum quid circa id fuit: tum adverſus eum qui quid fecit: rurſum quia vel ipſe quid fecit, vel alium quid facere prohibuit. Et ita quidem hic tractatus ſuperioribus cohæret, pariter ut in Edicto. 1. Quia, inquam, quid ipſe fecit: puta, 1. Quia *mortuum intulit* in locum, quò jus non erat, nam is eo nomine in factum actione tenetur. 2. Quia *ſumptus in* funus alienum erogavit ſeu fecit, & ſic cum defuncto quaſi contraxit; quo nomine ſpecialis actio *funeraria*, ei ex æquo & bono, & quidem privilegiata, competit. 2. Rurſum; quia alium quid circa religionem funerum & ſepulchrorum agere prohibuit: veluti ne funus duceret. *Tit. 7. de Religioſis & ſumptibus funerum, & ut funus ducere liceat*, 2. ne mortuus inferretur quò jus erat. 3. ne *ſepulchrum* ædificaret; Adverſus hos omnes quippe in factum actio, eo nomine datur. *titul. ult. de mortuo inferendo & ſepulchro ædificando.*

PARS

PARS TERTIA.

DIGESTORVM,

QUÆ DE REBUS INDIGITATUR,

Conſtans libris 8. puta *lib.* 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19.

DE REBUS CREDITIS.

LIBER XII.

DE CERTI PETITIONE CERTÆ ÆSTIMATIONIS.

v. QUintum genus Controverſiarum ſeu Actionum, vel Judiciorum Civilium, eſt de REBUS CREDITIS, ſeu quæ competunt *crediti* nomine, & ob negotium aliquod geſtum, vel obligationem contractam, quod & factum quoddam eſt, *l. conſiliis* 7. §. *ult. ff. de curatore fur.* 1. tractatus inter contrahentes: qualis eleganter deſcribitur *l.* 8. *verſ. quod ſic*, *de reſcindenda vend.*

Qui quidem tractatus hic inſtituitur ad exemplum ordinemque Edicti perpetui, & hoc quidem nexu, non quo nonnulli, qui hinc novam Judiciorum & actionum diviſionem incipiunt: vel ut alii, qui à vindicationibus ad contractus hic tranſiri aiunt.

Eſt

Eſt autem *creditum* quoties fidem alienam ſecuti, alicui rei adſentimur: *Rerum* verò creditum, eò quòd res aliqua intervenit neceſſariò ad conſtitutionem contractus, ſeu ad obligationem actionemque conſtituendam. Atque iſtud eſt hujus partis Tertiæ totius argumentum, & ſic Generalis hic titulus, quod nonnulli perperam negabant.

Rebus porrò creditis, vel certum quid nominatim formulâ actionis comprehenditur, ſeu petitur, vel incertum.

1. *Certum petitur*, cùm apparet quid, quantum ſit quod petitur, ſeu cùm res vel quantitas, quâ de agitur, certa, pondere, numero vel menſurâ expreſſis formulâ ſeu actione *condicitur* (id eſt deſignatur) Unde & eædem certi petitiones *Condictiones* dicuntur: Nam hoc ſibi vult *condictio*. Et in his quidem actionibus Judex reum in id præciſè quod petitur, vel condemnandum vel abſolvendum habet, & ſic actio *ſi certum petatur*, & *condictio* eadem ſunt: hæc ſuo nomine deſignatur, illa de primis Edicti verbis.

Certum autem iſtud rurſum habet, vel certam æſtimationem vel habet incertam.

tom.1. *Certè æſtimationis* res certa petitur, cùm non res ipſa tantum certa eſt ſeu petitur deſignaturque, verum & æſtimatio ejus quoque certa eſt. Quod in tribus negotiis & obligationibus quæ RE contrahuntur evenit. Primò quidem, in *Mutuo*, ſeu in pecunia numerata credita, mutuove data; eſt enim pecuniæ publicæ ſolenniſque æſtimatio, unaque & eadem poteſtas. *Tit.1.de rebus creditis, ſi certum petatur, & de condictione*: cujus tituli proinde (qui tribus appellationibus conſtat) ſententia ex ſuperioribus jam ita clara eſſe poteſt, de quo alioquin tumultuantur Interpretes: Nempè, ut breviter id complectar. 1. *Rerum creditarum* appellatio generalis eſt. 2. Crediti verò ſpecies eſt ea, ex qua *certum petitur*. 3. Quæ eadem & *condictio* unà voce dicitur, ſeu certi condictio. 2. Item certa, non tantum res, ſed & æſtimatio, eſt rei debitæ ex *Jurejurando* deciſorio; quo etiam genere quaſi contrahitur. *(l.5.§.2.ff.de peculio) tit.de Jurejurando ſive voluntario, ſive neceſſario, Iudiciali.*

Ita enim hic titulus ſuperiori de rebus creditis; Ut in edicto perpetuo, & hic quoque aptè cohæret: non verò

verò quod quidam tradunt, quaſi jusjurandum frequentius detur de pecuniis creditis.

Ac nominatim certa eſt æſtimatio, ſi in *litem juratum* fuerit, quia jusjurandum iſtud in litem nihil aliud eſt, quàm litis ſeu rei in Judicium deductæ, ſeu intereſſe, ab actore facta, per jusjurandum à Judice delatum, æſtimatio, *tit. 3. de in litem Jur.*

3. Denique certa æſtimatio eſt *Promutui.* i. quod eſt inſtar Mutui: cùm videlicet pecunia aliqua alteri data promiſſave fuit non mutui quidem contrahendi animo, verum data promiſſave ſine cauſa apud alium reſidet, quæ condictioni ſeu repetitioni locum facit.

De quibus condictionibus poſt titulum *de rebus creditis & de Iurejurando* in Edicto perpetuo pariter actum fuit, ut hic.

Hujuſmodi porrò condictionum quinque genera hoc libro pertractantur: Vel enim datum quid fuit, promiſſumve ex cauſa, vel ſine cauſa.

1. *Ex cauſa* rurſum: vel *futura*, vel quaſi præſente: *Futura* i. ob rem vel finem aliquem, eumque vel honeſtum vel turpem. Si ob finem *honeſtum* res aliqua data pro-

miſſave fuerit, veluti ut Romam eas, cauſaque ſecuta non fuerit (i. Romam tu non ieris ejus repetitio omnimodò competit, quæ condictio dicitur *causâ dati*, *cauſa non ſecuta tit.* 4. *de cauſa dati)* nam ita reponendum, non *causâ data) cauſa non ſecuta.* 2. Si verò ob *turpem* cauſam datum promiſſumve quid fuerit, non omnimodò, i. non ſemper condictio competit: nam ſi dantis vel promittentis turpitudo aliqua ea in re verſetur, res condici non poteſt. 3. Cui ſimilis eſt quoque condictio *ob injuſtam cauſam*: ſi videlicet quid detur ex ſtipulatione per vim extorta, & ſic ex principio dandi injuſto. *tit.* 5. *de condictione ob turpem vel injuſtam cauſam.*

2. *Quaſi ex præſente* cauſa, ſeu quaſi exiſtente, cùm tamen revera nulla cauſa exiſteret, ſi quis quid per errorem promiſerit dederitve, condictio ei pariter competit, quæ *indebiti condictio* dicitur, *tit.* 6. *de Condictione indebiti.*

Poſtremò condictio competit, ſi *ſine cauſa* ulla res data vel promiſſa fuerit, vel rediit ad non juſtam cauſam. *titul. ult. de Condictione ſine cauſa*: cujus tituli lex 2. ſpeciem aliquam præbet. Et ſic (ut ſupe-

riora

riora ſummatim colligam) condictio competit dati promiſſive: 1. Sive quia ex principio injuſto quid datum promiſſumve fuit, veluti *vi*, vel *ob turpem cauſam. tit. 5.* 2. Sive quia ab initio cauſa nulla exiſtebat, & ſic per *errorem tit. 6.* 3. Sive quia ex cauſa, verùm quæ *ſecuta* non eſt. *titul. 7.* 4. Sive quia ex cauſa quæ *finita* eſt, rediitque ad non cauſam *titul. ult.* Ex his autem cauſis quandoque incerti etiam condictionem competere docent. *l. 22. ff. de cond. indeb. l. 3. de condict. ſine cauſa.*

Et hactenus quidem de certi petitione certæ æſtimationis.

Liber XIII.

1. De Certi Petitione Incertæ æſtimationis.
2. De Mixta Actione, modò certæ, modò incertæ æſtimationis.
3. De Incerti petitione & contractibus Unius Principaliter utilitatem continentibus.

1. *Incertæ* variæque æſtimationis certi petitio eſt, quoties res quidem li-

 bello

bello certa petitur, condicitur, ſeu deſignatur, varia tamen admodum incertaque rei petitæ æſtimatio eſt, ac proinde lis à Judice æſtimanda venit. Incerta, inquam, æſtimatio: idque variis ex cauſis 1. ſive ratione *intereſſe* alicujus. 2. ſive ratione *legis* obligationem inducentis. 3. ſive ratione *materiæ* ſubjectæ 4. tandem ratione *loci*. Et ſic quatuor hujus generis incertæ æſtimationis condictiones ſunt.

De quibus in Edicto perpetuo hoc ipſo ſitu, ordineque actum fuit.

1. *Condictio furtiva* prima in hoc genere eſt: nam cùm ea condictio domino, ſingulari furum odio, ad rei furtivæ perſecutionem, contra jus commune (quo condictio alioquin domino non datur) detur in eamq; actionem veniat res, quamvis mortua apud furem, & ſic ejus æſtimatio, item id quod intereſt agentis, ac proinde in ea in litem juretur, apparet utique rem aliquam, etſi certam (veluti ſervum furtivum) incertæ tamen adhuc æſtimationis ea condictione peti *tit. 1. de Condictione furtiva*.

2. Item *ex lege condictio* incertam æſtimationem continet. Ex lege condictio eſt, quo-

quoties Lex novam aliquam obligationem inducit, neque tamen ſatis actionis genus determinat ſeu nominatim exprimit: tum quippe indefinitè *ex lege condictio* datur. Ea verò incertæ & variæ æſtimationis eſt, quia & obligatio varia & incerta eſt. Exemplum hujus rei ponebat Cujacius, in condictione ex lege Julia, & ex lege Cincia. *tit.2. de Condiction.ex lege.*

3. Hujus generis eſt etiam *Condictio Triticaria*: nam, cum alia atque alia cæterarum, præter pecuniam numeratam, ſpecierum (quarum nomine hæc actio ſive condictio competit) æſtimatio ſit, ad æſtimationem utique res neceſſariò deducitur. Atque hæc eſt illa condictio, quæ *Triticaria*, non *triticiaria* dicitur, à tritico videlicet; ſpecierum ut potiſſima ſeu inſigniore, & neceſſaria maximè, ita & omnium maximè incertæ æſtimationis, & revera arbitraria, quia æſtimat in ea Judex rem arbitrio ſuo habita ratione utilitatis temporis & loci. *tit. 3. de de Condictione triticaria.*

4. Denique actio ſeu condictio *Ejus quod certo loco* ex ſtipulatione, vel teſtamento dari (veluti Epheſi) debuit, proxi-

mè ſuperiori *de condictione tricaria* optimè cohærens, utpotè cùm in ea æſtimatio rei petitæ pro loci quoque ratione fiat, incertam æſtimationem continet, & arbitraria eſt: Nam cùm commemoratio ejus loci, quo dari res debuit, item loci quo dari petitur, in libello fiat, magna autem loci utilitas ſit, quia varia ſunt rerum per ſingulas civitates Pretia, & pecunia quoque alibi locorum faciliùs & levioribus uſuris invenitur, alibi verò difficiliùs & gravioribus, arbitrio utique Judicis qui huic actioni addictus eſt, hoc omne æſtimandum venit, tum in gratiam *Rei*, ſi is alio loco conveniatur, quàm quo eum conveniri ejus intereſt: & retrò in gratiam *Actoris*, ſi ejus interſit alio loco rem accipere; nam hæc actio utriuſque utilitatem continet, i. alterutrius. Inde igitur condictio, ſeu actio hæc arbitraria diſertè dicitur: de qua eſt *tit. 4. de eo quod certo loco dari oportet.*

11. Mixtum quoddam actionis genus nunc ſequitur, quo modò certum petitur, modò incertum, certum rurſum *modò certa, modò incertæ æſtimationis* puta actio *de pecunia conſtituta*, ſeu conſtitutoria, id eſt

de

de pecunia citra ſtipulationem, pro ſe vel alio jam obligato, promiſſa in diem locúmve plerumque certum: Nam in conſtitutum veniunt & aliæ ſpecies præter pecuniam numeratam, quæ omnes tamen *pecuniæ* appellatione hic veniunt. Et hæc eſt ſententia. *tit.* 5. *de Pecunia conſtituta.*

Quique adeò ſuperioribus ita rectè cohæret, uti pariter cohæſit in Edicto perpetuo, non verò quaſi hic titulus eodem pertineat quò ſuperior, nempe quòd eo quoque peti poſſit alio die locove id quod alio dari debuerat, verùm medio loco inter certi petitiones (ſive certæ ſive incertæ æſtimationis, eæ ſint) & incerti petitiones, quia eadem actione modò certum petitur (idque modò certæ æſtimationis, modò incertæ) modò incertum.

III. *Incerti* tandem petitio eſt, cùm res libello petitur ex obligatione aliqua ſeu contractu aliquo, incertâ generali & vagâ formulâ; puta, quia ita formula concepta eſt: *Quidquid te mihi ex hac vel illa cauſa dare oportet ex fide bona*, &c. unde & *bona fidei* Judiciis nomen inditum.

De quibus hoc ipſo loco in Edicto actum fuit.

Porrò contractus iſti, ex quibus incertum petitur, ſunt quinque generum & varias ideò quoq; præſtationes recipiunt.

Nam inconnexionis ratio hîc reddi poteſt. Quanquam & hæc non diſplicet;ſcil. peti *Incertum* vel ex Obligationibus quæ *Re* contrahuntur; res, puta quatuor, Commodato, Pignore, (de quibus duobus titulis poſtremis hujus libri 13.) *Geſto* alieno, & Depoſito (de quibus *lib.* 14. 15. 16.) 2. vel ex obligationibus quæ *conſenſu* contrahuntur. *lib.* 17. 18. 19.

1. Prima ſpecies horum contractuum ex quibus incertum petitur, & quidem ex obligationibus, complectitur Commodatum & Pignus, in quibus etiam *unius principaliter è contrahentibus* negotium geri utilitaſque verti videtur: *Commodatum* ſc. eſt cùm res utenda gratis cùm modo, ſive ad certum uſum datur: ſive certo loco, aut tempore datur; quod plerumq; ſolam commodatarii utilitatem continet, *l.* 5. §. 2. *ff. commodati*, cujus etiam nomine duplex actio proponitur: Directa, domino rei ſuæ recuperandæ gratiâ; contraria verò, ei qui commodato accepit, variis ex cauſis, *tit.* 6. *Commodati vel contra.* 2. *Pignus* (cujus utilitas in uſum irrepſit) Quod quidem etſi dicatur utriuſque gratia dari: & debitoris, quò magis pecunia ei credatur: & credito-

ris

ris,quo magis in tuto ſit creditum. *l.* 5. §. 2. *ff. commodati* §. *ult. inſt. quib. mod. re contr. obl.* & in ſummam, ut dicitur eleganter à Papiniano, pignus proponitur [ſupponitur, opponitur] propter contractus fidem, ac reſtituendæ rei vinculum: & pignus debitor diſtrahere poteſt, ut ad ſuum commodum perveniat. *l. 6. ff. de diſtract. pign.* attamen creditoris potiſſimum utilitatem continet: Ejus porrò nomine pariter duæ actiones competunt: una directa, quæ datur debitori adverſus creditorem ad pignus recuperandum, ſoluto debito: Contraria, Creditori adverſus debitorem, ad impenſas forte in rem pignoratam factas recuperandas. Quæ actiones propriè *Pignoratitiæ* dicuntur (nam de hypothecariâ, quæ adverſus tertium poſſeſſorem competit, agetur propriè libro 20.) *tit. ult. de Pignoratitia actione vel contra.*

LIBER XIV.

De Actionibus, & Incerti petitionibus quæ ex ALIENO GESTO *dantur vel non.*

2. SEcundo contractuum ſeu obligationum RE ſpecies, ex quibus incer-

tum petitur, eſt eorum in quibus *Alterius alicujus quàm contrahentis* negotium geritur quæriturq;adeò,quatenus ſeu in quantum alter teneatur, & retrò is actionem habeat ex alterius geſto, ut quinque caſibus ſequentibus. De quibus hoc eodem loco ordineque actum fuit in Edicto. 1. *Exercitoriis*[i. ejus qui navem exercet.] negotium geritur à Magiſtro navis [i. ab eo qui navi præpoſitus eſt.] Nam ſi ab iſto negotium aliquod geſtum fuerit, ejus rei nomine cui impoſitus eſt, in ipſum Exercitorem.[i. dominum] actio eo nomine in ſolidum transfertur, quæ ab excercitore, *exercitoria* dicitur. *tit.* 1. *de Exercitoria actione.*

2. *Vectorum* quoque [id eſt eorum qui eâdem navi vehuntur] à convectore vel Magiſtro navis negotium quodammodo geritur [quodam quaſi contractus cum alio initi genere.] Ei quippe, qui ſe maris incerto unà cum aliis vectoribus credidit [ut loquitur Rutilius, inter alios.] maritimaque tempeſtate oborta,inclementi fortunæ cohibendæ, cum ventis decidit [ut ad rem loquitur Juvenalis *Satyra* 14. ſicut Seneca dixit 4. *Nat.* 6. cum grandine paciſci]

eiſci] jactu mercium ſuarum in mare factæ in convectores alios actio datur, ad agnoſcendam ſcil. jacturæ partem, ut ita quod pro omnibus datum eſt, omnium contributione ſarciatur. Quod quidem Legis Rhodiæ de re nauticâ caput inter alia fuit: Rhodiæ inquam, i. Rhodienſium, quorum, utpote qui & Maris aliquando Imperium tenuere, nauticæq; rei diſciplina excellebant, Leges quædam à Romanis quanquam victoribus receptæ fuerunt. Et hæc eſt ſententia ſimul & connexio [de qua hactenus anxiè laboratur] cum ſuperioribus *tit. de Lege Rhodia de jactu.*

Non verò quaſi hic titulus ſeu ſcapha ſuperiori ſubjectus fuerit. In Edicto ſanè Prætoris de hac lege Rhodia de jactu actum videmus junctim cum titulo de locato, uti colligo ex ordine librorum Pauli ad Edictũ ac nominatim ex ejus *l.2.de L. Rhodia de Iactu*

3. *Negotiatoris* item alicujus negotium geritur ex alieno geſtu, puta ab *Inſtitore* ejus [i. ab eo qui præpoſitus eſt negotiationi alienæ] contrahente ejus rei gratia cui præpoſitus eſt; ſic ut ex negotio Inſtitoris ei & in eum actio in ſolidum competat, quæ *Inſtitoria* vocatur à perſona miniſtrante, ut exercitoria à domino.] *tit.*

3. *de Exercitatoria actione.*

4. *Domini* quoque & *Patris* negotium quandoque geritur, reſque vertitur, ex filiorum, ſervorum, liberorúmque hominum ab his poſſeſſorum contractu, & ſic vi poteſtatis. De quo eodem ordine locoque actum fuit in Edicto. Hac verò parte diſtinguendum venit: Vel enim filii ſervire ſcientibus Parentibus & Dominis, vel neſcientibus contrahunt, vel denique expreſſè jubentibus. 1. Si *ſcientibus* iis filii ſervive in merce peculiari negotientur, ejuſq; rei cauſa quid cum his contractum fuerit, Parentibus autem vel Dominis à filiis vel ſervis aliquid quoque debeatur, quicquid in merce peculiari eſt, inter illos & creditores pro rata portione *tribui*, (i. dividi) debet, diviſione tamen ipſi domino conceſſa, vel ſi diviſio iniquè facta fuerit, reformari: unde *Tributoria* actioni nomen inditum à tribuendo. *titul.* 4. *de Tributoria actione.*

2. *Neſcientibus* Patribus vel Dominis, ſi quod cum his qui in eorum poteſtate ſunt, negotium geſtum erit, actio regulariter non datur. *tit.* 5. *Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur.* Ac nomi-

nominatim ex cauſa mutui contracti, patre inſcio, filius familias neque patrem, neque ſe, ne poſt mortem quidem patris ullo modo obligat: Et hæc eſt ſententia S. C. Macedoniani. *tit. ult. S. C. Macedoniano.*

Liber XV.

Appendix Libri Superioris XIV.

Superior regula de neſcientibus Dominis vel Parentibus, ut in eos actio regulariter non detur ex contractu filiorum & ſervorum, duas patitur Exceptiones, & eas tamen non in totum, ſed in tantum. 1. Si *Peculium* ii habeant: ad finem quippe peculii Pater, & Dominus tenentur actionem de Peculio, ex juſta præſumptione. *tit.* 1. *de Peculio.* Et hæc ipſa tamen actio non ſemper perpetua eſt, verum annua tantum, extincto videlicet Peculio. *titul.* 2. *Quando de peculio actio annalis eſt.* Secunda exceptio eſt, ſi in *rem* Patris vel Domini *verſum* quid fuerit; nam quatenus in rem Patris Dominive verſum eſt, hactenus quoque actio in eos æqui-

æquitate ſuadente competit. *tit.* 3. *in rem verſo* 3. *jubentibus* denique Dominis vel Patribus, ſi filii ſervire contraxerint, in ſolidum jam Patrem vel Dominum ii obligant. *tit. ult. quod juſſu.* Et ita quidem hi tres tituli ſuperiori libro ſubjiciuntur, pariter ut in Edicto eodem ſitu: at non & ordine, nam in Edicto hi tituli hujus libri paulo aliter poſiti videntur.

LIBER XVI.

I. APPENDIX *altera libri* 14.
II. *De* CONTRACTU, *ſeu obligatione* EX RE: ubi UNIUS *tantùm è contrahentibus utilitas vertitur.*

D*Ebitoris* certè cujuſcunque negotium Mulier inutiliter gerit apud creditorem ejus intercedendo; mulieres enim fruſtra pro aliis ſeſe obligant: Quæ Sententia eſt Senatuſconſulti Velleian. *tit.* 1. *ad S. C. Velleianum.*

Qui ita ſuperioribus apte cohæret, ut pariter, ut in Edicto cohæſit.

Iudiciali quoque aliquo quaſi *contractu*, nego-

negotium alterius quandoque geritur, ut ecce, ſi cùm tibi obligatus eſſem, litem mecum tu conteſtatus fueris (atque ita judicio quaſi contraxeris. *leg.* 3. §. *idem ſcribit* 11. *ff. de peculio*) rem meam omnino certo caſu geſſeris: Nam ſi tu viciſſim obligatus mihi ex alia cauſa ſis, adquires mihi exceptionem *compenſationis*: Ac maximè negotium meum hâc parte geſſeris; ſi naturaliter tantum mihi fueris obligatus, nam quod natura debetur, etſi peti non poſſit, venit tamen in Compenſationem, *tit.* 2. *de compenſationibus*.]

Atque ita hic titulus ſuperioribus recte cohæret, ut etiam cohæſit in Edicto perpetuo.

3. Tertia ſpecies contractuum & ultima quidem obligationum ex re, ex quibus incertum formula ſeu actione petitur, eſt, eorum in quibus *Unius tantum è contrahentibus negotium geritur:* veluti in *Depoſito*: Dat enim depoſitarius beneficium in ſuſcipienda re; cùm depoſitum ſit conventio gratis ſervandæ ſeu cuſtodiendæ rei alienæ *tit. ult. Depoſiti vel contra.* Et ita quoque hic titulus in Edicto Poſitus erat.

LIBER XVII.

1. *De* MANDATO 2. *& de* SOCIETATE.

SEquuntur Actiones, ſeu petitiones incerti, quæ enaſcuntur ex Obligationibus, ex CONSENSU, puta Mandato, Societate, Emptione, Venditione, Locato, Conducto & ſimilibus. Sic enim hic ordo quoque reddi poteſt: modò meminerimus, agi de incerti petitionibus. Et primo quidem loco occurrit. 4. *Mixtus* quidam contractus, ex quo incertum petitur, puta *Mandatum* i. conventio, quâ roganti fides datur ratis procurandæ alicujus rei. Fit enim Mandatum modò unius tantùm contrahentium, modò utriuſque, modò tertii alicujus gratiâ: Unde & duplex actio naſcitur: directa, quæ domino negotii datur: contraria verò, quæ mandatario ſeu mandanti *tit.* 1. *Mandanti vel contra.*

5. *Ultima* contractuum ſeu obligationum ex quibus incertum petitur, & quidem obligationum ex *conſenſu*, ſpecies eſt eorum, qui utriuſque contrahentium ſemper utilitatem continent: unde ex utroque late-

latere directa jam actio naſcitur. Quo in cenſu ſunt ſex: Societas, Emptio, Venditio, Locatio, Conductio, Æſtimatoria, Permutatio, & contractus innominati. Porrò quæ utilitas in his vertitur, aliquando eſt inæqualis, etſi plerumque æqualis 1. *Inæqualis* inquam aliquando: quod in unico *Societatis* contractu cernitur ſeu evenit. Nam & Societas ita iniri poteſt, ut inæquales partes ſocii ex ſocietate ferant, *tit. 2. pro Socio.*

LIBER XVIII.

De Contractibus, ſeu Obligationibus ex Conſenſu UTRIUSQUE *utilitatem æqualiter continentibus, ac primùm* DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

Æ*Qualiter* tandem utriuſque contrahentis utilitas vertitur, in quinque ſequentibus contractuum ſpeciebus.

1. Primùm quidem in *Emptione venditione:* de cujus ſubſtantiâ, formâ, materiâ, & effectu, agitur hoc integro libro, & inſuper *tit. 1. lib. proximè ſequentis* 1. *De ſubſtantia* ſcil. emptionis venditionis, ut & de non-

nonnullis in ea *pactionibus* & legibus, ſeu conditionibus, quæ ſcil. ei apponi poſſunt, vel quandoque ſolent, agitur *tit.* 1. *de Contrahenda Emptione, & de pactis inter Emptorem & Venditorum compoſitis.* Inter quas leges, conditiones ſeu conventiones, ſingulares hæ duæ ſunt: puta. *In diem addictio*(i. cum venditioni hæc lex ſeu conditio adiicitur, ut ſi melior intra certum tempus conditio ab alio adferatur à priore emptione diſcedatur.) *tit.* 2. *de in diem addictione.* 2. *Lex Commiſſaria* (i. pactio qua convenit, ut ſi ad diem pecunia ſoluta non fuerit, res vendita *committatur*, id eſt reſolvatur & ad venditorem, ſi is velit, recurrat ſive revertatur) *tit.* 3. *de lege Commiſſoria.* Hactenus de ſubſtantia, pactiſque venditioni emptioni adjectis.

2. Quod *Materiam* venditionis Emptionis attinet, non tantum res corporales, ſed & incorporales vendi ſolent & poſſunt; veluti hæreditas & actio, in quibus quid venditum intelligatur, quidque alterum alteri ex hâc cauſâ præſtare oporteat, explicat, *tit.* 4. *de hæreditate vel actione vendita.*

2. *Vis & effectus* perfectæ venditionis qua-

quatuor ſubiiciuntur. 1. Perfecta ſemel venditio. *Reſcindi* ſeu ab eâ ab unâ parte recedi non poteſt, exceptis certis caſibus: quibus perfecta etiam quandoque venditio reſcinditur, & ab ea impunè recedere licet. *tit.5. de reſcindenda venditione, & quando liceat ab emptione diſcedere.*

2. *Periculum* & commodum rei venditæ, ſtatim ut perfecta eſt venditio, ad emptorem migrat ſeu tranſit, *tit.6. de Periculo & commodo rei venditæ* 3. Regulariter venditori competit actio ad implendum contractum; Exceptis certis & ſingularibus quibuſdam caſibus qui hîc præmittuntur titulo mox ſecuturo de actionibus empti & venditi, quibus ob non impletam cõditionem actione opus non eſt, verùm vel confiſcationi locus fit, vel manus injectionem venditor habet, vel ipſo jure quid perficitur, quod ab emptore implendum erat, vel denique irritum fit id quod ab emptore factum fuerit: puta, quando conditionem impleri, venditoris pecuniariter non intereſt, ut in tribus ſequentibus caſibus. 1. ſi venditus fuerit ſervus, ea cenditione à Domino, *ut exportaretur* (*ἐπ' ἐξαγωγῇ* (hoc enim caſu, ſi legi ab emptore non

non pareatur, vel ſervus in fiſcum redigitur, vel vẽditori in eũ cùm manus injectio eſt. 2. Si venditus fuit ſervus ut *manumitteretur*: nam ſi legem non expleat emptor, ſervo ex Conſtitutione Marci & Commodi libertas ipſo jure repræſentatur. 3. vel retro, *ut ne manumitteretur*: quæ pactio efficit, ne manumiſſo ab emptore, libertas competat. *tit. ult. de ſervis exportandis, vel ſi ita mancipium venierit, ut manumittatur, vel contra.*

Liber XIX.

1. *De* Empt. et Vendit. adhuc 2. *De* Cæteris *quinq; Speciebus* {*Obligationum ex Conſenſu, ſeu Contractuum, in quibus utriuſq; contrahentium utilitas æqualiter vertitur.*

4. Regulariter alioquin, ut dixi, & in commune, venditionis perfectæ effectus hic eſt, ut *Actionem empti venditi* producat, ad implendum videlicet ultro citroque contractum (nam tres tituli qui continentur *lib.* 21. pertinent ad conſequentiam Emptionis, non ad impletionem

con-

contractus) Venditori ſcil. actio empti-venditi competit adverſus emptorem, ad pretium, ejuſq; tardius ſoluti, uſuras accipiendas: Et viciſſim emptori, adverſus venditorem, ad rem emptam accipiendam, & ſi quid ejus interſit ſua die rem traditam. *tit.* 1. *de Actionibus Empti & Venditi.* Et hæc quidem de Emptione & Venditione.

2. *Locatio conductio* quoque, quæ Emptioni & venditioni proxima eſt, æqualiter utriuſque contrahentis utilitatem continet. *tit.* 2. *Locati Conducti.*

3. Item *æſtimatæ rei venditæ traditio*, nam & hic contractus emptionis ſimilis eſt, unde *æſtimatoria actioni* nomen. *tit.* 3. *de Æſtimatoria.*

4. *Rerum permutatio* itidem apertè utriuſque contrahentium utilitatem continet. 4. *tit. de rerum permutationibus.*

5. Denique *innominati Contractus* quidam ſunt, qui utriuſq; contrahentium utilitatem continent, & permutationi accedunt, & ex quibus incertum petitur, (unde *incerti Civilis actio* ex iis competere dicitur. *l.* 7. §. 2. *inf. de Pactis)* veluti hi quatuor, *do ut des, do ut facias; facio ut des, facio ut facias*: Ex quibus quæ actio compe-

tit,

tit, *præſcriptis verbis* dicitur ; ideò ſcilic. quia negotium, quod certo nomine exprimi non poteſt ; per rei geſtæ notationem, narrationem , verborumque circumſcriptionem, exprimitur (videnda eſt lex 6. *de tranſactionibus) tit. ult. de Præſcriptis verbis & in factum actionibus*

PARS QUARTA
DIGESTORVM,

Conſtans Libris 8.

Quâ agitur

1. *De Tribus* ADMINICULIS & ACCESSORIIS *rerum Creditarum lib.* 20. 21. 22.
2. *De* NUPTIIS *lib.* 23. 24. 25.
3. *Et de* TUTELIS *lib.* 26. & 27.

LIBER XX.

De Adminiculis Rerum Creditarum, ac primùm de PIGNORIBUS *& Hypothecis.*

ADminicula , ſeu pediſſequæ actiones, ἀκολουθήματα, rerum creditarum

rum ſeu contractuum nunc tribus libris interjiciuntur à Juſtiniano : interrupto, quod ipſemet profitetur duabus conſtitutionibus *de confirmatione Digeſtorum*, Edicti perpetui ordine:

Nam ut de duobus libris puta 20. & 21. dicam in Edicto poſt titulos de Actionibus empti , locati, de Æſtimatoria : ſubjiciebatur ſtatim tractatus de Nuptiis, & longo poſt intervallo in Edicto actum de Actione Serviana, & de Salviano interdicto pignorum nomine, in tractatu videlicet de Interdictis: de Edicto verò Edilitio nihil in Edicto Prætoris continebatur, cùm de eo proprium eſſet Ædilium Curulium Edictum. De Exceptione rei venditæ, actum in tractatu de Exceptionibus. De Evictionibus actum ſuo & continuo loco, in tractatu de Empti & Venditi actione. Tandem de dupli ſtipulatione, in materia de ſtipulationibus: Igitur hæc omnia hunc in locum à Juſtiniano compulſa, congeſta, eo fine ut tractatus de pignoribus & hypothecis longè diſtaret à tractatu de pignoratitia actione, & quia cætera Emptionum & venditionum conſectanea eſſent, & actiones hæ quaſi pediſſequæ illarum, ut ita quæ de eodem loquuntur jungerentur. Quæ omnia Juſtinianus ipſe præfatur. Quod librum 22. attinet, non aliam Juſtinianus ordinis rationem reddit, niſi hunc librum ſeu tractatum excogitatum *de Uſuris, Probationibus, & Præſumptionibus*, & juxta tractatum de rebus collocatum. Nihil ſcil. de his in Edicto Prætoris comprehenſum fuerat, & viſus hic locus opportunior Juſtiniano huic tractatui interjungendo: Nobis interim hæc ſeries placet, ad tuendum Juſtiniani inſtitutum.

Adminicula ſeu *pediſſequa* actiones rerum creditarum varii generis ſunt: His enim vel ſecuritas creditori conciliatur, vel indem-

indemnitas emptori, vel lucrum adventitium quæritur, vel denique mixturæ quid ex his omnibus eſt.

1. *Securitas creditori* conciliatur Pignoribus & Hypothecis, quorum tractatus ad ſex capita refertur. Primò de his agitur in genere, 2. ut & de modo pignoris contrahendi. *tit.* 1. *de pign. rebus & hypothecis.* Inter quæ & illud eſt, quod pignora & hypothecæ, non expreſſè, ſeu manifeſtariè tantùm, verùm etiam tacitè, quandoque, ſeu juſtâ quâdam præſumptione, præſumptaque partium voluntate: vel legis ſeu juris diſpoſitione poteſtateque contrahuntur (unde duæ pignoris & hypothecæ ſpecies enaſcuntur, expreſſum & tacitum) *titul.* 2. *In quibus cauſis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.*

Et hæc de modo contrahendi pignoris ejuſque adeo ſpeciebus. 3. Nunc *de rebus*, quæ pignori obligari poſſunt: ſc. non omnes res pignori obligari poſſunt, neque ab omnibus, *tit.* 3. *quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt.*

4. *Jus* in pignore ſæpe evenit ut plures habeant: Sic quidem, ut quia modus ejus non omnibus ſufficit, alii aliis potiores ſint

ſint pignore vel hypothecâ: veluti 1. *Tempore* priores quive in priorum locum ſucceſſerunt. 2. *Privilegio* potiores, ſeu privilegiati. *tit.* 4. *Qui potiores in pignore, vel hypotheca habeantur.*

5. Superioribus ita conſtitutis, *Utilitas* jam pignoris hæc eſt, ut diſtractio ejus, debitore in ſolutione ceſſante, permiſſa ſit, ſolennibus tamen juris præmiſſis, *titul.* 6. *de diſtractione pignorum & hypothecarum.*

6. *Solvitur* denique pignus certis modis, puta ſatisfaciente quoquo modo debitore, *tit. ult. quibus modis pignus vel hypotheca ſolvitur.*

Liber XXI.

De Adminiculis ſeu Remediis Emptori *competentibus.*

1. Ndemnita, emptori nominatim, conciliatur, ſeu quæritur, remediis, ſeu adminiculis ſequentibus, & actionibus pediſſequis ſeu miniſtris παρεγκολλήμασι. Ac primo quidem *Ædilitiis* actionibus arbitrariis, quæ proditæ ſunt ab Ædilibus Curulibus (penes quos cura fori rerumque venalium erat, & ut venditores ritè ce-

lebrarentur, fraude omni ſubmotâ. Nam ſi damnum ſit *in re empta*, puta ſi vitium aliquod in ea ſit animi aut corporis, aut morbus occultus, ob eam venditoris reticentiam emptori actio datur. Item ſi venditor aliquid dixerit promiſeritve circa rem venditam duplex his caſibus ædilitii Edicti remedium competit, 1. *Redhibitionis*, i. ut venditione in totum reſciſsâ, venditor rem refuſo pretio recipiat. 2. *Æſtimatoria quanto minoris*, qua quidem actione venditio non reſcinditur, verùm ex pretio tantùm detrahitur redditurque Emptori quo minoris res eſt, & quanto minoris is emiſſet, ſi vitia illa ſciviſſet. *tit.* 1. *de Ædilitio Edicto, & redhibitione, & quanto minoris.* Si verò *Extrinſecus* damnum accidat, ut quia res empta à tertio revera evicta fuit, adverſus venditorem actio competit, modò in ſimplum, modò in duplum ex ædilitia ſtipulatione. *tit.* 2. *de Evictionibus, & duplici ſtipulatione.* Et ita quidem hic titulus ſuperiori connectitur & continuatur: non quaſi ædilitio Edicto applicentur ædilitiæ ſtipulationes.

Adverſus evincentem alioquin quemcunque emptori competit exceptio rei vendi-

venditæ & traditæ, *tit. ult. de Exceptione rei vendita & tradita.*

Et hactenus quidem de iis adminiculis, quæ rebus creditis propria ſunt.

LIBER XXII.

De Tribus aliis Adminiculis, puta de USURIS, PROBATIONIBUS, & IGNORANTIA.

SEquuntur deinceps tria *Adminicula* alia, quæ ut rebus creditis quoque competunt, ita ad perſonarum quoque nexum, & ad cauſas alias (imò & Criminales) ambitu ſuo pertinent. Unde hoc loco poſita ſunt quaſi in confinio, inter tractatum de actionibus deſcendentibus ex rebus creditis, ſeu contractu, & iis quæ deſcendunt ex perſonarum credito.

3. *Lucrum* igitur *adventitium* creditori cuicunque, ſeu ex quacunque cauſâ, ſive ex contractu, quod frequentiſſimum, ſive quaſi contractu, i. ſive rebus creditis, ſive ex perſonarum nexu, quæritur, extra ſeu præter rem ipſam, uſuris, fructibus & cauſis, & omnibus aliis acceſſionibus. Quæ ex ſola mora quandoque debentur. *titul.* 1.

de Uſuris & Fructibus, & cauſis & omnibus acceſſionibus & mora.

Cæterùm uberrimæ maximæque uſuræ permittuntur, quoties pecunia [i. res quælibet credita) periculo creditoris eſt, veluti ſi navigaturo ea conditione credatur, idque eſt, quod nauticum fœnus, & *pecunia trajectitia* dicitur *tit.* 2. *de Nautico fœnore*

4. *Mixtam* cauſam ſuperioribus omnibus obtinent ſequentia adminicula & accidentia rerum & actionum, non tantùm in actionibus quæ deſcendunt ex rebus creditis, verùm etiam in iis, quæ deſcendunt ex nexu perſonarum, imò & in criminalibus. 1. Primùm *Probationes* & Præſumptiones. *tit.* 3. *de Probationibus & Præſumptionibus*: quæ quidem fiunt, vel per inſtrumenta, *tit.* 4. *de Fide Inſtrumentorum & amiſſione eorum*, vel per teſtes *titul.* 5. *de teſtibus.*

2. Item *Ignorantia*, cujus in contrahendo, vel quaſi contrahendo aliiſque juris materiis ſeu articulis ſæpè ratio habetur, Ignorantia enim, quandoque lucro captando, modò ad damnum ſaltem evitandum, prodeſt. Qua parte, (ut breve faciam) tenenda eſt Papiniani regula: *Errorem facti*

facti ne maribus quidem in damnis vel compendiis obeſſe: Juris autem non errorem ne quidem fœminis in compendiis prodeſſe: Cæterum, omnibus juris errorem in damnis amittendæ rei, non nocere, tit.ult. de Juris & facti ignorantia.

Hactenus de rebus creditis, & adminiculis ſeu pediſſequis actionum quæ ex iis deſcendunt, ſive propriis, ſive communibus cum iis quæ deſcendunt ex perſonarum nexu de quibus mox ſtatim.

Nunc ad ordinem Edicti perpetui reditur.

LIBER XXIII.

De NUPTIIS. *Ac primum de tempore Nuptias præcurrente.*

6. SExtum civilium controverſiarum genus naſcitur ex quodam *Perſonarum nexu*, ſeu credito, ſic ut dicam, ſeu ex quaſi contractu ob aliquod ſcil. animorum & perſonarum vinculum, quandoque etiam, nulla re intercedente. Hujus verò generis ſunt duo ſequentia. 1. *Nuptiæ* ſeu Matrimonium. 2. & *Tutela*. De quibus deinceps agitur, libris ſequentibus quin-

que ſervato hâc quoque parte Edicti perpetui ordine. Nuptiæ, inquam, crediti ſeu nexus perſonalis ſpecies eſt,& ideo de eo hic agitur per ſe, non occaſione dotis dictionis tantum, quod nonnulli parum aptè cenſebant.

1. In *Nuptiis* tria tempora ſpectanda ſunt: 1. Præcedens eas. 2. Intercedens & conſtantis Matrimonii. 3. Succedens: ſeu, tempus contrahendi, conſtantis, ſoluti Matrimonii: duo ſcil. ὁρίσματα, tertium verò, μέσον.

1. In *contrahendis* nuptiis hæ tres viſiones occurrunt. 1. *Sponſalia*, quæ ſunt mentio & repromiſſio futurarum Nuptiarum, *titul. 1. de Sponſalibus*, 2. *Ritus Nuptiarum*, (verbo Pontificali) i. quomodo ſeu quâ ſolennitate, & inter quas perſonas ritè, ſeu ſecundùm leges nuptiæ contrahi vel conſiſtere poſſint, *titul. 2. de Ritu Nuptiarum*. 3. *Dotis* ab uxore datio, dictio vel promiſſio. Cujus ſanè jus varium admodum eſt & multiplex, imò & ſingulare. *tit. 3. De Jure Dotium*. Sed & aliquando, prout pacta dotalia intercesserunt, quæ utique admittuntur, ſi modò dotis conditionem deteriorem non faciant, neque bonis moribus,

ribus, aut Juri Civili adverſentur. *tit.* 4. *de Pactis dotalibus.* Illud Dotis inæſtimatæ ſingulare eſt, ex L. Julia, ut ne maritus, licet dominus dotis, fundum dotalem inæſtimatum (*ἀδιατίμητον*) alienare vel obligare poſſit *tit. ult. de fundo dotali.*

LIBER XXIV.

De his quæ ſpectant ad Tempus conſtantis Matrimonii, & ad conſequens, ex parte Mulieris.

CONſtante matrimonio hæc duo incurrunt. 1. *Donationes* inter virum & uxorem, quæ utique prohibitæ ſunt. *tit.* 1. *de Donationibus inter virum & uxorem.* Quanquam hic titulus in Edicto poſitus videtur in cenſu ſeu ordine eorum qui pertinent ad actiones, ſoluto Matrimonio. 3. *Mali mores* conjugum, qui divortiis cauſam dare ſolent: uti & repudiis, inter ſponſos. *tit.* 2. *de Divortiis & repudiis.*

3. *Soluto Matrimonio*, ſeu dirempto jam, actiones ſequentes enaſcuntur, tum à parte mulieris, tum à parte viri, tandem & ab utraque parte.

1. *A parte Mulieris*, dotis repetitio inſtituitur (neque enim, conſtante matrimonio, dos repeti poteſt, niſi marito ad inopiam vergente. (Cæterùm, à quo, quando, qua formula, quatenus dos peti, ſoluto matrimonio, poſſit, tractatur, *tit. ult. Soluto Matrimonio, dos quemadm. petatur.* A quo titulo digeſtum *Infortiatum*, quod vocant, initium ducit.

Liber XXV.

De his quæ ſpectant ad
1. *Tempus Conſequens Nuptias, tum à parte viri, tum ab utraque.*
2. *& De Adfini quodam Nuptiarum.*

1. A Parte viri ſoluto matrimonio actio ſeu reputatio adverſus repetitionem dotis ſæpè competit: puta impenſarum in res dotales factarum nomine *tit.* 1. *de Impenſis in res dotales factis.*

3. *Ab utraque* tandem *parte* ſolum matrimonio ſequentes actiones competunt; eæque partim rerum, partim liberorum nomine 1. *Rerum*, puta rerum, conſtante matrimonio amotarum 1. ſublatarum, *amoven-*

movendi enim vox hæc electa, ut alia nonnulla, ad mitigandam ſc. lenitate verbi rei triſtitiam, propter reverentiam memoriamque veteris conjugii) quæ quidem actio, ut dixi utrique conjugum communis eſt [quo etiam nomine peculiaris marito retentio ex dote olim dabatur) ob res, inquam amotas, *tit. 2. de Actione rerum amotarum.* 2. *Liberorum* etiam nomine ſoluto matrimonio non jam retentiones, ut olim quandoque verum actiones hinc inde variæ competunt: idque quà ſuſceptorum vel editorum, quà ſuſcipiendorum liberorum nomine (quò pertinent ſequentes quatuor tituli) 1. *Suſceptorum* liberorum nomine ſoluto ſcil. Matrimonio maritus ex ſe ſuſceptos liberos agnoſcere aleteque tenetur, ſi modo uxor ei poſt divortium teſtatò denunciaverit, ſe ex eo prægnantem eſſe, neque is contra denunciavit: quæ ſententia eſt SC. Planciani *tit. 3. de agnoſcendis & alendis liberis* (ubi ob cognationem materiæ additum *vel parentibus, vel libertis*:

2. *Suſcipiendorum* item liberorum ſoluto matrimonio nomine, hæ duæ actiones quandoque incurrunt: I. Inſpiciendus ſc.

venter & cuſtodiendus partus quandoque venit, idque tribus ex cauſis, vivo partim, partim mortuo marito 1. *Vivo* ſi mulier poſt divortium dicat ſe ex viro prægnantem, idq; maritus neget. 2. Retrò ſi mulier neget ſe ex viro eſſe prægnantem. 3. Denique ſi *mortuo* marito dicat ſe eſſe prægnantem. *Tit.* 4. *de Inſpiciendo ventre, cuſtodiendoque partu.* 2. *In poſſeſſionem* quoque bonorum, ante editionem partus, mulier mittenda quandoque venit. Quâ parte tamen, ne fraudibus mulierum locus fiat, neve aliis prædæ inde occaſio præbeatur, duobus titulis ſequentibus occurritur. Primò ne in poſſeſſionem miſſa mulier circumſcribendi alicujus cauſa, clam, & per quandam machinationem alium in poſſeſſionem introducat. *tit.* 5. *ſi ventris nomine muliere in poſſeſſionem miſſa, eadem poſſeſſio dolo malo ad alium translata eſſe dicatur.* Secundo, ne ſciens prudens ſe prægnantem non eſſe, vel ex alio, in poſſeſſionem veniat. *tit.* 6. *ſi mulier ventris nomine in poſſeſſione calumniæ cauſa eſſe dicetur.*

Ad fine tandem nuptiarum, ſeu imitamentum quoddam matrimonii, hic ſubjicitur, quod eſt *Concubinatus*, licita potius

vel

vel permiſſa jure Romano civili conjunctio; ſeu conſuetudo, quàm legitima ſeu ritu ullo ritéque contracta. *Tit.ult. de Concubinis.*

Liber XXVI.

De Tutela, *Deque his quæ ſpectant ad Tutelam*, 1. Deferendam 2. Conſtantem.

II. Tutela, ſecunda eſt perſonarum nexus, ſive crediti, quaſique contractus, ſpecies: Tutori quippe pupilli perſona creditur, fideique ejus committitur, ſervandaque commendatur: (Hæc enim etiam *credendi* nominis vis eſt.) De tutelis porrò in genere primò agitur, quinam videlicet & quibus tutores conſtituantur, vel non, & quemadmodum, *tit.1.de Tutela.*

In ſpecie, in tutelis (pariter ut in nuptiis) tria tempora ſpectari oportet: Eas præcurrens, iis concurrens, denique (ſic ut dicam facilioris traditionis cauſa) poſtcurrens: ſeu tempus tutelæ deferendæ, delatæ ſeu conſtantis & finitæ.

1. Defertur, ſeu mandatur, Tutela tribus modis, unde & tres Tutelæ ſpecies enaſ-

cuntur: Primùm *Teſtamento* (unde *Teſtamentaria* tutelæ nomen) à parentibus tutores dari ſolent liberos in poteſtate habentibus, cujus prima potiſſimaque ratio habetur. *tit.2. de Teſtamentaria Tutela*. Adeò quidem, ut etiamſi inutiliter, ſeu mero jure, non rectè datus ſit Tutor teſtamento, confirmandus tamen quandoque veniat: & quidem aliquando, ſine Inquiſitione. *tit.3. de confirmando Tutore vel Curatore.*

Secundò *Lege* Tutela defertur; (quæ *legitima* ideò dicitur, & tutores ipſi *legitimi*) teſtamentaria ſc. deficiente: nam ſemper legitimam Teſtamentaria prævertit. *tit. 4. de Legitimis Tutoribus.*

Denique *Magiſtratus providentia* tutela mandatur, (quæ *honoraria* ſeu *Dativa* dicitur) deficientibus duabus ſuperioribus *tit.5. de Tutoribus & Curatoribus datis ab his, qui iis dandi habent, & qui & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſint*. Idque petentibus perſonis nonnullis ex officio ſeu neceſſitate; qualis eſt mater, avia, & libertus: Tenentur enim hæ perſonæ liberis ſuis, & Patroni liberis tutores petere; Alioquin mater & avia ſucceſſione liberorum mulctantur,

tantur, ex Conſtitutione D. Severi; & liberti puniuntur: De quo, ut & de loco ubi Tutores ita peti poſſint; eſt *tit.6. qui petant Tutores, vel Curatores, ubi petantur.*

2. Poſt delatam & acceptam Tutelam, tria capita, ſeu tres viſiones incurrunt, quæ *officium tutoris* reſpiciunt. Primò, in quibus conſiſtat officium Tutoris, nempe in duobus. 1. In *Adminiſtratione*: Adminiſtrare ſcil. tutelam (Inventario ante omnia perfectò) ſi plures ſint, vel omnes debent, vel unus, ſi id utilius ſit, vel de parentis vel de majoris partis tutorum ſententia, vel ejus cujus ea de re juriſdictio eſt: quo caſu nihilominus cæteri honorarii tutores adminiſtrationis alienæ periculum agnoſcunt, ſeu periculi vicarii ſunt, Adminiſtrationis porrò iſtius ut variæ ſunt partes, ita neque ultima pars eſt, Actiones pupilli, exercere, & excipere. *tit.4. de adminiſtratione & periculo Tutorum & Curatorum, qui geſſerint vel non, & de agentibus vel conveniendis uno vel pluribus.* 2. Officium Tutoris conſiſtit in *Authoritate* & conſenſu pupillis cautè præbendo, i. in approbando eo quod cum pupillis agitur. Quæ quidem authoritas quando neceſſaria ſit: & qualis,

lis, explicatur. 8. *de Authoritate & conſenſu Tutorum & Curatorum.*

3. Secundò, vice verſa, quando ex Tutoris vel Curatoris facto i. Adminiſtratione, geſto, contractu, dolo, culpa, pupillus vel adultus actionem exercere, vel conveniri poſſit, tractatur *tit.9. Quando ex facto Tutoris vel Curatoris minores agere, vel conveniri poſſunt.*

3. *Suſpecti* denique ſi ſint Tutores, i. Si tutelam non ex fide gerant, ordinaria & publica accuſatione removendi veniunt, modò cùm infamia, modò, ſine infamiâ.

Liber XXVII.

1. *De his quæ ſpectant, tum ad* Tutelam *deferendam, tum ad delatam jam:*
2. *de his quæ ad* Finitam.

3. *Mixta* quædam capita ſunt, quæ modò deferendæ, modo conſtantis tutelæ tempore incurrunt: idque tum à parte tutoris, tum à parte pupilli. 1. A parte Tutoris ſunt *Excuſationes:* Sunt enim cauſæ quædam, quæ à deferenda tantum tutela excuſant (aliæ verò à cœpta quoque.

tit. 1.

tit.1.de Excuſationibus. 2. A parte pupilli actiones ſeu tractatus hi incurrunt. 1. ubi *Educari* & morari pupillus debeat; quod quidem & ab initio, & durante Tutelæ officio agitari poteſt. In eo vero multum ſitum eſt, ſive ut moribus, ſive ut vitæ pupilli conſulatur: ſanè apud eum ante omnes educari pupillus debet, quem pater deſtinavit, niſi id pupillo non expediat: aliàs apud matrem, niſi vitricum ſuperduxerit, denique apud alios parentes non ſuſpectos ſuperioribus deficientibus. 2. ut *alimenta* pupillo præſtentur quæ certè facultatum & dignitatis ratione habita, decreto Prætoris conſtituuntur. *tit. 2. ubi pupillus educari vel morari debeat, vel de alimentis pupillo præſtandis.*

Et ita quidem hi duo tituli ſuperioribus, & proximè ſequentibus, cohærent.

4. *Finita* tandem tutela & cura, *Actiones* ultrò citroque competunt. Et *directa* quidem pupillo, eaque duplex, prior actio *tutelæ*, ad rationes adminiſtratæ tutelæ ſibi reddendas à Tutore, & in id libris rationum edendis: quæ & ipſa (utilis ſcil.) adulto accommodatur contra Curatorem:

Al-

Altera, *rationibus diſtrahendis*, quæ quidem actio pupillo datur in duplum adverſus eum qui in gerenda tutela, pecuniam vel quam aliam rem avertit, ſubripuit. *Tit.3. de Tutela & rationibus diſtrahendis, & utili curationis cauſa actione.*

Contraria verò Tutelæ actio tutori competit, ad impenſas, ſi quas de ſuo probo more fecit, recuperandas. *tit.4. de contraria Tutela & utili Actione.* & hæc omnia, non in veris tantum Tutoribus locum obtinent, verùm etiam in eo qui pro Tutore vel Curatore negotia geſſit. *Tit.5. De eo qui pro Tutore* vel etiam in eo qui falſus Tutor fuit. In tantum, ut in integrum reſtitutio detur, ſi quid falſo Tutore (vel pro Tutore) geſtum erit.

Qua cauſa hic titulus in Edicto perpetuo poſitus eſt in materia *de Reſtitutionibus in integrum*, inter titulum *de capitis diminutione &* titulum, *de quibus cauſis majores.*

Et in falſum Tutorem judicium detur, ut quanti ea res erit, in tantam pecuniam condemnetur. *Tit.9. Quod falſo tutore authore geſtum eſſe dicatur.*

Neque adverſus Tutores aut Curatores tantùm, actio ex cauſa Tutelæ vel Curationis

nis pupillo competit, ſed & adverſus alias inſuper perſonas quaſdam; & tres quidem
1. Primò quidem adverſus Fidejuſſores, qui rem pupilli ſalvam fore caverunt, ut & *Nominatores* eorum, qui fidejuſſorum vicem ſuſtinent, & hæredes. *Tit. 7. de Fidejuſſoribus & nominatoribus & hæredibus Tutorum & Curatorum.*

2. Adverſus *Magiſtratus municipales* ſeu Duumviros, qui idoneè caveri curare debuerunt, neque fecerunt: idque in ſubſidium. *tit. 8. de Magiſtratibus conveniendis.*
3. Poſtremum adverſus *Poſſeſſores* rerum qui res pupilli vel adulti perperàm ſine decreto alienatas (puta prædia ruſtica, urbana, ſuburbana) *poſſident*, actio datur ad eas recuperandas, *Tit. 9. de rebus eorum qua ſub Tutela vel Cura ſunt ſine decreto non alienandis vel ſupponendis.*

Ad fines tandem Tutoribus & Curatoribus (minorum ſcil.) ſunt Curatores furioſorum, aliorum que præter minores: de quo *tit. ult. de Curatoribus furioſo, & aliis extra minores dandis.*

Hic jam E dicti perpetui ordo invertitur: nam poſt titulos de *Tutelis* ſubiiciebantur, tituli *de Furtis ſervorum, de Publicanis déque furto à familia eorum facto, de opere libertorum:* Tandem & *de Bonorum poſſeſſionibus* ante tractatum de *Teſtamentis*. Nos Juſtinianeum ordinem perſequamur. PARS

PARS QUINTA DIGESTORVM,

Quæ de Teſtamentis, Legatis, & Fideicommiſſis inſcripta eſt,

Atque ita eſt

De Testamentaria Succesſione, *commodiſque aliis ex Teſtamento.*

Conſtans libris 9. puta 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36.

Liber XXVIII.

De Testamenti Substantia & Forma.

VII. S*Eptimum* Actionum ſeu Controverſiarum genus naſcitur occaſione ſucceſſionis, commodique alicujus, poſt mortem alterius alicui oblati: ad vindicanda videl. bona ejus, vel partem ex his aliquam.

Hic enim nexus eſt, hæc ſeries hujuſce materiæ per ſe, non ob aditionem tantum hæreditatis, quæ quaſi contractus ſpecies eſt.

Succeſ-

Succeſſionis commodique poſt mortem oblati porrò tres ſpecies ſunt. Vel enim deferuntur ea: 1. ex *Patris familias* cujuſque diſpoſitione & deſtinatione. 2. vel ex *Prætoris* Juriſdictione.3. Vel ex ſola denique *Legis* proviſione, unde totidem ſucceſſionum ſpecies conſurgunt: Aliæ ſcil. Teſtamentariæ ſunt, ſeu commoda alia ex Teſtamento proficiſcuntur. 2. Aliæ Prætoriæ, quæ *bonorum poſſeſſiones* dicuntur.3. Aliæ legitimæ.

3.De *Patris familias diſpoſitione*; Primum enim quoque ſemper locum ea inter omnes obtinet.

Etſi in Edicto Prætoris,ut jam dixi,de Prætoris ſucceſſionibus, ſeu de Bonorum poſſeſſionibus prius actum fuerit qui ordo etiam in Codice obſervatur.

***Paterfamilias*, ſcil. (quod erat in XII. *tabulis*) *Vti ſuper pecunia rei ſuæ legaſſet,ita jus eſto.* Dummodò ſcil. juſtum ſit Teſtamentum ejus, ſeu defunctus jure teſtatus ſit i. formam,præſcriptaque legum ſecutus ſit,ſeu obſervaverit. Teſtamento ſcil. condito propoſitoque, ut id valeat, ſequentia exploranda attendendaque veniunt. 1. Utrum *Is* Teſtamentum fecerit, qui jure facere potuit. 2. *Solemniter* ne, ſeu ritè**

teſta-

teſtamentum factum fuerit, ſeu ordinatum: Quare de utroque agitur ſtatim *tit.1. qui teſtamenta facere poſſent, & quemadmodum Teſtamenta fiant.*

3. Requiritur, ut ſi teſtator *Liberos* habeat, ſive jam natos, ſive poſt teſtamentum naſcituros (qui *Poſthumi* dicuntur) eos vel nominatim hæredes inſtituat, vel nominatim exhæredet, alioquin Præteritio liberorum, vel ſtatim injuſtum teſtamentum reddit, vel poſtea rumpit. *tit.2. de Liberis & Poſthumis hæredibus inſtituendis, vel exhæredandis.*

4. Excutiendum eſt, num forte Teſtamentum caſu aliquo, (alio etiam quam ex ſuperioribus cauſis) Injuſtum, ruptum, irritumve in totum factum fuerit 1. *Injuſtum*, idq; quia non jure factum eſt, ubi ſcil. ſolemnia juris defuerunt de quo *tit.1.* vel nullius momenti, ob præteritionem filii, de quo, ut dixi *tit.2.* 2. *Ruptum*, puta vel alio Teſtamento, vel ſui hæredis agnatione poſthumiq; 3. *Irritum* vel ſecuta capitis diminutione teſtatoris, vel non adita hæreditate. *tit.3. de injuſto, rupto, irrito facta Teſtamento.*

5. Spectandum venit in Teſtamento, num

num quædam ibi delata ſint, ſeu literis correpta, conſultóque inducta cancellis, vel aliis literis inſcripta. Nam ſi quid horum fuerit; quaſi mutata teſtatoris voluntate teſtamentum eâ parte rumpitur. *titul.* 4. *de his quæ in Teſtamento delentur, inducuntur, vel inſcribuntur.*

6. Denique illud ſpectandum in teſtamento venit, num *hæres* aliquis eo inſtitutus ſit, vel ex teſtamento exiſtat: id enim caput eſt, & fundamentum teſtamenti; eoque vel deficiente vel corruente, cætera jure veteri corruebant. Quare jam de hæredibus inſtituendis & hæredis exiſtentiâ quatuor titulis ſequentibus agitur. Ac primò quidem, *quinam hæredes* inſtitui poſſint, & quemadmodum, & de partibus faciendis inter cohæredes, & de jure accreſcendi *tit.5.de Hæredibus inſtituendis.*

Et hic tamen tractatus, ut dixi ut & reliquorum qui ſequuntur ad titulum uſque de *Legatis* rejectus fuerat in Edicto perpetuo poſt tractatum de Legitimis ſucceſſionibus Nos Juſtinianeo ordini inſiſtamus.

Excipiuntur tres caſus tribus titulis ſequentibus, quibus etſi hæres teſtamento inſtitutus, vel non omninò, vel nondum hæres exiſtat, teſtamentum nihilominus fiat,

fiat; puta ſi ſubſtitutus alius fuerit, *tit. 6.* vel conditio nondum extiterit *tit.* 7. Si tempora deliberandi nondum præterlapſa ſint *tit. vel.* Vel ſi hæc connexio minus placet, dicamus tres titulos ſequentes, tum ad formam hæredis inſtituendi pertinere, tum exiſtentiam ejus, 1. Ad *formam:* nempe hæredes inſtituuntur non primo tantum gradu, ſed & ſecundo, tertiove ſubſtituuntur. *tit.6. de Vulgari & Pupillari ſubſtitutione.* 2. Item non pure tantum, ſed & ſub conditione hæredes inſtituuntur & ſic conditione inſtitutioni adjecta hæredis jus ſuſpenditur; ſic ut hæres nondum exiſtat. *tit. 7. de Conditionibus inſtitutionum.* 2. Ad exiſtentiam pariter hæredis pertinet: quòd ſi teſtator teſtamento tempus ad deliberandum hæredibus non præſtitiſſet, hæres ſæpè à Prætore tempus poſtulabat, ad deliberandum, utrum expediret ei nec ne agnoſcere hæreditatem, quod quidem tempus, non minus erat centum dierum. *Tit.ult.de Jure deliberandi* Hactenus de Teſtamenti *ſubſtantia formâque.*

LIBER

Liber XXIX.

Appendix Ad Librum Superiorem & *de Hæreditate, deque Fraudibus Heredum coercendis.*

M*ilitibus* ſanè in teſtamento condendo ſuperior fermè omnis diligentia formaque remittitur. *titul.*1. *de Teſtamento militis.*

Et ita quidem hic titulus cum ſuperioribus connectendus eſt: non ut alii aliter. Qui quidem eadem ſemper ratione, veluti ſingularis, ut in Codice, ita & in Edicto perpetuo, præcedebat titulum de teſtamentis.

Materia teſtamentorum ſequitur, ſeu commoda quæ Teſtamentis deferuntur, quæ triplicia ſunt; vel enim *Hæreditas* teſtamento defertur, vel *Legatum*, vel *Fideicommiſſum* (quibus adde & Tutelam, de qua *lib.*25. & libertatem: de qua *lib.* 40.)

De *hæreditate* primum, de Hæredis equidem inſtitutione ipſa, ut & de hæredis deliberatione, jam ſuperiùs actum fuit, nunc *de Hæreditatis adquiſitione*, quæ hæredem dominum facit: vel *omiſſione* quæ eum oneribus hæreditatis liberat, Titulis quinque ſequentibus.

Qui

Qui tamen tractatus in Edicto perpetuo poſt bonorum poſſeſſiones, poſt Teſtamentarias ſucceſſiones, tandem poſt legitimas & extraordinarias, ultimo loco ſubjiciebatur: eumque excipiebant tituli de Legatis & fideicommiſſis.

Hæreditas delata hæredis voluntate vel adquiritur, vel retrò omittitur: *tit.* 2. *de adquirenda vel omittenda hæreditate.* Ad quem tractatum pertinent ſequentes quatuor tituli, qui in Edicto perpetuo in materia bonorum poſſeſſionum jacebant. Eum ſcil. in finem *aperiuntur* teſtamenta ſolenniter Prætoris officio, & convocatis ſignatoribus. [i. Teſtibus.] Idque ſtatim poſt mortem Teſtatoris: Quorum & poſtea inſpiciendi deſcribendique (juramento prius calumniæ præſtito) deſideranti cuique poteſtas ſit. *tit.* 3. *Quemadmodum Teſtamenta aperiantur, inſpiciantur & deſcribantur.*

Hæreditatem cujuſque hæredis inſtituti voluntate omitti modo diximus; ac proinde inſtitutum omiſſa hæreditate ex Teſtamento oneribus hæreditariis non illigari; Et retro hæreditatis adquiſitione hæredem dominum deinceps in perpetuum fieri. Et tamen excipiuntur hi caſus. Et primò quidem

quidem quod *omiſſionem* attinet, quandoque qui hæreditatem omiſit ex teſtamento hæreditariis oneribus obligatur: nam ſi hæres inſtitutus, omiſſa cauſa teſtamenti, ut legatarios defraudet [quia ſcil. hæres qui hæreditatem omiſit teſtamento delatam, non obligatur legatariis, &c.] hæreditatem ab inteſtato, vel alio modo poſſideat, Prætor in eum actionem pollicetur, non minus quàm ſi hæres ex teſtamento extitiſſet. *tit.* 4. *Si quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato, vel alio modo poſſideat hæreditatem.*

2. Retrò, adquiſita quandoque hæreditas hæredi, ob fraudem factumque aliquod ejus, velut indigno, poſtea eripitur; ut duobus ſequentibus caſibus. Ex *Senatuſconſulto Syllaniano* & Claudiano, eripitur hæreditas hæredi, ſi teſtatore occiſo ante quæſtionem *de familia* [i. de ſervis] habitam, ſuppliciumque de noxiis ſumptum, hæreditatem adierit *tit.* 1. *de Senatuſconſulto Syllaniano & Claudiano.* 2. Si quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coëgerit, hæreditas ei eripitur, *tit.* 6. *Si quis aliquem teſtari coëgerit, vel prohibuerit*] quò etiam pertinet in materia poſſeſſionis, *tit.* 13. *lib.* 38.

Diximus teſtamento hæreditatem deferri, ejuſque ſolennia executi ſumus. *Codicillorum* jus diverſum eſt: nam jure civili neque Codicillis hæreditas, niſi per fideicommiſſum & fideicommiſſi interpretationem dari poteſt, neque eædem ſolemnitatis in Codicillis, quæ in Teſtamento requiruntur. At quæ mox ſequuntur *de Legatis & fideicommiſſis*, ea tam Codicillis quàm teſtamentis communia ſunt: Ideò *tit. ult. de Jure Codicill.* ceu limitaneus, ſic ut dicam, ac velut arbor in confinio hæreditatum & legatorum poſitus eſt.

Liber XXX. XXXI. XXXII.

De Legatis In Genere.

Legata & *Fideicommiſſa ſingularia*, quæ ſecunda Teſtamentorum & Codicillorum Materies eſt, ſeu commodum quod ultima diſpoſitione defertur ſequuntur; de quibus agitur ordine libris ſex ſequentibus. Ad tria porro capita diffuſus horum tractatus refertur. Primò quidem Legatis agitur *generatim*, & per ſaturam libris tribus, puta *lib.* 30. *de Legatis primo*

31.

31. *de Legatis*. 2. 32. *de Legatis*. 3. Qui tractatus in tres, ſive libros, ſive titulos, à Triboniano conjectus fuit, non alio exemplo, quàm quo Gaius olim aliique nonnulli idem quoque præſtiterant: Ubertate ne materiæ (quod verò propiùs) an verò alia de cauſa, minus liquet: Nam etſi initio cujuſque libri neſcio qui librorum & Ictorum, unde leges deſumptæ ſunt, ordo ſervetur, nullus tamen perpetuus & certus perpetuóque canali in his decurrit. Et inanis eſt Accurſii ſeu Gloſſæ ſententia: in primo libro tractari quid & quantum legari poſſit: in ſecundo, quis & à quo, & quibus verbis in tertio, de ſignificatione verborum.

Liber XXXIII.

De Legatis *quibuſdam ſingularibus; Seu quæ ſingularem Interpretationem recipiunt.* 1. *ex rei legatæ natura,* 2. *vel ex uſu verborum.*

Poſt tres titulos generales de *Legatis*, de quibuſdam *Legatis* in ſpecie hoc libro agitur, ut & tribus præterea titulis

 libri

libri ſequentis. Idque ideò, qui ea legata ſingulari quodam jure proprioque cenſentur interpretandaque veniunt: cauſis quatuor. Partim: 1. ex *Rei* ipſius legatæ natura, 2. partim ex *Verborum* proprietate, 3. partim ex *Favore* quodam, 4. denique ex *Circumſtantiarum* varietate.

1. *Ex rei ipſius legatæ natura* ſequentia legata interpretationem ſingularem, quæ ad alia legata temere transferri non poteſt, recipiunt, 1. *Annua*, ſeu *anniverſaria* Legata: quæ plerumq; ideo legabantur, quod legatarii ſequioris vitæ eſſent, & ab alimentis penderent. Hujusmodi verò legata plura ſunt, neque ſemel cedunt, ſed per annos ſingulos, ſic ut primi quidem anni purum ſit legatum, cæterorum verò conditione, atque ideò morte finiuntur. Deniq; anni initio debentur, *tit.* 1. *de Annuis legatis & fideicommiſſis.* 2. Item *Uſus & Uſufructus* & habitationis, & reditus, & operarum [de quibus *lib.* 7. ſup.] legatum hujus generis eſt: Nam & hæc legata pariter morte finiuntur, imò & capitis minutione: Sed neque extremi anni fructus niſi percepti ad hæredem tranſmittuntur, *tit.* 2. *de uſu & uſufructu, & reditu & habitatione*,

bitatione, *& operis per Legatum vel fideicommiſſum*. 3. Item *ſervitutis* realis ſeu prædiorum [de qua *lib.* 8. ſup.] legatum, & ipſum ſingularia quædam habet; nam & jus reale eſt, & niſi prædiorum habenti relinqui non poteſt, & præſtatio ejus individua eſt, *tit.* 5. *de Servitute legata* 4. Item, *Dos prælegata*, vel *relegata*, multa ſingularia habet. Primum quidem ſtatim id præſtari debeat: prælegata ſc. vel relegatæ doti ineſt emolumentum repræſentationis, & inquam præſenti die ſolvatur, quæ aliàs annua bimâ, trimâ tantùm die reddenda foret. 2. *Falcidiæ* hoc legati genus non ſubjacet. 3. Denique, qualibet bonorum poſſeſſione contra tabulas petita debetur. *tit.* 4. *de Dote Prælegata.*

5. Poſtremò *Optionis* & *Electionis* legatum hæc habet ſingularia, ut ante aditam hæreditatem optio non fiat: 2. Item, ut cùm cætera legata ab hærede præſtentur, hæc ſuo jure legatarius occupare videatur. *tit.* 5. *de optione vel electione legata.*

2. Ex communi *Verborum uſu* & proprietate; vel etiam teſtatoris conſuetudine, recipiunt interpretationem quinque legata ſequentia, in quibus id unum quæri-

tur, quid quaq; appellatione veniat, quidve Teſtator intellexerit. 1. *Triticum*, *Vinum*, vel *Oleum* legatum *tit. 6. de Tritico, Vino vel Oleo legato.* 2. *Inſtructum*, vel *Inſtrumentum* [veluti Urbanum, ruſticum, balneatorium] Legatum. *Tit. 7. de inſtructo. vel inſtrumento legato.* 3. *Peculium* legatum *tit. 8. de Peculio Legato.* 4. *Penus* Legata *tit. 9. de penu legata.* 5. Denique *ſuppellex* legata.*tit. ult. de ſuppellectile legata.*

Liber XXXIV.

1. *De* Legatis *ſingularibus quæ ſingularem ex Favore aliquo vel Circumſtantiis interpretationem recipiunt.* 2. *de* Vitiis *Legatorum quinque.*

3. Ex *Favore* aliquo ſingularem interpretationem recipiunt *Alimenta* & *Cibaria* legata. Horum ſcil.ſingularia hæc ſunt, ut deportatis, & ſervis pœnæ, ut ſervis propriis etiam ſine libertate relinqui poſſint: ut relicta ad pubertatem uſque, ad plenam pubertatem debeantur (i. ad annum 18.) ut non minuantur,ſed augeantur, ob prædia quæ Teſtator eo nomine juſſit eſſe obligata: ut de iis tranſigi non poſſit

poſſit (futuris ſcil.) niſi cauſa cognita à Prætore: ut alimentis legatis, non tantùm quæ ad victum pertinent debeantur, ſed & veſtitus & habitatio (pariter ut *Educandi* onere impoſito.) Quod in Cibariis legatis ſecus eſt. *tit.* 1. *de Alimentis vel Cibariis legatis.*

4. Ex *Circumſtantiarum varietate* interpretationem recipiunt ſequentia legata: puta auri, argenti, facti, infecti, mundi muliebris, ornamentorum, unguentorum, veſtis, veſtimentorum, ſtatuarum Legata. *Tit.* 2. *de Auro, Argento, mundo, ornamentis, unguentis, veſte vel veſtimentis & ſtatuis Legato.* Item *liberationis* legatum, nam etſi aliàs res ſua nemini legari poſſit, id tamen fieri videtur in liberatione legata, cujus vis hæc eſt, ut ſi à me petatur debitum exceptione doli mali tueri me poſſim, ſi non petatur, agere poſſim ut liberer. *tit.* 3. *de Liberatione Legata.*

5. *Vitia* quædam legatorum ſequuntur, i. cauſæ ex quibus legata in irritum ſæpe recidunt, ſeu pereunt in totum, vel in partem. Quæ quidem vitia quinque numero ſunt: puta Ademtio, Dubietas, Inutilitas, pro non ſcripto, Ereptitium.

 1. *Ad-*

1. *Adimit.* ſcil. interdum Teſtator legatum quod prius adſcripſerat, & ita quidem, ut quandoque etiam ademptum in alium ſimul transferat. *tit.* 4. *de adimendis vel tranſmittendis legatis.*

2. Dubium interdum legatum eſt, ſive ob ambiguum ſermonem, ſive ob cauſam aliquam, ob quam legatum in ſuſpenſo eſt, ſive ob eventus & ordinis (veluti nativitatis, aut mortis, quò pertinet tractatus *de commorientibus*,) perſonave incertum, ſic ut voluntatis quæſtio incidat. *tit.* 5. *de Rebus indubiis.*

3. *Inutilia* legata quædam ab initio ſunt, quale olim erat pœnæ cauſâ relictum *tit.*6. *de his quæ pœnæ cauſâ relinquuntur.* In hujuſmodi ſanè legatis ab initio inutilibus regula, ſeu ſententia Catoniana tenenda eſt: videl. ut quod ab initio teſtamenti facti tempore inutile fuit, id ex poſt facto non convaleſcat. *tit.* 7. *de Regula Catoniana.*

4. *Pro non ſcriptis* habentur, & ſic penes hæredem remanent ea, quæ quis ſibi in teſtamento adſcripſit; Item ſic ſcriptum, ut intelligi penitus non poſſit. *tit.* 8. *de his quæ pro non ſcriptis habentur.*

5. *Ereptitia* ſunt, quæ etſi teſtamento utili-

utiliter legata fuerint, attamen variis ex cauſis, ut indignis, poſtea auferuntur & eripiuntur, fiſcoque acquiruntur. *tit. ult. de his quibus ut indignis auferuntur.*

Liber XXXV.

De Modo *Legati, vel à Teſtatore, vel à Lege impoſito.*

M*Odus* quoque quidam legato ſæpe tum à teſtatore ipſo expreſsè adjicitur, tum à Lege 1. A *teſtatore*, ſive quia is conditionem legato adjecit ſive demonſtrationem, ſive cauſam, ſive modum. Quod conditionem attinet, legato adjectam, uſque quo ea impleatur, legatum interea ſuſpenditur, & ſi deficiat, legatum quoque deficit. 2. *Demonſtrationis* adjectæ alia ratio eſt: nam etſi falſa ea ſit, legatum tamen non vitiat, ſi modo de rei veritate conſtet. 5. Ut & ſi *cauſa* [i. ratio] legandi addita fuerit: nam & hæc etſi falſa legatum non vitiat. 4. Quod *modum* legato adjectum attinet, i. ſi quid teſtator legatarium ex legato facere voluerit, id utique implendum eſt, *tit.* 1. *de Conditionibus & demonſtrationibus, & cauſis, & modis*

etiam quæ in Teſtamento ſcribuntur.

3. *Modus* quoq; quidam *civilis* (ut Tacitus loquitur) per Leges Legatis ſtatutus eſt: quem ſi Teſtator egrediatur, pro eâ parte legata & fideicommiſſa vitiantur, minuuntur: Lege ſcil. Falcidiâ cautum fuit, ne ultra dodrantem hæreditatis ſuæ teſtatori legare liceret, & ſi quid ultra legatum fuerit, diminutionem patiatur: *tit.2.ad L. Falcidiam.* Adeò quidem, ut ſi cui plus quàm per L. Falcidiam licuit, legatum eſſe dicatur, hæres non antè legata ſolvere cogatur, quam deducta Falcidia: ut & ſi incertum ſit, an alia legata emerſura ſint, non antè ea hæres ſolvere cogitur, quam Legatarius caverit ſe reſtituturum ea, ſi Falcidiæ poſtea locus futurus ſit. *Tit. ult. ſi cui plus quàm per legem Falcidiam.*

Hactenus de Legatis & Fideicommiſſis ſingularibus.

LIBER XXXVI.

1. *Fideicommiſſa Univerſalia.* 2. *Communia Legatis & Fideicommiſſis.*

1. F*ideicommiſſa Univerſalia* ſequuntur: Quo pertinet SC. Trebellianum:

[in

[in quod transfuſa fuit ſententia SC. Pegaſiani] quo hæres plus quàm dodrantem, vel totam hæreditatem reſtituere rogatus, quartam pariter deducere poteſt, ut ex legatis hæres ex L. Falcidia, *tit.* 1. *ad SC. Trebellianum.*

Communia poſtremum *legatis & fideicommiſſis* tria ſubjiciuntur. 1. *de Die Legatorum & fideicommiſſorum*; quando videlicet is dies cedat, i. legata & fideicommiſſa deberi incipiant: nempe ſi pura ſint, vel in diem certum à morte teſtatoris ſtatim eorum dies cedit; ideoque ad hæredes legatariorum, & fideicommiſſariorum ea tranſmittuntur, hic enim *ceſſionis diei* effectus eſt: At ſi conditionalia ſint, vel in diem incertum, nonniſi exiſtente conditione, vel die, dies legatorum & fideicommiſſorum cedit. *tit.* 2. *Quando dies legatorum & fideicommiſſorum cedat.*

2. Secundum Legatis & Fideicommiſſis commune eſt, *Cautionis* genus quoddam ab hærede præſtandum, legatorum ſeu fideicommiſſorum nomine, ſc. ſi legati vel fideicommiſſi præſtatio moram patiatur (i. ſi ob conditionem aut diem à teſtatore adjectam) nondum legatũ præſtari debeat,

aut fideicommiſſum, vel ſi purum legatum hæres præſtare differat, tum hæres cavere debet legatorum ſeu fideicommiſſorum nomine. *tit.* 3. *Ut legatorum ſeu fideicommiſſorum ſervandorum cauſa caveatur.* 3. Quod ſi hæres non fecerit, legatarii & fideicommiſſarii, in poſſeſſionem rerum hæreditariarum cuſtodiæ cauſa mittuntur *tit. ult. ut in poſſeſſionem Legator. vel fideicommiſſorum ſervandor. cauſa eſſe liceat.* Hactenus de Teſtamentis, deque Teſtamentaria ſucceſſione, aliiſque exinde commodis.

PARS SEXTA

DIGESTORUM,

Conſtans Libris VIII. *puta lib.* 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44.

LIBER XXXVII.

De SUCCESSIONIBUS PRÆTORIIS, *ſeu de* BONORUM POSSESSIONIBUS, *& primò quidem de his quæ competunt Tabulis Teſtamenti extantibus.*

1. PRætoriæ *ſucceſſiones* ſequũtur, quæ dicuntur *Bonorũ poſſeſſiones*, διακατόχοι,

De

De quibus & in Edicto & in Codice primo loco actum fuit ante teſtamentarias ſucceſſiones.

Quæ ſcil. à Prætore conſtitutæ ſunt partim adjuvandi, partim corrigendi, partim ſupplendi juris civilis gratia, Et quia bonorum poſſeſſiones partim ex Teſtamento dantur, partim ab inteſtato, ideo de bonorum poſſeſſionibus agitur medio loco, inter teſtamentarias ſucceſſiones, & Legitimas, de iis vero agitur in genere *tit.* 11. *De bonorum poſſeſſionibus.* Sunt autem bonorum poſſeſſiones vel ordinariæ, vel extraordinariæ, ſeu ſubſidiariæ.

1. *Ordinariæ* bonorum poſſeſſiones dantur, vel tabulis teſtamenti extantibus, vel nullis extantibus. De primis prius.

Pariter ut in Edicto perpetuo.

1. *Si tabulæ teſtamenti extent*, prima ea poſſeſſionis bonorum cauſa eſt: Teſtamentaria quippe cauſa ſemper præcipua eſt, ut jure Civili, ita & Prætorio *tit.* 2. *Si tabulæ Teſtam. extabunt.* Et hæc quidem bonorum poſſeſſio, ſi furioſo, & infanti vel muto, ſurdo, cœcove competat, tum quæritur, an eam admittere poſſint. Hi tres poſtremi ſanè eam admittere poſſunt: pro duo-

duobus vero prioribus, alii eam poſſunt veluti Curatores & Patres. *tit. 3. de bonorum poſſeſſio. furioſo, & infanti muto, ſurdo, cæco, competente.*

Porrò tabulis Teſtamenti extantibus, vel contra, vel ſecundum tabulas bonorum poſſeſſio defertur.

De bonorum poſſeſſione contra tabulas prius.

Pariter ut in Edicto.

Contra tabulas bonorum poſſeſſio defertur liberis & poſthumis vel præteritis, vel non, ut oportet exhæredatis. Neque ſuis tantum, ſed & Emancipatis, imo & Adoptivis. Item parentibus & patronis. *tit. 4. de bonorum poſſeſſion. contra tabulas.*

Singularia autem multa habet hæc bonorum poſſeſſio, pro ratione perſonarum quibus competit: puta ratione emancipatorum, naſciturorum, pupillorum. *Emancipatorum* ratione, tria ſingularia hujus bonorum poſſeſſionis contra tabulas ſunt.

De quibus in Edicto perpetuo quoque hic eodem ordine.

Nempe, ſolutionis Legatorum certis per-

perſonis, collationis, & concurſus cum filiis ſeu nepotibus. Primum igitur ſingulare eſt, ut quanquam legata & fideicommiſſa tabulis adſcripta petita bonorum poſſeſſione regulariter corruant, excipiantur tamen certæ perſonæ: nam petita quamlibet contra tabulas bonorum poſſeſſione legata teſtamento adſcripta, emancipati certis perſonis edicto comprehenſis præſtare tenentur, puta, parentibus, liberis, uxori & nurui dotis nomine *tit. 5. de legatis præſtandis contra tabulas bonorum poſſeſſione petita.* Secundum ſingulare eſt *Collationis.* Nempe petita bonorum poſſeſſione contra tabulas, conferre quoque emancipati non emancipatis fratribus bona propria tenentur, quæ ſcil. communi patre moriente habuerunt, ſic ut tam ex propriis quàm ex paternis in unum confuſis, contingentem portionem ferant, *tit. 6. de Collatione.* Et nominatim filia dotem conferre tenetur, & quidem profectitiam dotem, non modo emancipata, ſed & ſua. *tit. 7. de Dotis collatione.* Tertium ſingulare eſt, *Concurſus* cujuſdam ut dixi: Nempe patri emancipati petenti bonor. poſſ. contra tabulas, concurrunt junguntúrque, unam &

ean-

tandem in partem liberi ex eo nati, & in poteſtate ab avo retenti ex Edicto ſeu clauſula nova, Edicto inſertâ à Juliano. *tit.* 8. *de conjungendis cum emancipato liberis ejus.*

2. *Naſciturorum* quoque liberorum ratione, ſingularis hæc bonor. poſſ. eſt: nam Prætor ventrem quoque mittit, per bonorum poſſeſſionem contra tabulas, in poſſeſſionem bonorum defuncti, ut alatur, eidemque inſuper curatore dato proſpicit, rebus ſcil. adminiſtrandis. *tit.* 9. *de ventre in poſſeſſionem mittendo, & Curatore ejus.*

3. *Pupillorum* denique ratione quibus ſtatus controverſia movetur, ſingularis hæc cont. tab. b. p. eſt: nam & his Prætor, ſi qua eis ſtatus controverſia moveatur, dilata in pubertatis tempus controverſia, cauſa cognita, bonorum poſſeſſionem interim decernit. Idque eſt quod Carbonianum Edictum dicitur. *tit.* 10. *ne Carboniano Edicto.* Et hæc de bonorum poſſeſſione contra tabulas.

2. *Secundum tabulas* bonorum poſſeſſio omnibus hæredibus, ſive ſcriptis, ſive nuncupatis datur. *tit.* 11. *de bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas.*

Sic

Sic abſolutus eſt bonorum poſſeſſionis extantibus tabulis tractatus. Antequam ad b.p.ſec.tabul. tranſitus ſpeciatim fiat, communis utrique b. poſſeſſioni, eaque ſingularia,tam ſecundum,inquam, quam contra tabulas, nonnulla interjiciuntur.

Primùm ſcil. *parenti* quoque manumiſſori bonorum poſſeſſio competit, quaſi patrono. *tit.* 12. *ſi à parente quis manumiſſus ſit.*

Secundo ex teſtamento quoque militis, utcunque minus ſolenni bonorum poſſeſſio datur: non verò contra tabulas militis. *tit.*3. *de bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis.*

Tertio, (qui & ipſe Edicti perpetui ordo erat) *Patronis* eorumque liberis tabulis extantibus iiſque præteritis, contra tabulas libertorum bonorum poſſeſſio datur, ſi liberi non extent ad dimidiam partem bonorum avocandam, tabulis verò non extantibus, ſimiliter certis caſibus. Cujus occaſione omnia illa *Patronatus jura* commodaque, inter quæ non ultimum eſt bonorum poſſeſſionis petendæ jus, in anteceſſum exponuntur: ut ex quibus modis jus patronatus adquiratur, vel amittatur. *tit.* 14. *de jure patronatus.*

Pa-

Patronatus vero jus & in his quoque rebus cernitur, quæ & ipſa hîc per occaſionem & propter viciniam tractantur, puta, in obſequiis: Obſequia ſcil. honorem, reverentiam, pietatem, utriſque debeant liberi & liberti: cujus ratione. 1. neque in jus, niſi venia petita, vocari. 2. deque famoſa actione conveniri. 3. neque Jus jurandum calumniæ exigi. 4. neque in ſolidum condemnari. 5. neque fidejuſſores locupletes judicio ſiſti dare cogi poſſunt. *tit. ult. De obſequio parentibus & Patronis præſtando*, ubi notandum, hac occaſione, propter materiæ perſonarumque vicinitatem, & de obſequio parentibus præſtando agi.

Liber XXXVIII.

Quo quatuor continentur.

1. Appendix ad *ſuperiorem librum.*
2. *de bonorum poſſeſſione* ab Inteſtato.
3. *de* Extraordinaria *bon. poſſ.*
4. *de* Legitimis *ſucceſſionibus.*

2. O*Pera* quoque ſunt pars juris patronatus: *Opera* 1. officia diurna ſive in miniſterio, ſive in artificio libertatis

tis cauſâ impoſita libertis per ſtipulationem vel jusjurandum. Has ſane operas, ſi patronus elegerit à bonorum poſſeſſione repellitur. *tit.* 1. *de Operis libertorum.*

Nunc è diverticulo in viam: bonorum igitur poſſeſſio patrono præterito, in partem dimidiam, adverſus hæredem ſcriptum competit: ut & bonorum poſſeſſio unde legitimi, *tit.* 2. *de bonis libertorum.* Eademque & de libertis univerſitatum, & municipiorum dicenda ſunt. *tit.* 3. *de liberis univerſitatum.* Item quæ de patronis dicta ſunt; eadem & de liberis patroni dicenda ſunt: Et quidem omnibus, niſi pater uni libertum adſignaverit, i. ſignificavit, cujus ex liberis ſuis, libertum eum eſſe velit. *tit.* 4. *de aſſignandis libertis.* Denique bonorum poſſeſſioni proxima eſt, juriſque patronatus portio eſt, revocatio eorum quæ in fraudem legitimæ patrono debitæ, à liberto facta ſunt. *tit.* 5. *ſi quid in fraudem patroni factum ſit.*

3. *Non extantibus tabulis teſtamenti*, atque adeo ab inteſtato bonorum poſſeſſiones, nunc ſequuntur.

Pariter ut in Edicto perpetuo, in tractatu tamē de legitimis ſucceſſionibus de quibus generatim ut in Edicto

ćto ita & hic agitur: hic verò alio ordine, de gradibus ſeu ordine hac in re ſervando. In Edićto quippe perpetuo, cum de legitimis ſucceſſionibus agitur, & de gradibus illis agitur. Hic aliter, nempe ordine illo in tractatum de bonorum poſſeſſionibus reſervato: ſed tamen ſervato Edicti ordine in eorum diſpoſitione.

Ergo b. p. hæc, de qua in genere etiam prius agitur 1. *Liberis* primum datur, quæ bonorum poſſeſſio, *unde liberi*, vocatur. *tit. 6. Si tabulæ teſtamenti nullæ extabunt, unde liberi* 2. Legitimis i. adgnatis, quæ p. b. vocatur unde legitimi.*tit.7.Unde Legitimi* 3. Cognatis, quæ bonorum poſſeſſio per fœminas conjunctis, cæteriſque à ſuperioribus excluſis competit. *tit.* 8. *Unde Cognat.* In his autem bonorum poſſeſſionibus hoc obſervandum eſt, quod unis repudiantibus, vel non petita bonorum poſſeſſione decedentibus, vel tempore præſtituto excluſis, ne creditores diutius juſto fraudentur ſequenti in eodem gradu locus fiat; & gradu uno exhauſto, ſequens gradus admittatur: idque eſt *Edictum* quod *ſucceſſorium* dicitur. *tit. 9. de ſucceſſorio Edicto.* Proinde exacta graduum cognitio habenda eſt, quâ cauſa hic poſitus eſt *tit.* 10. *de Gradibus & adfinibus, & nominibus eorum.* Qui titulus ſeu tractatus alioquin & ad

Le-

Legitimas ſucceſſiones, & ad tractatum de nuptiis quoque pertinet, ubi de gradibus cognationum quoque agitur.

Quarta bonorum poſſeſſio Tabulis teſtamenti non extantibus, eſt ea quæ *Viro & Uxori* competit. Tribus enim gradibus ſuperioribus deficientibus, ſeu poſt agnatos & cognatos ad decimum uſque gradum, Prætor virum & uxorem, mutuo ad alterius inteſtati bonorum poſſeſſionem vocat. *tit.* 11. *unde vir & uxor*.

His tandem omnibus deficientibus (qui & ipſe ordo Edicti fuit) fit locus *fiſco*, vel etiam iiſdem extantibus, cùm capitali ſententia, is de cujus bonis agitur, damnatus fuerit; hoc enim caſu capite damnato fiſcus ſuccedit. Quâ tamen parte excipitur miles & veteranus. Nam ſi ex militari delicto hi condemnati fuerint, de bonis caſtrenſibus teſtari poſſunt. Sed & ab inteſtato, caſtrenſia eorum bona, adgnatis vel cognatis ad quintum uſq; gradum deferuntur. *tit.* 12. *de Veteranorum & militum ſucceſſ.*

Item Fiſco locus fit, ſi quaſi indigno bonorum poſſeſſio ablata fuerit, ut quia volentem teſtamentum facere quis prohibuit, ut ita ad ſe potiùs hæreditas ab inteſtato

ſtato perveniret (de quo etiam in Civili ſucceſſione actum ſupra *lib.* 29. *tit.* 6.) *tit.* 13. *quibus non competit bonorum poſſeſſio.*

2. *Extraordinaria* ſeu ſubſidiaria bonorum poſſeſſio eſt.

(De qua & in Edicto perpetuo hoc ipſo loco actum)

Ea, quâ de re agitur *tit.* 14. *Ut ex Legibus Senatuſconſult. bonorum poſſeſſio detur*, quoties ſcil. Leges, Acta, vel Conſtitutiones bonorum poſſeſſionem ſpecialiter deferunt. Poſtremo loco agitur *tit.* 15. *Quis ordo in poſſeſſionibus ſervetur*, de *Temporibus* petendæ bonorum poſſeſſionis, ſeu intra quæ tempora bonorum poſſeſſio peti; vel admitti debeat, quia finito tempore ſequens gradus ordine ſuccedit.

3. *Legitima* ſucceſſio eſt, quæ defertur: vel Lege, ut puta ſuis & Legitimis. *tit.* 26. *de Suis & Legitimis hæredibus*: Vel *Senatuſconſulto*, ut matribus & filiis in mutua inter eos ſucceſſione. *Tit. ult. ad Senatuſconſ. Tertullianum & Orphitianum.*

Et hactenus quidem de Septimo actionum ſeu controverſiarum, Judiciorumque fonte occaſione videlic. *Mortis* alicujus, deque commodis ex ejus bonis.

LIBER

Liber XXXIX.

Tres *Actionum fontes*, *fineſque puta Damnum imminens* 9. *Vectigalium conductio*. 10. *& liberalitas.*

VIII. Octavum Controverſiarum genus actionumque ſeu Judiciorum deſcendit ex *Damno aliquo imminente*, ſeu impendente (i. nondum dato, verùm propediem dando, niſi in tempore occurratur; atque adeò actiones hæ proditæ ad averruncandum damnum.

Qua etiam parte ſecutus eſt Tribonianus ordinem Edicti perpetui, ubi pariter hic tractatus poſt tractatum de bonorum poſſeſſionibus & ſucceſſionibus, deque legatis ſubjiciebatur; & quidem propoſitis eodem ordine tribus Edictis.

Damnum autem dandum ſeu impendens metuitur 1. vel ab *Opere* aliquo *novo* faciendo. 2. vel à *Ruinâ* operis alicujus veteris impendente. 3. vel ab *Aqua*.

1. A *novo opere* ſi damnum metuatur, ſi quis novum opus faciat, quo priſtina facies mutetur, vicinarum ædium dominus juris ſui conſervandi cauſa novum opus ædificanti nunciare poteſt (i. denunciare,

ne

ne faciat, ne pergat.) Poſtquam nunciationem demum committunt ſe litigatores Prætoriæ Juriſdictioni. *tit.* 1. *de Operis novi nunciatione*.

Et hinc jam incipit DigeſtumNOVUM, ita dictum ob titulum iſtum *de Operis* NOVI *nunciatione*.

2. *A Ruina* veteris ædificii, ſi damnum metuatur, i. ſi vicini ædificium ruinam minetur, vicino jus eſt nunciandi, in id, ut damni infecti ſibi caveatur [i. de ſarciendo damno, ſi quod inde ſibi contigerit. Quod ſi factum non fuerit, vice cautionis mittitur vicinus, decreto Magiſtratus cujuſcunque in poſſeſſionem illarum ædium quæ ruinam minantur: imo & ſi perſeveret non cavere, etiam eas ædes nunciator ſecundo decreto poſſidere jubetur. Cæterùm, quæ de damno imminente ab ipſarummet ædium ruina dicuntur, eodem & de eo damno accipienda ſunt, quæ à ſuggrundiis & projectionibus metuuntur [i. eſt tabulis, omnibuſque aliis, quæ circa extraque ædificia ipſa eminent foras, vel projecta ſunt ædibuſque applicata: id enim ſibi vult vox *ſuggrundiorum & projectionum*

(Quod malo quàm *protectionum*, alioquin *protectorum* vox magis hic congruere.)

num. tit. 2. de Damno infecto, & *de ſuggrundiis*, & *projectionibus.*

3. *Ab Aqua* damnum ſi metuatur, aquæ arcendæ nomine vicino actio competit, ſi videlicet damno nondum dato, verùm opere in agro jam manufacto, puta ſtructura aquatili aqua, ſive pluvia, ſive pluviatilis, nocitura ſit: Qua actione id efficitur, ut opere in priſtinam faciem reſtituto, aqua avertatur. *tit. 3. de Aqua pluviæ arcenda.*

IX. Nonum controverſiarum genus oritur ex *Vectigalium* ſeu *publicorum* conductione, quæ inter privatos quoq; actionem parit, & duplicem quidem. Nam ſi *publicani.* (i. Vectigalium conductores (ipſi vel familiæ eorum, vectigalium occaſione, quid ſuper exegerint, propriâ actione tenentur: viciſſim; ſi negotiatores merces ſuas vectigali obnoxias, apud publicanum profeſſi non fuerint [uti tenentur] merces improfeſſæ in commiſſum cadunt (i. fiſco vindicantur) *tit. 4. de Publicanis* & *vectigalibus*, & *commiſſis.*

Et ita quidem hoc nexu hic titulus à Triboniano locatus eſt: non verò ex homonymia vocis *publici*. In Edicto ſane perpetuo hic titulus locatus eſt proxime poſt titulū *de Furtis*, quia de Furti genere à Publica-

nis vel eorum familia adv iſſo in eo agitur. Quamquam, & illic & hoc loco utroque; inquam, de eo. Juriſconſultos, qui ad Edictum ſcripſerunt, egiſſe reperio.

x. *Decimum* controverſiarum genus deſcendit ex merâ liberalitate, ſeu donatione, de qua agitur hoc loco, & in genere quidem *tit. 5. de Donationibus.*

De qua quo loco in Edicto Prætoris actum fuerit vix liquet, niſi quod ſuſpicari licet ex nonnullis fragmentis, de eo actum in tractatu de Exceptionibus ſub *titul. quarum rerum actio non detur.*

Donationis verò duæ ſpecies ſunt, inter vivos una, altera mortis causâ (1. ob mortis periculum vel cogitationem.) Quæ donationis ſpecies, non niſi morte donatoris eadem in voluntate deficientis, confirmatur. *tit. ult. de mortis cauſa donationibus.*

LIBER XL.

STATUS CAUSÆ.

11. VNdecimũ controverſiarum genus eſt *de ſtatu perſonæ*, ſeu de Cauſa ſtatus; *Præjudiciales* actiones dicuntur.

De qua hoc ipſo loco Edictum perpetuum ſcriptum erat.

Quæ

Quæ & ipſa ſtatus cauſa triplex eſt: 1. Libertinitatis. 2. Liberalis cauſæ, 3. Ingenuitatis.

1. *Libertinitatis* cauſa ſeu controverſia eſt cùm quæritur,ſervus ne ſit quis,an vero libertinus, Hûc vero pertinet tractatus de *manumiſſionibus* (id eſt de datione libertatis) Ubi primum quæritur, qui manumitti vel manumittere poſſint: & apud quos, de *tit.* 1. *de Manumiſſionibus*.

5. *Species* ſeu modi manumiſſionis,quæ ab homine fiebat,& juſtæ quidem,duæ hic pertractantur,quæ olim in uſu erant cæteris Juſtiniani ætate vel ab ipſo abolitis, 1. *Vindicta* manumiſſio, quæ videlicet apud Magiſtratum, apud quem legis actio erat, fiebat,præſente domino: non per procuratorem.*tit.* 2. *de Manumiſſis Vindicta*, niſi quod per Syndicum ſervi univerſitatum (i.Collegiorum, Municipiorum. Provinciarum, Rerumpublic.) vindicta manumitti poſſunt. *t.* 3. *de Manumiſſionibus quæ ſervis ad Univerſitatem, pertinentibus imponuntur.*

Secunda ſpecies juſtæ manumiſſionis eſt ea quæ *Teſtamento* fiebat.*tit.* 4. *de manumiſſis teſtamento.* Varia tamen ratione ad-

huc, varioque eventu : nam 1. Libertas teſtamento non tantum, ſeu non ſemper, directò adſcribebatur,ſed & per fideicommiſſum ſæpe verbis precariis *tit.5.de fideicommiſſariis libertatibus.* 2.Libertas quandoque teſtamento adſcripta, & ipſo jure valida, ex poſt facto lege adimebatur, ſeu eripiebatur, tanquam indigno: veluti l.Papiâ, ei qui tacitam fidem teſtatori in fraudem legum accommodaſſet. *tit.6.de Adoptione libertatis* 3. Sub die aut Conditione ſæpe teſtamento libertas adſcribebatur,ac proinde ſuſpendebatur: ita verò manumiſſus interim ſervus erat ſtatu liber dicebatur: *tit.7. de ſtatu liberis*.

II. Et hæc quidem de manumiſſione ſeu libertatis datione; quæ ab homine ſeu à dominis fiebat, & regulariter non niſi à dominis,eorumque conſenſu : ſicut ſi domini conſenſus intercederet, libertas omnino competeret. Et tamen utrumque ſecus quandoque eveniebat. Nam quædam erat libertatis datio *legitima*, ſeu quæ à lege fiebat, ipſo jure publico : quandoque ſcil. ſeu certis caſibus,etiam ſine manumiſſione ſervi ad libertatem perveniebant, ſolo legis ſeu juris beneficio: Veluti ſi ſervi ne-

vi necem domini detexiſſet, ſi ob gravem infirmitatem, pro derelicto à dominis habiti fuiſſent, aliiſque de cauſis. *tit.8. qui ſine manumiſſione ad libertatem perveniunt.* Ex adverſo, quidam manumiſſi à dominis liberi tamen ipſo jure non fiebant, lege impediente, & manumiſſio inutilis erat, ex duplici potiſſimum ratione Politicâ: Ne videlicet ut ipſi domini hoc facto ſuo, & promiſcuis manumiſſionibus bonis ſuis evolverentur, aut aliis creditoribus puta, fraus fieret, quam in rem lex Ælia Sententia lata fuit. *tit.9. Qui & à quibus manumiſſi liberi non fiunt, ad leg. Æliam Sententiam.*

III. Et hæc de hominis & legis facto circa ſtatum libertinitatis. Nunc de ſingulari beneficio *Principis*, & quidem circa effectum manumiſſionis. Nam cum effectus manumiſſionis hi eſſent, ut & manumiſſos deinceps quoad ſtatum publicum libertinos faceret, ab ingenuis & ſtatu ingenuorum diverſos, & privato patronatus juri obnoxios, ob utrumque tamen liberari beneficio Principis quandoque poterant à ſtatu, inquam, libertinorum: ſi jus aureorum annulorum [ferreis enim tantum utebantur libertini] à Principe impetraſ-

ſent, hoc enim caſu jura ingenuitatis adipiſcebantur, ſalvo tantùm Patronatûs jure. *tit.*10. *de Iure aureorum annulorum.* Ab ipſo vero etiam patronatus jure, ſi à Principe *natalibus* (in quibus homines initio fuerunt) reſtituti fuiſſent, patronorum conſenſu; hoc enim caſu plenam ingenuitatem adipiſcebantur, extincto etiam Patronatûs jure, *titul.* 11. *de Natalibus reſtituendis.* Et hæc de libertinitate, ſeu cauſa libertinitatis.

2. Secunda ſtatus controverſia eſt *Liberalis*: qua videlicet quæritur, liber quis an ſervus ſit. *tit.*12. *de liberali cauſa.* Sive quis in libertate conſtitutus petatur in ſervitutem ab aliquo, ſive in ſervitute conſtitutus ipſe ad libertatem è ſervitute proclamet: quod ſane non omnibus licet, quidam enim ad libertatem proclamare non poſſunt. *tit.* 13. *quibus ad libertatem proclamare non licet.*

3. Tertia controverſia ſtatus eſt, *Ingenuitatis*, quâ quæritur, ingenuus quis ſit, an vero Libertinus. *tit.*14. *Si ingenuus eſſe dicetur.*

Omnibus iſtis tribus ſtatus controverſiis commune eſt, ut ne de ſtatu defunctorum

rum in deteriorem cauſam poſt quinquennium quæri poſſit, in meliorem, poſſit, *tit.15. Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.*

Vivo certe eo qui liber, aut ingenuus pronunciatus eſt, de ſtatu ejus ſemper quæri poteſt: ita quidem etiam, ut ad colluſionem detegendam, omnes præmio dominii ejus qui liber judicatus eſt, aut ingenuus, invitentur, *tit.ult.de colluſione detegenda.*

Liber XLI.

De Possessorio Judicio.

Hactenus petitoriæ actiones: nunc *Poſſeſſoria*, tribus libris ſequentibus 41. 42. 43.

Hæc enim mihi connexionis ratio placet: non quaſi ad Interdicta tranſiturus Juſtinianus rem aliquanto longius repetat, quia ſcil. interdicta pleraque de poſſeſſione ſunt quod Cujacio placebat.

XII. *Duodecimum* igitur Civilium controverſiarum genus eſt, in quibus agitur de tuendo penes dominum & poſſeſſorem rei dominio, vel poſſeſſione, idque firmo perpetuoque jure. Quò pertinet hic liber:

Quo proinde agitur de modis vel pleni dominii unà cum poſſeſſione cui dominium eſt conjunctum, adquirendi, vel nudæ poſſeſſionis. 1. De modis adquirendi rerum [& quidem corporalium, nam de his tantum agitur] Dominii: *tit.* 1. *De Acquirendo rerum Dominio.* 2. De modis adquirendæ poſſeſſionis, & viciſſim amittendæ. *titul.* 2. *De Acquirenda vel amittenda poſſeſſione.* 3. de *Uſucapione*, quæ eſt adeptio ſeu acquiſitio dominii per poſſeſſionem prolixam juſtamq; cui contraria eſt uſurpatio, i. poſſeſſionis interruptio. *tit.* 3. *de Uſurpationibus & Uſucapionibus.* Cæterum cauſæ poſſeſſionum, ſeu Uſucapionis tituli ſunt vel oneroſi, vel lucrativi, vel mixti. Oneroſi, vel pro *Emptore*, quando ex cauſa emptionis, vel ex negotio emptioni proximo quis rem bona fide à nō Domino nactus eſt, & poſſidet: *tit.* 4. *pro emptore.* Lucrativi tituli ſunt quinque ſequentes. *Pro Hærede*, vel *pro poſſeſſore*, quando quis ex cauſa hæreditatis: vel bonorum poſſeſſionis rem aliquam ſingularem, quam defunctus poſſedit, cum reliqua hæreditate poſſidet, eiquè incumbit: Nam licet aliena ſit, longo tempore eam capere poteſt.

tit.

tit.5. pro hærede vel pro poſſeſſore. Item *pro donato* cùm quis rem ex cauſa donationis à non Domino factæ poſſidet. *tit.6.pro Donato.* Pro *derelicto,*quando quis rem à domino vel poſſeſſore derelictam occupavit, *tit.7.pro derelicto. Pro legato* cum ex cauſa legati,vel legati nomine,quis rem alienam à teſtatore ſibi relictam habet. *tit. 8. pro legato.*Mixtus titulus,partim lucrativus partim oneroſus eſt titulus *dotis*, quia dos datur ad onera matrimonii ſuſtinenda, ejuſque fructus lucro mariti cedunt. *tit. 9. pro Dote.* His omnibus adde titulum *pro ſuo* qui titulus & ſuperioribus communis eſt, & ſubſidiarius, nam iis quoque accommodatur, qui civilem titulum non habent, ſed naturalem tantum, *tit. ult. pro ſuo.*

Liber XLII.

De Executionibus *in Bonis, ex quatuor cauſis.*

XII. Executiones in bonis, tertio decimo loco nunc ſequuntur quibus poſſeſſio bonorum juſto alioquin domino: judicio ſeu via juris,vique Iudiciorum,

eripitur; ſic ut ea vel diſtrahantur, vel poſſidenda aliis dentur. Quod quidem ipſum fit quatuor ex cauſis, quarum nomine etiam Prætor ſeu Magiſtratus adiri ſolet. Ob rem ſcil. Judicatam, ob confeſſionem, ob ceſſionem bonorum: Denique juſtis de cauſis fit & decernitur à Prætore miſſio in bonorum poſſeſſionem.

Qui quidem ipſe ordo fuit Edicti perpetui: niſi quod inter hunc tractatum quem nunc ingredimur, & tractatum de Vſucapionibus, interjacebant ibi tractatus de Vi bonorum raptorum: de Incendiis, deque Injuriis, qui à Triboniano rejectus eſt in tractatum de Delictis De ſingulis ordine.

1. *Res Iudicata* igitur executionis jus parit ſeu adquirit, ſeu per rem judicatam ad executionem provenitur. Poſt Judicati ſcil. faciendi tempora elapſa, ſi judicatus judicatum facere recuſet, executio rei judicatæ fit captis officio Magiſtratus pignoribus, mox, duobus menſibus elapſis, ea ipſa publicè ſubhaſta diſtrahuntur; vel non repertis emptoribus actori adjudicantur: vel etiam ſi judicatus non defendatur, creditor in poſſeſſionem mittitur omnium bonorum judicati ſervandi cauſa *tit.* 1. *de re Iudicata, & de effectu Sententiarum & de interlocutionibus.*

2. Con-

2. *Confeſſionis* in jure factæ à non errante in facto, eadem quæ rei judicatæ vis eſt confeſſuſque adeò pro Judicato eſt: ſic ut eodem modo eorum qui confeſſi ſunt pignora capi, diſtrahique poſſint. *tit.* 2. *de Confeſſis.*

3. *Ceſſionis* item *bonorum* in jure eadem ratio eſt, ſic quidem, ut ei qui creditoribus ſuis bonis ceſſit, infamia non irrogetur, ac ſi ex Edicto ea poſſiderentur, & proſcripta venirent bonorum emptori, *tit.* 3. *de ceſſione bonorum.*

4. *Latitante* item vel abſente, vel non defendente ſe debitore, Prætor actores & creditores mittit in poſſeſſionem ejus bonorum, (quam & ipſam Q. Mutius ponebat inter genera poſſeſſionum, *leg.* 3. §. *ult. de adqui. poſſ.*) triplici ferme fine, rei ſervandæ cauſa, legatorum ſervandorum gratia, & ventris nomine; ut omittam quæ fit damni infecti nomine, de qua ſup. *lib.* 39. *tit.* 4. *Quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur.*

Et hæc quidem de Executionum, inque bonorum poſſeſſionem miſſionis cauſis: ſequitur *Forma* ejus, quatuor titulis ſeu capitulis ſequentibus.

P 6 1. Nempe

1. Nempe pignora capi authoritate Judicis oportet, deinde ea vendi, ut ex pretio creditoribus ſatisfiat; privilegiariorum, & hypothecariorum primâ ratione habita, *tit. 5. de rebus authoritate Iudicis poſſidendis, vel vendendis.*

Sæpe etiam *Separanda* veniunt bona debitoris Prætoris authoritate, puta hæredis bona, à defuncti debitoris bonis, petentibus creditoribus hæreditariis, qui alias ſuum conſequi non poſſent, ſi confuſis bonis hæredis creditores in participatum rerum hæreditariarum venirent. Item neceſſarii hæredis bona poſt mortem domini quæſita à dominicis bonis ſeparanda veniunt, ut & caſtrenſia militis bona à paganis *tit. 6. de ſeparationibus.*

3. *Curatores* quoque ſæpe creditoribus petentibus bonis debitoris cuſtodiendis, & denique adminiſtrandis, mox & vendendis, denique & ex pretio redacto ſolutionibus faciendis, conſtituendus venit, *tit. 7. de Curatore bonis dando.*

4. Tandem etiam, quæ in fraudem creditorum facta ſunt revocari oportet. *tit. quæ in fraudem creditorum facta ſunt, ut reſtituantur.*

LIBER XLIII.

DE INTERDICTIS.

XV. I*Nterdicta* quarto decimo ſeu ultimo loco ſequuntur.

Pariter ut in Edicto Perpetuo.

Interdicta, inquam, ſeu extraordinariæ actiones, quæ pro his competunt, quæ in id movebantur, dabanturque, apud quem interim *poſſeſſio* rei controverſæ manere deberet, dum judicium de proprietate agitur; quod ideò *momenti beneficium* dicitur, ſeu *beneficium momentaneæ poſſeſſionis.* Et ſic, pariter ut duobus ſuperioribus libris, Iudicia *poſſeſſoria* hic continentur, & hoc quidem ad momentaneam poſſeſſionem impetrandam: illa ad perpetuam adſequendam. De his igitur interdictis in genere primùm agitur. *titul.* I. *de interdictis, ſive extraordinariis actionibus, quæ pro his competunt*, quæ quidem poſtrema verba ideo addita ſunt, quod hodie ordo interdictorum non obſervetur, ſed ſtatim agatur utili in factum actione, ut judicetur cujus poſſeſſio ſit, de quâ agitur.

Inter

Interdicta autem illa manant, vel ex jure aliquo univerſali vel ſingulari. *Univerſali*, puta ex ſucceſſione, vel præcedente miſſione in poſſeſſionem. Hujus generis quatuor ſunt Interdicta; Et priora quidem duo, à primis Edicti verbis ita denominata. 1. *Quorum bonorum* (*poſſeſſio* ſcil.) *ei data eſt*. &c.) Quod interdictum ei competit, cui prætor bonorum poſſeſſionem dedit, ad rerum hæreditariarum - poſſeſſionem adipiſcendam. *tit. 2. quorum bonorũ*. 2. *Quod legatorum* [*nomine* ſcil. *quis non ex voluntate hæredis occupavit*, &c. Quod interdictum competit hæredi, vel bonorum poſſeſſori, parato, ſatiſdare legatorum nomine, ad recuperanda ea, quæ ſine voluntate ejus legatorum nomine à legatariis propria authoritate occupata fuerunt, ut ſcil. adepta poſſeſſione ſibi Falcidiam ſervet per retentionem, *tit. 3. Quod Legatorum.*

3. In poſſeſſionem quoq; miſſo ex cauſis, de quibus ſuperiore libro 42. interdictum competit: ne vis ſibi fiat, i. ne impediatur in bonorum poſſeſſione eſſe, & ſic in eam venire, & redire ſi expulſus ſit. *tit. 4. Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus erit.*

4. Inter-

4. Interdictum *de tabulis exhibendis*, ad Teſtamenti cauſam pertinentibus, omnibus quorum intereſt competit, adverſus eum penes quem tabulæ ſunt. *tit.* 5. *de Tabulis exhibendis.*

Singulari ex jure quæ interdicta manant vel religionem ſpectant, vel hominum utilitatem : ſeu alia juris ſunt divini, alia humani.

1. *Divini* Juris ſeu *Religionis* tuendæ cauſa, Interdictum propoſitum eſt, *titul.* 6. *Ne quid in loco ſacro fiat.*

2. *Humani* juris cauſa interdicta, vel publicam rem ſpectant, vel privatam. *Publicam* quæ ſpectant utilitatem interdicta ea vel locorum publicorum, vel Fluminum nomine competunt.

1. Locorum publicorum, veluti *itinerum aliorumque*, quò pertinent ſequentia interdicta : idque partim ad uſum eorum fruitionemque, partim ad tuitionem ſeu refectionem.

1. Ad *uſum* inquam, locorum & itinerum publicorum, fruitionemque eorum interdicta competunt: quibus cuilibet in publicum petere permittitur, quæ ad uſum omnium pertinent. *tit.* 7. *de locis & Itineribus*

bus publicis. Ac nominatim Interdicto prohibitorio experiri licet, Ne quid in loco publico vel itinere fiat, aut ædificetur, inque eum immittatur, qua ex re quid damni detur, neve vis fiat ei qui utitur via publica. *tit*. 8. *Ne quid in loco publico vel itinere ſtat*.

2. Ne publicanis, qui loca publica, veluti porticus, areas, inſulas, balnea, lacus, ſtagna, &c. conduxerunt, vis fiat: quo minus ex lege locationis, locis publicis conductis fruantur: *tit*. 9. *de loco publico fruendo*.

2. Ad *tuitionem* locorum publicorum duo quoque remedia & interdicta ſpectant, ut ſi quidem via urbicâ fiat, huic rei Ædiles occurrant, jure poteſtatis ſuæ, *tit*. 12. *de via publica, & ſi quid in ea factum eſſe dicatur*. 2. Ne vis fiat ei, qui viam publicam iterve ruſticum ſcil. reficere velit *tit*. 11. *de via publica & itinere publico reficiendo*.

1. FLUMINUM, & RIPARUM nomine quoque varia interdicta propoſita ſunt: & quatuor quidem ſequentia: pariter partim vel uſum eorum: partim ad tuitionem. *Ad uſum*. 1. ne deterior videl. navigatio fiat, facto vel immiſſo aliquo in flumi-

flumine publico ripave ejus, *tit.* 12. *de fluminibus, ne quid in flumine publico ripave ejus fiat, quo peius navigetur.* o Ne fluxus aquæ aliter quam priore æſtate fluxit, mutetur. *tit.* 13. *Ne quid in flumine publico fiat, quo aqua aliter fluat atque uti priore æſtate fluxit.* Ne naviganti, vel piſcanti, vel ripâ utenti vis fiat. *tit.* 14. *ut in flumine publico navigare liceat.* 2. Ad *Tuitionem* quoque fluminum comparatum eſt Interdictum: puta ne vis fiat ruenti, reficienti, munienti ripam fluminis agrúmve: qui circa ripam eſt. *tit.* 15. *de ripa munienda*; Et hæc de Interdictis publicam utilitatem ſpectantibus.

II. *Privatam* rem interdicta quæ reſpiciunt, competunt vel ratione rei immobilis juriúmve, vel rei mobilis. Prioris generis ſunt quindecim interdicta ſequentia: Eaque ſpectant ad triplicem finem, vel ad tuendam fundi proprii poſſeſſionem, vel ad tuendum jus aliquod in alieno fundo, vel ob commune & perſonale intereſſe.

1. Ad prius pertinent duo ſequentia interdicta. Interdictum *de vi & vi armata.* Quod datur ad amiſſam poſſeſſionem recuperandam, ſive quis fundo ſine armis deje-

dejectus eſt quæ vis quotidiana dicitur: ſive cum armis. *tit.16. de vi & vi armata.* 2. Interdictum item *uti poſſidetis*, ad retinendam fundi poſſeſſionem, *titul.17. uti poſſidetis.* Secundi generis interdicta quæ ad tuendum jus aliquod in alieno fundo dantur, ſunt decem ſequentia. 1. Interdictum *de ſuperficiebus*: Hoc interdicto is qui jus ædificandi habet alieno ſolo; jus ſuum quaſi poſſeſſionis tuetur. *titul.* 18. *de Superficiebus.*

2. Interdictum quoque *de itinere actuq; privato*, ad retinendam quaſi poſſeſſionem itineris, actus, viæ privatæ, per fundum alienum, *tit.19. de Itinere actuq; privato* 3. Interdictum *de aqua quotidiana & æſtiva*, ad retinendum uſum, vel adipiſcendam quaſi poſſeſſionem: aquæ ducendæ ex alieno, *tit.*10. *de aqua quotidiana & æſtiva.* 4. de Rivis, per quos aqua ducitur, reficiendis ſcil. *tit.21. de Rivis.* 5. de *Fonte*, inde haurienda aqua ex fonte alieno. *tit.* 22. *de fonte*, 6. de Cloacis reficiendis, purgandis. *tit.*13. *de Cloacis.* 7. Quod vi aut clam interdictum: quod competit ei, cui à vicino, vi aut clam opere facto damnum datum eſt, *titul.* 24. *quod vi aut clam:* cujus tituli exceptio eſt *tit.*

tit. 25. de remiſſionibus: nam ſi poſt nunciationem novi operis remiſſionem nunciationis nunciatus impetraverit, eo interdicto is tenetur, ipſique nunciato interdictum de remiſſionibus datur. 8. de Precario Interdictum ejuſdem generis eſt. Precarium eſt conceſſio rei vel poſſeſſionis, quam prece ita impetravimus, ut uteremur quandiu libuerit concedenti. Ergo ſi ea res mihi ablata ſit, competit hoc interdictum. *tit.6. de precario.*

9. Item *de Arboribus cadendis* interdictum, quo vicinum arbores ſuas in ædes meas impendentes, vel in agrum meum colucare ſeu ſublucare, coërcereq; oportere intendo. *tit.27. de arboribus cadendis.*

10. Interdictum *de glande legenda*, id eſt, ut fructum omnem meum in fundum vicini cadentem tertio quoque die colligere mihi liceat. *tit.28. de glande legenda.*

Tertium genus Interdictorum quæ privatam rem juſque reſpiciunt; eſt eorum, quæ dantur ob commune aliquod perſonarum intereſſe: cujuſmodi duo hic proponuntur. 1. Interdictum *de homine libero exhibendo,* quod datur in eum qui ſupprimit hominem liberum. Quod quidem officii

cii cauſa introductum eſt, quia hominem beneficio affici, hominis intereſt, *tit. 29. de homine libero exhibendo.* 2. Interdictum *de liberis exhibendis*, item *ducendis*: quod datur, ut quis filium vel nepotē exhibeat qui in poteſtate mea eſt, etſi bona fide eum retineat. *tit. 30. de Liberis exhibendis, item ducendis.* Et hæc de interdictis, quæ rei immobilis, juriſve alicujus nomine cōpetunt.

2. *Mobilis*, vel *moventis* ſe rei, ratione interdicta tria ſequentia prodita ſunt 1. Interdictum *Utrubi*, quod ſervi nomine competit ei apud quem majore parte anni fuiſſet. *tit. 31. de Utrubi.*

2. Interdictum de *Migrando*, quod competit inquilino migraturo ex ædibus ad abducenda frivola ſua quæ intulit ſoluta penſione. *tit. 32. de Migrando* 3. & retrò *Salvianum* interdictum domino ſeu locatori competit, ad proſequendam poſſeſſionem rerum conductoris, pro mercede pignori obligatorum. *tit. ult. de Salviano interdicto.*

Et hic de poſſeſſoris etiam actionibus & judiciis: ſive ad juſtam alicujus poſſeſſionem proprio & perpetuo titulo firmandam, tuendamque: de quo *lib*, 41. ſive, ad poſ-

poſſeſſionem juſto alioquin domino jure eripiendam, de quo *lib.*12. ſive ad momentaneam tantum poſſeſſionem tribuendam de quo lib. 43.

LIBER XLIV.

1. *De* EXCEPTIONIBUS.
2. *deque* OBLIGATIONIBUS *in genere.*

1. EXCEPTIONES nunc reorum adverſus actiones ſequuntur, ſeu quibus actiones excluduntur.

Eodem ordine, quo & in Edicto perpetuo.

Quas & ipſas Exceptiones Prætor olim formulis addebat: de quibus agitur in genere *tit.*1. *de Exceptionibus, præſcriptionibus & præjudiciis.* Speciatim verò quinque exceptionibus genera præter alias quæ jam ſupra titulos peculiares ſua ratione habuêre, proponuntur. 1. *Rei Iudicatæ* Exceptio. *tit.*1. *de exceptione Rei Iudicatæ.* 2. *Temporis* exceptio. i. præſcriptionis & poſſeſſionis, *tit.*3. *de diverſis temporalibus præſcriptionibus, & de acceſſionibus poſſeſſionum.* 3. Doli mali & metus Exceptio. *tit.*4. *de Doli mali*
&

& metus exceptione. 4. Actionis non impetratæ exceptio. *tit.* 5. *Quarum rerum actio non detur.* 5. Poſtremum exceptio *litigioſi. tit.*6. *de litigioſis.*

11. Poſt ſpeciales & ſingulares civilium Judiciorum actionumque ſpecies, earumque cauſas ſeu fontes reſeratos fineſque, propoſitos, quæ ſcil. ex *Obligatione* aliquâ ſpeciali quæque illa ſit, ex quâ quis alteri obligatus eſt, oriuntur : atque adeo poſt *actiones*, quæ à libro 5. pertractari cœperunt, ipſæ jam in commune obligationum contrahendarum firmandarumque, (unde & *actiones* enaſcuntur) & retrò ſolvendarum (unde exceptiones oriuntur) formæ ſeu rationes deinceps proponuntur : contrahendarum, inquam, ut actionem producere poſſint: unde *tit. ult. de Obligationibus & Actionibus*, & quidem civilem, de quo *ſupra* : vel pœnalem, de quo poſtea lib. 47. & 48. Inter quæ duo actionum genera hic de obligationibus tractatus medio loco, ceu in confinio poſitus eſt, quandoquidem & quædam obligationes ſunt ex delicto.

Hæc, inquam, ordinis iſtius ratio reddi poſſit & Edicti tamen perpetui ordinem attendenti, quo ſcil. ultima

ma ejus parte de *ſtipulationibus* conventionalibus, de *ſatisdationibus*, deq; *ſtipulationibus Prætoriis* (quæ & ipſæ inſtar actionum ſunt *l. actionis 7. de obligat. & action.* & edicto de edendo continentur] actum fuit, apparet de *Obligationibus & ſtipulationibus* in genere, tum & de modis ſolvendæ obligationis, hac tantum ſatisdationum & ſtipulationum occaſione hic actum, & ſic hactenus quoque Edicti ordinem hic ſervaſſe Tribonianum niſi; quod de obligationum tollendarum modis nulli ibiitituli extitere. Quare autem de eo hic actum fuerit ſuſpicari libet, quia materia hæc univerſum jus perambulat: & velut omnium obligationum, actionum & negotiorum *Pandectes* eſt, ſive ad ea ſtatuminanda, firmanda, ſive tollenda.

PARS SEPTIMA

DIGESTORVM

à libro 45. *ad finem Pandectarum.*

LIBER XLV.

DE STIPULATIONIBUS.

5. HArum igitur obligationum, quod ſecundo loco tenendum eſt *Vincula* & acceſſiones proponuntur: quæ ſunt *Verborum obligationes*, ſeu *ſtipulationes*, id eſt conventiones ſolennibus verbis ex interrogatione & reſponſione confectæ, quæ utique ab aliis obligationibus pendent, & inventæ ſunt cœterarum obligationum fir-

firmandarum cauſa, *tit.l.de verborum obligationibus*. Porrò circa has ſtipulationes, & quidem perſonarum reſpectu, ad ſingularem effectum,notanda ſunt hæc tria. Primo, *Duos* quandoque pluresve reos, tum ſtipulandi,tum & promittendi, unâ eademque ſtipulatione promiſſioneque ſæpe conſtitui : ſic ut duo tum creditores ſint, quibus ſingulis ſolidum debetur;duo contra debitores obligati in ſolidum ſinguli: quod quomodo fiat declaratur *tit.* 2. *de duobus conſtituendis*.

Secundo notandum, *ſervos* quoque interdum ſtipulari : & recte quidem,perſona videlicet dominorum inſpecta *tit*.3. ſeu *de ſtipulatione ſervorum*.

LIBER XLVI.

1. DE OBLIGATIONUM ACCESSIONIBUS.
2. *Deque Actionum & Obligationum* SOLVENDARUM *modis*.
3. *Tandem de ſtipulationibus* PRÆTORIIS.

TErtiò notandum *Fidejuſſores & mandatores* quandoque obligationibus alienis

alienis accedere: *fidejuſſores*, inquam, i. qui pro debitore, ſuo nomine ſtipulanti, promittunt, citra novationem: *Mandatores*, qui fidejuſſorem fidejubere: vel creditorem ipſum alii credere rogant *tit. 1. de Fidejuſſoribus & Mandatoribus*.

Et hæc de obligationibus contrahendis ſtipandiſque ſeu firmandis.

Extinguuntur viciſſim obligationes variis modis. 1. *Novatione* 2. & *Delegatione*: *Novatione* inquam, id est mutatione debitoris, vel cauſa debendi: *delegatione*, i. mutatione creditoris ſimul & debitoris. *tit. 2. de Novationibus & delegationibus*. 3. *Solutione*, qui modus tollendæ obligationis maximè naturalis est, *tit. 3. de ſolutionib.* 4. Tandem & *Acceptilatione*, quæ imaginaria ſolutio est *tit. 4. de Acceptilationib.* Et hæc de stipulationibus conventionalibus.

2. *Prætoriæ* quoq; quædam stipulationes ſunt, quæ Edicto Prætoris interponi jubentur, quæ multa habent præcipua, de quibus in genere *tit. 5. de ſtipulationibus Prætoriis*. Istiuſmodi stipulationes Prætoriæ tres hic ſpeciatim proponuntur 1. *Rem pupilli ſalvam fore*, quam præstat tutor vel curator legitimus, vel datus ſine inquiſitione &

uno tantùm caſu teſtamentarius, & ex Inquiſitione datus, puta ſi unus ex pluribus ſolus adminiſtrare velit. *tit. 6. Rem pupilli vel adoleſcentis ſalvam fore. 2. Judicatum ſolvi* ſtipulatio *tit. 7. judicatum ſolvi. 3. Ratam rem haberi*, quam regulariter reus à procuratore actoris ſtipulatur, ante litem conteſtatam. *tit. ult. Ratam rem haberi, & de ratihabitione.*

Et hactenus quidem de civili judicio.

Ubi & *Edictum* Prætoris deſinebat, quòd is de civilibus tantùm cauſis cognoſceret, exceptis privatis, furti, vi bonorum raptorum incendii, injuriarum actionibus de quibus in Edicto alio loco ſituque actum fuit.

LIBER. XLVII.

De DELICTIS 1. *Privatis.* 2. *Extraordinariis.* 3. *Popularibus.*

P*Oenalia* nunc Judicia ſequuntur, ſeu pœnales actiones, delictorum nomine: Quorum varia admodum perſecutio est: unde & delictis illis varia quoque nomina indita, & ideò in quatuor ſpecies divisa: Alia quippe *privata* delicta vocantur, alia *Extraordinaria* crimina: aliæ *populares* actiones, alia denique *publica judicia:*

1. *Pri-*

1. *Privata delicta* dicuntur, quæ mer:m utilitatem cauſamque privatam attinent &attentant; denique quæ privatam perſecutionem continent.

Quorum nomine Prætor quoque Edicto ſuo ad privatam perſecutionẽ ſeu forenſes actiones propoſuit,de quibus in Edicto Prætoris actũ fuit aliis locis.

De his in genere agitur *tit.* 1. *de privatis delictis*. Hujus generis delicta tria ſunt Furtum, Rapina & Injuria è quibus duo priora *bona* reſpiciunt, poſtremum, famam, honorem, exiſtimationem.

De *Furto* agitur in genere *tit.2.de furtis.* Sed enim ſpeciales quædã ſunt furti actiones, quæ ſingularia quædam habent: ſive ratione objecti, ſive reſpectu perſonarum quæ furtum admittunt, ſive ratione ſubjecti.1.Ratione *obiecti* peculiaris eſt actio *de Tigno juncto*, ex l. 12. Tabul. qua actione is qui alienam materiam quamcunque,[quæ omnis *tigni* appellatione comprehenditur] ædibus ſuis vel vineæ junctam habet, quia eam ſolvere non poteſt, neque tenetur, ne vel ædificia ſub hoc prætextu diruãtur; vel vinearum cultura turbetur,in duplum ejus nomine tenetur etiam ignorans,*tit.*3.*de tigno juncto.* 2.Ratione *perſonarũ* quæ furtum

 admi-

admiſerunt, tres hic ſpeciales furti actiones proponuntur. Prima, quæ prodita eſt edicto Prætoris in duplum, adverſus eum qui liber eſſe juſſus eſt teſtamento, ſi ante hæreditatem aditam, aliquid ex ea ſurripuit, vel depopulatus eſt, ſeu diſſipavit. *tit. 4. Si is qui teſtamento liber eſſe juſſus erit poſt mortem domini: ante aditam hæreditatem ſurripuiſſe: aut corripuiſſe quid dicetur.* Secunda, & ipſa Prætoris Edicto prodita adverſus Nautas, Caupones, Stabularios licet ipſi furtum non fecerint, ſed eorum aliquis quorum opera ipſi utuntur. *tit. 5. Furti adverſus nautas, caupones, ſtabularios.*

Tertia ſi familia, i. grex ſervorum unius domini, eo ignorante furtũ fecerit: quamvis enim verum ſit ſingulos ſervos furtum feciſſe, attamen dominus liberatur præſtando quantum ſi unus tantum liber, niſi malit omnes ſervos noxæ dedere, feciſſet. *tit. 6. Si familia furtum feciſſe dicetur.* 3. Tandem ratione *ſubjecti* ſingularis furti actio arborum furtim cæſarum nomine competit ex l. 12. tab. & ex l. Aquilia: cæſarum inquam, licet earum furtum factum non fuerit *tit. 7. Arborum furtim cæſarum.*

[Secundum privatum delictum eſt. *Rapina*

pina de qua edicto Prætoris actio privatam perſecutionem continens prodita eſt, *tit.* 8. *Vi bonorum raptorum.* Ad quam ea quoque actio pertinet peculiaris, quæ ex Edicto Prætoris competit adverſus eum, qui ex incendio, ruina, naufragio, rate vel nave expugnata, quid rapuit, dolove malo recepit, vel damni quid in his rebus fecit, *tit.* 9. *de incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata.*

Tertium privatum delictum eſt, *Injuria*, quæ vel citra ſcripturam, vel ſcripto admittitur, *tit.* 10. *de Injuriis & famoſis libellis.* Hactenus de privatis delictis.

2. *Extraordinaria* crimina ſequuntur. Sunt ea verò, quibus principaliter quidem cauſa & utilitas privata attentatur, ſed nihilominus vel religio, vel publica ſecuritas, vel honeſtas etiam publica quodammodo etiam attaminatur, quæ & ideò non mulctâ pecuniariâ plectuntur, verùm coërcitione, eaque non ordinariâ, verùm extraordinaria, arbitrio Magiſtratus, & pro modo admiſſi *tit.* 11. *de Extraordinariis Criminib.* Cujuſmodi crimina Extraordinaria undecim hîc memorantur, ſeu pertractantur, partim religionem ſpectantia,

partim communem uſum. 1. Sepulchri violati actio, *tit.* 12. *de ſepulchro violato.* 2. *Concuſſio*, i. crimen pecuniæ extortæ per terrorem injectum ſub ſpecie publicæ alicujus poteſtatis. *tit.* 13. *de Concuſſione.* 3. *Abigeatus: tit.* 14. *de Abigeis.* 4. *Prævaricatio.* i. colluſio accuſatoris vel advocati cum reo. *tit.* 15. *de Prævaricatione.* 1. *Receptatorum* crimen, i. eorum qui reos criminum recipiunt vel dimittunt pecunia accepta. *tit.* 6. *de receptatoribus.* 5. *Fures balnearii* veſtimentorum ſcil. eorũ qui in balneis lavabantur. *tit.* 17. *de Furibus balneariis,* 7. Effractura. *tit.* 18. *de Effractoribus & Expilatoribus.* 8. *Expilata* hæreditas. *tit.* 19. *expilatæ hæreditatis.* 9. *Stellionatus* , i. omnis verſutia , impoſtura, dolus omnis qui proprio caret nomine: veluti ſi quis rem jam obligatam diſſimulatâ obligatione per calliditatem, alii diſtraxit, permutavit, in ſolutum dedit, vel ſi merces ſuppoſuit, veluti vitrum pro ſmaragdo. *tit.* 20. *ſtellionatus.* 10. *Termini* moti actio *tit.* 21. *de Termino moto.* Poſtremum *Collegii* illiciti crimen. *tit.* 22. *de collegiis & corporibus.*

3. Tertia ſpecies delictorum eſt eorum qui ſuum quodammodo jus populo adimunt:

munt: unde ideò naſcuntur actiones, quæ *Populares* vocantur quæ ſuum jus populo tuentur, *(l.1.3.4.)* veluti alibi corrupti; ſimileſq: aliæ, *tit.ult.de popularibus actionib.*

LIBER XLVIII.

DE PUBLICIS DELICTIS.

4. PUblica delicta, quæ quartam delictorum ſpeciem conſtituunt, ſunt, quæ vigorem publicæ diſciplinæ non tantùm attentant, ſed etiam quæ lege aliqua publicorum Judiciorum exertè vindicabantur: & de quibus olim *publicum* ſeu totius populi *Judicium* erat: quæ vita, vel libertate, vel civitate, aliave qua ſimili pœna vindicabantur: De his agitur in genere, *tit.* 1. *de publicis judiciis*, Speciatim verò de his hæc quinque capita hoc libro pertractantur: 1. *Antecedentia* judicium criminale. 2. Ipſæ delictorum ſeu publicorum criminum *ſpecies*. 3. *Proceſſus* in his Judiciarius. 4. *Pœnæ* criminum. 5. Tandem & *conſequentia*.

1. *Antecedentia* judicium criminale duo ſunt. 1. *Accuſatio* & *inſcriptio* in crimen: nam quod in aliis eſt actio, id in his eſt

accuſatio & inſcriptio: *tit.* 2. *de Accuſationibus & inſcriptionibus.* 2. *Cuſtodia* reorum & eorum exhibitio. *tit.* 3. *de cuſtodia & exhibitione reorum.*

2. *Species* publicorum Judiciorum duodecim totidem titulis pertractantur. 1. *Majeſtatis* crimen *tit.* 4. *ad l. Juliam Majeſtatis.* 2. *Adulterii. tit.* 5. *ad l. Juliam de adulteriis.* 3. *Vis* publica *tit.* 6. *ad l. Juliam de vi publica.* 4. *Vis* privata. *tit.* 7. *ad l. Juliam de vi privata* 5. Homicidium & veneficium *tit.* 8. *ad l. Corneliam de Sicariis & veneficiis.* 6. Parricidium. *tit.* 9. *de l. Pompeia de parricidiis.* 7. Falſi crimen *tit.* 10. *de l. Cornelia de Falſis.* 8. Repetundarum crimen. *tit.* 11. *d. l. Julia repetundarum.* 9. Annonæ fraudatæ *tit.* 12. *de l. Julia de Annona.* 10. Peculatus, item ſacrilegium, & crimen Reſidui. *tit.* 13. *ad l. Juliam Peculatus, & de Sacrilegiis & de reſiduis.* 11. Ambitus. *tit.* 4. *de l. Julia Ambitus.* 12. Plagium. *tit.* 15. *d. l. Fabia de plagiariis.*

3. *Proceſſus* criminalis ſequitur: de quo, tria hoc libro tractantur. 1. Primo quidem accuſatores cœptam accuſationem peragere coguntur: alioquin *Senatuſconſulto Turpilliano* vindicantur, niſi forte abolitio-

ne

ne impetrata ab accuſatione quis deſtiterit. *tit.* 16. *ad Senatuſconſultum Turpillian. & de abolitionibus criminum.* 2. Si rei abſint, requirendi veniunt, citatique abſentes damnantur. *tit.* 17: *de requirendis, vel abſentibus damnandis.* 3. Quæſtionibus ſeu tormentis ad eruendam veritatem locus eſt. *tit.* 28. *de Quæſtionibus.*

4. *Pœna* reorum ſequitur. *tit.* 19. *de Pœnis*, de quorum bonis quid juris ſit definitur: ſive damnati ſint *titul.* 10. *de bonis damnatorum:* ſive ipſi de ſe ſtatuerint & damnationem quandoque anteverterint. *tit.* 10. *de bonis eorum qui mortem ſibi conſciverunt.* De Interdictionis & Relegationis nominatim pœna agitur. *tit.* 22. *de interdictis & relegatis.*

5. Ad *conſequentia* Judicii criminalis pertinent duo tituli poſtremi: quibus oſtenditur, quandoque ſententiam paſſos ſolere poſſeq; reſtitui *tit.* 23. *de Sententiam paſſis & reſtitutis.* Cadavera item punitorum quibuſcunque petentibus ad ſepulturam dari. *tit. ult. de Cadaveribus punitorum.*

Et hactenus quidem de Judiciis Civilibus & pœnalibus primæ inſtantiæ.

LIBER XLIX.

1. *De* APPELLATIONIBUS, 2. *Deque Jure* PUBLICO.

SEcundæ inſtantiæ judicium ſequitur, ad *Appellationem* videl. de qua eſt titulus generalis 1. *de Appellationibus.* [In appellationibus ſpeciatim tria tempora ſpectanda veniunt: 1. Interponendæ. 2. Interpoſitæ. 3. & proſequendæ appellationis.

1. In *interponenda* jure appellatione, horum ratio habenda. 1. Judicis. 2. Temporis. 3. Appellantis. 4. Cauſæ denique. 1. Judicis, inquam, à quo & ad quem: ſunt enim à quibus appellare non licet. *tit.* 2. *à quibus appellare non licet.* retro, definiti certique ſunt Judices, ad quos appellandum eſt. *tit.* 3. *Quis à quo appelletur.* 2. Tempora etiam certa ſtatuta ſunt, intra quæ appellandum eſt. *tit.* 4. *Quando appellandum ſit, & intra quæ tempora.* 3. Appellantis tandem ratio quædam peculiaris eſt: puta ut & alii quoque quandoque appellare liceat, quam qui judicio victus eſt, humanitatis ratione. 4. Item *cauſæ* ſunt, in quibus appellatio non recipitur. *titul.* 5. *de Appellationibus recipien-*

piendis, vel non.

3. *Interpoſitâ* appellatione debebat is à quo appellatum erat, ad eum ad quem appellabatur, libellos dimiſſorios, qui & *Apoſtoli* dicti, emittere quibus ille judicem appellationis certiorem faciebat, Lucium Titium: v. g. à ſententia ſua appellaſſe, cujus etiam ſententiæ tenorem indicabat. *tit. 6. de Libellis dimiſſoriis qui Apoſtoli dicuntur.*

Duobus ſuperioribus capitibus commune illud eſt, ſeu interpoſitæ appellationis vis hæc eſt. Primùm ut nihil innovetur, ſeu novi fiat appellatione interpoſita. *tit. 7. Nihil innovari appellatione interpoſita.* Secundò fruſtra quæri de interponenda appellatione, & fruſtra eam interponi, ſi ſententia ipſo jure nulla ſit: veluti, quia manifeſtè erronea, contra leges, contra mortuum, impoſſibile quid continens, à non ſuo & competente Judice, inter non conſentientes, lata fuit. *tit. 8. Quæ ſententia ſine appellatione reſcindatur.*

3. Circa *proſequendam* & pendentem cauſam appellationis hæ quæſtiones ſeu viſiones incurrunt. Primò per quem cauſæ appellationum reddi poſſint, num etiam per

alium. *tit.* 9. *an per aliam cauſæ appellationem reddi poſſunt.*

Secundò, appellator ſi cauſas appellationis non probaverit, periculum medii temporis præſtat, veluti ſi quis tutor vel curator aut Magiſtratus creatus appellaverit, & cauſas appellationis non probaverit. *tit.* 10. *Si Tutor, vel Curator, vel Magiſtratus creatus appellaverit.*

Tertiò ſi quis appellaverit, & appellationis ſuæ cauſa peregrè in aliqua provincia degat, ibidem in cæteris cauſis ſuis in eadem provincia alias actiones excipere, ſeque defendere neceſſe habet. *tit.* 11. *Eum qui appellaverit in provincia defendi.* Et retro, alias cauſas apud eundem nihilominus judicem à quo appellavit, agere compellitur, neque ideo ejus forum vel cognitionem declinare poteſt. *tit.* 12. *apud eum à quo appellatur aliam cauſam agere compellendum.* Tandem, ſi pendente appellatione, mors intervenerit, judicium civile in hærede tranſit: non & criminale. *titul.* 13. *Si pendente appellatione mors intervenerit.*

Hactenus de Jure PRIVATO.

II. PUBLICUM jus ſequitur. *Publicum* jus

voco,

voco, quo præcipuè Reſpublica continetur,& in quo nervi Reipublicæ conſiſtunt. Cujuſmodi ſunt hæc duo. Fiſci jura: de quibus *tit.14.de jure fiſci.* Secundò res *Militaris*, quò pertinent quatuor tituli ſequentes: *tit.15.de captivis & de poſtliminio, & de redemptis ab hoſtibus. tit. 16. de re militari: tit.17.de Caſtrenſi peculio: tit. ult. de Veteranis.*

LIBER L.

De Jure MUNICIPALI, *deque Verbis, &* REGULIS *Juris.*

III. MUnicipale denique jus ſequitur, id eſt, quo non jam univerſa Reſp.Rom. continetur, verùm quo ſingulorum municipiorum, & civitatum jura reguntur, definiuntur. *tit. 3. ad Municipalem* (legem, vel rem ſcil. *& de incolis.* Conſiſtit autem jus iſtud municipale ſeu res municipalis, primò in Perſonis. Erant, ſcil. in ſingulis municipiis non promiſcua tantùm *incolarum* manus, de quibus *d.tit.1.* verùm etiam Senatores, qui *Decuriones* vocabantur, qui ut & eorum filii huic conditioni adſtricti erant. *tit. 2. de Decurionibus*

bus & filiis eorum : quorum etiam certa matricula ſeu album erat : cujus ordinem decuriones in ſententiis dicendis,& honoribus muneribúſq;ſuſcipiendis, ſequebantur. *tit. 3. de Albo ſcribendo.* Secundò, jus municipale conſiſtit in *Muneribus & honoribus* obeundis ad quæ Municipes vocabantur ſeu tenebantur,quæq;erant vel patrimonialia vel perſonalia *tit. 4. de Muneribus & honoribus.* A quibus tamen vocatio & excuſatio, & immunitas certis de cauſis competebat. *tit. 5. de vocatione & excuſatione munerum :* & *tit. 6. de jure immunitate.* Inter hæc verò munia, erat &
1 unus Legationis ſeu Legati, videlicet quum quis à Republicâ ad Principem municipalis negotii ergô mittebatur. *tit. 7. de Legationibus.* Tertio, jus municipale conſiſtit in *Rebus* & *Pecuniis* municipalibus: quarum adminiſtratio nonnullis injungebatur. *tit. 8. de adminiſtratione rerum ad civitatem pertinentium.* Quartò, in decretis ab ordine faciendis: *Ordo* enim, i. Senatus municipalis de quibuſdam rebus ad communem utilitatem pertinentibus decreta facere poterat, deinde certa erat decretorum forma, ut ea valerent. *tit. 9. de*

Decre-

Decretis ab ordine faciendis. Quintò, in *Operibus quoque publicis* jus reſque municipalis conſiſtit, quorum ſanè præcipua cura erat. *tit.* 10. *de Operibus publicis* 6. In *Nundinarum* etiam jure jus municipale conſiſtit: non niſi certa quippe Municipia nundinarum jus habebant, vel ex longâ conſuetudine, vel ex Principis indulgentia. *tit.* 11. *de Nundinis.* 7. In *Pollicitationibus* item earumque exactione jus municipale conſiſtebat: nempe enim multi paſſim hoc ævo, ob honorem ſibi in patria decretum, vel decernendum, vel ob alias juſtas cauſas, Reipublicæ pollicebantur opus aliquod ſe facturos, vel pecuniam daturos: ex hac igitur pollicitatione tenebantur: de quo *tit.* 12. *de Pollicitationibus.* Octavò, in jure municipali id obſervandum, Duumviros ſeu Magiſtratus Municipales, de omnibus rebus & negotiis in Municipiis cognoviſſe: exceptis nonnullis cognitionibus, quæ Præſidibus reſervatæ erant: quæ & ideò *extraordinaria* dicebantur. *tit.* 13. *de extraordinariis cognitionibus, & ſi Iudex litem ſuam feciſſe dicetur.* Cujuſmodi eſt inter alias cognitio de *Proxeneticis. tit.* 14. *de Proxeneticis.* Poſtremùm, ad Jura Munici-

palia

palia pertinet *Cenſus*, cujus etiam diverſa civitatum & coloniarum. *tit.* 15. *de Cenſibus*.

Poſtremo Pandectarum loco pro colophone quodam ſubjiciuntur duo. 1. *Verborum* ad jus ſpectantium ſignificationes *tit. penult. de verborum & rerum ſignificatione*. 2. & *Regulæ* nonnullæ Juris, hinc inde ſparſim, ſpicilegii vel racemationis cujuſdam inſtar, collectæ conjunctæque *tit. ult. de diverſis regulis Juris antiqui.*

ORDO

ORDO SEU SERIES CODICIS JUSTINIANEI.

1. POST tres Conſtitutionum Imperatoriarum *Codices* ſeu compilationes, Gregorianum, inquam, Hermogenianum & Theodoſianum, quorum priores duo Principum Paganorum, ſeu Gentilium conſtitutiones, ab Hadriano Imperat. ad Diocletianum & Maximianum uſque, non diviſis, (ut nonnullis viſum) Epochis, verum promiſcuè complectebantur, poſtremus verò, Conſtitutiones Imperat. Chriſtianorum, initio ducto à Conſtantino M. (qui primus veneranda Chriſtianorum fide munivit imperium, ſeu primus Imperatorum Chriſtianus extitit,) ad Theodoſium Juniorem uſque, & quidem ad ann. Domini 438. continebat. 2. Poſt *Novellas* item quaſdam, i. conſtitutiones poſt Codicem Theodoſianum editum, tum ab ipſomet Theodoſio Juniore, tum ab aliis deinceps inſequutis Imperatoribus latas, atque adeò extra Theodoſianum Codicem vagantes. 3. Deniq; poſt conſtitutiones complurimas à ſemet promulgatas, *Juſtinianum*

im-

impetus cepit, Codicis de nomine ſuo (*Juſtinianei*) conficiendi, i. ſuperiorum omnium Principium conſtitutiones, ſuaſq; ad ævi ſui uſum forumq; unum in Codicem undique colligendi compingendique. Quod & duplici editione præſtitit: Quarum poſteriorem, obliteratâ priore, confectam, anno Domini 534. in manibus hodie habemus: Quæ cauſa eſt, ut Codex hic *Repetitæ prælectionis*, i. novæ ſeu ſecundæ editionis νέας ἐνδόσεως inſcribatur.

Liber I.

Agitur hoc libro de his tribus.

1. *De Jure* Sacro.
2. *de* Speciebus *Juris.*
3. *de* Magistratibus.

His ita generaliter præmiſſis, tenendum eſt, Jus omne hoc Juſtinianeo Codice comprehenſum, vel ad jus ſacrum, vel ad privatum, vel denique ad publicum pertinere. (Nam & ita nonnulli jus olim diviſêre, quorum numero fuit quoq; *Auſonius*) vel ita breviùs: Jus omne vel ad jus divinum, vel ad jus humanum ſpectare.

§. I. *De*

§. 1. *De Jure* Sacro. Tituli 13.

A *SACRO*, ſeu divino, jure, initium hîc ducit Juſtinianus, aliter atq; Codicis Theodoſiani conditores, qui in decimum ſextum ſeu noviſſimum librum conſtitutiones ad jus ſacrum pertinentes conjecerant: quomodo & in poſtremam ſeu decimam Tabulam è duodecim jus ſacrum à Decemviris relatum.

§. Ius Sacrum (quod quidem ratione objecti ita dicitur) vel cultum divinum reſpicit, vel extrinſeca quædam alia eodem pertinentia.

1. *Cultus* rurſum *divinus eſt*, vel Catholicus ſeu rectus, veræq; Religionis, vel falſus & profanus. Circa cultum veræ religionis quatuor ſequentia capita ſpectanda veniunt. Primò quidem, *Myſteria* & capita ipſa fidei Catholicæ ſeu orthodoxæ: cujus utique præcipuum caput eſt, verus & intemeratus de Summâ Trinitate ſenſus: regula verò ſeu obruſſa fidei iſtius, Evangelica & Apoſtolica doctrina, exemplis inſuper pro rerum uſu ſummorum ex antiqui-

quitate Epiſcoporum firmata. *tit.* 1. *de ſummâ Trinitate & fide Catholicâ.*

2. Secundò, *Loca* ſeu Eccleſiæ, in quibus cultus divinus exhibetur, ſeu celebratur: quarum res ſeu bona, ſimul & privilegia, varia olim fuêre: eaque vel in commune omnium Eccleſiarum vel ſingularia certè προνόμια præcipuarum quarundam & Patriarchalium in orbe Romano Eccleſiarum, *tit.* 2. *de S. Eccleſiis, & de rebus & privilegiis earum.*

Tertiò *Perſonæ*, muniis lociſque cultûs Chriſtiani deſervientes: puta Epiſcopi & Clerici, quibus accedant & alii pietatis officia publicitus peragentes: puta Orphanotrophi, brephotrophi, prochotrophi, xenodochi, aſcetriæ item & Monachi. *tit.* 3. *de Epiſcopis, & Clericis, & Orphanotrophiis, & bephotrophiis, & ptochiis, & xenodochiis, & aſceteriis, & Monachis, & privilegiis eorum, & caſtrenſi peculio: & de redimendis captivis, & de nuptiis Clericorum vetitis ſive permiſſis.*

Quartò *Actiones*: veluti *Iudicium* de rebus & perſonis Eccleſiaſticis, (quæ *Epiſcopalis audientia* propriè dicitur) cæteraque ad jus curamq; Epiſcoporum eorumq; reveren-

verentiam pertinentia. *tit.* 4. *de Epiſcopali audientiâ, & de diverſis capitulis quæ ad jus curamque & reverentiam pertinent Pontificalem.* Hactenus de vero cultu.

2. Ad *Falſam* religionem,ſeu falſum cultum & profanum, eoſque qui à Catholicæ Religionis veneratione alieni ſunt,& extra Eccleſiam poſiti,ſequentes tituli ſeptẽ pertinent.Nempe,qui falſam religionẽ præ ſe ferunt, aliterve erga veram irreverentes ſunt,in quadruplici differentiâ ſunt. 1. Vel enim in ipsâmet Eccleſiâ cõſtituti pernitioſa dogmata præfractè,contumaciter & obſtinatè fovent,qui *hæretici* dicuntur: & inter hos quidem Manichæi & Samaritæ inſigniores *tit.*5.*de hæreticis & Manichæis & Samaritis*,ut& qui Baptiſma iterabant [veluti Donatiſtæ,Novatiani,Eunomiani, qui à Catholicis baptizatos rebaptizabant] *tit.*6. *Ne ſanctum Baptiſma iteretur.* 2. Vel *Prodita Religione* Chriſt. ab eâ deficiunt; ſive ad Judaiſmum,ſive ad Paganiſmũ qui utrique *Apoſtatæ* dicuntur.*tit.* 7. *de Apoſtat.* 3.Vel quodãmodo *Profani*, atq; in religionem Chriſtianam cõtumelioſi ſunt] quales habentur ex Theodoſii Jun. conſtitutione, qui ſignum Salvatoris Noſtri Jeſu Chriſti, id

id eſt, crucem, (in ſolo vel in ſilice deniq; in pavimento, ſculpunt, pinguntve, atque adeò pedibus conculcandum præbent. *tit.* 8. *Nemini licere ſignum Salvatoris Chriſti humi vel in ſilice ſeu marmore aut ſculpere aut pingere.* 4. Vel denique ſunt, *Extra Eccleſiam Chriſtianam propalam conſtituti:* quales ſunt. 1. *Iudæi* & his proximi Cælicolæ. *tit.* 9. *de Iudæis & Cælicolis.* (Quibus etiam Judæis Chriſtianum mancipium habere ſeu poſſidere ac multò magis circumcidere, non licebat, *tit.* 10. *Ne Chriſtianum mancipium hæreticus vel Iudæus vel Paganus habeat vel poſſideat vel circumcidat.*) 2. *Pagani* ſeu Gentiles, ſacrificiis Templiſque dediti. *tit.* 11. *de ſacrificiis & templis:* Et hactenus quidem de iis quæ ad cultum Religionis pertinent.

Sequuntur enim nunc duo tituli, non quidem ad cultum pertinentes, verùm ad *Extrinſeca* quædã eò pertinentia: de ſingularibus inquam *Actionib.* quibuſdam & negotiis quæ in *Eccleſiâ* peraguntur; & ſingulari eorundem privilegio. Quorũ prius eſt, perfugium, ſeu refugium reorũ, debitorũ, confugarum ad Eccleſiam *tit.* 12. *de iis qui ad Eccleſiam confugiunt vel ibi exclamant.* Altera

Altera verò, Manumiſſio in Eccleſiâ. *tit.* 13. *de his qui in Eccleſiis manumittuntur.* Hactenus de jure divino ſeu ſacro.

§. II. De Juris Speciebus Tituli 12.

Reſpondet liber 1. *Digeſtorum.*

HUMANUM jus ſequitur, quod partim privatum partim publicũ eſſe diximus, Quâ parte initio ſtatim die quinque Juris Civilis, ſeu poſitivi, per Orbem Rom. ſpeciebus ſeu partibus, quæ publicè invocabantur, & quibus quiſque tutus erat agitur: Et quidem hæ ſunt. 1. *Leges* & Conſtitutiones Principum *tit.* 14. *de Legib. & Conſtitutionibus Principum.* 2. *Mandata Principum*, quæ perſonis extra ordinem (nam de his eſt hic titulus, non de illis quæ Præſidibus aut Procuratoribus in provincias proficiſcentibus de more dabantur, etſi eò quoq; trahi poſſit) ad rei ſeu negotii alicujus, ſive cognitionem, ſive executionem miſſis à Principe, dabantur, mox & ab iis publicè, propoſitis Edictis, vulgabantur, (ſecretis enim mandatis non credebatur) *tit.* 15. *de Mandatis Principum.* 3. *Senatuſconſulta*; *tit.* 16. *de Senatuſconſultis.* 4. *Reſponſa prudentium*,

ſeu

ſeu Juriſconſultorum veterum, ſententiæ & opiniones in Digeſta relatæ *tit.* 17. *de veteri jure enucleando, & de authoritate juris prudentium qui in Digeſtis referuntur.* Quibus ſuperioribus omnibus, at non & Reſcriptis, de quibus mox, id commune eſt, ut ne ea ignorare vel negligere cuiquã liceat, utpote, cùm certa jam ſint publicaque. *tit.* 18. *de juris & facti ignorantia.* Atque hoc quidem nexu titulus hic ſuperioribus rectè connectitur, proximeque ſequentibus præmittitur, qui alio alioquin in cenſu ſuâ quoq; ratione ſtat in Digeſtis *lib.* 12.5. Sunt deniq; *Reſcripta Principum*, ob preces videl. & libellos privatorum Principi oblatos pro re natâ [imò & ad Relationes ſeu Conſultationes Magiſtrat.] emiſſi. Quò pertinent tituli ſex ſequentes, ubi primùm agitur de *Libellis*, ſeu de precibus ipſis, ad quas Reſcripta emittuntur: & quidem in genere. *tit.* 19. *de precibus Imperat. offerendis, & de quibus rebus ſupplicare liceat.*

Secundò in ſpecie de vi & effectu validitateque libellorum, ſi jure oblati fuerint: puta ut litis conteſtatæ vim obtineant. *tit.* 20. *Quando libellus Principi datus litis conteſtationem facit.* Contrà oſtenditur, ſæpe non

non Jure eos offerri: veluti duobus caſibus ſequentib. 1. *Lite ſc. Pendente*, vel poſt appellationem, vel ante definitivam ſententiam Principi ſupplicare non licet. *tit.* 21. *Ut lite pendente, vel poſt provocationem, aut ante definitivam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare.*

Secundò, neque contra jus vel utilitatem publicam petere quid licet, impetratumve valet, *tit.* 22. *ſi contra jus vel utilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum.* Et hæc quidem de precibus, ſeu Libellis & ſupplicationib. De Reſcriptis deinceps ipſis ſpeciatim agitur. *tit.* 23. *de diverſis reſcriptis & pragmaticis ſanctionibus.*

Utriſque verò libellis, inquam, ſeu precibus ſupplicationibuſque & reſcriptis, haud abſimilia, imo adfinia maximè, ſunt *ad Statuas Principum*, juris ſui obtinendi causâ, perfugia ita enim tractatus hic ſuperioribus optimè cohæret: non quaſi inter beneficia perſonalia quæ reſcriptis conceduntur, ſunt quoque ſtatuæ & imagines: eſt enim hic tractatus propriè de *Statuis Principum*, ut neque ideò, quòd de ipſorum Principum ſtatuis vel imaginibus in civi-

R tate

tate ſtatuendis in ornamenta civitatis neceſſe erat à Principibus concedi beneficium. Nam & Principi apertè ſupplicat, juraque publicè invocat; qui ad ſtatuam ejus confugit, & retrò Principis nomine tutus eſt qui id facit, haud aliter atque qui Reſcriptum ab eo impetravit: imò, haud aliter atque qui ad loca ſacra & Eccleſias confugit. Unde & Cod. Theod. cohærent inter ſe, *tit. de his qui ad ſtatuas confugiunt*, & *titul. de his qui ad Eccleſias confugiunt.* Hinc igitur jam de ipſis ſtatuis ſeu imaginibus Principum hîc agitur *tit. 24. de ſtatuis & imaginibus:* tum deinde de confugientibus ad eas, *tit. 25. de iis qui ad ſtatuas confugiunt.*

§. III. *De* MAGISTRATIBUS Tituli 32.

JUris ſpecies proximè excipiunt iî qui *Jura tuentur*, ſeu jura publicè reddunt, effectuique tradunt, id eſt *Magiſtratus*; de quibus prima eſt quoq; ſemper in judiciis & actionibus inſpectio ſeu viſio [ita enim ſequens tractatus, pariter ut in Digeſtis, ſuperioribus aptatur, non quaſi Magiſtratuum Edicta nunc, ceu pars juris civilis ſe-

quan-

quantur,atque adeò hac occaſione de Magiſtratibus nunc agatur, quod Cujacius tradidit. Et certè hic quoque ordo ſervatus in Edicto,ubi primus tractatus habitus de Magiſtratibus & de eorum Juriſdictione:ut docent Pauli & Ulpiani ad Edictum libri duo priores: Gaii liber primus.

Magiſtratus porrò,de quibus hoc Codice fermè agitur,erant alii Illuſtres, alii Spectabiles,alii denique Clariſſimi (hæc enim Magiſtratuum diſtinctio ſeu diviſio jam inde à Conſtantini D. fermè ſeculo cœpit.)

Illuſtres erant octo ſequentes,iiq; in triplici differentiâ.1.*Præfecti Prætorio*, quorũ proxima à Principe dignitas plenaque erat & ἀπόφυσις quædam βασίλεια: alterumq; ab Auguſto imperium, & qui plures ut ſæpius diœceſes ſub adminiſtratione ſuâ habuere; ut erat Præfectus prætorio Orientis & Illyrici *tit.26. de officio Præfectorum Prætorio Orientis & Illyrici.* Itẽ Præfectus prætorio Africæ,qui à Juſtiniano poſt Africam à Vandalis liberatam Romanoque reſtitutam Imperio, inſtitutus unicam tantùm diœceſim illam regebat. *tit.27.de officio Præfecti Prætorio Africæ, & de omni*

ejuſdem diœceſeos ſtatu 2. Secundò *Præfectus urbi* tam veteri, inquam, Romæ, quàm novæ ſeu Conſtantinopoli, tandem qui Præfecto prætorio dignitate pares erant *tit.28.de off. præfecti urbis.*

Et hi quidem Illuſtres res civiles adcurabant: alii verò illuſtres erant, qui res militares adminiſtrabant, Magiſtri, inquam, militum. *tit.* 29. *de off. Magiſtrorum Militum.* Alii deniq; *Comitatenſes*, qui res in comitatu, ſeu aulâ Principis, adcurabant, cujuſmodi quinque ſequentes erant, diſtinctis inter ſe muniis. 1. *Quæſtor.* ſc. dictandis legibus, & ſimilibus, præerat *tit.*30. *de offic. Quæſtoris* (nam ita titulus hic ſuperioribus cohæret, non quaſi Magiſteriæ poteſtatis partem Quæſtura ſibi vindicaret, quod nonnullis viſum.) 2. *Palatinis* officiis, i. miniſtris in aulâ Principis ejuſque uſibus deſervientibus, eorumque diſciplinæ præerat *Magiſter Officiorum. tit.*3.*de Officio Magiſtri officiorum.* 3. *Pecuniis* verò *Principis* (quæ trium generum erant, ſacræ videl. largitiones, res privatæ, & ſacrum patrimonium] præerant hi tres, 1. Comes ſacrarum largitionum *tit.*32.*de officio Comitis ſacrarum largitionũ.*2. *Comes* rerum pri-

vatæ-

vatarum. *tit.* 33. *de off. Comitis rerum privatarum.* 3. denique Comes Sacri patrimonii *tit.* 34. *de off. Comitis Sacri patrimonii.* Hactenus Illuſtres.

2. *Spectabiles* Magiſtratus ſequuntur: quorum numero erant, & 1. primo quidem loco, ſeu digniſſimi, *Proconſules tit.* 35. *de officio Proconſulis.* 2. *Comes Orientis* [quâ ampliſſima Orienti, diœceſi variæ provinciæ comprehendebantur] *tit.* 36. *de officio Comitis Orientis.* 3. *Præfectus Auguſtalis* [i. Ægypti] *tit.* 37. *de officio Præfecti Auguſtalis*, 4. ut & *Vicarii* Præfectorum prætorio per ſingulas diœceſes, *t.* 38. *de officio Vicarii.*

3. *Clariſſimi*, tertium Magiſtratuum ordinem conſtituebant: cujuſmodi erant in Urbe ipſâ, *Prætores*: quorum hoc tempore nulla fermè juriſdictio erat, ſed nudum atque inane tantùm nomen, ludis edendis deſtinatum dicatumq; *tit.* 39. *de off. Prætorũ.* 2. In Provinciis verò *Rectores* provinciarum: puta Præſides, Correctores & Conſules *tit.* 40. *de off. Rectoris Provinciæ.* De quibus duo ſingularia ſubjiciunt. 1. Nulli *provinciæ ſuæ* adminiſtrationem permiſſam olim fuiſſe, ne videlicet aut gratioſus aut ambitioſus apud ſuos fieret, vel etiam

 paren-

parentelis aut clientelis ſubnixus,ſpoliandorum Provincialium occaſionem inde arriperet *tit.* 41. *Ut nulli Provincia ſua adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu Principis permittatur.* 2. Rectorum Provinciarum inter alia eorum munia, & præcipuum quidem fuiſſe *Tributorum actionem:* Quam in rem & quadrimenſtrui breves ad eos tranſmittebantur, ex quorum videl. præſcripto, quatuor menſium tributa exigerentur. [Tribus enim penſionibus tributa annua olim exigebantur] *tit.* 42. *de quadrimenſtruis brevibus.* Hactenus de Ordinariis Magiſtratibus.

Extraordinarii Magiſtratus in Urbe Româ duo hi erant. 1. *Præf. Vigilum*, qui diſciplinæ præerat nocturnæ urbis, quique incendiariorum & furum indagator erat: ſic tamen,ut ne de capitalibus cauſis ſtatuere poſſet,*tit.*43. *de off. Præfecti Vigilum.* 2. *Præfectus annonæ*, ad quem cura ſeu diſpoſitio rei annonariæ pertinebat. *tit.*44. *de officio Præfect. annonæ.*

Et hæc quidem de ſingulis Magiſtratibus,qui in orbe Romano erant. *Generales* enim deinceps & cõmunes tituli quidam ſequuntur, qui non uni Magiſtratui, verùm

rùm certo Magiſtratuum ordini ſeu generi communes ſunt,vel etiam omnibus Magiſtratibus. 1. Ac primo quidem, de *officio* eorum,quodnam videl. cujuſque *Officium* ſit: Civilium primò Judicum. *tit.45.de officio civilium Judicum:* Dein & militarium, *tit.46.de officio militarium Judicum.* Quorum proprium iſtud erat, ne his (Comitibus, inquam, rei militaris vel tribunis) provinciales lavacra præſtare cogerentur. *tit.47.ne Comitibus rei militaris vel Tribunis lavacra præſtentur.*

Tam Civilium verò quàm Militarium Judicum officium in genere pertractatur. *tit.48.de officio diverſorum* [i. omnium ſeu quorumcunq;) *Judicum.* Mox & communia aliquam multa his ſubjiciuntur: quæ partim integritatem eorum reſpiciunt, partim perſonas his proximas, partim verò commoda eorundem, & retrò incommoda,tandem & Majeſtatem ſeu auctoritatem eorum: *Integritatem* inquam. Scil. Judices poſt officium depoſitum quinquaginta dies in Civitatibus facere [i. permanere)cogebantur,ad excipiendas civitatum & provinciarum,ſi quæ forent; querelas, neque ante è provincia ſeſe ſubducere po-

 terant,

terant.*tit*.49. *Ut omnes Judices tam Civiles quàm Militares poſt adminiſtrationem depoſitam 50. dies in civitatibus vel certis locis permaneant*. 2. Perſonæ Magiſtratibus proximæ erant 1. vel *vices eorum gerentes*: vices ſcil. eorum quandoque extra ordinem nonnulli obibant, & obtinebant *tit*. 50 *de officio ejus qui vicem alicujus Judicis vel Præſidis obtinet.*

2. Vel *Adjuvæ* eorum ordinarii erant, puta *Adſeſſores* : domeſtici item & Cancellarii eorum *tit*. 51. *de Adſeſſoribus & domeſticis & Cancellariis Judicum.*

3. *Commoda* ſeu ſalaria Magiſtratibus quoq; certa conſtituta erant, quæ in *Annonis* & *capito* de publico accipiebant) *capito*, inquam, pabulo pro animalibus) *tit*. 5. *de annonis & capito adminiſtrantium & eorum adſeſſorum aliorumve publicas ſollicitudines gerentium vel eorum qui aliqua conſecuti ſunt dignitate.*

4. *Incommoda* viciſſim hæc erant, quòd *durante Adminiſtratione* in Provinciis, neq; ipſi neq; Domeſtici emere quidquam præter ea quæ victûs quotidiani ſunt neq; contrahere neque denationes accipere, neque proprias ædes navéſve ædificare poterant;

pu-

publicâ utilitate id rependente. 53.*de contractibus Judicum vel eorum qui ſunt circa eos, & inhibendis donationibus in eos faciendis; & ne adminiſtrationis tempore proprias ædes ædificent ſine ſanctione pragmatica.*

5. Ad Majeſtatem deniq; authoritatemq; Magiſtratuum pertinet Mulctæ infligendæ jus (quod ſanè Rationalibus aut Curatoribus Reipubl. non competebat) quod quidem intra certum & definitum quique dignitatis ſuæ modum habuêre *tit.54.de modo mulctarum quæ à Judicibus infliguntur.*

Sequuntur nunc ſingularum civitatum ſeu ſingulorum municipiorum, Magiſtratus, puta 1. *Defenſores* civitatum Tribunis ſimiles, atque adeò plebis defenſores erant; de quibus eſt *tit.55.de Defenſoribus civitatum.2.& Duumviris tit.56. de magiſtratibus municipalib.* De quibus in Digeſtis agitur poſtremo libro, In urbe certè Alexandrina qui Magiſtratus erat, *Juridicus* dicebatur; qui poſt municipales aliarum ſc. hîc ponitur, veluti præcipuo jure, de quo jam in Digeſtis, ubi alio loco is poſitus eſt: de cujus officio eſt *tit. ult. de officio Juridici Alexandriæ.*

EX LIBRO II.

Agitur hoc libro de his tribus.

1. *De* ORDINE JURIS SUI PERSEQUENDI.
2. *De* RESTITUTIONIBUS *in Integrum*.
3. *De* RECEPTIS.

Reſpondent huic libro tres libri Digeſtorum: puta liber 2.3.4.

1. §. *De* ORDINE *Juris ſui perſequendi* Titul. 13.

*Reſpondet lib.*2. *Digeſtorum.*

POST Magiſtratus [quæ quidem prima ſemper eſt in Actionibus ſeu Judiciis inquiſitio) eorumq; Officia deſcripta, proximè perſequendi juris ſui ordo ſequitur: In quo prima omnium eſt Actionis editio. ſcil. qui alterum in jus vocaturus erat, eum ſpeciem futuræ litis ſeu actionem à Magiſtratu, impetratam priùs, vel ſimul, edere & demonſtraſſe adverſario oportuit: adeò ut niſi actionem is edidiſſet, in jus vocatus impunè non iret *tit.*1. *de edendo.* Atq; hæc cauſa eſt, cur hic titulus titulum de in jus vocando præcedat, pariter ut in Edicto

cujus

cujus ordo hic obſervatur. Secundum igitur eſt *In jus vocatio. tit.2.de in jus vocado.* Qua parte hæc regula obſervanda venit, *Ex omni cauſa in jus vocatum ſequi* ſeu ſiſtere ſeſe oportuiſſe. Paucis admodum cauſis & perſonis exceptis; Atque inter alia, ſi interea inter ſe litigatores de negotio pacti fuerint, tranſegerintve, *tit.3. de Pactis. tit.4.de tranſactionibus.* Quæ tamen tranſactio non uſquequaque ſemper tenet: nam & ſi error calculi intercesſerit, ſæpe computatæ rationes & quantumlibet tranſactione ſubductæ, denuò retractari poſſunt, *tit.5.de errore calculi.*

Reſpondet liber 3. Digeſtorum.

3. Poſt actionem editam, & in jus vocationem; ſequitur *Cauſæ apud Prætorem conjectio*, i. cauſæ ſeu litis quâ de agitur, propoſitio ſeu deſiderii expoſitio. In quo perſonæ ante omnia attendendæ veniunt, quæ judiciis intervenire ſolent & negotiis adſiſtunt. Hujus verò generis ſunt: Primò cauſæ Oratores & *Advocati*, de quibus agitur titulis tribus, *tit.6. de poſtulando, tit. 7. de advocatis diverſorum judiciorum, & titul. 8. de advocatis diverſorum Judicum.* Neq; privatorum tantùm advocati, ſed &

peculiares *fiſci advocati* fuêre, qui ex corpo e togatorum, ſeu advocatorum ſumebantur. *tit.9. de advocatis fiſci.* Cæterum de advocatis tria ſingularia notanda ſunt. 1. *Errore* ab iis, ut & à libellionibus, admiſſum litigatoribus abſcentibus, vel præſentibus & contradicentibus intra triduum, non nocere, *tit.10. de errore advocatorum, vel libellos ſeu preces concipientiũ.* 2. Secũdò, ea quæ *deſunt* advocatis partium (i. ea quæ advocati minus dixerint legibus jurique publico convenientia) Judicem ſupplere poſſe, *tit.11. ut quæ deſunt advocatis partium Judex ſuppleat.* 3. Tertiò, *Infames* foro atque advocatione fermè interdici, *tit.12. ex quibus cauſis infamia irrogatur.*

2. Judiciis interveniunt, negotiiſq; adſiſtunt & *Procuratores*, i. ii qui negotia aliena, jure, proboque more, mandato domini agenda defendendaq, ſuſcipiunt, *tit.13. de Procuratorib.* Jure inquam, moreq; probo: Hactenus ſcil. alieno ſeſe quis patrocinio tueri poteſt, non verò quæſitis maliſve artibus. Cujuſmodi quinq; hic perſtringũtur damnanturq; 1. Non licet, inquam, *Potentioribus* [i. iis qui gratia opibuſque præpollent] veluti Clariſſ. Viris, *patrocinium* ſeu

pro-

procurationem litigantibus præſtare [quia potentioribus pares eſſe non poſſumus] vel etiam actiones in ſe transferre. *tit.14. Ne liceat potentioribus patrocinium litigantib. præſtare vel actiones transferre* 2. Non licet item reis conventis, ſeu poſſeſſorib. adverſarii ſubmovendi terrendiq; gratia, *Potentiorum titulos* prædiis controverſiis affigere, aliterve eorũ nomina in litem prætendere, *tit.15. de his qui potentiorum nomine titulos prædiis adſigunt vel eorum nomina in lite prætendunt*, &c. 3. Non licet quoq; *Titulos* σανίδας, i. tabulas *Principis* ejuſve Neceſſitudinum nomine, ſine Judicis authoritate prædiis ſuis vel alienis imponere, etſi injuſtus poſſeſſor prædove ſit is qui ea tenet, vel etiam ſi in ea cauſa ſint prædia ut fiſco vindicari debeant: ſed neq; vela Regia ſeu Principis ædibus ſuis vel alienis ſuſpẽdere *tit. 16. ut nemo privatus titulo: prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela Regia ſuſtendat.*

4. Non licet ſignũ [σφραγῖδα] imprimere rei mobili quã alius detinet, ipſe verò ſuam fortè vel ſibi debitã obligatamve cõtendit, ante ſẽtẽtiã. *tit.17. ut nemini liceat ſine Judicis authorit. ſigna reb. imponere alienis.*

5. Denique ut potentiores ita & *Fiſcus* &

& Reſpub. procurationem alicui præſtare (debiti ſibi fortè alicujus obtentu, vel donationis mercede) prohibentur, *tit.* 8. *Ne Fiſcus vel Reſpub. procurationem alicui patrocinii cauſa in lite præſtet.*

3. Interveniunt quoque litibus *Negotiorum geſtores*, ſeu procuratores voluntarii, qui videl. ſine mandato negotiis ſeſe alienis litibuſque probo more ingerunt. *tit.* 19. *de negotiis geſtis.* Et hæc de perſonis.

§. II. *de* RESTITUTIONIBUS *in integrum* Titul. 36.

Reſpondet liber 4. Digeſtorum.

Nunc de *Cauſis* ipſis, atque adeò de litium ſeu controverſiarum generibus, quarum nomine Magiſtratus adiri ſolet ejuſque adeò implorari. Magiſtratus igitur aditur, vel ad litem actionemque amiſſam reſtituendam. (Ita enim hic tractatus ſuperioribus cohæret, non quaſi negotia geſta, de quibus ſuprà, traxerint Juris conditores ad geſta vi metuſve causâ, &c.) 2. Vel ad Receptum præſtandum. 3. vel ad Actionem impetrandam, judiciumque conſtituendum. Qui idem ordo in Edicto & in Digeſtis ſervatus.

1. De

1. *De lite actionéve reſtituenda* ſunt ſequentes tituli 36. Qua parte primùm tractatur, ſeu oſtenditur, *Quibus ex cauſis* reſti utio in integrum poſtulari poſſit. Nempe hæ reſtitutionum cauſæ ſunt. 1. Vis Metus. *tit.* 20. *De iis quæ vi metuſve cauſa geſta ſunt*. 2. Dolus malus. *tit.* 21. *de Dolo malo*. 3. Ætatis infirmitas ſeu lubricum, quod eſt in minoribus 25. annis: de qua minorum reſtitutione ſunt tituli 29. ſequentes: Ac generalis primùm *tit.* 22. *De in integrum reſtitutione minorum*: ſpeciales verò ſequentes 24. Circa minorum ſc. reſtitutionem variæ admodum conſiderationes, atque ad ò & quæſtiones ſpeciales incurrunt; ratione tum perſonarum tum cauſarum.

1. *Perſonarum* inquam. Quæritur ſcilicet aliquando 1. de *Filiofamilias* minore reſtituendo, & quiſnam hujus reſtitutionis effectus ſit; ubi negatur eam patri prodeſſe. *tit.* 23. *de Filiofamilias minore*.

2. Quæritur & de *Fidejuſſoribus* minorum, utrùm hic quoque minore ob lubricum juventæ reſtituto, reſtituantur: quod & ipſum regulariter negatur. *tit.* 24. *de Fi*[illegible]*juſſoribus minorum*.

3. Quæritur & de eo, *Si tutor vel curator* nego-

negotio intervenerit, & definitur reſtitui nihilominus minorem. *tit.25. ſi Tutor vel Curator intervenit.* 4. Quæritur & de *Majore minoris conſorte* (i. cui communis eſt cum minore cauſa] & definitur minorem ſolum reſtitui, *tit.26. Si in communi eademque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur.* Et ſic in ſummam definitur, neque patri, neque fidejuſſori, neque Tutori, neq; conſorti, reſtitutionem minoris prodeſſe.

2. *Cauſæ* quoque in argumento reſtitutionis in integrum minoris in conſiderationem veniunt: ſcilicet minores 1. etiam adverſus *Rem judicatam* reſtituuntur, *tit. 27. ſi adverſus rem judicatam.* 2. adverſus venditionem (niſi ea jurata ſit corporaliter) *tit.28. ſi adverſus venditionem* (3. ac nominatim adverſus pignorum venditionem, ſi ex ea re magno damno minor adficiatur, *tit.29. ſi adverſus venditionem pignorum.*] 4. Donationem enormem, *tit.30. ſi adverſus donationem* 5. Libertatem ſeu manumiſſionem, magna ex cauſa, & id quidem non à Prætore; verùm à Principe *tit.31. ſi adverſus libertatem.* 6. Tranſactionem vel diviſionem celebratam, *tit.32. ſi adverſus tranſactionem vel diviſionem minor reſtitui velit.*

7. Solu-

7. Solutionem à ſe, vel à debitore ſibi factam. *tit.33.ſi adverſus ſolutionem à debitore vel à ſe factam.* 8. Dotem ultra vires bonorum ſuorum datam, *tit. 34. Si adverſus Dotem.* 9. Delictum per ignorantiam, non ſi opera conſulta [malorum quippe mores infirmitas animi non excuſat,& in delictis ætate nemo excuſatur.] *titul.35 ſi adverſus delictum.* 10. Uſucapionem rei ſuæ, *tit.36. ſi adverſus uſucapionem.* 11. Adverſus fiſcum quoque *titul.37. ſi adverſus fiſcum.* 12. Adverſus Creditorem, ſi credita ei pecunia in rem ejus verſa non ſit, *tit.38.ſi adverſus creditorem.*13. Aditionem hæreditatis, abſtinendi causâ, *tit.39. ſi ut de hæreditate abſtineat.* 14. Et retrò, adverſus repudiatam hæreditatem, adquirendæ ejus ergo *tit.40. ſi ut omiſſam hæreditatem vel bonorum poſſeſſionem, vel quid aliud adquirat.*

Et hæc de minorum reſtitutione, cauſiſque in quibus reſtitutio minoris neceſſaria eſt.

Sequuntur enim caſus quidam, ſeu cauſæ, in quibus reſtitutionem minoribus ſupervacaneam eſſe oſtenditur, definiturque adeò non redintegrationem cauſæ his dari, verùm integram ipſo jure cauſam ſervari.

tit.

*tit.*41.*in quibus cauſis in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt*. Et retrò, ſex caſus ſubjiciuntur, in quibus minor reſtitui non poteſt 1. puta ſi diligens paterf. is fuit, actibuſque publicis induſtrium ſeſe præbuit. 2. Item ſi adverſus parentem vel patronum reſtitui ſeſe poſtulet: adverſus hos quippe minor reſtitui non poteſt, *titul.*42. *Qui & adverſus quos in integrum reſtitui non poſſint*. 3. Item ſi majorem ſeſe dixerit, *tit.*43. *ſi minor ſe majorem dixerit*. 4. Si ſæpius reſtitutio in una eademque cauſa in qua repulſam ſemel paſſus eſt ab eodem poſtuletur, niſi novas fortè defenſiones proferat, *tit.*44. *ſi ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur*. 5. Si veniam ætatis impetravit, & aliquid poſt impetratam veniam geſſerit. *tit.* 45. *de his qui veniam ætatis impetraverunt*. 6. Poſtremo ſi major factus, geſtum à ſe in minore ætate ratum habuerit, ſeu aliquo facto confirmaverit, *tit.*46. *ſi major factus ratum habuerit*.

Poſt tractatum de in integrum reſtitutionibus minorum, antequam de Majorum reſtitutione ſeparatim quoque agatur, interjiciuntur nunc ſex, tam minorum quàm majorum reſtitutioni communia. 1. *De*

Judi-

Judice, apud quem reſtitutionis cauſa agitari debet & poſſit,ſeu in quo foro,*tit*.47. *Vbi & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit*. 2. De *reputationibus*,i.de iis quæ reſtitutionem in integrum petenti imputantur,ut ea ſcil. viciſſim vel reddat vel compenſet, *tit*.48. *de reputationib. quæ fiunt in judicio in integrum reſtitutionis*. 3. De *Actore* in hoc judicio: Nam & iſtud quæri ſolet, utrùm per procuratorem cauſa reſtitutionis in integrum agi poſſit,quod utiq;affirmarunt utilitatis causâ, *tit*. 49. *Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis agi poſſe*.

4. De *Effectu* petitæ reſtitutionis. Eſt autem hic effectus, ut ne quid poſtulata in integrum reſtitutione interea novi fiat, i. ut medio tempore nihil deintegretur,verùm omnia maneant in integro atque in ſuo ſtatu donec judicium reſtitutionis finitum fuerit,*tit*.50.*in integrum reſtitutione poſtulata,nequid novi fiat*.

5. Tam Minores quàm Majores etiam reſtituuntur ob militiam vel abſentiam Reipub.causâ, *tit*.51. *de reſtitutionibus militum & eorum qui Reipubl. cauſa abſunt*. In tantum ut & uxores militum aliorumq; qui

qui Reipublicæ causâ abſunt, in integrum reſtituantur, ſi ſecuræ viros interim, per abſentiam aliquid damni fecerint, vel retrò aliquid lucri non fecerint, *tit. 52. de uxoribus militum & eorum qui Reipublicæ causâ abſunt.*

6. Minoribus & maioribus commune id quoque eſt, ut certa *Tempora* intra quæ reſtitutiones in integrum peti debent, præſt tuta ſint, *tit. de temporibus in integ. reſt. actionum tam minorum & aliarum perſonarum quæ reſtitui poſſunt, quàm etiam hæredum eorum.*

Nunc de *Majorum* reſtitutione ſeparatim. Scil. ex nonnullis quoq; cauſis majores in integrum cauſa cognita reſtituuntur, 1. ſi jura eorum læſa fuerint, impedimento aliquo intercedente, veluti ſi jura eorum læſa fuerint Legationis ad Principem, vinculorum, aut captivitatis tempore; Imò & Reſp. pariter *tit. 54. Quibus ex cauſis majores in integrum reſtituantur.* 2. vel facto adverſarii: puta ſi alienatio judicii mutandi causâ facta fuerit, i. ſi quis rem, ne ſecum ageretur, venumdedit: aliove quo modo alienavit dolo malo, objiciendi durioris & moleſtioris adverſarii causâ: in eum

quippe

quippe actio reſtituitur, atque ſi rem non alienaſſet, *tit.*55. *de alienatione judicii mutandi cauſa facta.*

§. III. *De* Receptis.
Titulus I.

Et hæc quidem de primâ causâ Prætoris ſeu Magiſtratus adeundi, puta ob reſtituendam actionem litemve amiſſam.

II. *Secunda* cauſa, ob quam Magiſtratus aditur, eſt, ut eum qui quid in ſe fide publicâ, Officii vel Miniſterii cujuſdam publici genere, recipit, id præſtare cogat; puta, uti cogat arbitrium, qui ex compromiſſo partium in ſe *recipit* arbitrio ſuo litem dirimere, ut ſententiam dicat, *titul.*56. *de receptis arbitris.* Et ita quidem hic titulus hac ratione hîc poſitus eſt: non quaſi poſt Magiſtratus & Judices ordinarios, & de ordine quo apud eos agi ſolet; nunc de aliis Judicibus ſermo inſtituatur, qui ordinarii non ſunt.

§. IV. *De* Ordinatione *Judicii.*
Tres Tituli.

III. *Tertia* Prætoris adeundi cauſa, eaq; frequentiſſima eſt, uti Judicium inter litigatores

gatores conſtituat ſeu ordinet, vel cognitionem ſibimet vindicando, vel Judicem pedaneum dando. Antequam verò Judicium inchoaretur, nonnulla à partibus facta priùs oportuit, quæ fræni inſtar inducta fuerunt, ad cohibendam litigatorum calumniam; néve litibus ſe ſe temerè immergerent, quæ tria hîc memorantur, & quidem partim ad ordinem Edicti perpetui. 1. *Satiſdationes* quædam utrimque interponebantur: Et quidem ab auctore, de perſequenda lite ejuſque expenſis, & decimâ præterea litis, ſi ſuccumberet: à reo vero, judicio ſiſti: & ſi procurator, alterius nomine interveniret, tum is de *rato* itemque *judicatum ſolvi*, déque re defendenda priùs ſatisdabat. i. fidejuſſores dabat, *tit.* 57. *de ſatisdando.* Deinde *Formulam* actionis à Magiſtratu impetratam & exhibitam quoque Judici oportuit, *tit.* 58. *de formulis & impetrationibus actionum* 3. Tandem *Jusjurandum propter calumniam* ab utraq; parte initio litis interponebatur, *titul. ultim. de Jure jurando propter calumniam dando.*

LIBER

LIBER III.

Agitur hoc libro de duobus.

1. *De* JUDICIO *ipſo déque* PROCESSU *Judiciario.*

2. *Déque quatuor primis Actionum fontibus, ſeu Controverſiarum generibus.*

Reſpondent huic libro ſeptem libri Digeſtorum, puta liber 5.6.7.8.9.10. & II.

Et ſic Pars integra Digeſtorum.

§. I. *De* PROCESSU JUDICIARIO. Tituli 27.

Concordat liber 5. *Digeſtorum.*

JUdicium ipſum nunc ſequitur, ſeu Proceſſus Judiciarius: de quo Titulus eſt generalis I. *de Judiciis*: in quo de vi judicii cœpti, ordine judiciorum. Judicis officio in diſceptatione ſeu cognitione litium aliiſq; nonnullis ad proceſſum Judiciarium pertinentibus, generatim quædam monentur. Deinceps verò 25. *titul. ſeqq.* ſpeciatim agitur de proceſſu omni judiciario: pro circumſtantiis perſonarum, temporum, locorum, rerumque ſeu de eis quæ ad litem ordi-

ordinandam pertinent: unde & præſcriptiones & in his quædam moratoriæ initio litis enaſcebantur: tum ratione, 1. Impenſarum. 2. tum reſpectu perſonarum. 3. Rerum. 4. Temporis. 5. & Loci.

1. Impenſarum ratione præſcriptio. 1. Primo ſcil. loco hîc agitur de *Impenſis* judiciorum, & ut loquebatur, *ſportulis*, quas utraque pars in perſequendo jure ſuo erogabat, & ſpeciatim de his quas reus conventus executoribus litium dabat, eorum enim hoc opus proprium fuit *titul.* 2. *de ſportulis & ſumptibus in diverſis judiciis faciendis & de executionibus litium.*

Secundum præſcriptionis moratoriæ genus eſt, ratione *Perſonarum*; ex quibus judicium conſtat: & primò quidem adverſus perſonas *Judicum* datorum [qui *Pedanei judices* vocabantur] quaſi illegitimorum: Nempe enim, neque omnes Judices dari poterant, neque ab omnibus *tit.* 3. *de Pedaneis Judicibus, & qui Judices dari poſſint, & à quibus. tit.*4. *Qui pro ſua juriſdictione Judices dare darive poſſunt.*

Neque ad omnem cauſam: illud certè inter alia generaliter conſtituendum eſt, neminem in cauſa ſua, i. cujus utilitas

aliqua

aliqua ſua vertitur, judicare, júſve dicere poſſ. *tit.* 5. *Ne quis in ſua cauſa judicet, vel jus ſibi dicat.*

Secunda præſcriptio moratoria ratione perſonarum eſt adverſus *Litigatorum ipſorum perſonas,* quaſi illegitimas: neque enim omnes, etſi velint, legitimam in Judiciis ſtandi perſonam habent, veluti pupilli & adulti ſine Tutoris aut Curatoris authoritate: atqui, ut ſententia valeat, ſicut legitimum Judicem ita & legitimum litigatorem eſſe oportet, *titul.* 6. *qui legitimam perſonarum ſtandi in Judiciis habeant vel non.* Uti contrà nemo invitus agere vel accuſare cogitur, *tit.* 7. *Ut nemo invitus agere vel accuſare cogatur.*

Tertium præſcriptionis moratoriæ genus eſt, ratione *Ordinis.* Quoties ſcil. in uno Judicio plures res ſeu quæſtiones verſantur, ſeu diſceptationi principaliter motæ alia quæſtio incidit, ita plerumque judicium ordinatur, ut priùs de una diſceptandum veniat, ceu præjudiciali vel potiore, quàm de altera, *tit.* 8. *de ordine judiciorum.*

Quarta præſcriptio eſt reſpectu *Rei* ſeu litis ipſius in judicium deductæ, quæ oritur vel ex Actoris petitione inſecutaque

ordinandam pertinent: unde & præſcriptiones & in his quædam moratoriæ initio litis enaſcebantur: tum ratione, 1. Impenſarum. 2. tum reſpectu perſonarum. 3. Rerum. 4. Temporis. 5. & Loci.

1. Impenſarum ratione præſcriptio. 1. Primo ſcil. loco hîc agitur de *Impenſis* judiciorum, & ut loquebatur, *ſportulis*, quas utraque pars in perſequendo jure ſuo erogabat, & ſpeciatim de his quas reus conventus executoribus litium dabat, eorum enim hoc opus proprium fuit *titul. 2. de ſportulis & ſumptibus in diverſis judiciis faciendis & de executionibus litium.*

Secundum præſcriptionis moratoriæ genus eſt, ratione *Perſonarum*; ex quibus judicium conſtat: & primò quidem adverſus perſonas *Judicum* datorum [qui *Pedanei judices* vocabantur] quaſi illegitimorum: Nempe enim, neque omnes Judices dari poterant, neque ab omnibus *tit. 3. de Pedaneis Judicibus, & qui Judices dari poſſint, & à quibus. tit. 4. Qui pro ſua juriſdictione Judices dare darive poſſunt.*

Neque ad omnem cauſam: illud certè inter alia generaliter conſtituendum eſt, neminem in cauſa ſua, i. cujus utilitas

aliqua

aliqua ſua vertitur, judicare, júſve dicere poſſ. *tit.* 5. *Ne quis in ſua cauſa judicet,vel jus ſibi dicat.*

Secunda præſcriptio moratoria ratione perſonarum eſt adverſus *Litigatorum ipſorum perſonas*, quaſi illegitimas: neque enim omnes, etſi velint, legitimam in Judiciis ſtandi perſonam habent, veluti pupilli & adulti ſine Tutoris aut Curatoris authoritate: atqui, ut ſententia valeat, ſicut legitimum Judicem ita & legitimum litigatorem eſſe oportet, *titul.* 6. *qui legitimam perſonarum ſtandi in Judiciis habeant vel non.* Uti contrà nemo invitus agere vel accuſare cogitur, *tit.* 7. *Ut nemo invitus agere vel accuſare cogatur.*

Tertium præſcriptionis moratoriæ genus eſt,ratione *Ordinis.* Quoties ſcil.in uno Judicio plures res ſeu quæſtiones verſantur,ſeu diſceptationi principaliter motæ alia quæſtio incidit,ita plerumque judicium ordinatur,ut priùs de una diſceptandum veniat, ceu præjudiciali vel potiore, quàm de altera, *tit.* 8. *de ordine judiciorum.*

Quarta præſcriptio eſt reſpectu *Rei* ſeu litis ipſius in judicium deductæ, quæ oritur vel ex Actoris petitione inſecutaque

S Rei

Rei conventi reſponſione, unde *litis conteſtatio* ſeu *ſtatus cauſæ* enaſcitur: cùm videl. Judex per narrationem negotii, & reſponſionem ſeu contradictionem cauſam audire cœpit,(id enim eſt Litis conteſtatio) *tit. 9. de Litis conteſtatione.* Vel ex quantitate petitionis, ſi videl. actor plus peteret, *tit.* 10. *de plus petitionibus.*

Quinta præſcriptio eſt, reſpectu *Temporis:* quò apertè pertinent tituli duo ſequentes,*tit.*11. *de dilationibus, & tit.* 12. *de feriis.*

Sexta præſcriptio eſt, ratione *Loci* ſeu fori, & *Competentiæ* Judicis,quæ præſcriptio quoque initio litis proponi debebat Itaque hoc loco jungitur commode,titulis quatuordecim, ampliſſimus tractatus *de foro competente*,id eſt,Quis quâ de re Iudex eſſe poſſit, Ac primùm quidem in genere ea de re agituro, oſtenditurq; quæ cujuſq; Judicio ſit, *tit.* 13. *de juriſdictione omnium judicum , & de foro competenti.*Imò quæ cognitiones Principi reſervatæ ſint:nempe inter miſerabiles perſonas , *tit.* 14. *Quando Imperator inter pupillos vel viduas vel miſerabiles perſonas cognoſcat & ne exhibeantur.* Sequentibus autem titulis duodecim

ſpe-

ſpeciatim agitur de ſingulis cauſarum perſonarumque generibus, ubi videlicet eas cauſas tractari, perſonaſve conveniri, oporteat: puta, ubi agitari oporteat.

1. *Criminales* cauſas: nempe promiſcuè, vel ubi crimen admiſſum eſt, vel ubi reus reperitur. *tit.* 1. *ubi de criminib. agi oporteat.*

2. *Poſſeſſorias* nempe ubivis facta dicitur, aut momentaria poſſeſſio poſtulatur. *tit.* 16. *ubi de poſſeſſione agi oportet.*

3 De *Fideicommiſſo:* nempe ibi ubi hæreditas relicta eſt, *tit.* 17. *ubi fideicommiſſum peti oporteat.*

4. Si *certo loco dari* quid promiſſum fuerit, neq; ſolutioni ſatisfiat: nempe, ubique æſtimatione tantùm habita intereſſe loci, *titul.* 18. *ubi conveniatur qui certo loco dari promiſit.*

5. *Reales* actiones, ubi res ſitæ ſunt, *tit.* 19. *ubi in rem actio exerceri oporteat.*

6. *Hæreditatis petitio*, nempe ibi ubi qui eam poſſidet conſtitutus eſt: pariter ut hæres ſcriptus, cui ſit controverſia hæreditatis, ibi poſtulat ſe mitti in poſſeſſionem ubi res hæreditariæ ſunt, *tit.* 20. *ubi de hæreditate agatur vel ubi hæredes ſcripti in poſſeſſionem mitti poſtulare debent.*

7. Super *Ratiociniis*.ibi ſcil.ubi ea quiſq; geſſit:ubi,inquam,& inſtructio ſufficiens, & nota teſtimonia, & veriſſima documenta poſſunt præſtari,*tit.* 21.*ubi de ratiociniis tam publicis quàm privatis agi oportet.* Et hæc de cauſis in quæſtione de ſuo & Judice competente. Sequuntur in eodem argumento quæ ſtatum perſonarum reſpiciunt: & ſic ubi agitari oporteat.

8.*Status* cauſas,*tit.*22.*ubi cauſa ſtatus agi debeat.*

9. Quibus ſimiles ſunt cauſæ, in quibus agitur de Curiali vel Cohortali ſimilíve quâ publica conditione, *tit.*23. *Ubi quis de Curali vel Cohortali altáve conditione conveniatur.*

10.Item ubi *Senatores* conveniri debeant. *tit.* 24. *ubi Senatores vel Clariſſimi civiliter vel criminaliter conveniantur.*

11. Ubi milites *tit.* 25.*in quibus cauſis militante fori præſcriptione uti non poſſunt.*

12. Denique ubi *Fiſcales* cauſæ vel *Principis* agitari debeāt *tit.* 26.*ubi cauſæ fiſcales, vel divina domus hominúmq;ejus agantur.*

Et hæc de Proceſſu Iudiciario, Quibus ſubjungitur commodè *titul.* 27. ſingularis, quando videlicet proceſſu Judiciario nil omnino

omninò opus ſit, neq; neceſſe ſit Judicem adire, ſeu Judicia invocare, verùm licèt unicuique ſeſe vel publicam diſciplinam & quietem ſine Judice vindicare, in abrupto videl. periculo, & ubi vel impoſſibile vel ſerum eſt punire judicio juraq; invocare: veluti adverſus latrones & deſertores, *tit. 27. Quando liceat unicuique ſe ſine Judice vindicare, vel publicam devotionem.*

§. II. *De Actionibus de* DOMINIO.
Tituli 7.

Poſtremus jam circa judicia tractatus eſt, de ipſiſmet *Actionum* ſeu *Controverſiarum generibus*, earúmq; fontibus. Qui quidem tractatus pertingit ad decimum uſque librum.

Fontes porrò hi promanant, vel ex Jure Gentium, vel ex Jurecivili.

Eorum qui ex *Jure gentium* promanant, 1. alii reſpiciunt privatas res actusq; extrajudiciales. 2. Alii Judiciales. 3. Alii ſunt Mixti.

De *Extrajudicialibus* rebus ſeu privatis actibus primùm.

Primus ergo actionum fons eſt, atque

adeò primum actionum, ſeu controverſiarum genus, in quibus agitur de *Dominio* privato rei: quod quidem eſt vel univerſale vel ſingulare.

1. *Univerſale* dominium dicitur, veluti hæreditatis: quæ quidem vindicatur, vel à liberis aut parentibus, imò & fratribus quoque certis caſibus, ab iis qui inſtituti ſunt hæredes, ſi videlicet immerentes præteriti vel exhæredati fuerint: quæ actio *inofficioſi querela* dicitur *tit.* 28. *de inofficioſo teſtamento*. Cui actioni ſimilis eſt actio de *inofficioſa donatione*, quæ exemplo querelæ inofficioſi teſtamenti comparata eſt, eaq; revocatur donatio inofficioſa, i. profuſa patris donatio inter vivos in fraudem liberorum facta, *tit.* 20. *de inofficioſis donationibus.* Idemq; dicendum eſt & *de inofficioſis dotibus* (quæ & ipſæ inter donationes connumerantur) nam ſi mater ſecundo marito in dotem dederit, ut liberis prioris matrimonii legitima ſalva non ſit, dos hujuſmodi velut inofficioſa à filiis revocari poteſt, *tit.*30. *de inofficioſis dotibus*. Vindicatur quoq; hæreditas, non tantùm adverſus hæredem ſcriptum, verùm & adverſus quemvis extraneum poſſeſſorem, per actionem

nem quæ vocatur hæreditatis petitio *tit.* 12. *de petitione hæreditatis.*

Reſpondet liber 6. *Digeſtorum.*

2. Singulare dominium eſt,vel rei corporalis vel incorporalis:*Corporalis* rei ſingularis,veluti mancipii, fundi, petitio, cujus nomine quæ actio competit, dicitur rei vindicatio. *tit.*32. *de rei vindicatione.*

Reſpondet liber 7. *Digeſtorum.*

Incorporalis rei ſingularis dominium eſt inter cætera, Uſusfructus & habitatio, *tit.* 33. *de uſufructu & habitatione.*

Reſpondet liber 8. *Digeſtorum.*

Item ſervitutes prædiorum,*tit.* 4. *de ſervitutibus & aqua.*

§. III.*De Actionibus ob* DAMNUM *datum.*
Titulus unicus.

Reſpondet liber 9. *Digeſtorum.*

Secundus Actionum fons,ſeu ſecundum Controverſiarum de re actuque privato extrajudiciali genus, oritur *ex damno injuriâ dato* in corpus: quò pertinet lex Aquilia *tit.*35. *de Aquilia.* ita enim hic titulus ſuperioribus cohæret, non quaſi l. Aquilia de ſervitute aliquid actum fuerit eaque plecteretur, qui non impoſita ſervitu-

te , vel contra ſervitutem conſtitutam, damno vicinum affeciſſet. Quæ Cujacii ſententia eſt.

§. IV. *De Actionibus ex* IPSA REI NATURA *deſcendentibus.*
Tituli 7.
Concordat liber 10. *Digeſtorum.*

Tertius Actionum de re privata fons eſt: ſeu tertium controverſiarum genus deſcendit ex *ipsâ rei*, qua de, vel cujus occaſione, agitur, *natura*, circa dominii vindicationem, circa damni dati à nobis, citra obligationis ullius contractæ cauſam. Hujus verò generis ſunt ſex ſequentes actiones, quæ nobis vel in nos dantur, & quatuor idem priores ob communionem rei competentes. 2. Quinta, ob id ſolùm quòd res noſtra eſt. 3. Sexta, ob nudum intereſſe in re, quam alius detinet.

1. Prima ob communionem rei competentem actio eſt, *Familiæ erciſcundæ* actio, qua inter cohæredes res hæreditariæ dividunt, *tit.* 36. *familiæ erciſcundæ*. Secunda *Communi dividundo*, qua pariter res inter aliquos communis dividitur: Communis,

inquam,

inquam fermè ex communione ſeu ſocietate contingente, vel neceſſaria non voluntaria. *tit.37.de communi dividundò.* Quibus duabus ſuperioribus actionibus quædam communia proponuntur *tit.. 38. communia utriuſq;judicii tam familiæ erciſcundæ quàm communi dividundo.* Tertia actio eſt, actio *Finium regundorum*, quam actionem parit vicinia, non dominium damnúmve datum, aut obligatio ulla contracta; ad fines videlicet,i. terminos agrorum vicinorum, vetuſtate oblimatos, regundos, i. dirigendos, deſignandos, *tit.39.finium regundorum.*

Quarta, non jam actio, verùm exceptio ex rei ipſius natura fluens, fuit aliquando *Conſortium litis.* i. litis cum altero communio: (Nam ut rei ita & litis ſocietas quædam eſt: Id verò eſt *conſortium litis*) quod ex conſtantini M. conſtitutione exceptionem producebat, quæ à Juliano abrogata fuit: ſic ut unus ex conſortibus pro parte ſua hodie agere, & pro parte ſua reus conveniri poſſit, *tit. 40. de conſortibus ejuſdem litis.*

Quinta actio ex rei ipſius natura ſeu qualitate ſola deſcendens, & in alium

competens,eſt *Noxalis actio*: quæ & ipſa dici poteſt ex peculiari quadam rei ipſius natura ſeu qualitate profluere: ex conditione,inquam,rei ob quam agitur,nempe ideò tantum in me ſervi dominum hæc actio ob noxam ſeu delictum à ſervo meo admiſſum ſine ullo facto meo vel obligatione,datur, quia res mea eſt, ſervus inquam, *tit. de noxalibus actionibus*. Atque ita quidem hic titulus hoc loco rectè poſitus eſt, ratione ſeu reſpectu perſonæ, cùm alio contemplata,neque minus bene,ut in Edicto ita & in Digeſtis relatus fuerit, in cenſu videlic. actionum, quæ ex damno dato enaſcuntur.

Sexta actio eſt,*ad exhibendum*,ſeu exhibitoria: quam actionem parit ipſa rei pariter conditio, ut quia mea intereſt,rem aliquam, quam alius detinet, mihi exhiberi veluti inſtrumenta aut ſervum quem vindicaturus ſum: quo nomine ea actio datur. *tit*.42. *ad exhibendum*.

§.v.*De Actionibus, ob* Factum *quoddam nudum competentibus.*

Tituli 2.

Reſpondet Liber ii. *Digeſtorum.*

Quartus Actionum ex facto privato deſcen-

ſcendentium fons eſt, *Factum nudum* aliquod, ut citra damnum datum, dominiumve, vel obligationem contractum, ita neque ex rei natura deſcendens, cujus tamen nomine actio datur. Hujus verò facti nudi duæ ſpecies hîc proponuntur: prior eſt, *luſus alearum:* in eo ſcil. deperditi repetitio luſori ejúſque hæredibus competit, imò & his ceſſantibus, publicis perſonis, *titul.* 43. *de aleatoribus & alearum luſu.* Altera eſt ſumptuum in alienum *Funus* erogatio: hi quippe peculiari actione repetuntur. *tit. ult. de religioſis & ſumptibus funerum.*

LIBER IV.

Agitur hoc libro.

De OBLIGATIONIBUS *nominatim contractibus, ſeu de* REBUS CREDITIS

Reſpondent huic libro undecim libri Digeſtorum: puta liber 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.

V. QUintus Actionum titulus fonſque ſeu quintum controverſiarum genus deſcendit ex *Rebus creditis Negotioque geſto*, ſeu ex *Obligatione*, Quoties videlice

aliqua nominatim contracta interveniente fidem alienam ſequimur, Rebuſque creditis (unde & *Rerum creditarum* nomen, quod & hujus libri argumentum eſt) quoties videlicet res aliqua neceſſariò ad obligationem, ac proinde & actionem conſtituendam, intervenit. Cui & proxima, atque adeò hîc pariter ut in Edicto ſubiicitur, *Iuris jurandi* delatio: quoties videlicet jurejurando alteri delato vel relato, fidem ejus ſequimur, *tit.* 1. *de rebus creditis & jure jurando.*

Porrò rebus creditis vel certum aliquid formulâ ſeu actione petitur, vel incertum.

1. *Certum petitur*, & certæ quidem æſtimationis, ex *Mutuo* vel ſtipulatione, *tit.* 2. *ſi certum petitur.*

2. Item ex ſuffragio *tit.* 3. *de ſuffragio*; puta ſi quis, alteri quid promiſit pro ſuffragio (i. faventia, interceſſione, pro re aliqua à Principe impetranda) Nam ut ipſa interceſſio, ita & res pariter pro ſuffragio promiſſà *ſuffragium* dicitur. Hinc & titulus in Codice Theodoſiano pleniùs quàm in hac conceptus: *Si certum petetur, de ſuffra.*

Porrò in *Certa* pecuniæ petitione illud obſervari oportet, quoties ea petitur, etſi cer-

certa ſit, eam tamen lite pendente non ſequeſtrari, quia quantitatis nullum ſubeſt corpus quod interverti facilè poſſit, *tit.* 4. *de prohibita ſequeſtratione pecuniæ.* Certum quoque eâdem actione, ſeu conditione certi, qua & mutuum, petitur ex *Promutuo*, i. eo quod eſt inſtar mutui: *l.* 5. §. 3. *ff. de obligat. & act.* Quo pertinent quinque tituli ſeu condictiones ſequentes, quas in *ſerie Digeſtorum* pleniùs expenſas reperies: 1. vel enim datum quid promiſſumve fuit, quaſi ex præſenti ſeu quaſi exiſtente cauſa, *tit.* 5. *de condictione indebiti.* 2. vel ob futuram eamq; honeſtam, *tit.* 6. *de condiction. ob cauſam datorum:* vel turpem, *tit.* 7. *de condictione ob turpem cauſam.* Hactenus de certi petitione certæ æſtimationis.

Incerta verò æſtimationis certi petitio ſequitur: de qua ſunt duo tituli & condictiones ſequentes, *tit.* 8. *de condictione furtiva, & tit.* 19. *de condictione ex lege.*

Poſt explicatas certi petitiones utriuſq; generis, antequam ad alteram Obligationum ſeu contractuum ſpeciem, ex quibus videl. *Incertum petitur*, pergatur, interjiciuntur hîc, haud abſurdo prorſus ordine, tredecim tituli, qui ad duo capita re-

fe-

feruntur.1. Generalis primùm tractatus, *de Obligationibus*.2. *de adminiculis rerum* creditarum ſeu obligationum: Medio ſcilicet loco, inter duas ſpecies inter cert i inquam petitiones, de quibus hactenus, & incerti, de quibus poſtea: quibus utriſque hæc communia ſunt. Ergo generalis primùm titulus præmittitur: *titulus* inquam, 10. *De obligationibus & Actionibus*: Sequentes verò tituli octo ſubiiciuntur, ſpectantes ad trium axiomatum & capitum generalium circa obligationes explicationem. Primum caput ſeu axioma reſpicit *Ortum & Initium* obligationum & actionum: ubi quæritur, à quo tempore actio incipere poſſit, & num ab hærede primum: veluti ſi ſtipulatio aliuſve contractus concepta ſint poſt mortem: quod affirmatur, *tit.* 11. *Ut actiones & ab hæredibus & contra hæredes incipiant.* Secundum axioma reſpicit *Exercitiũ* obligationis & actionis: ubi per varias ſpecies demonſtratur, *ex alterius obligatione* (qui ſcil. alterius negotium vel reapſe, vel Juris poteſtate, vel expreſsè conventione non geſſit) *neminem alterum obligari*, eo ſolo obtentu quòd arctiſſimè alteri cohæreat, nexúſve ſit, vel beneficio alteri te-

neatur. Scil. non tenetur 1. Conjux pro conjuge. *tit.* 12. *Ne uxor pro marito, vel maritus pro uxore, vel mater pro filiis conveniatur*. 7. Non liberi pro parente, 3. Non libertus pro patrono. 4. Non ſervus pro domino, *tit.* 13. *Ne filius pro patre vel pater pro filio emancipato vel libertus pro patrono conveniatur*. 5. Imo neque ſervus olim, hodie liber, & ſic jam alius novuſque quodammodo homo, pro ſuo facto, ſeu antegeſto obligationeque contractâ in ſervitute, *tit.* 14. *an ſervus pro ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur.*

Excipiuntur tamen à ſuperiore Regulâ tres caſus ſequentes: Nam & 1. *Debitor debitoris* rectè conveniri poteſt, *tit.* 15. *Quando fiſcus vel privatus debitoris ſui debitores convenire poſſit vel debeat*. 2. Et *Hæres* ex obligatione defuncti rectè convenitur: ſive ex contractu ejus, *tit.* 16. *de hæreditariis actionibus:* ſive ex delicto: ſub hac tamen diſtinctione & temperamento: In ſolidum ſcil. hæres tenetur, ſi lis contra defunctum conteſtata fuerit judicatâve, aliàs quatenus ex ea re tantùm locupletior ad eum hæreditas pervenit, non ultrà, *tit.* 17. *ex delictis defunctorum in quantum hæredes conveniantur.*

3. Con-

3. Conſtitutæ quoque pecuniæ pro alio nudo pacto reus, pro eo rectè convenitur, *tit.* 18. *de conſtituta pecunia.* Nam ita hic titulus ſuperioribus optimè cohæret: non verò ideò, ut ſciretur hanc quoq; actionem hæreditariam eſſe quod Cujacius putabat) cū alioquin in Digeſtis titulus hic alio ordine poſitus ſit: nempe non habita ratione *Originis* actionis (ut hîc) verùm finis ejus & formulæ reſpectu, quia ſcil. modò certum, modò incertum ex ea cauſa petitur. Hactenus de obligationibus & actionibus.

Sequuntur nunc *Adminicula Obligationum ſeu rerum creditarum*: puta Probationes legitimæ de quibus in genere agitur, *tit.* 19. *de probationibus.* Mox, in ſpecie de Teſtibus *tit.* 20. *de teſtib.* & Inſtrumentis *tit.* 21. *de fide inſtrumentorum amiſſione eorum & de antapochis faciendis & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt.* Cujus tituli appendix eſt quoque *Tit.* 22. *Plus valere quod agitur quam quod ſimulatè concipitur.* Hoc quippe titulo oſtenditur veritatem rei geſtæ magis obtinere ſeu prævalere quam inſtrumenta conficta & ſimulata. Nunc è diverticulo in viam.

II. *Incertum* petitur ex ſequentibus ſex Obligationum, negotiorum & contra-

ctuum generibus.1.Ex iis ubi *unius* è contrahentibus *principaliter* negotium geritur veluti duobus ſequentib. in Commodato. *tit.* 23. *de commodato.* 2. & Pignore, *tit.*24. *de pignoratitia actione.*

2. Ex iis contractibus & actibus nonnullis, ubi [reapſe ſeu juris poteſtate, intra certum tamen modũ] *Alterius* quam contrahentis negotium geritur. Ad quem tractatum pertinent tres tituli ſequentes, *tit.* 25. *De inſtitoria & exercitoria actione.tit.*26. *Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt negotium geſtum eſſe dicetur, vel de peculio, ſive quod juſſu, aut de in rem verſo:tit.* 27. *Per quas perſonas nobis adquiratur.* A quib.ſpecieb.ſeparandi ſunt omninò ſequentes caſus duo.1.Nam neq; *Filiusfam.* mutuam ſumens pecuniam patrẽ unquam obligat.*tit.* 28. *ad SC. Macedonianum.* 2. Neq; *Mulier* intercedendo alterius negotiũ utiliter gerit. *tit.*29.*ad SC. Velleianum.*Contra,non extrajudiciali modo contractu alterius quandoq; quàm contrahentis negotiũ geritur, ſed & *quaſi contractu* ſeu judiciali (nam & judicio quaſi cõtrahitur) vi poteſtateq; juris.1. veluti, ſi tu pecuniã *non numeratã* à me petas, chirographi repetitionem mihi adquiras.

tit.

tit. 30. *de non numerata pecunia.*

2. Item ſi petas quod compenſatione elidi poteſt, *tit.* 31. *de compenſationibus.*

3. Incertum petitur.ubi de *Uſuris* & *Intereſſe* agitur, *tit.* 31. *de uſuris: & tit.* 33. *de nautico fœnore*:hac enim ratione hic titulus hoc loco poſitus eſt:cùm in Digeſtis in eorum titulorum cenſu locatus ſit,qui ad pediſſequas contractuum actiones pertinent.

4. Incertum petitur ex contractu in quo *Unius tantùm* è contrahentibus negotium geritur, ut in Depoſito, *tit.* 34. *Depoſiti.*

5. Incertum petitur ex contractu *Mixto*, puta mandato, *tit.* 35. *Mandati: & tit.*36. *ſi ſervus extero ſe emi mandaverit.*

6. Incertum petitur ex contractibus in quibus *utrinſque ſemper* contrahentium utilitas vertitur: quandoq;tamen inæqualiter, ut in Societate, *tit.* 37. *pro Socio.* Æqualiter, verò ſemper, ut in ſequentibus quatuor contractibus.1. puta, in *Emptione venditione*: Ad quem tractatum pertinent tituli 26. Qui ad ſequentia capita referri debent. 1. Primum caput eſt, de *ſubſtantia* emptionis-venditionis,*tit.*38.*de contrahenda empt. & venditione.* 2. *Secundum* caput eſt de *Materia* emptionis & venditionis.

Scil.

Scil. non corporalis ſeu rei corporalis tantùm emptio eſt, ſed & juris, veluti hæreditatis aut actionis (*hæreditas* enim nomen juris eſt, etiam ſine corpore juris intellectum habens: ut & *actio* pariter juris nomen eſt: eſt enim actio jus perſequendi ejus quod nobis debetur) *tit.39.de hæreditate vel actione vendita.* Viciſſim, quædam res ſunt, quæ emi vendi non poſſunt: & ea quidem quatuor generum: ſunt enim quædam 1. *Reſervata* Principis uſibus, puta purpura, vel exercitûs uſibus, ut frumentum ei deſtinatum, quæ utique emi-vendi non poſſunt.*tit.40.quæ res venire non poſſunt & qui vendere vel emere vetantur.* 2. Res quædam ſeu ſpecies in *Barbaricum* (i. ad hoſtes) etiam induciarum tempore exportari iiſque vendi non poſſunt, veluti arma, ferrum, vinum, oleum, liquamen, atque id genus alia quibus hoſtes armari alive poſſunt, *tit.* 41. *Quæ res exportari non debeant.* 3. *Eunuchi* facti; emi-vendiq; non poſſunt: Eunuchi inquam Romani, barbarorum quippe Eunuchorum commercium fuit, *tit.* 42. *de Eunuchis.* 4. *Filios ſuos* patres vendere non poſſunt, niſi fortè nimiâ paupertate adigente; & hactenus quidem, ut

ut non niſi ſanguinolentos vendant: & hac adhuc conditione tacitâ, puta ut hujuſmodi liberi venditi ſervi non ideò maneant, verùm quandocunque libertatem relegere poſſunt, quocunque adſerente; idque vel vicario (i. alio pro ſe) ſervo dato, vel ſui pretio oblato, *tit.* 43. *de patribus qui filios ſuos diſtraxerant.*

3. *Tertium* caput eſt, de *Reſcindendæ irritandæque vēditionis* cauſis: quænam videl. cauſæ ad id probabiles ſint vel non ſint. Idq; vel privata quadam ratione vel publica. *Privata* ſcilicet ratione 1. Præter vim, metum, dolúmve, probabilis hæc cauſa eſt, ſi *juſti pretii* ne dimidium quidem quo res vendita valet, ſolutum fuerit, & ſic dolus in re verſetur, *tit.* 44. *de reſcindenda venditione.* 3. Eſt & probabilis maximè legitimáque irritandæ vēditionis ratio, *mutuus contrahentium conſenſus*: etenim quod conſenſu contractum eſt contrariæ voluntatis adminiculo diſſolvitur, *tit.* 45. *Quando liceat ab emptione recedere.* 2. *Publica* verò ratione irrita eſt venditio, ſi propter publica tributa bona debitoris, vel nulla Præſidis auctoritate, vel per ambitionem gratiamve, minùs juſto pretio venierint: uti contra rata eſt

eſt ſi ſolenniter ea ſincerâque fide ſub haſta facta fuerit, etſi per dominum poſtea pretium offeratur vel creditor in re vendita jus hypothecæ prætendat. *tit. 46. ſi propter publicus penſitationes venditio fuerit celebrata.* 4. Denique irrita eſt venditio contracta eâ lege, ſive conventione adjectâ, uti ne fundũ qui cenſum vel reliqua quædã fiſco vel Reipub. debet, onus cenſus vel reliquorum emptorem ſequatur, *tit. 47. ſine cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe.*

4. Quartum caput in tractatu emptionis venditionis eſt, de *Effectu* perfectæ venditionis 1. Ac primùm quidem, cujus ſit *periculum* & *commodũ* reì venditæ, emptoriſne an venditoris, *tit. 48. de periculo & commodo rei venditæ.* 2. Quænam *Actiones civiles. & ad quid empti-venditi* nomine dentur de eo ſcil. quod alterum alteri ex æquo & bono præſtare oportet & ad implendum contractum: *tit. 49. de actionibus empti & venditi.* Quæ quidem actiones regulariter inter emptorem & venditorem dantur, ubi 1. res venditoris propria. 2. ab emptore. 3. ſuo nomine, 4. ſuaque pecunia empta fuerit.

Et ſunt tamen quidam caſus ſingulares in quibus empti-venditi actio inter emptorem

ptorem & venditorem datur, etiam re aliena, vel alieno nomine, vel aliena pecunia empta. Idq; duplici adhuc jure ſeu effectu. Aliquando quidem ſic, ut ſtatim firmo perpetuóq; jure res emptoris fiat: veluti ſi res venditoris propria ab emptore alieno nomine pecuniâve alienâ empta fuerit. *tit. 50. ſi quis alteri, vel ſibi ſub alterius nomine vel aliena pecunia emerit.* 2. Aliquando verò ita, ut etſi inter ementem & vendentem obligatio contrahatur, attamen res emptoris non fiat jure firmo, ut tribus caſibus ſequentibus. 1. puta ſi *aliena* res vendita fuerit, *tit. 51. de rebus alienis non alienandis & de prohibita rerum alienarum hypotheca.* 2. Si res communis inter venditorem & alium vendita fuerit: niſi fiſcus rem ſibi cum alio communem vendiderit, hoc quippe caſu emptor ſtatim ſecurus eſt, *tit. 52. de communium rerum alienatione.* 3. Si res *Hypothecæ* alii nexa vendita fuerit: veluti ſi rē alienam gerentes res ſuas vendiderint. v.g Tutores & Curatores: nam etſi rerum ſuarum alienatione non interdicantur: attamen, eas nonniſi cum ſua cauſa alienare poſſunt, i. ſic ut in his hypothecæ jus pupillis & adoleſcentulis ſalvum ſit: *titul. 53.*

Rem

Rem alienam gerentibus non interdici rerum ſuarum alienat.

Et hæc quidem de actionibus quæ ex ipſo jure deſcendunt danturque inter emptorem & venditorem,ac proinde,& de effectu venditionis - emptionis *;* Sequuntur nunc ea quæ ex *Conventione* deſcendunt,ac proinde formam & legem exinde accipiunt: Quod quidem *quintum* caput eſt in hoc tractatu emptionis-venditionis:de *Pacti* inquam,inter emptorem & venditorem initis,& quatenus ex his actio detur,*tit.54. de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis.* Inter cætera verò pacta quædam in mancipiorum vēditionibus olim quandoq; addi ſolebant:cujuſmodi tria ſingularia hîc proponuntur,quorum nonnulla in odium, alia in favorem ſervorum addebantur. Et primum quidem, quod *ſecuritatem* venditoris ipſius ſpectabat, puta, ut ſervus exportaretur(i. ne in ea urbe vel provincia moraretur, in qua priſtinus dominus ſeu venditor commoratur, quod Græci vocabant *ἐπ' ἐξαγωγῇ ſervum vendere. tit.55. ſi ſervus exportandus vendat.* 2. Secundum ad *pudicitiam* ipſius mancipii vēditi tuendam ſpectabat : puta ut ne ancillam emptori pro-

merce ſuâ minore pretio, quàm quo inter eos conveniſſet, item inter artifices, puta ne quis forte opus quod alter inchoaverat abſolvat, *tit. 59. de Monopoliis, & conventis negociatorum illicito vel artificum ergo laborum, nec non balneorum, prohibitis illicitiſque pactionibus.* 2. *Nundinarum* & Mercatuum jus non eſſe niſi in hiſce locis in quibus jus eos habendi datum eſt, vel longâ conſuetudine vel beneficio Principis, vel Senatus, vel Ordinũ decreto, *tit. 60. de Nundinis & Mercatibus.* 3. *Vectigal* quoddam i. portorium publico reiũ. venaliu nomine præſtari, atque eo nomine mercem quemq; ſuam apud publicanum profiteri oportere, alioquin ob improfeſſas merces ipſas cõmitti, ſeu in cõmiſſum cadere, i. fiſco adquiri, *tit. 61. de vectigalibus & commiſſis:* ut & contrà, nova vectigalia ſine præcepto Principis inſtitui non poſſunt, *tit. 62. vectigalia nova inſtitui non poſſe.* 4. *Commercii* ſeu mercaturæ non omnibus eſſe, neque cum omnibus: ut ecce neque cum Barbaris etiam fœderis tempore commercium rerum quarundã eſt (de quo ſuprà) neque ubique, ſed definitis tantùm locis: neque potentioribus mercatuum facere licet, eò quod cum eis

difficile ſit commercium, *tit.* 63. *de commerciis & mercatoribus.*

Poſt contractum emptionis ſequuntur tres alii contractus è quatuor, in quibus æqualiter utriuſque contrahentium utilitas vertitur, & ex quibus incerti petitio competit. 2. puta, Permutatio, *tit.* 64. *de rerum permutatione.* 3. Locatio-conductio, *tit.* 65. *de locato & conducto.* 4. Emphyteuticus contractus; *tit. ult. de jure Emphyt.*

Et hac quidem ratione hic titulus ultimo loco poſitus eſt, habita ratione ipſiuſmet *Contractûs*: cùm in Digeſtis ſedem obtineat ratione *finis*, ad quem actio agri Emphyteutici nomine comparata eſt, puta ad Dominium vindicandum.

LIBER V.

Hoc Libro agitur de duobus.

De NUPTIIS, & *de* TUTELIS.

Reſpondent huic lib. quinque Digeſtorum libri, putà liber 23. 24. 25. 26. 27. *Digeſt.*

§. 1. *De* NUPTIIS. Tituli 27.

SEXTUS Actionum fons naſcitur ex *Nexu* quodam *Perſonarum*. Et primo qui-

quidem liberarum & æqualium inter ſe ratione ſtatus: cujuſmodi nexus duo hoc libro tractantur. Primò *Matrimonium* ſive *Nuptiæ:* Qua parte tria tempora ſpectanda veniunt. Præcurrens, Concurrens, ſeu Circumſtans, Poſtcurrens, (dixiſſe liceat) ſeu ſequens.

1. *Præcurrunt* ſeu præcedunt nuptias. 1. *Sponſalia* & arræ ſponſalitiæ & *proxeneticæ* (i. præmia quæ dabantur conciliatoribus ſponſalium aut nuptiarum, quorum & certus modus olim definitus fuit) *tit.* 1. *de ſpõſalibus & arris ſponſalitiis & proxeneticis.* In arris ſponſalitiis ab eo qui officium in Provincia adminiſtrat datis, id ſingulare obſervandum eſt, ut ſi ſponſa poſtea ei qui eas dedit nubere nolit, libera ea ſit, reddendo tantùm arras in ſimplum, *tit.* 3. *ſi Rector provinciæ vel ad eum pertinentes ſponſalitia dederunt.* 2. Præcurrebant quoq; olim tantùm nuptias donationes ante nuptias (quæ videl. invicem dotis à marito dantur, unde à Græcis ἀντιφέρνη dicitur) quæ tamen poſtea *propter nuptias* dictæ ſunt, quia & poſt nuptias hodie fieri poſſunt, *tit.* 13. *de donationibus ante nuptias vel propter nuptias.*

2. *Nuptiæ* ipſæ ſequuntur, de quibus ea-

rumq; ritu, i. inter quas perſonas ritè nuptiæ contrahi poſſint tractatur generatim. *tit. 4. de nuptiis.* Contrà, inter quas nuptiæ prohibitæ ſint, ſive ratione naturali, ſive civili quæ *inceſta* dicuntur & *inutiles. tit. 5. de inceſtis & inutilibus nuptiis.* Quo numero ſunt & quæ deprædandi materiam alioquin præberent ſi permitterentur, ut ſunt. 1. Nuptiæ inter pupillam & Tutorē ſeu Curatorem, *tit. 6. de interdicto matrimonio inter pupillam & Tutorem ſeu Curatorem.* 2. Item nuptiæ inter provincialem mulierem & eum qui in provincia poteſtatem aliquam gerit, vel qui ejus poteſtati ſunt ſuppoſiti, *tit. 7. ſi quacūq; præditus poteſtate vel ad eum pertinentes ad ſuppoſitarum Jurisdictioni ſuæ adſpirare tentaverint nuptias.* In tantū verò omnes hæ nuptiæ inutiles ſunt, ut etſi Reſcripto Principis impetratæ fuerint, contra jura fortè, vel partium aut parentum conſenſum, non ideò magis valeant, *tit. 8. ſi nuptiæ ex reſcripto petantur.*

Neque unico tantùm matrimonio contenti, verùm ad ſecundas multi nuptias feſtinare ſolent: quæ & ipſæ illicitarum nuptiarum vicinitatem ſequuntur, ſi Patrum quorundam ſententiâ ſtamus. Certè, pœnis

nis quibuſdam ſubiicere eas,vel ſaltē frœnis cohibere ejus viſum, quia ſcil. mutato concubitu parentes facilè depravantur,*tit. 9.de ſecundis nuptiis* & *tit.* 10.*ſi ſecundò nupſerit mulier, cui maritus uſūfructū reliquit.*

3.Ad tempus,partim nuptias *præcurrens*, partim verò iis concurrens, pertinet *Dos*, ſeu Dotis promiſſio *tit.*11.*de Dotis promiſſione nuda & pollicitatione.* Cujus multa ſingularia ſunt jura & privilegia,de quibus agitur *tit.*12.*de jure dotium.*

Ac præſertim ubi de ejus repetitione poſt divortiū agitur;quò pertinet *tit.* 13. *de rei Uxoriæ actione in exſtipulatu actionem transfuſa & natura dotibus præſtita.* In quo tamen pactorum conventorum ratio haberi debet *tit.* 14.*de pactis conventis,tam ſuper dote quàm ſuper donatione ante nuptias & paraphernis.*Quod omne tamen de dote revera numerata, non etiam cauta tantùm, accipi oportet; alioquin exceptio non numeratæ pecuniæ objici poteſt, intra annum videl. à morte vel remiſſione repudii, *tit.* 15. *de dote cauta numerata.*

4.*Conſtantis* matrimonii tempus ſequitur: conſtante ſc. matrimonio donationes inter virum & uxorem prohibitæ ſunt. *tit.*

 16. *de.*

16. *de donationibus inter virum & uxorem.*

5. *Soluti* tandem matrimonii tempus ſequitur: quo pertinent novem tituli ſequentes: non generales modò *tit.* 17. *de Repudiis & judicio de moribus ſublato*, verùm ſpecialiores de omnibus controverſiis quæ ſoluto matrimonio naſci ſolent. Ac prima quidem quæſtio eſt, ſuper *Dote*: partim inter conjuges ipſos, partim adverſus extraneos 1. *Inter conjuges* ſcil. ipſos vel etiam perſonas quæ dotis dationi acceſſerunt, ut ſoluto matrimonio dos petitur à parte uxoris *tit.* 18. *ſoluto matrimonio quemadmodum dos petatur*, ita viciſſim, à parte mariti quædam excipi ſolent & poſſunt, adverſus uxorem dotem repetentem: cujuſmodi quatuor exceptiones hìc proponuntur.

Prima exceptio eſt, ſi maritus, conſtante matrimonio, uxori dotem reſtituerit: mortua quippe uxore non tantùm dotem, verùm etiam dotis fructus ab uxore perceptos, maritus ab ejus hæredibus recipiet *tit.* 19 *ſi dos, conſtante matrimonio, ſoluta fuerit*. Secunda exceptio eſt, quòd fidejuſſores dotium à maritis dati, conveniri non poſſint, *tit.* 20. *ne fidejuſſores vel mandatores dotium dentur*. Tertia exceptio eſt, ob res amo-

amotas ab uxore, *tit.* 21. *rerum amotarum.* *Quarta* exceptio eſt,ut maritus in quantum facere poſſit, dotis nomine conveniatur, *tit.*22.(*Ne pro dote mulieris bona quondam mariti addicantur*,i.in ſolutum dentur) Et hæc quidem de actionibus inter conjuges ipſos,vel etiam perſonas quæ dotis dationi acceſſerunt ſuper dote ſoluto matrimonio: Sanè, cùm in fundo dotali inæſtimato illud peculiare ſit,ut nunquam eum alienare marito liceat, alienatus tam ab eo quàm ab extraneo qui eum accepit evinci poteſt, *tit.*23.*de fundo Dotali.*

Secunda Quæſtio ſoluto matrimonio quæ incurrere poteſt, eſt *propter liberos:* ſuper eorum videl. educatione & alimentis.Quò pertinent tituli duo ſequentes: *tit.* 24. *divortio facto apud quem liberi morari vel educari debeant*, & *tit.* 25. *de alendis liberis.*

Ad fines tandem nuptiarum & uxorum ſunt Concubinæ & Concubinatus inter ſolutos,*tit.* 16.*de concubinis.* Ex quibus ſuſcepti liberi, *naturales* ſunt & dicuntur: qui certis tamen modis juſti efficiuntur. *tit.*27. *de naturalibus liberis & matribus eorum & ex quibus cauſis juſti efficiuntur.*

§. 2. *De* TUTELIS.

Reſpondet liber 26. 27. *Digeſtorum.*

Secundum perſonarum nexus unde actiones enaſcuntur, genus eſt *Tutela & Cura*: Qui tractatus à *tit.* 18. ad finem libri per 48. titulos decurrit. Ac primùm de *Tutela* & conjunctim mox deinceps de *Cura* agitur. In qua eadem tempora ſpectanda ſunt, quæ in nuptiis.

1. *Præcurrens* tutelam tempus continet ſpecies tutelæ, ſeu modos ejus deferendæ. Tutela ſcilicet defertur, 1. vel Teſtamento, *tit.* 28. *de Teſtamentaria tutela* (Quæ tamen ſæpe etſi non jure teſtamento data fuerit, confirmanda nihilominùs venit, *tit.* 9. *de confirmando tutore.*) 2. vel Lege, *tit.* 30. *de legitima tutela*: 3. vel denique datur à Magiſtratu Qua parte ſequentia ſpectanda ſunt. Quinam videlicet tutores & curatores ex teſtamento, vel à lege non habentibus *petere* partim poſſint (nempe amici, imò & adverſarii, & creditores in litem) partim verò ex officio pietatis petere teneantur, puta libertus liberis patroni, & mater ut & avus & avia, liberis ſuis quibuſcunque *tit.* 31. *qui petant tutores vel curatores.* Secundò, Quo loco peti debeant tutores & curatores: nempe, ubi pupillus vel minor originem à patre ducit, vel ubi patrimonium

nium is habet, *tit. 32. ubi petantur tutores vel curatores*. Tertiò, *Quibus, à quibus & qui dari* debeant: ſpeciatim ſcil. Illuſtribus vel Clariſſimis Perſonis à Præfecto urbis, adhibitis in conſilium decem Senatoribus & Prætore tutelari, ex quocunque ordine, non tamen Curiales dari debent, *tit. 33. de tutoribus vel curatoribus illuſtrium vel clariſſimarũ perſonarum*; Ceteris verò perſonis, quibus inquam, & à quibus, & qui dari poſſint, definitur, *tit. 34. qui dari tutores vel curatores poſſunt*. Inter alia verò tenendum, neque Mulierem dari tutricem poſſe, neque tutorem habenti alium regulariter dari poſſe. Et ab utroque tamen excipiuntur hi duo caſus. 1. Nam & mater & avia, ſi id velint, tutrices eſſe darive poſſunt, certis tamen adhuc ſub conditionibus, *tit. 35. Quando mulier tutelæ officio fungi poteſt*. 2. Et certis caſibus tutorem jam vel curatorem habenti, alius dari poteſt, *titul. 36. In quibus cauſis tutorem vel curatorem habenti tutor vel curator dari poteſt*.

II. Secundum in Tutelis tempus, eſt *Delata* jam ſive *Conſtantis* tutelæ. Qua parte, tria in conſiderationem veniunt, 1. *Adminiſtratio* rerum pupillarium. 2. Pupillorum

educatio. 3. *Alimentorum* præbitio.

De *Aminiſtratione* primùm Officium ſcil. Tutoris eſt, ut fideliter res pupilli adminiſtret, *tit.37. de adminiſtratione tutorum & pecunia pupillari fœnerãda vel deponenda:* ſuo ſcilicet periculo, *tit. 38. de periculo Tutorum & Curatorum.* Cujus adminiſtrationis pars quoque eſt, 1. uti *Actiones* pupilli & minoris nomine exerceat & excipiat. Quâ parte tenendum eſt, regulariter *Ipſos* Tutores & Curatores pupillorum nomine actiones exercere & excipere, & omnes quidẽ tutores ſeu Curatores. Et ſeparantur tamen ab hac regula duos caſus. 1. Nã & ex facto Tutoris vel Curatoris, puta condemnatione ejus & mutuo in rẽ pupilli verſo, pupillus utili actione conveniri poteſt, & ipſe viciſſim agere de pecunia ſua credita, réq; ſua locata, *tit.39. quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conveniri poſſint.* Item unus tutor, ſeu curator & agere & conveniri poteſt, ſi diviſa ſit tutela à teſtatore vel Magiſtratu: itẽ ſi indiviſa ſit, defendi ab uno pupillus poteſt, *t.40. ſi ex plurib. tutorib. vel curatorib. omnes vel unus agere pro minore vel conveniri poſſint.* 2. Ut ab his abſtineat, quib. officii tutorii & curato-

rii

rii adminiſtratio conturbaretur. v. g. Tutor vel Curator *Vectigalia* conducere prohibetur, priuſquam minoribus ſuis paria fecerit (i. rationes adminiſtrationis reddiderit.) *tit.*41.*ne Tutor vel Curator vectigalia conducat.*

3.Imò & ut ab adminiſtratione ipſa abſtineat, neque ad adminiſtrationem admittatur, priuſquam ſatiſdederit *rem pupilli ſalvam fore*: geſta à tutore & curatore alioquin qui non ſatiſdedit in præjudicium minoris, ſunt ipſo jure nulla, *tit.* 41. *de tutore vel curatore qui ſatis non dedit.*4.Ut ſuſpicione omni pravæ adminiſtrationis vacet: ne alioquin tanquam ſuſpectus removeatur, *tit.* 45. *de ſuſpectis tutoribus vel curatoribus.*5. Ut ſi durante tutela vel cura inter eum & pupillum lis intercedat, Tutor vel Curator ſpecialis in litem detur, *tit.* 44. *de in litem dando Tutore vel Curatore.*

Diximus ſuprà, periculũ adminiſtrationis ad tutorem & curatorem pertinere, quandoque tamen periculum adminiſtrationis & ad alios quoque pertinet quàm ad Tutores & Curatores. 1.Nàm & qui pro tutore negotia gerit, etiam mulier, etſi non juſtus tutor ad ratiocinia tenetur, *tit.*45.*de*

eo qui pro tutore negotia geſſit. 2. Imò & Periculum adminiſtrationis quandoq; ad matrem pertinet, ſi ſecuritatem pupillo vel tutori promiſerit, *tit*. 46. *ſi mater indemnitatem promiſit*: uti retrò contra matris ultimam voluntatem tutor datus à tutelæ adminiſtratione citra damnum exiſtimationis removendus eſt, *tit*. 47. *ſi contra matris voluntatem tutor datus ſit*.

Diximus quoque ſupra, *Conſtante tutelâ* adminiſtrationis periculum ad tutorem pertinere. Imò, non ideò ſtatim ut finita tutela eſt, etiam periculum adminiſtrationis ſemper finitur, ſed tutela adhuc durare creditur: Antequam enim rationes tutor reddiderit, defenſioni cauſarum pupillarium adſiſtere tenetur, *tit*. 48. *ut cauſa poſt pubertatem adſit tutor*.

12. Et hæc de adminiſtratione. Cum adminiſtratione verò tutoris nil commune habet *Educatio pupilli*. Apud alium quippe ſæpe pupilli educandi veniunt, penes alium eſt adminiſtratio, veluti apud matrem, eumve de quo Præſes cognoverit, *tit*. 49. *ubi pupilli educari debeant*. Denique *Alimentorum* pupillo præſtandorum modus pro modo facultatum à Judice ſæpe de-

cer-

cernendus venit, *tit*. 50. *de alimentis pupillo præſtandis*.

Sequitur jam *Actio tutelæ*; quæ quidem duplex eſt, directa & contraria: *Directa*, quæ pupillo adverſus tutorem competit. *tit*.51.*arbitrium tutelæ*. Circa quam actionē ſequentia notari oportet. 1. *Dividi* ſæpe actionem inter tutores, ſi videlicet diviſa fuerit adminiſtratio à teſtatore vel à Judice in certas partes regiones ſive provincias; *tit*.52.*de dividenda tutela, & pro qua parte quiſquis tutorū conveniatur*. Secundò, *Jusjurandū in litem* ſæpe interponi oportere in arbitrio ſeu actione tutelæ: *tit*. 53. *de in litem jurando*. Tertiò, *Hæredes* tutorū & curatorū quomodo conveniri poſſint hac actione, tractatur *tit*. 54. *de hæredibus tutorum vel curatorum*. Quartò, etiam adverſus *Ceſſatorem*, id eſt Tutorē qui tutelam non geſſit, hæc actio nihilominus competit, *tit*. 55. *ſi tutor vel curator non geſſerit*. Quintò, *Uſuræ* quoque in tutelæ actionē veniunt, ſi videlicet tutor pecuniam in uſus ſuos vertit vel otioſam habuit, *tit*. 56. *de uſuris pupillaribus*. Poſtremò & adverſus *Fidejuſſores* tutorum vel curatorum quomodo agi poſſit, definitur *tit*. 57. *de fidejuſſoribus tutorum*.

torum vel curatorum.

Contraria actio tutelæ quoque ex tutelæ geſtione naſcitur, quæ videlicet tutori adverſus pupillum competit, ſi quid in rem pupilli probabiliter impendit, *tit.58.de contrario judicio tutelæ.* Atq; hæc de adminiſtratione tutelæ & actionibus ejus nomine proditis. Neque tamen eo fine ſtatutoris officium: Nam & ejus pars eſt *Authoritatis* interpoſitio. Quæ omnino neceſſaria eſt ſeſe obliganti: *titul. 59. de authoritate præſtanda.*

III. Poſtremum Tutelæ tempus eſt, Tutelæ *finienda vel finita.* Certis videlicet modis tutela finitur, de quibus agitur, *tit. 6. quando tutores vel curatores eſſe deſinant.* Inter quos non eſt legitima cauſa tutoris abſentia. In abſentis quippe locum datur actor, *tit.91.de Actore à tutore ſeu curatore dando.* Legitima verò cauſa eſt, ſi tutor cauſis legitimis à tutelâ excuſari meruerit, *tit.62.de excuſationibus tutorum & curatorum.* Non etiam, ſi falſis allegationibus excuſatus fuerit: nihilominus enim tutor manet, & periculum tutelæ ad eum pertinet, *tit. 63. ſi tutor vel curator falſis allegationibus excuſatus ſit.*

Cæte-

Cæterùm, de ſex excuſationum cauſis ſpeciatim ſex titulis ſequentibus agitur. Nempe à tutela & cura excuſationem præſt.t.1.Abſentia Reipub.causâ, *tit.64.ſi tutor vel curator Reipub.cauſa aberit.* 2. Emerita militia, *tit. 65. de excuſationibus Veteranorum.* 3. Liberorum numerus, *tit.66. qui nu. liberorum ſe excuſant.* 4. Morbus, *tit. 67. Qui morbo.*5.Mala ætas, *tit. 68. Qui ætate.* 6. Numerus tutelarum, *tit. 69.Qui numero tutelarum.* Et hæc quidem de pupillorum tutelâ & minorum curâ;atque adeò de tutoribus & curatoribus.

Cura furioſorum & prodigorum ſuccedit,*tit.70.de curatore furioſi & prodigi.* Superioribus omnibus id commune eſt, ut prædia pupillorum eorúmq; qui ſub curâ agunt ſine decreto Prætoris vel Præſidis alienari vel obligari non poſſint.*tit.27.De prædiis & aliis rebus minorum ſine decreto non alienandis vel obligandis.* Exceptis certis caſibus,puta ex voluntate teſtatoris vel Principis conceſſione,*tit.72. quando decreto opus non eſt.*2.Si ignorans, ſeu bonâ fide qui rem minoris ſine decreto emerit,moxque legitimo tempore præſcripſerit. *tit. 73. Si quis ignorans rem minoris eſſe ſine decreto com-*

comparaverit. 3. Si major factus, facto aliquo alienationem antea factam firmaverit, *tit.* 74. *ſi major factus alienationem factam ſine decreto firmaverit.*

Ultimo hujus liberi titulo ultimũ quoq; ſeu ſubſidiarium remedium ſive auxilium proponitur, quo minoribus ſuccurritur, qui alia ratione ſervari indemnes non poſſunt, *tit. ult. de Magiſtratibus conveniendis.*

LIBER VI.

Agitur hoc libro de duobus:

1. *De Actionibus ſeu Judiciis ex inæquali* PERSONARUM *inter ſe conjunctarum nexu.*

2. *& de* SUCCESSIONIBUS.

Reſpondent huic libro undecim libri Digeſt. nempe à libro 28. *ad* 38. *incluſ.*

HActenus de Actionibus quæ naſcuntur ex nexu perſonarum liberarum; interque ſe æqualium, ratione ſtatûs.

Nunc de perſonis, quæ nexu inęquali conjunguntur, ſic ut unus ab altero majore pendeat: puta Servi & Liberti: deque actio-

actionibus, eo nomine publico competentibus.

Sic enim novâ jam hac ratione tractatum hunc hoc loco poſitum deprehendo, qui & edicti perpetui ordo fuit, & à Paulo quoque in ſententiis ſervatus. Quē qui non tenent, varia admodum comminiſcuntur, ut ordinis rationem aliquam reperiant.

Igitur agitur hîc, primò de *Vitiis* duobus ſervorum & libertorum, puta, de Fugitivis; tum ſervis, tum libertis, ſive privatorum, ſive civitatū, *tit.* 1. *de ſervis fugitivis & libertis mancipiiſque civitatum*. Et de *furtis* ſervorum uſque ab alio corruptis. *tit.* 2. *de furtis & ſervo corrupto*. Et ſic rectè hic titulus ſuperiori cohæret tanquam vicinus; ſunt enim hæc cognata crimina, fuga, furtúmque. Secundò agitur de omni *Patronatus* jure circa perſonas, reſp. libertorum, quod quidem conſiſtit primū in *Operis* libertorum, *tit.* 3. *de operis libertorum*.

Secundò in jure *ſuccedendi* in bonis libertorum, quod & per eminentiam, *jus patronatus* vocari ſolet, *tit.* 4. *de bonis libertorum & jure patronatus*.

Tertiò in *Revocandis* iis, quæ in necem, ſ: in fraudem patronorum, à libertis alienata:

nata ſunt, ad legitimam uſque partem ſeu portionem, *tit.* 5. *ſi in fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit.*

Quartò conſiſtit jus patronatus, in *Obſequiis* quibuſdam, quæ patrono à libertis debentur: veluti, ut ne libertus adverſus patronum famoſam actionem inſtituere poſſit, ut ne protinus ad litigandum cum patrono procedere debeat: adeò quidem, ut hæc obſequia, & ſimilia, etiam patronæ, etiam liberis Patroni damnati debeantur, *tit.* 6. *de obſequiis patrono præſtandis.*

Quintò jus patronatus conſiſtit in actione *Ingrati*, ſeu actione impietatis, qua liberti probatis ingratitudinis cauſis, in ſervitutem revocantur, *tit.* 7. *de libertis & eorum liberis.* Et hæc quidem ita demum, niſi liberi jus aureorum annulorum impetraverint, vel natalibus reſtituti ſint, *tit.* 8. *de Jure Aureorum Annulorum, & de Natalibus reſtituendis.*

VII. *Septimus* Actionum titulus, ſeu Judiciorum & controverſiarum fons naſcitur ex *Occaſione Mortis alicujus*, jure ſucceſſionis vel aliter, ad vindicanda videlicet ejus bona, eorúmve partem quandam: qui & Edicti perpetui ordo fuit. Idque primum

mum vel jure ſucceſſionis Prætoriæ, vel Civilis.

Ad *Prætorias ſucceſſiones* (quæ bonorum poſſeſſiones dicuntur) de quibus hîc primo loco agitur, pariter ut in Edicto perpetuo, aliter atque in Digeſtis, pertinent 12. tituli ſequentes ubi: primùm tractatur de *Perſonis* & de Tempore petendæ bonorum poſſeſſionis, *tit.* 9. *Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt, & intra quod tempus*: Quo tempore elapſo, ſi videl. intra id quidam ex his qui eodem jure & gradu vocãtur non petant, cæteris qui petierunt non petentium partes adcreſcunt, *tit.* 10. *Quando nõ petentium partes petentibus adcreſcãt.*

Secundo loco ſequuntur *ſpecies* earum. Bonorum ſcil. poſſeſſiones, vel dantur ex teſtamento, vel ab inteſtato. Ex teſtamento; i. teſtamento condito: idque dupliciter, vel ſecundùm tabulas teſtamenti, *tit.* 11. *de bonorum ſucceſſione ſecundum tabulas vel* contra tabulas, idque vel contra parentum tabulas, quæ liberis dantur, *tit.* 12. *de bonorum poſſeſſione contra tabulas quam prætor. liberis pollicetur*: vel retrò liberorum, quæ parentibus, *tit.* 13. *de bon. poſſ. c. tit. liber.* Ab inteſtato bonorum poſſeſſiones ſequũtur.

tur. Ac primùm quidem bonorum poſſeſſio. *Unde liberi*, quæ ſcilicet liberis competit in bonis parentum, *tit.* 14. *Unde liberi.* Secundò, quæ legitimis agnatis, ut & quæ cognatis competit, *tit.* 15. *Unde legitimi & unde cognati.* In his porrò duabus prætoriæ ſucceſſionis ſpeciebus duo obſervanda ſunt. Primo *ſucceſſorio* edicto locum eſſe. i. liberos, agnatos & cognatos, prioris gradûs, ſi omittant vel repudiẽt ſucceſſionem, eam ad inſequentem gradum tranſmittere, *tit.* 16. *de ſucceſſorio edicto.* 2. *Edicto Carboniano* hîc locum eſſe. Nam etſi impuberibus ſtatûs controverſia moveatur, nihilominus eis bonorum poſſeſſio interim datur, dilatâ ſtatûs quæſtione in tempus pubertatis. *tit.* 17. *de Carboniano Edicto.*

Poſt ſuperiores bonorum poſſeſſionis gradus, ſequitur alius, quo mutuæ ſucceſſionis jus inter conjuges ſuperioribus deficientibus tribuitur, *tit.* 18. *unde vir & uxor.* Atque hæc de iis quibus bonorum poſſeſſio ab inteſtato defertur, earumque ſpeciebus. Nunc de agnoſcendâ, vel repudiandâ bonorum poſſeſſione. De repudiatione eſt, *titul.* 10. *de repudianda bonorum poſſeſſione.* Contrà, agnitâ bonorum poſſeſ-

ſione

ſione emancipati ad collationem tenentur, *tit.* 20. *de collationibus.*

2. *Civilis* ſucceſſio ſequitur, & quidem ſecundùm ordinem Edicti perpetui. Ac primùm ea quæ ex *teſtamento* defertur, quò pertinent tituli 33. hujus libri. In teſtamentaria ſucceſſione ſequentia capita ſpectentur. Primo loco præmittitur tractatus de ſingulari quodam teſtandi jure, quod militibus conceſſum eſt, non obſervatis juris ſolennibus. *tit.* 21. *de teſtamento militis.* Secundum caput eſt de *cauſa efficiente* teſtamenti, i. quibus liceat teſtari, vel non liceat, *tit.* 22. *Qui teſtamenta facere poſſint vel non.* Tertium eſt de *forma* & ordinatione, ſeu ſolennibus teſtamentorum. *tit.* 23. *de teſtamentis & quemadmodum teſtamenta ordinentur.* Quartum occupatum eſt circa *Materiam* teſtamentorum intrinſecam. Materia hæc triplex eſt: vel enim hæreditas teſtamento defertur, ſeu hæredes inſtituuntur, vel legatum, vel fideicommiſſum teſtamento relinquitur. Circa hæredes & hæredum inſtitutionem quatuor hæc notanda ſunt.

Hæredis inſtitutionem eſſe vel primam vel ſecundam: de prima agitur. *tit.* 24. *de hæ-*

hæredibus inſtituendis, & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt.

Secundò hæredis inſtitutio, ut & ſubſtitutio, ſub certis ſæpe conditionibus defertur, *tit.* 52. *de inſtitutionib. & ſubſtitutionibus & reſtitutionib. ſub conditione factis.*

Tertiò, de ſecunda hæredis inſtitutione, quæ vulgò *ſubſtitutio* dicitur, eſt *tit.* 26. *de impuberum & aliis ſubſtitutionibus.*

Quarum caput eſt de Qualitate hæredum. Ea ſc. varia eſt. Alii quippe neceſſarii ſunt, *tit.* 27. *de neceſſariis ſervis hæredibus inſtituendis*: alii verò ſui & neceſſarii, ut ſunt liberi, quos inſtitui neceſſe eſt, ac non etiam præteriri, vel immerentes exhæredari, *tit.* 28. *de liberis præteritis vel exhæredatis.* Neque tantùm natorum, ſed & naſciturorum, i. poſthumorum ratio habenda, *tit.* 29. *de poſthumis hæredibus inſtituendis.*

Poſt ſpecies heredum, ſequitur Adquiſitio hæreditatis, quò pertinent 4. ſequentes tituli. Ac primo quidem de Jure & tempore adeundæ & adquirendæ hæreditatis agitur, *tit.* 30. *de jure deliberandi, de adeunda vel adquirenda hæreditate.* Et retrò de Jure repudiandæ vel abſtinendæ, *tit.* 31. *de repudianda vel abſtinenda hæredit.* In id

vero

vero fermè aperiuntur teſtamenta: de quo *tit.*32. *Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur & deſcribantur.* Poſt aperturam tandem & recitationem teſtamenti, hæres mittitur in poſſeſſionem: de quo *tit.* 33. *de Edicto D. Hadriani tollendo, & quemadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur.*

Viceverſâ certis caſibus hæreditas alicui *aufertur & eripitur:* ut duobus caſibus ſequentibus. Primò, ſi quis defunctum teſtari coëgerit, vel impediverit, *tit.*34. *Si quis aliquem teſtari prohibuerit vel coëgerit.* Secundo velut indigno quandoque hæreditas aufertur: veluti, ſi necem defuncti inultam reliquit, *tit.*35. *de his quibus ut indignis hæreditates auferuntur, & ſenatuſconſultum Syllanianum.*

Superioribus omnibus colophonis loco velut in confinio ſubjungitur *tit.*36. *de Codicillis:* quia ſc. Codicillis *hereditas*, de qua ſuprà, relinqui non poteſt: cætera, de quib. mox, relinqui poſſunt.

2. *Legata* ad materiam teſtamentorum quoque pertinent, de quibus ſpeciatim agitur titulis quinque ſequentibus. Nempe de Legatis primùm in genere agitur, *titul.*

titul. de legatis 37.

Secundò agitur de verborum ſignificatione ad legata pertinentium, *tit.*38. *de verborum & rerum ſignificatione.*

Tertium eſt de legatorum *validitate*, adverſus fraudes hæredum, & teſtatorum, ut tribus caſibus ſequentibus: Conſiſtunt ſcil. legata, & ſi quis in fraudem legatariorum ab inteſtato ſuccedere maluerit. *tit.* 39. *ſi omiſſa ſit cauſa teſtamenti.* 2. Item legata nihilominus valent, etiamſi aliquando quis conditioni à teſtatore appoſitæ non paruerit, veluti ſi ſub conditione viduitatis relictum aliquid fuerit; *tit.*40. *de indicta viduitate & l. Julia Miſcella tollenda.* 3. Item ſi pœnæ nomine relictum quid fuerit, legatum nihilominus valet, *tit.* 41. *de his quæ pœnæ nomine in teſtamento ſcribuntur.* Et hæc de Legatis in ſpecie.

3. *Fideicommiſſa* ad materiam teſtamentorum quoque ſpectant, de quibus agitur *tit.* 42. *de fideicommiſſis.*

Poſteaquam de Legatis & de Fideicommiſſis ſigillatim actum fuit, *Communia* cõplurima legatis & fideicommiſſis ſubiiciuntur titulis 11. ſequentibus. Et quidem in genere, *tit.*43. *communia de legatis & fidei-*

deicommiſſis. Speciatim verò, ratione, 1. Modi, 2. Incrementi, 3. Perſonarum, 4. Imminutionis. 5. Caducitatis. 6. Diei cedendi, Tuitionis. Quoad *modum* his adjectum, definitur. Falſam cauſam adjectam, legato vel fideicommiſſo, neque legato, neque fideicommiſſo obeſſe. *tit.* 44. *de falſa cauſa adjecta legato vel fideicom.* 2. Modum legato vel fideicommiſſo adjectum omnino explendum eſſe. *tit.* 45. *de his quæ ſub modo legata vel fideicommiſſa relinquuntur.* 3. Ut & Conditionem legato vel fideicommiſſo inſertam, *tit.* 46. *de conditionibus inſertis tam legatis quàm fideicommiſſis.*

Ratione *Incrementi*; commune & illud habent legata & fideicommiſſa, ut poſt litem conteſtatam, atque adeò poſt moram, uſuræ & fructus legatorum & fideicommiſſorum præſtari debeant, *tit.* 47. *de uſuris & fructib. Legatorum ſeu fideicommiſſ.*

3. Ratione *Perſonarum* commune & illud habent legata & fideicommiſſa, ut etiam incertis perſonis relinqui poſſint. *tit.* 48. *de incertis perſonis.*

4. Ratione *Imminutionis*: fideicommiſſa ſcil. & legata quandoque falci & Falcidiæ ſubjacent: quò pertinet *tit.* 49. *ad SC. Tre-*

 bel-

bellianum, *tit.* 50. *ad legem Falcidiam.*

5. Ratione *caducitatis* ſunt caducorum leges, quæ in his hodie locum ampliùs non obtinent, *tit.*51. *de caducis tollendis.*

6. Ratione *diei cedentis*: quando dies legatorum & fideicommiſſorum cedat. Nempe liberis: etiam ante apertas tabulas, *tit.* 52. *de his qui ante apertas tabulas hæreditatem tranſmittunt.* Quibuſcunque verò aliis quando dies cedat, definitur. *tit.*53. *Quando dies legati vel fideicommiſſi cedit.*

7. Poſtremò *ſervandis* legatis & fideicommiſſis, niſi ſatis det hæres de his rectè præſtandis, legatarii & fideicommiſſarii in poſſeſſionem bonorum pignoris jure mittuntur. *tit.* 54. *Ut in poſſeſſionem legatorum vel fideicommiſſorum ſervandorum cauſa mittatur, & quando ſatiſdari debeat.*

III. Hactenus de Prætoriis & Teſtamentariis ſucceſſionibus: LEGITIMÆ, ſeu ab inteſtato ſucceſſiones, nunc eodem ordine quo in Edicto perpetuo ſequuntur. Ac primo quidem de ordinariis ſucceſſionibus legitimis, earumque gradibus. Primus gradus ſucceſſionis Legitimæ eſt ſuorum & liberorum, *tit.* 55. *de ſuis legitim. liberis*, & viceversâ parentum, etiam matrum:

trum: de quo eſt SC. Tertullianum. *tit. 56. ad SC. Tertul.* quib.i.retrò ſuccedunt liberi ex Sco.Orficiano. *tit.57. ad SC. Orfic.*

Tertius gradus eſt legitimorum hæredum,i. agnatorum & cognatorum, *tit. 58. de legitimis hæredibus.*

IV. Hactenus de Civilib. & Prætoriis ſucceſſionibus: utriuſque verò communia quædam proponuntur *tit.59. Communia de ſucceſſionibus.*

V. *Extraordinaria* & qualificatæ tandem ſucceſſiones quædam ſequuntur.

Primò quidem peculiaris quædam ratio eſt bonorum maternorum & materni generis: de quo *tit.60. de bonis maternis & materni generis*: ut & bonorum quæ liberis ex matrimonio vel aliàs adquiritur, *tit. 61. de bonis quæ liberis in poteſtate patris conſtitutis ex matrimonio vel alias adquiruntur, & eorum adminiſtratione.*

Secundò, extraordinariæ quædam ſucceſſiones, deficientibus ſuperioribus, certis corporibus deferuntur; quæ deſignantur *tit. ult. de hæreditatibus decurionum, navicul ariorum, cohortalium, militum & fabricenſium.*

Liber VII.

Hoc libro agitur de tribus.

1. *De Cauſis* Status.
2 *De* Possessoria. Actione. *ſeu judicio.*
3. *De Actionibus ad obtinendam* Executionem *in bonis ex triplici fonte, ſeu vi* Rei Judicatæ, Cessionis *bonorum*, & Bonorum *poſſeſſionis.*

Reſpondent huic libro, Libri 40. 41. 42. *Digeſtorum.*

VIII. Octavus Actionum fons, ſeu octavum Controverſiarum genus eſt ſuper *ſtatu perſonarum* : Cujus cauſa duplex eſt. Prima cauſa eſt *Libertinitatis*, ubi quæritur, ſervuſne ſit quis an libertinus, quóve jure. Quò pertinet tractatus de *Manumiſſionibus.* Ubi primo loco tractantur *ſpecies* manumiſſionum. Puta vindicta manumiſſio, *tit.* 1. *de vindicta libertate, & apud Concilium manumiſſione.* Deinde, manumiſſio quæ fit teſtamento, *tit.* 2. *de teſtamentaria manumiſſione.* Circa quam duo adhuc notanda. Primò fibulam quan-

quandam ſeu modum huic manumiſſioni impoſitum per Legem Caniniam, quam ſuſtulit Juſtinianus velut caninam, *tit.3. de Lege Fuſia Caninia tollenda.* Secundò, eam non directo tantùm, ſed & per fideicommiſſum relinqui ſolitam verbis directis, de qua *tit.2. de fideicommiſſariis libertatibus.*

Erant & aliæ manumiſſionum ſpecies quibus non Civitas Romana: verùm aliud genus libertatis inferius & deterius conferebatur, quæ à Iuſtiniano ſublatæ fuerunt: puta Dedititia, *tit.5. de Dedititia libertate tollenda* & Latina, *tit.6. de Latin. libertate tollenda.* Et hæc de ſpeciebus manumiſſionum & Libertatis.

Secunda in manumiſſionibus materia ſeu inſpectio eſt de *ſtatu Servorum* quorundam: de quibus ſpeciatim quæritur, an & quomodo manumitti poſſint: puta de ſervo communi inter plures, *tit.7. de communi ſervo manumiſſo:* de ſervo pignori dato, *tit.8. de ſervo pignori dato manumiſſo:* de ſervo Reipublicæ, *tit.9. de ſervis Reipublicæ manumittendis*: de ſervo deniq; alieno *tit. 10. de his quæ non à domino manumiſſi ſunt.*

Tertia in manumiſſionibus inſpectio eſt de *Dominis manumittentibus*: Neque enim

omnibus manumittere licet, *tit.* 11. *Qui manumittere non poſſunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur.*

Quarta, circa ſervos manumittendos. Quidam ſcil. ſervi manumitti non poſſunt, veluti qui in perpetua vincula damnati ſunt: Item qui in teſtamento vetiti ſunt manumitti propter pœnam, *tit.* 12. *qui non poſſunt ad libertatem pervenire.*

Quintò obſervandum, ſingulares quoſdam caſus eſſe, quibus ſervi non à domino, ſed pro præmio publicè ſeu lege manumittuntur, liberiq; fiunt velut ſi cædem domini vindicaverunt, vel ut alii legere malunt, *indicaverint*: ſi publicorum criminum reos quoſdam detulerint, veluti monetæ adulteratores, virginum raptores, militiæ deſertores. *tit.* 13. *Pro quibus cauſis ſervi pro præmio libertatem accipiant.*

Sextò obſervandum, quoad *Effectum* manumiſſionis, cùm regulariter manumiſſio libertinos faciat, quoſdam manumiſſos: non ideò tamen libertinos fieri: veluti ſi qui ingenui ſunt, per errorem manumiſſi fuerint *tit.* 14. *de Ingenuis manumiſſis.*

Tandem ſubjicitur titulus, quo communia quædam manumiſſionibus continentur

nentur.*ti.5.Communia de manumiſſionibus.*

Et hæc de prima cauſa ſtatus, puta Libertinitati.: ſequitur ſecunda cauſa ſtatus: *Cauſa*. inquam, *liberalis* qua quæritur, liber quis ſit nécne,*tit.16. de liberali cauſa.*

Circa hanc verò liberalem cauſam ſequentes inſpectiones occurrunt.

Prima: *Adſertores* olim opus fuiſſe in liberali cauſa,i.eum de cujus ſtatu quærebatur, ſive è ſervitute in libertatem proclamaret, ſive è libertate ad ſervitutem ab alio peteretur,non potuiſſe per ſe litigare, verùm alioqui eum adſereret in libertatem judicium peragente, liberalem cauſam actam. Quod Iuſtiniano diſplicuit, *tit.17. de adſertione tollenda.*

Secundò, non omnibus ad libertatem proclamare licuit, veluti majoribus 20.annis,qui ad pretium participandum venundari ſe paſſi eſſent: Item ex latronum familiâ deſcendentes, qui Principis authoritate ſervi facti fuerant: his enim libertatem relegere non licuit. *tit.18.quibus ad libertatem proclamare non licet.*

Tertia inſpectio reſpicit ipſum *Iudicium*: ubi duo notanda: Primò *Ordo* cognitionis liberalis. Status ſcil. quæſtio prius deci-

denda eſt,quàm ulla alia cum qua concurrit,*tit.* 17. *de ordine cognitionum.* Secundò, colluſioni occurſum inter ſervum & dominum, ut ſervus liber pronuncietur, *tit.* 20. *de colluſione detegenda.*

Quarta inſpectio eſt de *Tempore,* intra quod de ſtatu alicujus quærere licet, vel non. Ac primùm *de ſtatu mortui*, nempe, poſt quinquennium de ſtatu defuncti quærere non licet in pejorem partem : in meliorem verò,ſic,*tit.*21. *ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.* De ſtatu ſuperſtitis,ſi quæratur quænam præſcriptio locum habeat,definitur *tit.*22.*de longi temporis præſcriptione qua pro libertate & non adverſus libertatem opponitur.*

Subjiciuntur tres tituli ſingulares. Primus qui ad ſuperiorem cauſam ſtatus libertinitatis ſc. pertinet, de peculio manumiſſi: ubi quæritur, quando peculium manumiſſum ſequatur, *titul.*23. *ne peculio ejus qui libertatem meruit.*

Secundus, (contrarius titulo 11.) quo ſingularis amittendæ libertatis modus proponitur & aboletur, olim ſcil. ex Senatuſconſulto Claudiano mulier libera, quæ alieno ſeſe ſervo contra domini denunciatio-

tionem junxerat, ancilla fiebat ejus domini, id quod à Iuſtiniano ſublatum fuit, *tit. 24. de Senatuſconſulto Claudiano tollendo.*

Tertius, quo nudum jus Quiritium quod ſpectabatur olim in dominis manumittentibus, tollitur, *tit. 25. de nudo jure Quiritium tollendo.*

Concordat liber 41. *Digeſtorum.*

11. *Nonum* Actionum ſeu Controverſiarum genus eſt,in quibus agitur de *Poſſeſſione*,eaq;firmâ: & ſic Iudicium poſſeſſorium: Quo pertinet tractatus de uſucapionibus & præſcriptionibus.Qua parte primo loco Tituli uſucapionum ſpeciatim pertractantur. Et quidem Oneroſi. 1. Pro emptore vel tranſactione, *tit.16.pro emptore vel tranſactione:* de uſucapione pro Donato,*tit.* 7.*de uſucapione pro Donato*. 3. Pro dote, *tit.* 28. *de uſucapione pro dote*. 4.Pro hærede,*tit.29. de uſucapione pro hærede.*

Secundò, *communia* quædam omnibus uſucapionibus pertractantur, *tit.*30. *communia de uſucapionibus.*

Tertiò agitur de *Rebus*, quæ in uſucapionem cadunt. Nempe magna olim erat differẽtia rerum quoad uſucapionem, quæ

ſublata eſt à Iuſtiniano, *tit.* 1. *de uſucapione transformanda, & de ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi.*

Quartò agitur de *Medio* uſucapionis: nempe de Poſſeſſione, ſine qua uſucapio non procedit, *tit.* 32. *de adquirenda & retinenda poſſeſſione.*

Quinta inſpectio eſt, de *Temporibus* præſcriptionum: quò pertinent octo tituli ſequentes. Ac primo quidem agitur de præſcriptione longi temporis 10. vel 20. annorum: Deque ea agitur in genere *tit.* 33. *de præſcriptione longi temporis* 10. *vel* 20. *annorum.* Speciatim verò de Cauſis, in quibus, & de perſonis quibus ea opponitur. Quod prius attinet, ſunt cauſæ in quibus ceſſat longi temporis præſcriptio, quò pertinet *tit.* 34. *In quibus cauſis ceſſet longi temporis præſcriptio.* Quod poſterius attinet, ſunt quoq; perſonæ quib. objici non poteſt longi temporis præſcriptio, *tit.* 35. *quibus non objicitur longi temporis præſcriptio.* Contrà creditori hypothecario ea rectè opponitur ab extraneo bonæ fidei poſſeſſore *tit.* 36. *ſi adverſus creditorem præſcriptio opponatur.*

Imò & citeriore ſpatio ſeu breviore quidam excluduntur: puta Quadriennii præ-

præſcriptione, ea ſcilicet datur fiſco & adverſus fiſcum, *tit.37. de quadriennii præſcriptione.*

Contrà alia ratio eſt rei Dominicæ vel Templorum. Nam horũ vindicationi temporis præſcriptio non obeſt, *titul. 38. ne rei Dominicæ vel Templorum vindicatio temporis præſcriptione ſubmoveatur.* Et hæc de præſcriptione decem vel 20. annorum, vel quadriennii. Alia eſt præſcriptio longiſſima 30. vel 40. annorum. *tit. 9. de præſcriptione 30. vel 40. annorum.* Erant & peculiares quædam præſcriptiones, de quibus *tit. 40. de Annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diverſis temporib. & exceptionib. vel præſcriptionibus & interruptionibus.*

Poſtremo tandem titulo definitur, quid ſervandum ſit circa alluviones, paludes & paſcua alium in ſtatum tranſlata, *tit. 41. de Alluvionibus & paludibus & paſcuis ad alium ſtatum tranſlatis.*

Concordat liber 42. Digeſtorum.

III. *Decimũ* Actionum genus eſt, ad obtinendã *Executionẽ* in bonis. Quæ ex triplici fonte tituloq; & vi profluit. Primus eſt *Res judicata* judicio legitimo. Judicium porrò eſt vel primæ vel ſecundæ inſtantiæ. Ad ju-

dicium primæ inſtantiæ pertinent *titul.* 19. proximi: ubi ſequentes occurrunt tractatus. Primus eſt de ſummorum Iudicum ſententiis à quibus appellare non licet: puta Præfectorum prætorio, *tit.* 42. *de ſententiis Præfectorum prætorio.*

Secundus eſt de *formâ* & ſubſtantia ſententiæ proferendæ, ut legitima ſit, & executionem pariat: atque adeò Iudicis animus his informatur: quæ quidem ſex ſunt.

Primò regulariter partium præſentia requiritur, *tit.* 43. *quomodo & quando Iudex ſententiam proferre debeat præſentib. partibus, vel una parte abſente.*

Secundò requiritur, ut ſententia ex periculo recitetur, i. ex ſcripto, *tit.* 44. *de ſententiis ex periculo recitandis.*

Tertiò requiritur, ut condemnationem vel abſolutionem contineat, alioquin ſententia non eſt: quòd de ſententia definitiva accipiendum eſt, non de Interlocutoria, *titul.* 45. *de ſententiis & Interlocutionibus Iudicum.*

Quartò, ſententiam certam eſſe oportet, pecuniæ reive certæ, alioquin ſententia non eſt, *tit.* 46. *de ſententia quæ ſine cer-*

ta:

ta: quantitate profertur. Ac maximè certam eſſe oportet, ubi incerta actoris petitio, eſt, veluti cùm id quod intereſt petitur: de cujus æſtimatione agitur *tit. 47. de ſententiis, quæ pro eo quod intereſt proferuntur.*

Quintò ſententiam à competente Judice latam oportet, alioquin ſententia non eſt, *tit.48. ſi à non competente Iudice judicatum eſſe dicatur*: ut & ſi à corrupto Iudice; de cujus ut & corruptoris ejus vel adverſarii pœna eſt *titul.49. de pœna Iudicis, qui malè judicavit, vel ejus qui judicem vel adverſarium corrumpere curavit*: Item ſi deceſſoris ſui ſententiam poſterior Judex, quod non licet, retractet, *tit.50. ſententiam reſcindi non poſſe.*

Sextò, Iudicem fructuum quoque & expenſarum rationem habere oportet, *tit.51. de fructibus & litium expenſis.*

Poſtremus tractatus & potiſſimus, quo præſtruebatur ſuperioribus titulis, eſt. *Auctoritas rei judicatæ*, ejúſq; *Executio*. Quò pertinent tituli ſequentes.

Et in genere primùm agitur de re judicata *tit.52. de re judicata*: de executione rei judicatæ, *tit.52. de rei judication. rei judicatæ*, Tertio de uſuris rei judicatæ, *titul. 45. de uſuris*

uſuris rei judicatæ. Quartò agitur de perſonis, adverſus quas executio rei judicatæ fieri poteſt vel non,& quomodo.Quò pertinent duo tituli:nempe *tit.* 55. *ſi plures una ſententia condemnati ſunt:* & *tit.* 56. *quibus res judicata non nocet.*

Quintò à re judicata removentur ſeu diſtinguuntur, & ſic rei judicatæ vim & auctoritatem non obtinere definiuntur, ſequentia, primùm. Commonitiones & Epiſtolæ,&c. *tit.*57. *Commonitiones,Epiſtolas,programmata,ſubſcriptiones, authoritatem rei judicatæ non habere.* Secundò, res judicata ex falſis inſtrumentis vel teſtimoniis,*tit.*58. *ſi ex falſis inſtrumentis vel teſtimoniis judicatum ſit.* Contra rei Judicatæ auctoritatem obtinet propria confeſſio in jure facta: confeſſio quippe pro judicatis habentur, *tit.* 59. *de confeſſis.*

Poſtremùm inter alios judicata, pariter ut acta, aliis non nocent. *tit.* 60. *Inter alios acta vel judicata aliis non nocere.*

Secunda inſtantia judicium fit, vel per relationem vel per appellationem. Per relationem,i.cùm Judex incertus quid inter partes pronuntiandum habeat, ad Principem ea de re refert, *tit.*61.*de relationibus.*

Per

Per *Appellationem*, quoties ipſæmet partes ad majorem Iudicem provocant. Ad quem Tituli 9. ſequentes. Ac primùm in genere agitur de appellationibus *tit.62. de appellat.* Speciatim verò, intra quæ tempora appellandum ſit, *tit. 63.de temporibus & reputationibus appellationum.* Secundò, quando appellatio ſuperflua ſit, *titul. 64. Quando provocare non eſt neceſſe.* Tertiò vice verſa, Quorum appellationibus nihil deferatur, atque adeò ſententia, non obſtante appellatione executioni mandetur, *tit. 65. Quorũ appellationes non recipiantur.* Quartò, morte appellantis non extingui appellationem, ſed ad hæredẽ tranſmitti, *tit.66. Si pendente appellatione, mors intervenerit.* Quintò omiſſam appellationem non repeti quocunq; prætextu, etiam metus niſi vis adhibita fuit, *tit. 67. de his qui per metum Judicis non appellarunt.* Item, niſi una eademque cauſa ſit inter plures, & unus tantùm appellaverit, & obtinuerit in cauſa appellationis, ejus victoria correo non appellanti prodeſt, *tit.68. Si unus ex pluribus non appellaverit.* Sextò, non licere appellare in caſu momenti, id eſt momentaneæ

poſ-

poſſeſſionis & interdicti. *tit.* 99. *ſi de momentanea poſſeſſione fuerit appellatum.* Denique non licere ter provocare in una & eâdem cauſa, *tit.*70.*ne liceat in una eademque cauſa tertiò provocare.*

Secundum actionis genus ad obtinendam Executionem in bonis eſt ob Ceſſionem bonorum à debitore factam ſeu vi ceſſionis factæ *tit.* 17. *qui bonis cedere poſſunt.*

Tertium eſt petitio *Miſſionis in poſſeſſionem bonorum.* Quo genere pignus Prætorium conſtituitur : poſſeſſionemq; ſequitur proſcriptio & diſtractio ſub haſta, *tit.* 72. *de bonis auctoritate Judicis poſſidendis.*

Porro hac parte,poſſeſſis ex Edicto Prætoris judicati bonis & venditis, habenda eſt in primis ratio eorum creditorum qui privilegiarii ſunt: qualis eſt Fiſcus, *tit.* 73. *de privilegio fiſci:* Itémque Mulier, dotis cauſa, *tit.* 74. *de privilegio dotis.*

Neq; bona tantùm poſſeſſa & diſtracta creditoribus ſolvendis cedunt, verùm etiam illa quæ in fraudem creditorum alienata ſunt actione Pauliana revocantur, *tit. ult. de revocandis his quæ in fraudem creditorum alienata ſunt.*

LIBER OCTAVUS.

Cujus quinque ſunt partes.

1. *De* INTERDICTIS, *ſeu de* POSSESSIONE *momentanea.*
2. *De* PIGNORIBUS & HYPOTHECIS.
3. *De* EXCEPTIONIBUS.
4. *De* OBLIGATIONUM *vinculis & diſſolutione.*
5. *De* SINGULARIBUS *quibuſdam juribus.* 1. *de Patria poteſtate.* 2. *de Statu quarundam liberarum perſonarum in ſuſpenſo.* 3. *de Conſuetudine.* 4. *de Donationibus.* 5. *de Iure maritorum & parentum.*

Reſpondet liber 43. *Digeſtorum.*

V*Ndecimum* Actionum genus conſtituunt *Interdicta,* ad momentaneam poſſeſſionem obtinendam. Interdicta quippe nihil aliud ſunt, quàm formulæ, quibus prætor poſſeſſionem interim dum de proprietate litigatur, apud alterutrũ litigatorẽ momenti beneficio collocari jubet. Interdicta, quaſi interim dicta, non ut Cujacio placebat, inter duos dicta, De Interdictis porrò agitur in genere *tit.* 1. *de Interdictis.* Mox ſequuntur ſpeciales tituli de ſingulis

Inter-

Interdictis. Ac primò quidem duo Interdicta *adipiſcendæ* poſſeſſionis: Interdictum *Quorum bonorum*, quod datur ei cui Prætor dedit bonorum poſſeſſionē ex teſtamento vel ab inteſtato, ad perſequendum patrimonium quod cujuſq; cùm moreretur, fuit. *tit.* 2. *Quorum bonorum* 2. Interdictum, *Quod legatorum*, quod cōpetit hæredi vel bonorum poſſeſſori ad adipiſcendam poſſeſſionem eorum quæ à legatariis propria authoritate occupata ſunt. *tit.* 3. *Quod legatorum*. Et hæc quidem, ut dixi, duo interdicta ſunt adipiſcendæ poſſeſſionis: Quod ſequitur, eſt *recuperandæ* poſſeſſionis: Interdictū ſcilicet *unde vi*, cùm qui ſvi de poſſeſſione fundi vel ædium dejectus fuit: *tit.* 4. *unde vi* Ac nominatim ſi abſentis poſſeſſio turbata fuit per vim alióve modo, *tit.* 15. *ſi per vim, vel alio modo abſentis perturbata ſit poſſeſſio*, ut proinde hic titulus ſuperioris ſit quædam appendix. *Retinendæ* poſſeſſionis interdictum eſt *ut poſſidetis*: Quod quidem interdictum pertinet ad res immobiles, & datur ei qui tempore redditi interdicti, nec vi, nec clam, nec precariò poſſidet (uti rerum notabilium aut ſe moventiū nomine *utrubi* interdictum datur) *t.* 12. *uti poſ-*

ſidetis

ſidetis.Exhibitoria Interdicta duo ſequuntur ad Tabulas exhibendas, *t.7. de Tabulis exhibendis*:ad Liberos exhibendos,*tit.8. de liberis exhibendis*: Poſtremo loco ſubjiciuntur duo Interdicta,quæ & ipſa reſtitutoria ſunt,*Precarium* & Salvianum. Precarium eſt,quo ſcil. res petenti precibus conceſſa ei qui conceſſit , reſtituitur. *Salvianum* verò quod datur locatori ad perſequendam poſſeſſionem rerum conductoris pro mercede ſeu penſione pignori obligatarum tacitè vel ſpecialiter,*tit.9.de Precario & Salviano interdicto.*

Sunt & interdicta quæ ædificiorum operúmq;nomine competunt: idq; vel privatorum vel publicorum. Privatorum : de uno *tit.10. de ædificiis privatis*, quo titulo potiſſimùm tractatur de modo & forma privatorum ædificiorum,deq; refectione & demolitione eorum. Eodemq; pertinet *tit. 15. de operis novi nunciatione* : ſi quis videlic. contra veterem formam novum aliquod opus faciat in fraudem vicini. Publicorum itidem operum nomine interdicta quædam ſunt:*tit.12.de operib. publicis* cui ſubjicitur, etſi extra rem ceu appendix *tit. 13.de ratiociniis operum publicorum.*

XII. *Duodecimum* actionum genus eſt, quod *Pignora & hypothecas* reſpicit. Ac primò quidem in genere agitur de his *tit.* 14. *de pignorib. & hypothecis.* Mox ſigillatim de pignorum ſpeciebus: quæ quidem quatuor ſunt: Tacitum pignus, de quo *tit.* 15. *in quibus cauſis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.* 2. Conventionale: ubi circa res pignori datas varii tractatus incurrunt. 1. Quando ſcil. res aliena pignori dari poſſit, *titul.* 16. *ſi aliena pignori data ſit.* 2. Quæ res pignori dari non poſſint, veluti monumenta, ſervi, boves aratorii & ſimilia. *tit.* 7. *Quæ res pignori obligari poſſunt vel non* 3. de re eadem pluribus creditoribus pignori data nexáve. Qua parte hæc regula tenenda eſt, priorē tempore poſteriori præferri, atque adeò poſteriores excludi: Niſi privilegiati ſint, *tit.* 18. *qui potiores in pignore habeantur*: Item niſi in priorum creditorū locum poſteriores ſucceſſerint, oblata videl. eis ſolutaq; pecunia debita cū uſuris, *tit.* 19. *de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.* Dixi oblata & ſoluta pecunia: aliud enim fuerit, ſi antiquior creditor extraneo pignus vendiderit: hujuſmodi enim pignus poſterior creditor oblata pecunia evince-

re non

re non poteſt: ſera eſt hoc caſu creditoris oblatio, *tit.20. ſi antiquior pignus vendiderit extraneo.* 4. Res communis quoq; pro parte collegæ non conſentientis non obligantis obligari non poteſt, *tit.21. Si communis res pignori data ſit.* Et hactenus quidem de duabus pignorum ſpeciebus. 3. Sequitur tertia ſpecies pignoris, quæ eſt pignus *Prætorium* quod quidem eſt miſſio in poſſeſſionem rerum debitoris, ut interea dum ſolvitur: in tuto ſit ei creditum, *tit.22. de Prætorio pignore, & ut in actionibus debitorum miſſio pignoris procedat.* 4. Poſtrema ſpecies pignoris eſt, pignus *Iudiciale*, quod ex cauſa judicati ex bonis condemnati capit executor rei judicatæ juſſu Magiſtratus, *tit.29. Si in cauſa judicati pignus captum ſit:* Tertius circa pignora tractatus eſt, de vi & effectu pignoris deque jure quod creditor habet in pignore ipſo jure. Nempe primum in ipſo pignore id jus habet, ut alii pignori id dare poſſit, cũ ſua tamen cauſa i. ut tamdiu ſecundum pignus duret, donec primus debitor debitum luerit, *t.24. ſi pignus pignori datum ſit.* Secundò in acceſſionibus pignoris, non minus juris habet creditor quã in ipſomet pignore: veluti in partu ancillæ

pigno-

pignoratæ: in fructibus & operis, ſic quidẽ ut hæc duo poſtrema in uſuras primùm mox in ſortem imputentur, *tit.25.de partu pignoris & omni cauſa.* Tertiò, tandiu jus habet in pignore creditor, quamdiu remiſſum non eſt pignus: remittitur autem pignus non modò expreſsè, ſed & quandoq; remiſſum creditur. *tit. 26. de remiſſione pignoris.* Quartò, etſi pignus ex alia cauſa datum ſit, tamen adhuc ob chirographariam pecuniam ſine pignore mutuo datam, revocari poteſt, *tit.27. etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri poſſe.* Quintò, præcipuum eſt jus creditoris in pignore, ut ceſſante debitore in ſolutione, pignus diſtrahere poſſit. *tit.28. de diſtractione pignorum.* Neque id debitor ullo modo impedire poteſt: veluti ſi quis cùm prædia quædã oppigneraſſet, teſtamento caverit, ne qua prædia ſua extra nomen vel familiam ſuam vendantur: hæc enim prohibitio jus creditoris non lædit, neq; venditionem impedit, *tit.29. debitorem venditionem pignoris impedire nõ poſſe* Et hæc quidem ita, ſi modo pignus jure vendatur & ſolemnibus juris obſervatis, *tit.30. ſi venditio pignore agatur.* In tantum verò hoc jus creditori competit.

petit.

petit,ut niſi integrum debitum ei ſolutum fuerit,pignus à ſe dimittere non cogatur, idq; nihilominus diſtrahere quoque poſſit,& in eo jus duret, *t.31.de Lutione pignoris*: pariter ut durat, ſi unus ex pluribus hæredibus creditoris partem ſuam tantùm acceperit,vel unus ex pluribus hæredibus partem ſuam tantùm debitiſolverit,*ti. 3.ſi unus ex pluribus hæredibus creditoris & debitoris partem ſuam debiti ſolverit vel deceperit.* Et hæc quidem omnia, niſi pignoris conventionem numeratio pecuniæ ſecuta non fuerit, *tit. 33. ſi pignoris contentionem numeratio pecuniæ ſecuta non fuerit.*

Imò & ſubſidiario jure creditor,non reperto extraneo emptore,à Principe pro modo debiti dominium ejus impetrare poteſt, *tit.34. de jure dominii impetrando.* Et hæc quidé de jure: At enim pacta quædam quandoque pignorum dationi adjiciuntur quæ jus creditoris informant,ſi modò juſta ſint: injuſta enim non valent, ut eſt commiſſoria lex ſeu conventio in pignoribus, i. ut non ſoluta ad diem pecunia, pignus creditori committatur,id eſt pleno dominii jure adquiratur: id eſt enim lex commiſſoria in pignoribus, *tit. 33.de pactis pigno-*

gnorum, & de lege commiſſoria in pignoribus reſcindenda.

Reſpondet. *lib.* 44. *Digeſtorum.*

Exhauſtis actionum fontibus, ſequuntur nunc *Exceptiones* ſeu reorum defenſiones: & hac quoq; parte Edicti perpetui ordine ſervato. De his verò agitur in genere *tit.*36. *de exceptionibus & præſcriptionibus*; ſpeciatim autem de exceptione litigioſi. *tit.* 37. *de litigioſis.*

Sequitur tractatus, velut actionum omnium & obligationum pandectes. De obligationum ſcil. vinculis & ſolutione: qui & ipſe eodem ſitu poſitus eſt in Digeſt.

Reſpondet. lib. 45. & 46. *Digeſtorum.*

Ibi porrò primò agitur, quibus modis ſtipulatio contrahatur, *tit.*8. *de contrahenda & committenda ſtipulatione.* Secundò, quænam inutiles ſtipulationes ſunt, *tit.*39. *de inutilibus ſtipulationib.* Tertiò agitur de duobus reis ſtipulandi & promittendi quatenus conveniri vel agere poſſint, *tit.* 40. *de duob. reis ſtipulandi & promittendi.* Et hæc quidam de his qui ſuo nomine principaliter promittunt. Quarto igiur loco agi-

agitur de his qui pro alтero, aliquid ſtipulanti promittunt, ſalvâ manente priore obligatione rei principalis: qui fidejuſſores dicuntur, ut & mandatores, *tit.* 41. *de fidejuſſoribus & mandatoribus.* Nunc de modis ſolvendæ obligationis : qui quatuor hîc pertractantur. 1. Novatio ſcil. 2. & delegatio, *tit.* 42. *de novationib. & delegationib.* 3. Solutio, *tit.* 43. *de ſolutionibus.* 4. Acceptilatio quæ eſt imaginaria ſolutio, *titul.* 44. *de Acceptilationib.*

Ad ſtipulationem quoq; materiam pertinet *Evictio*, pro qua ſtipulationes fermè interveniebant, quibus venditor emptori cavebat in caſum quo res emptori evinceretur, *tit.* 45. *de Evictionibus.* Creditoris alia ratio hac parte eſt: nam ſi rem jure pignoris vendiderit, de evictione non tenetur, *titul.* 46. *Creditorem evictionem pignoris non debere.*

Subjiciuntur tandem hoc loco Jura quædam ſingularia, Legeſq; ſingulares quædam civiles, quinq; numero : quorum tractatus omnes nullo ſatis nexu ſibi invicem cohærent : verùm, ceu ſpicilegium quoddam poſt meſſem, antequam ad Criminalia tranſitus fiat, in unum congeruntur, nos non

ſine aliquo interea Codicis Theodoſiani imitamento.

1. Primus tractatus eſt de *Patria poteſtate* : ubi primùm de ea ejuſque vi in genere, agitur, *tit.* 47. *de patria poteſtate.* Tum deinde de modo civili adquirendæ ejus, puta Adoptione, *tit.*48. *de adoptionibus* : & retrò de modis amittendæ ejus veluti emancipatione, *t.*49. *de emancipationib. liberorum* : inſtaurandæ denique ſeu revocandæ propter ingratitudinem : in emancipationem ſc. ingrati actio datur patri, per quam reſciſſa emancipatione ingratus in poteſtatem patris revocatur, *tit.* 50. *de ingratis liberis.*

II. Subjiciuntur duo tituli pertinentes ad tractatum de *ſtatu & conditione* quarundam perſonarum liberarum, quæ ob calamitatem aliquam in ſuſpenſo eſt, mox tamen convaleſcit, ut ſunt. 1. *Captivi*, quibus utiq; poſtliminii jus competit & inter alia patria quoq; poteſtas, de qua proximè ſuprà, integratur : 2. ut & *Redempti* ab hoſtibus de quibus utriſq; agitur *tit.* 51. *de poſtliminio reverſis & redemtis ab hoſtibus.* 3. Item *Expoſiti* vel ſanguinolenti empti, *tit.* 2. *de infantib. expoſitis liberis & ſervis, & de his qui ſanguinolentos emptos vel nutriendos acceperunt.*

II. His

III. His cohæret proximè tractatus de longa *Conſuetudine*, cujuſq; ſcil. municipii, ejuſq; vi, *tit.53. quæ ſit longa conſuetudo.* Et hi quidem duo tractatus poſtremi ita quoq; ſibi invicem cohærent in Codice Theodoſiano lib. 5. proximè antequam ad jus publicum ibi tranſeatur.

Reſpondet lib. 39. Digeſt.

IV. Mox de *Donationibus* agitur: de quibus fuit olim lex Cincia: quò pertinent quatuor tituli, ubi agitur primò de donationibus in genere, *tit.54. de donationib.* In ſpecie verò de donationib. modalibus & conditionalibus: *tit. 55. de donationibus quæ ſub modo vel conditione.* Tertiò, de revocandis donationibus quib. ex cauſis ſc. donatio revocari poſſit: *t.56. de revocandis donationib.* Et hæc de donationib. inter vivos. Quarto loco agitur de mortis cauſa donationibus: *tit. 57. de donationibus cauſa mortis.*

V. Hujus libri agmen claudunt duo tituli. ad l. Jul. & Papiam pertinentes. Primus de *pœnis cœlibum & orborum*, quæ tandem ſublatæ fuerunt, *t. penul. de infirmandis pœnis cœlibatus*: alter retrò, de privilegiis parentum: quæ quidem omnibus ſimul & ſe-

mel indulta tandem fuerunt: conceſſo omnibus *jure liberorum*, quod antea ſpeciatim peti ſolebat.*tit.ult de Jure liberorum.* Et hi quidem duo tractatus poſtremi (de Donationibus, déque juribus maritorum & parentum ſeu liberorum) ita quoq; ſibi invicem cohærent, lib.8.Codicis Theodoſiani.

Hactenus Judicia Civilia, ſeu cauſæ Civiles.

LIBER IX.

De cauſis CRIMINALIBUS, *ſeu Delictorum.*

Reſpondent libri 47. 48. *Digeſt.*

C*riminalia* Judicia ſequuntur: quorũ tractatum ad tria capita referri oportet. Primum caput pertinet ad Accuſationes & delationes criminum. Secundo capite continentur ſingulæ criminum ſpecies. Tertium continet Proceſſum criminalem pœnaſque criminum.

Ad primum caput pertinent ſex priores Tituli. Qua parte primùm agitur de *Perſonis*. Quibuſnam licet accuſationem inſtituere, *tit.* 1. *de his qui accuſare non poſſunt.*

Secun-

Secunda *forma* accuſationis pertractatur: veluti an abſentes accuſari poſſint, an qui ſemel abſolutus eſt: Item inſcriptionis neceſſitas in crimen ab accuſato requiritur priuſquam ad accuſationem admittatur, *tit. 2. de accuſationibus & inſcriptionibus*. 2. poſt accuſationem ſequitur reorum abſentium exhibitio & tranſmiſſio, *tit. 3. de exhibendis & tranſmittendis reis*. 3. eorumq; exhibitorum cuſtodia, *tit. 4. de cuſtodia reorum*. Cuſtodia, inquam publica: privata quippe illicita eſt, & graviter puniuntur qui privati carceris cuſtodiam exercent. *tit. 5. de privatis carceribus inhibendis*. 4. Accuſatio autem inſtituta morte rei vel accuſatoris extinguitur, excepto perduellionis crimine, *t. 6. Si reus vel accuſator mortuus fuerit*.

Secundum caput, ut dixi, complectitur criminum ſpecies. 1. ac primùm ea, quæ Principem vel majeſtatem Principis aut imperii, vel etiam ſecuritatem attentant, ſive verbo, *tit. 7. Si quis Imperatori maledixerit*, ſive facto. *tit. 8. ad l. Juliam majeſtatis.*

2. Crimen adulterii & ſtupri. *tit. 9. ad leg. Jul. de adulteriis & ſtupro.* Ac ſpeciatim, ſtuprū commiſſum à tutore cum pupilla, *t. 10. Si quis eam cujus tutor fuerit, corruperit.*

Item ſtuprum quod mulier libera committit cum ſervo proprio : cujus pœna eſt in muliere capitis amputatio, in ipſo verberone ſive ſervo vivicomburium, *tit.* 11. *de mulieribus quæ ſe propriis ſervis junxerunt.*

3. Tertia ſpecies eſt, *Vis*, partim publica, quæ fit cum armis, partim privata, quæ ſine armis, *tit.* 12. *ad l. Juliam de vi publica & privata.* Cui affinis eſt raptus inſp. *tit.* 13. *de raptu virginum ſeu viduarum, nec non Sanctimonialium.*

Quartum crimen eſt immodicæ ſævitiæ. quò pertinent duo Tituli: in ſervos ſcil. *tit.* 14. *de emendatione ſervorum*: in propinquos *tit.* 15. *de emendatione propinquorum.*

Quintum crimen eſt homicidii, *tit.* 16. *ad l. Cornel. de ſicariis.* Cujus ſpecies atrociſſima parricidium, *tit.* 17 *de his qui parentes vel liberos occiderunt.*

Sextum crimen eſt, quòd propriè *maleficii* crimen vocatur, quo magiæ crimen & veneficii comprehenditur, *tit.* 18. *de maleficiis & mathematicis.*

Septima ſpecies eſt læſæ ſepulcrorum religionis crimen : de quo *tit.* 19. *de ſepulcro violato.*

Octava ſpecies eſt, Uſurpationis flagitioſæ

tioſæ crimen. Quale eſt primum crimen *plagii*, quod contrahunt qui liberos alienos ſupprimunt,& uſurpant, vel etiam ſervos, *tit.20.ad l. Fabiam de plagiariis.* Alterum flagitioſæ uſurpationis exemplum eſt in libertinis, qui ingenuorum dignitatem privilegia temerè uſurpant & gerunt quod crimen vindicatur lege Viſellia, *tit.* 21. *ad l. Viſelliam.*

Nonum crimen eſt falſi crimen. Quò pertinent quatuor ſequentes tituli. Primus generalis.*tit.22.ad l. Cornel. de falſis.* Tres ſequentes de tribus ſingularibus falſis ſpeciebus admiſſis 1. in teſtamentis *tit.* 13. *his qui ſibi adſcribunt in teſtamento.* 2. circa Monetam, *tit.* 24. *de falſa moneta.* 3. circa nominis uſum, *tit.* 25. *de mutatione nominis.* Quod ultimum crimen contrahitur, cùm quis dolo malo novum ſibi nomen imponit, vel alienæ familiæ ſeſe inſerit.

Decimo loco proponuntur crimina peculiaria eorum qui in officio publico conſtituti ſunt. Nempe bonorum ambitus. *tit. 26. ad l. Juliam de ambitu.* Et furti crimen; quo ſeſe obligant Magiſtratus, idque duplex. 1. ratione provincialium & privatorum,dum Provinciales ſuæ adminiſtrationi

commiſſos depopulantur, quod crimen repetundarum dicitur: *tit.* 27. *ad l. Jul. Repetundar.* Vel ratione rei publicæ, dum publicam pecuniam intervertunt, quod crimen peculatus dicitur: *tit.* 28. *de crimine peculatus.*

Undecimum crimen eſt ſacrilegii, *tit.* 29. *de crimine ſacrilegii.*

Duodecimum eſt, pacis turbatæ, *tit.* 30. *de ſeditioſis, & de his qui plebem contra Rempub. audent colligere.*

Tandem ut claudatur tractatus de publicis judiciis criminalibus, ſubjicitur Regula, Civilem actionem criminali præjudicare non poſſe, *tit.* 31. *Quando civilis actio criminali præjudicet.*

Sequuntur ſpecies *privatorum judiciorum* quæ ex maleficiis oriuntur: Cujus generis eſt 1. *Expilata* hæreditas, *tit.* 32. *de crimine expilatæ hæreditatis* 2. *Rapina*: *tit.* 33. *Vi bonorum raptorum.* 3. *Stellionatus* quod amittitur, cùm quis vel rem jam alii pignoratam, vel alienam ſciens pignori obligavit, & ſimilibus hujuſmodi fraudibus, impoſturis & diſſimulationibus, veluti ſi quis gemmas vitreas vendiderit pro veris, *tit.* 4. *de crimine ſtellionatus.* 4. Injuria, *t.* 35. *de inju-*

injuriis. Cujus ſpecies atrociſſima, famoſi libelli, *tit.* 26. *de famoſis libellis.*

Extraordinariorum criminum ſpecies poſtremum occupant locum, quæ videlicet extraordinaria pœna pro admiſſi ratione vindicantur: cujuſmodi tria ſequuntur. 1. *Abigeatus* ſeu pecorum latrocinium, veluti ſi grex ovium abductus ſit, *tit.* 37. *de abigeis.* 2. *Aggerum* Niloticorum ruptura. In Ægypto quippe certis aggeribus Nilus cõtinebatur, *tit.* 38. *de Nili aggeribus non rumpendis.* 3. *Occultatio* latronum, vel receptatio aliorum reorum, *tit.* 39. *de his qui latrones vel aliis criminibus reos occulutaverint.*

Tertium ſeu poſtremum caput pertinet ad proceſſum criminalem, & pœnas reorum: In proceſſu criminali hæc incurrunt. 1. citatorium edictum contra latitantes, *tit.* 40. *de requirendis reis.* 2. Tormenta ad eruendam veritatem, *tit.* 44. *de quæſtionib.* 3. Criminis & accuſationis inſtitutæ perſecutio, qua in re tria notanda. Primò accuſationem deferere non licet citra abolitionem: quæ vel ſpecialis eſt, *t.* 42. *de abolitionib.* vel generalis, *t.* 43. *de generali abolitione.* Secundò intra biennium cauſæ criminales terminandæ ſunt: alioquin accu-

ſator negligens in peragendo reo intra tempus conſtitutum punitur. *tit.* 44. *ut intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur.* Tertiò, longè majore adhuc pœnâ plectitur accuſator, ſi non tantùm ex negligentia ab accuſatione deſtiterit, ſed prævaricatorio animo: quò pertinet Senatuſconſultum Turpilianum, *tit.* 45. *ad SC. Turpilianum.* Contrà Calumniatores graviſſimè puniuntur, *tit.* 46. *de calumniatoribus.*

Poſtremo loco *pœna* criminum ſequuntur. Ac primùm de pœnis in genere agitur, *tit.* 47. *de pœnis.* In ſpecie verò de bonorum confiſcatione, ſeu proſcriptione. Quò pertinent tres tituli. Primus de *Judicibus* ſeu de his quibus confiſcare licet. *tit.* 48. *Ne ſine juſſu Principis certis Judicibus liceat confiſcare.* Secundus, de ipſamet in genere bonorum proſcriptione. *titul.* 49. *de bonis proſcriptorum ſeu damnatorum.* Tertius ſpecialis de eorum bonis qui ſibi vitam adimunt, *tit.* 50. *de bonis eorum qui mortem ſibi conſciverunt.*

Vice verſa ex Principis quandoque beneficio ſententiam paſſi damnatique reſtituuntur: de cujus reſtitutionis effectu igitur. *tit. poſtremo de ſententiam paſſis & reſtitut.*

Hacte-

Hactenus de jure Sacro, deque Privato.

Liber X.

De Jure Fiscali, & Municip.

Reſpondent huic libro pars ultima libri 40. *& pars prima libri* 50. *Digeſt.*

Publicum Jus ſequitur libris tribus poſtremis: quod conſiſtit in jure fiſci in jure Civitatum & municipiorum: de quibus agitur *lib.* 10. In ſpeciebus fiſcalibus, & Corporatis qui his ſerviebant, in rebus Urbanis & Ruſticis: de quibus *lib.* 11. In Dignitatibus, re Militari, Curſu publico, Apparitoribus ſeu officialib. Magiſtratuum: de quo *libro* 12.

De *Jure fiſci* in univerſum agitur. *tit.* 1. *de Jure fiſci.* Quo quidem titulo quædam delibantur fiſco ſingularia, vel cum privatis communia: In ſpecie verò, quodnam jus fiſci ſit titulis ſex ſequentib. tractatur, 1. In *debitoribus* ſuis conveniendis. 2. in *contractibus* celebrandis, 3. in pœnis exigendis, 4. in Sententiis retractandis, 5. in *vacantibus* & caducis bonis vindicandis ſeu confiſcandis. Denique, in functionibus

ſeu *tributis* publicis.

1. In *Debitoribus* ſuis conveniendis juta quædam ſingularia fiſcus habet de quibus, *tit.* 2. *de conveniendis fiſci debitoribus.*

Secundò: In *Contractibus* quoq; de quibus ſunt quatuor tituli celebrandis à fiſco peculiaris quædam ratio eſt. Primò notentur Subhaſtationes publicæ, quarum peculiaris forma, vis, & effectus, *tit.* 3. *de fide & jure haſtæ fiſcalis, & adjectionib.* 2. Id peculiare fiſco eſt, ut ſocio invito quantumvis partem minimam in communi fiſcus habeat, vendere poſſit, pretio tamen ſocio pro parte dominii reſervato: *tit.* 4. *de venditione rerum fiſcalium cum privatis communium.* 3. Contra, nec fiſcus ipſe retractare ſeu evincere rem quam ritè vendidit poteſt, *t.* 5. *Ne fiſcus rem quam vendidit evincat.* 4. Pecuniam ex publicis rationibus funebrem accipere contractu habito, cum his qui res fiſcales accurant, non licet, alioquin contrahens bonis omnibus ablatis perpetuo deportatur, *tit.* 6. *de his qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperint.*

Tertiò quòd *Pœnas* attinet in pœnis exigendis creditores fiſco præferuntur, *tit.* 7. *pœnis fiſcalibus creditores præferri.* Sed nec

nec uſuræ pœnæ inflictæ exiguntur, *tit.* 8. *de fiſcalibus uſuris.* Quartò, cauſæ contra fiſcum judicatæ ex cauſa legitima intra triennium tantùm retractari poſſunt, *tit.* 9. *de ſententiis adverſus fiſcum latis retractandis.*

Quintò, *Vacantia & caduca* bona fiſco vindicantur: ſed & theſauri.

Vacantia bona ſunt: veluti ſi quis defunctus nullum hæredem reliquerit ex teſtamento vel ab inteſtato, ex quacunque ſanguinis linea vel juris titulo: quæ fiſco acquiruntur, mox fiſco incorporantur certo ordine ſervato, *tit.* 10. *de bonis vacantibus, & de incorporatione.* Ac ſæpe ad privatorum quorundam delationem qui ſcil. bona vacantia ſicubi noſſent fiſco deferebant cum aliquo delatoris præmio, *tit.* 11. *de delatoribus.* Viciſſim hujuſmodi bona vacantia ſæpe Palatini, id eſt, in aula Principis conſtituti, petebant & impetrabant. Verùm hujuſmodi mos, petendi videlicet proſcriptorum bona vel vacantia prohibitus fuit ultro datis non prohibitis, i. ea à Principe ultrò dari poterant, *tit.* 12. *de petitionibus bonorum ſublatis.* Certis tamen caſibus caduca & vacantia bona non in totũ fiſco adquirebantur, verum quandoque in

tri-

tributum veniebat fiſcus cum aliis, id eſt, caduca bona dividebantur inter fiſcum & alium: veluti ſi quis ſe ipſum detuliſſet. Nam ſi hæres cujus in fraudem legum tacitæ fideicommiſſum aliquid fuiſſet, id detuliſſet, tertiam partem pro præmio ferebat, *tit.* 13. *de his qui ſe deferunt.* Imò caſus quidam eſt, quo ab extraneo fiſcus penitus excluditur: ut ecce ſi duobus Princeps communiter rem aliquam donaverit, & horum alter ſine hærede deceſſerit, ſocius ejus fiſcum excludet. *tit.* 14. *Si liberalitatis Imperialis ſocius ſine hærede deceſſerit.*

Theſauri vacantibus bonis tempus fuit cùm connumerarentur: Theſauros quippe inventos à privatis fiſcus vel in totum vel pro parte olim occupabat, ut docet *lex* 1. *Cod. Theod. de theſauris.* Verùm id abrogatur. *tit.* 15. *de theſauris.*

Poſtremo jus fiſci conſiſtit in functionibus publicis. i. *Tributis* & annonis. De quibus agitur titulis quindecim ſequentibus, à *tit.* 6. ad 30. incluſivè. Tributa hujuſmodi vel ſunt neceſſaria, vel ſunt voluntaria. *Neceſſaria*, quæ neceſſariò ſolvenda erant fiſco, de quibus agitur in genere: *tit.* 16. *de annonis & tributis.* In ſpecie de his tri-

tribus, de indictione tributorum, de exactione, déq; condendis iis in publicis horreis. 1. De *Indictione* tributorum agitur. *tit.* 17. *de indictionibus & tit.* 18. *de ſuperindicto.*

2. Ad *Exactionem* Tributorum pertinent. Tit. 7. ſequentes: Quibus agitur, Primùm de exactorum ipſorum officio, nominibus & numero, *t.* 19. *de exactoribus tributorum.* 1. Contra de ſuperactorum, i. ultra debitum exigentium & provinciales concutientium pœna, *tit.* 20. *de ſuperexactionibus.* Tertiò, de *Efficacia*, id eſt, inſtantia in tributis exigendis adhibenda: Quò pertinet pignorum capio tributorum non ſolutorum cauſa, *tit.* 21. *de capiendis & diſtrahendis pignoribus tributorum cauſa.* Quartò de *Apochis* & ſecuritate provincialium poſteaquam tributa ſolverunt: *tit.* 22. *de apochis publicis.* Quintò, de integri canonis exactione, relatione in theſauros & tractatione, *t.* 33. *de canone* (id eſt, de ſolenni intributione) *largitionum titulor.* Sextò, quænam à provincialibus exigi non poſſunt. Operarum ſcilicet præbitio à ruſticis prohibita eſt, ne triſtis ruſticorum abductio ab opere ruſtico ipſas quoq; urbes perdat, *tit.* 14. *Ne opera à collatorib. exigantur.* Poſtre-

ſtremò ab omnibus exigenda eſſe tributa; & immunitatem nemini eſſe concedendam, ne alioquin vel paucorum immunitas cæteros prægravet, *tit.25. de immunitate nemini concedenda.*

Tertiò, de *condendis* in publicis horreis tributis, & quemadmodum expendi debeant, cuſtodiri & menſurari, ſartaq; tecta conſervari agitur *t. 26. de conditis in publicis horreis.*

Hactenus ordinaria tributa. Sequuntur *Extraordinaria*, eáq; triplicis generis. Extraordinaria ſunt quæ præter ordinaria exiguntur, ut eſt *coemptio ſpecierum*, i. ut urgente neceſſitate privati cogantur fiſco vendere ſpecies ſibi ſuperfluas, *tit. 27. Ut nemini liceat in emptione ſpecierum ſe excuſare.*

Secunda ſpecies extraordinariorum tributorum eſt, cum non omnibus, ſed certo tantum generi poſſeſſionum neceſſitate eadem urgente tributa extra ordinem imponuntur. Veluti, *donatis* olim à Principe poſſeſſionibus, item *relevatis* poſſeſſionibus, i. quæ à tributis olim immunes factæ fuerant à Principe extra ordinem tributa indicta, *tit. 28. de collatione donatorum vel rele-*

revelatorum. Tertia extraordinariorum tributorum ſpecies eſt, quoties videlicet extra ordinem *alia ſpecies pro alia* exigitur: veluti aurum in ſpecie pro ære, *tit.* 29. *de collatione æris.* Sequitur tandem commune utriſque tributis ordinariis & extraordinariis: nempe, & Diſcuſſores, per provincias mittebantur, ut rationes tributorum diſcuterent, indagarent, examinarent, quidque quiſq; pro rata poſſeſſionum conferre debuerit, quidve contuliſſet: idque ob prædam exactorum vel moram tributariorum: *tit.* 30. *de diſcuſſorib.*

II. MUNICIPALE *Jus* ſequitur: quod ſequentibus conſiſtit. 1. in Senatu, ſeu Curia. 2. in Municipibus. 3. in Muneribus & Honoribus.

Primùm agitur de *Senatu* municipali, id eſt de decuriis & Decurionibus: quò pertinent *tituli.* 7. Ac primùm in genere de iis. *t.* 31. *de decurionibus.* Secundò, *de perſonis* Decurionum. Servi ſcilicet & liberti Curia arcentur, *tit.* 32. *Si ſervus aut libertus ad decurionatum adſpiraverit.* Tertiò de *Rebus* ad Decuriones pertinentibus. Ubi tria notand. 1. Prædia Decurionum ſine decreto alienari non potuiſſe, *tit.* 33. *de prædiis*

dus decurionum ſine decreto non alienandis.
2. Item ſi extraneus curiali ſuccederet, quarum partem bonorum penes Curiam remanere oportuit, *tit.32. Quando & quibus quarta pars debetur ex bonis decurionum.* 3. His bonis quæ ex cauſa lucraria decuriones nacti fuerant, deſcriptio, id eſt collatio quædam indicebatur, *tit. 35. de imponenda lucrativis, deſcriptione.*

Quartò, duobus *Actibus* in fraudem Reipubl. & Decurionum occurritur duobus ſequentibus titulis. Primum prohibentur decuriones ſalarium alicui conſtituere ex viribus, id eſt reditibus Reipubl. ſeu municipii, niſi cui Princeps ſpeciatim juſſerit, *tit.36. de præbendo ſalario.* Deinde. adverſus fugam Decurionum conſulitur. *t. 37. Si Curialis relicta civitate rus habitare maluerit.*

Secundum caput ad Jus municipale pertinens conſiſtit in *Municipibus:* de quibus *tit.8. de municipibus & originariis*: & municipii incolis, *tit. 39. de incolis, & ubi quis domicilium habere videatur.*

Tertium caput ad Jus municipale pertinens, eſt *de Muneribus & honoribus* municipalibus ſuſtinendis: quò pertinent reliqui tituli omnes hujus libri ad ultimum

uſque

uſque. Ac primùm in genere de his agitur *titul.* 40. *de munerib. & honorib. non continuandis inter patrem & filium , & de intervallis*. Deinde de ſpeciebus munerum. Sunt enim quædam munera perſonalia, alia verò patrimonialia , quæ pro modo fortunarum & patrimonio indicuntur & ſuſtinentur , quæ etiam mulieres ſuſtinere coguntur , *tit.* 41. *de muneribus patrimoniorum.* Tertiò , indictionis munerum forma : Neque enim promiſcuè omnibus omnia munera indici poſſunt, *tit.* 42. *quemadmodum civilia munera indicuntur*. Quartò de immunitate à muneribus publicis. Sunt enim quidam qui inviti cogi non poſſunt publice munera ſubire, atq; adeò excuſationem habent , ſponte tamen ea ſubire poſſunt, *t.* 43. *de his qui ſponte munera publica ſubeunt.* Cæterùm immunitas hæc à muneribus publicis ex triplici fonte promanat. Primùm ex Principis beneficio, *tit.* 44. *de his qui à Principe vacationem acceperunt.* Quod non niſi ex cauſa fieri ſolet, quæ tamen ipſa non ordinariorum munerum, ſed extraordinariorum tantùm vacationem præſtat. *t.* 45. *de vacatione publici muneris.* Secundò ex decreto decurionū : quam non aliis

aliis decuriones tribuere poſſunt, quàm liberaliũ artium Profeſſoribus & Medicis, *t. 46. de decr. Decurionum ſuper immunitate quibuſdam concedenda.* Tertiò ex communi jure juſtis de cauſis immunitatem munera nonnulli habent, *tit.* 47. *de excuſationibus munerum.* Quæ tamen ipſa ad certa munera reſtringitur: à nonnullis enim nemo excuſatur, *tit.* 48. *De quibus muneribus vel præſtationib. nemini liceat ſe excuſare.* Excuſationis autem hujus, ſive immunitatis cauſæ ſunt iſtæ 1. *Ætas* eâque vel legitima minor, (veluti ſi Studioſus quis ſit liberalium artium) vel major 55. annis, *tit.* 49. *Qui ætate ſe excuſant* 2. Morbus, *tit.* 50. *Qui morbo ſe excuſant.* 3. Numerus liberorum, 4. vel Paupertas, *tit.* 51. *de his qui numero liberorum vel paupertate excuſationem meruerunt.* 5. Profeſſio triplex literarum: *tit.* 52. *de Profeſſoribus & Medicis*: Athletica: Athleta quippe ſi ter vicerit & coronatus fuerit, à civilibus muneribus excuſatur, *tit.* 53. *de athletis.* Militaris deniq; etiam non expletis ſtipendiis, ſi honeſta neceſſariâq; miſſione dimiſſus miles ſit, *tit.* 54. *de his qui non impletis ſtipendiis ſacramento ſoluti ſunt*: & multo magis qui expletis, *tit.* 55. *Quibus muneribus*

excu-

excuſantur hi qui poſt impletā militiam vel advocationem per provincias à ſuis commodis vacantes commorantur, & de privilegiis eorum. 7. *Status* quoq; perſonæ, excuſationi, vel repulſioni à muneribus publicis locum facit. Nempe bonorum aditus fermè præcluſus eſt, Libertinis: *tit. 56. de libertinis*: Infamibus, *tit. 57. de infamibus*: Reis, *tit. 58. de reis poſtulatis*. In exilium datis, vel ab ordine motis, *tit. 59. de his qui in exilium dati vel ab ordine moti ſunt*. Filii quoq; non rectè vocantur, niſi conſentiente patre: quo caſu, quo modo pater teneatur, definitur *tit. 60. de filiisfamilias, quomodo & quemadmodum pro his pater teneatur*, ut & hæredes ejus. *tit. 61. de periculo ſucceſſorum parentis*. 7. Sexus quoq; præſtat excuſationem quandoque in certo loco, *tit. 62. de mulieribus, in quo loco munera ſexui congruentia vel honores agnoſcant*. 8. Legatio item obita: nam & hæc pro loci ratione temporalem præſtat vacationem, *tit. 63. de legationibus*. 9. Artificium: nam & Artifices quidam inſignes à muneribus excuſantur, *tit. 64. de excuſantibus artificum*. 10. Potioris alterius nominatio: Nam qui ad munus nominatur potiorem alium ſeu idoniorem oſtenderit, & ſubeun-

dis

dis muneribus aptiorem, auditur & excuſatur, *tit. 65. de potioribus ad munera nominandis.* 11. Inimicitiæ nominatorum. Nam ſi quis nominatus fuerit, ut ſumptu, vel moleſtiâ afficeretur, nominatio non tenet: Neque enim ex amicitia aut inimicitia nominationes fieri debent, ſed æſtimatione vera & commodo Reipublicæ, *titul. 66. Si propter inimicitias creatio facta ſit.* Quo etiam caſu is qui ſumptus in lite fecit, eos recuperat ab iis qui ipſum ad munus fatigandis ipſius cauſa devocarunt, *tit. 67. de ſumptuum recuperatione.* 12. Mors denique muneribus ſolvit. Nam ſi poſt creationem quis deceſſerit ante ſubeundi muneris vel honoris diem, hæredes ejus nomine non tenentur, *tit. 68. Si poſt creationem quis deceſſerit.*

Sequuntur quædam munera publica circa Tributa occupata: de quibus ſpeciatim tractatur Titulis ſequentibus; Ac primùm *Tabularii, ſcribæ, logographi*, id eſt, ii qui tributorum rationes ſcribebant, & *Cenſuales, t. 99. de Tabulariis ſcribis. Logographis, & Cenſualibus.* Secundò, Suſceptores, Præpoſiti & Arcarii: *Suſceptores* ſunt qui annonas & tributa utriuſque ærarii ſuſcipie-

ſcipiebant: *Præpoſiti* verò, qui præfecti erant horreis in quibus ſpecies fiſcales deponebantur: *Ærarii* verò, qui ſuſcipiendis iis quæ ad arcam Præfecti prætorio pertinebant, *t.* 70. *de ſuſceptoribus, præpoſitis & arcariis*. Tertiò ponderatores, *tit.* 71. *de ponderatoribus*. Quartò Proſecutores auri publici, *t.* 72. *de auri publici proſecutoribus*. Quibus omnibus, ut & Judicibus, commune præceptum ſubjungitur, ut ex publicis tributis nihil uſurpent, *t.*73. *de his quæ ex publica collatione illata, non uſurpandis*. Et hæc quidem de muneribus & oneribus municipalibus. His addatur Auri coronarii oblatio, quod videl. civitates & decuriones quaſi vice coronæ aureæ Principi donabant & mittebant, *titul.* 74. *de aureo coronario*. Item Irenarcharum munus, id eſt, eorum qui paci ac quieti provinciæ præſunt, *tit.* 75. *de Irenarchis*. His additur *Tit. ult. De argenti precio, quod theſauris infertur*, nempe ut cuique liceat ſi velit, aurum pro argento inferre. Qui titulus alieno plane loco poſitus eſt.

Liber XI.

1. *De* Speciebus Fiscalibus *& Imperatoriis, deq́ corporatis, qui his ſerviebant.*
2. *De rebus* Urbanis.
3. *De* Rusticis.

De tribus hoc libro agitur: Primum eſt de Speciebus & de *Corporibus* ſeu corporatis fiſcalibus & imperatoriis. Secundum eſt de rebus Urbanis ſeu Urbicis: Tertium eſt de rebus Ruſticis.

Ad primum caput pertinent Tituli 12. priores: Ad ſecundum Tituli ſequentes ad 46. incluſivè: Ad tertium, quod ſupereſt ad finem libri.

1. Species *fiſcales* ſeu Imperatorias voco, appellatione hujus ævi, ſpecies in quibus tributa ſolvebantur: Item ſpecies quarum uſus Principi reſervatus erat: quæque ad Principem pertinebant.

Hujuſmodi ſpecies & corporati ſex hîc pertractantur. Primum *Species annonaria*. id eſt, quæ in annonis, veluti in tritico, vino, id genus aliis tributorum nomine pendebantur & in horrea Roman. ex omnib. orbis

orbis Romani Provinciis transferebantur, & *Corporati* eis ſervientes. Eam ſanè in rem certum erat *Corpus naviculariorum* ad ſpecies illas transferendas. De quibus in genere agitur *tit. 2. de naviculariis ſeu naucleris publicas ſpecies tranſportantibus.* In ſpecies verò hæc quatuor circa eos definiuntur. Prædia, reſq; naviculariorum hujuſmodi ad quemcunq; pervenirent, functioni huic naviculariæ ſubjectæ manebant, *tit. 2. de prædiis & omnibus rebus naviculariorum.* 2. Nulla navis navicularii ab hujuſmodi functione immunis eſſe poterat, *tit. 3. de navibus non excuſandis* 3. Naviculariis interdictum erat, ſarcinas privatorum oneri publico imponere, i. unà cum ſpeciebus fiſcalibus res & merces privatorum tranſvehere, *tit. 4. ne quid oneri publico imponatur.* 4. ſi naufragium paſſi eſſent navicularii, apud Præſidem provinciæ id conteſtari ſolemni more debebant, *tit. 5. de naufragiis.*

Secunda ſpecies ſpecierum & corporum fiſcalium ſunt *Metalla*, & *Metallarii*: nam certum corpus metallariorum deſtinatum erat & adſtrictum metallis eruendis, ſic quidem ut in iis locis manere eos oporteret, quibus eſſent adſtricti, & ſi aufugerent,

reducerentur, *tit.6. de metallariis & metallis & procuratoribus metallorum.*

Tertia ſpecies fiſcalium ſpecierum ſunt *Veſtes*: Nam & certarum veſtium uſus Principi reſervatus erat, vel ad Principis domũ pertinentibus: veſtibuſque illis partim tingendis, partim texendis & ornandis certa quædam corpora deſtinata erant. 1. Nam & *murileguli* erant, qui murices, i. conchas ad purpuram tingendam piſcabantur & legebant. 2. Erant & *gynaciarii* qui veſtibus & aliis ornamentis accurandis in aula præerant, *tit.7. de murilegulis & gynaciariis & procuratoribus gynacii, & de monetariis & baſtigiariis*: quò etiam pertinet *tit.* 8. *de veſtibus holoberis* (id eſt holoſericis) *& auratis & de intinctione ſacri muricis.*

Quarta ſpecies fiſcalis ſunt *Arma*: Quibus fabricandis præerat certum corpus, eorum qui inde *fabricenſes* dicebantur, *tit.* 9. *de fabricenſibus.*

Quinta ſpecies eſt *Moneta*: quò pertinet *Tit.*10. *de veteris numiſmatis poteſtate.*

Sexta ſpecies fiſcalium ſunt *Ornamenta Regia* Principi reſervata, quibus conficiendis artifices Palatini quidã præerant, *tit.*11. *Nulli licere in frenis & equeſtribus ſellis, & in*

in balteis, margaritas & ſmaragdos & hyacinthos aptare: & de artificibus Palatinis.

Subjicitur tandem *Tit.* 12. *de claſſicis*: qui pertinent ad claſſes, id eſt, ad *Naves* deſtinatas ad flumina purganda, aliaſque neceſſitates, veluti ad ſpecies de quibus ſupra transferendas.

2. Urbana ſeu Urbica ſequuntur à titulis 14. ad Titulũ 26. incluſivè, & quidẽ urbica ſeu urbana ad urbem Romam & Conſtantinopol. pertinentia ut & ad Berytum. Quæ de Urbicis his his tractantur ſex capitibus abſolvuntur. Primum caput eſt de *Corporibus urbicis*. Senatui & *politiæ*, ut vocant hodie, ſervientibus. Hujuſmodi erant. 1. *Decuriales* urbis Romæ, qui ſcil. actis Senatus conficiendis ſerviebant, *tit.* 13. *de decurialibus Urbis Romæ.* 2. *Corporati*, ita propriè dicti urbis Romæ, de quorum privilegiis agitur *tit.* 14. *de privilegiis corporatorum urbis Romæ:* ut erant 1. Piſtores, qui videlicet panibus civilib. (id eſt, panibus qui è fiſco atque à Principe populo dabãtur) coquendis præpoſiti erant, *tit.* 15. *de piſtoribus.* 2. *Suarii* ſeu porcinarii, qui pariter ex liberalitate Principis porcinam carnem populo præſtabant, 3. ut & *Vini*

ſuſceptores,qui vinum, *tit.* 16. *de ſuariis & ſuſceptoribus vini & cæteris Corporatis.* 4. *Collegiati*,qui,ut vulgò creditur ; incendiis arcendis præerant. 5. & *Chartoprata.* 6. & *Nummularii*, qui nummorum permutationem tractabant, *t.* 17. *de collegiatis & chartopratis & nummulariis.*

Secundum caput eſt de *ſtudiis & ſtudioſis* Academiiſque urbis Romæ : de quibus *tit.* 18. *de ſtudiis liberalibus urbis Romæ & Conſtantinopolitanæ.*

Tertium caput ; ad majeſtatem harum urbium pertinens eſt de *Honoratis* quibus vehiculis dignitatis ſuæ intra urbem uti licebat, *tit.* 18. *de honoratorum vehiculis.*

Quartum Urbicorum caput eſt, de *Privilegiis* quarundam Civitatum : veluti urbis Conſtantinopolitanæ: Eadem certè illi prærogativæ tributæ quæ veteri Romæ competebant, *titul.* 30. *de privilegiis urbis Cōſtantinopol.* Item Beryto, quæ civitas erat in Phœnicia, hoc privilegium tributum fuit, ut cùm alioquin in una provincia unica tantùm eſſet metropolis, & quidem in Phœnicia Tyrus ab antiquo metropolis eſſet, nihilominus quoque Berytus metropolis foret, *tit.* 31. *de metropoli Beryto.*

Quin-

Quintum Urbicorum ſeu Urbanorum caput ſpectat *Annonam Urbium* præcipuarum: veluti urbis Romæ, Conſtantinopolitanæ, & Alexandrinæ: Ad annonam Romæ & Conſtantinopoleos pertinent Tituli quinque ſequentes: ubi agitur primùm de ipſo frumenti canone, urbis ſcil. Romæ, *tit.22.de canone frumentario Urb. Rom.* vrbis Conſtantinopolitanæ, *tit.* 23. *de frumento urbis Conſtantinopol.* Secundò agitur de annonis quæ exinde publicæ diſtribuebantur, *t.* 24. *de annonis civilibus.* (Quæ annonæ civiles de publico mendicantibus invalidis præſtabantur, non etiam validis *tit.*25. *de mendicantibus validis.*) Tertiò de frumenti ſubvectione per Tyberim, *tit.* 26. *de nautis Tyberinis.* (i. qui in Tyberi operam navabant ſubvehendæ annonæ urbis Romæ.) Et hæc de Annona utriuſq; Urbis Romæ. De Alexandrina eſt, *tit.*27. *de frumento Alexandrino*, cui ſociatur *t.* 27. *de Alexandriæ primatibus.*

Sextum Urbanorum ſeu Urbicorum caput ſunt *Jura civitatum.* circa res & debitores earum. Singulari ſcil. privilegio jureque fruebantur hac parte Reſpublicæ & Civitates, ſive ex lege civitatis, ſive ex bene-

neficio ſibi conceſſo. Inter alia tanquam pupilli extra ordinem juvantur, *tit. 16. de jure Reip.* Sed & in adminiſtrandis rebus civitatum ſua & peculiaria quædam jura ſunt, *tit. 30. de adminiſtratione rerum publicarum. tit.* ut & in vendendis, *tit. 31. de vendendis rebus Civitatis.* De *debitorib.* Civitatum ſunt ſequentes octo Tituli. Ac primum de debitoribus privatis eſt *tit. 32. de debitoribus Civitatum*: Sequentes Tituli ſex ſunt de debitoribus, qui actum publicum geſſerunt: Ac primò quidem quatenus teneantur civitatibus 1. eorum Nominatores, *t. 33. de periculo nominatorum.* 2. Fidejuſſores, *tit. 34. de periculo eorum qui pro Magiſtratibus intervenerunt.* 3. Collegæ, *tit. 35. quo quiſque ordine conveniatur.* Secundò agitur de Actu Reipublicæ: ubi cavetur, liberum invitum eum genere non cogi, *tit. 36. ne quis liber invitus actum Reipublicæ gerere cogatur.* Tertiò, de ſumptibus muneris injuncti, nempe eos ad omnes pertinere, *tit. 37. ſumptus injuncti muneris ad omnes collegas pertinere.* Quartò, de uſuris, an in eas quoque teneatur qui fœnus Reipubl. adminiſtravit, pecuniámque fœnori locavit, *tit. 38. de his, qui ex officio quod admi-*

adminiſtrarunt, *conveniuntur*.

Poſtremò quomodo debitores civitatis ſolvendo liberentur, *t*.39. *de ſolutionibus & liberationib. debitorum civitatis*.

Septimum Urbanorum ſeu Urbicorum caput ſpectat *Voluptates*, *amœnitates publicas*, quò pertinent ſex tituli ſequentes. 1. Spectacula ſcil. & in his ſcenicæ voluptates, (Lenociniis improbatis) *tit*. 49. *de ſpectaculis ſcenicis & lenonibus*. Qua parte tenendum expenſas ſeu pecuniam his deſtinatam quandam fuiſſe, quæ tamen urgente neceſſitate in murorum conſtructionem converti potuit, *tit*.41. *de expenſis publicorum ludorum*. 2. Aquæductus: de quorum tutela legitimóque uſu eſt *tit*.42. *de Aquæductu*. 3. *Gladiatores* ſeu gladiatorum ludi, qui penitus ſublati, *tit*. 43. *de gladiatoribus penitus tollendis*. 4. Venatio ferarum: (Quæ privatis quantum ad leones cædendos permiſſa fuit *tit*. 44. *de venatione ferarum*. 5. *Majuma* ſpectaculum, *tit*. 45. *de Majuma*.

Poſtremo loco ad publicam *ſecuritatem* armorum uſus inſcio Principe veritus, *tit*. 46. *Ut armorum uſus, inſcio Principe interdictus ſit*: qui hoc loco poſitus eſt in confinio Urbanorum & Ruſticorum, ad quod utrumque pertinet.

3. RU-

3. RUSTICA ſequuntur,& quidem ſecundum tria Juris objecta,Perſonæ,Res & Actiones.

1. De *Perſonis* agitur,à *tit.* 46. ad 56.atq; adeò decem Titulis.

Ac primum in genere,de his *tit.* 47. *de agricolis & cenſitis ac colonis*: Inter cenſitos autem & colonos hoc diſcrimen eſt, quod cenſiti ſint capite cenſi, & fundi dominum pro domino agnoſcunt:coloni verò liberi ſint,& res proprias ſeu peculium habeant, terram tamen dimittere non poſſint,& terram pro domino habeant. Quò pertinet etiam. *Tit.* 48. *de capitatione civium cenſib. eximenda*: quo titulo prohibentur cives qui in urbibus degunt capitis cenſum præſtare, ſeu cenſiti fieri.Et quidem adeò cenſiti agricolæ fundorum dominos pro dominis agnoſcebant,ut quemadmodum veri ſervi dominos ſuos accuſare non poterant, ita neque hi ſuos accuſare poſſent,*tit.*46.*In quib. cauſis coloni cenſiti dominos accuſare poſſint*. Et hæc de cenſitis.

De colonis ruſticanis ſunt ſequentes Tituli quinque. De his verò tria hic caventur.

1. Etſi capite cenſiti non ſint, attamen ori-

originario jure eos terræ alligatos eſſe, neque eam deſerere poſſe: id quod pro re nata ſpeciatim cautum circa colonos Paleſtinæ, *ti.* 50. *de colonis Paleſtinæ:* Thraciæ, *tit.* 51. *de colonis Thracenſibus:* Illyrici, *tit.* 52. *de colonis Illyricianis.* 2. Ne cui liceat eos in ſuum patrocinium ſuſcipere, *tit.* 53. *Ut nemo ad ſuum patrocinium ſuſcipiat ruſticanos.* 3. Ut ne ad ullum aliud obſequium ſub quocunq; prætextu vocari poſſint, *tit.* 54. *Ne ruſticani ad ullum obſequium devocentur.* Et hæc de ruſticanis.

Sequuntur *Vicanei*, id eſt, qui in vicis habitabant: In quibus quædam ſingularia obſervabantur: Vicanei enim metrocomiæ, id eſt, primarii vici, ſeu principis, loca ſua transferre non poterant ad extraneum, id eſt, qui non eſſet ejuſdem metrocomiæ vicaneus, *tit.* 55. *Non licere habitatoribus metrocomiæ loco ſua ad extraneum transferre.* Item vicanei pro alienis vicaneorum debitis non magis quàm alii conveniri poſſunt, *ti.* 56. *Ut nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis teneatur.* Et hæc de perſonis ruſticis. Sequuntur actiones quædam.

2. *Actiones* ſeu actus hìc voco Deſcriptiones jugerum & capitum qui cenſus vocan-

vocantur. Cui cenſui peragendo qui præerant, *cenſitores* dicebantur; quandoque verò extra ordinem mittebantur alii, qui dicebantur *Peræquatores*, id eſt, quæ æquarent cenſus ita, ut ſi quis prægravatus eſſet, exoneraretur: contrà ſi quis leviùs quàm oportet cenſitus, gravaretur, *tit.* 57. *de cenſibus & cenſitoribus & peræquatorib.*

3. *Res* denique ſequuntur ruſticæ quæque ruri rem conſtitutæ. Hujus generis ſunt fundi, domus, greges, palatia, loci.

De *Fundis* ſeu agris & paſcuis agitur à *t.* 58. *ad* 73. *Fundi* ſunt 1. vel privatorum, 2. vel militum, 3. vel publici, 4. vel Principis. 1. De *Privatis* fundis eſt *tit.* 58. In his id obſervatur, ut ſi aliquis ager deſertus ſit, ager ille ordini Decurionum civitatis adſignetur, vel etiam ei qui opimos habet agros ſeu fertiles, ſteriles illi adjungantur, per ἐπιβολὴν, *tit.* 58. *de omni agro deſerto, & quando ſteriles fertilibus imponuntur*. De *militum* fundis *tit.* 59. & quidem de fundis militum limitaneorum, unde videlicet milites limitanei alerentur, qui fundi *limitotrophi*, vel *limitrophi* (unde *feudorum quoque origo*) dicebantur: adeò ut ab omni munere omnique tributo immunes eſſent,

ſent. *tit.* 59. *de fundis limitrophis, &c.*

2. *Publici* fundi erant quoque quidam, cujus generis erant paſcua, *tit.* 60. *de paſcuis publicis & privatis.*

3. *Principis* tandem fundi ſequuntur, qui fundi *patrimoniales* dicuntur. Inter quos fundos erant & *Saltuenſes* qui pecoribus per ſaltus ſeu nemora paſcendis ſerviebant. Erant & *Emphyteutici* quidam Principis fundi qui in emphyteuſin aliis dabantur, *tit.* 61. *de fundis patrimonialibus & ſaltuenſibus, & emphyteuticis, & eorum conductoribus.* Horum fundorum mancipia quædam & coloni erant, de quibus agitur *tit.* 62. *de mancipiis & colonis patrimonialium ſaltuenſium emphyteuticorum fundorum.* Qui & ipſi his fundis adſcripti eos deſerere non poterant. *tit.* 63. *de fugitivis colonis patrimonialibus ſaltuenſibus & emphyteuticis.* Collationi deniq; ordinariæ fundi hujuſmodi ſubjacebant, non autem extraordinariæ, *tit.* 64. *de collatione fundorum patrimonialium & emphyteuticorum.*

Ad Principem pertinentium fundorum altera ſpecies erat, qui ſcilicet *rei privatæ* ſeu *dominicæ* dicebantur, inter rem privatam & patrimonialem hoc diſcrimen

(quan-

(quantum equidem teneo conſtituo, quòd illi ex proprio Principis patrimonio ſint, hi verò publici quidem ſint, ſed Principi deſtinati. Hinc diſtincta illa officia Comitis patrimonii & Comitis rei privatæ. Et pertinent Tituli quatuor ſequentes, *tit. 65. de fundis rei privatæ & ſaltibus divinæ domûs. tit. 66. de fundis & ſaltibus rei dominicæ: & titul. 67. de agricolis & mancipiis domini, vel fiſcalibus Reipub. vel privatæ*, Inter hæc prædia erant quædam quæ vocabantur *Tamiaca*, id eſt, quæ ad cellarium Principis erant deputata, *tit. 68. de prædiis tamiaci, &c.* Erant & prædia Templorum, id eſt, quæ olim paganæ religioni deſtinata, confiſcata fuerant. Itemque ex his quidam fundi civitatum reditibus deſtinati, & hi fundi dicuntur civiles, *tit. 69. de diverſis prædiis urbanis & ruſticis templorum & civitatum & omni reditu civili.*

Sequuntur quinque tituli ſuperioribus fundis omnibus communes. Ac primùm agitur de eorum fundorum locatione, *tit. 70. de locatione prædiorum civilium, ſive templorum, ſive rei privatæ vel dominicæ.* Secundo, conductorum & hominum ad hujuſmodi fundos pertinentium, obtentu

Prin-

Principis, injuriis occurritur, *tit.* 71. *de conductoribus & procuratoribus ſive actoribus prædiorum fiſcalium & domus Auguſtæ.* Tertiò eodem etiam fine quidam à conductione horum fundorum arcebantur, *tit.* 72. *Quibus ad conductionem prædiorum fiſcalium accedere non licet.* Quartò de collatione quæ his quoque fundis incumbebat agitur, *tit.* 73. *de collatione fundorum fiſcalium, vel rei privatæ, vel dominicæ, vel civitatis, vel templi.* Poſtremò, varia privilegia his competebant, & quidem etiam quoad collationes à quarum nonnullis immunes erant, *tit.* 74. *de privilegiis domus Auguſtæ vel rei privatæ, & quarum collationum excuſationem habeant.*

Et hæc de fundis. Sequuntur res aliæ ruſticæ 1. Ac primùm *Greges*, & in his equorum, quos habebant Principes per diverſas provincias, *tit.* 75. *de grege dominico.* 2. *Palatia & domus* itidem per varia prædia & loca ſparſa quæ principes habebant, *titul.* 76. *de palatiis & domibus dominicis.*

3. Habebant & *lucos*, qualis erat lucus Daphnenſis prope Antiochiam, qui quidẽ cupreſſis erat inſignibus obſitus. unde privato cupreſſos excidere, vendere, emere

 nefas

nefas erat: Pariter ut arbores Perſeas (quarum etiam mentio apud Strabonem *lib.* 17. p. 565. 566. Diodorum lib. 1. p. 21.) in Ægypto, *t. ult. de cupreſſis ex loco Daphnenſi, vel Perſeis per Ægyptum non excidendis vel vendendis.*

LIBER XII.

§ 1. *De* DIGNITATIBUS.
2. *De Re* MILITARI.
3. *De Curſu* PUBLICO.
4. *De Officialibus* MAGISTRATUUM.

DE quatuor hoc libro agitur. De Dignitatibus: De Re Militari: De Curſu Publico: Denique de Officialibus & Apparationibus Magiſtratuum.

1. DE DIGNITATIBUS in genere agitur. *tit. 1. de Dignitatibus.*

Dignitatum ſpecies ſunt tres: *Senatores*, Equeſtris, & Perfectiſſimatus.

Ad Senatoriam Dignitatem pertinent Tit. 30. ſequentes. Senatoribus olim omnibus commune erat, quòd certam collationem agnoſcere tenebantur, quæ *glebalis* vocabatur. Item Præturæ oneri ſubjacebant

cebant & ludis edendis, *tit. 2. de Prætoribus & honore Pratura & collatione glebæ & follis, & ſeptem ſolidorum functione ſublata.* Cæterum Senatorii, vel ſunt Illuſtres, vel Spectabiles, vel Clariſſimi.

Illuſtres ſunt ſequentes: Conſules, *tit. 3. de Conſulibus, & non ſpargendis ab his pecuniis.* Præfecti prætorio, Præfecti urbi, & Magiſtri militum, *tit. 4. de Præfecto prætorio ſive urbis & Magiſtralis militum in Dignitatibus exæquandis.* Præpoſiti ſacri cubiculi, *titul. 5. de Præpoſitis ſacri cubiculi.* Denique Quæſtores (id eſt, Cancellarii) & Magiſtri Officiorum. & Comites ſacrarum largitionum & rei privatæ, *tit. 6. de Quæſtoribus & Magiſtris Officiorum.*

Spectabiles ſequuntur, quales erant ſequentes, Primicerius & Secundicerius Notariorum, *tit. 7. de Primicerio, Secundicerio & Notariis.* Sub cujus Primicerii diſpoſitione fuit notitia omnium dignitatum & adminiſtrationum: Quò pertinet *tit. 8. Ut dignitatum ordo ſervetur.* Item Magiſtri ſacrorum ſcriniorum, *tit. 9. de Magiſtris S. ſcriniorum.*

Denique Comites ſequentes. *tit. 10. de Comitibus conſiſtorianis*: Comites & Tri-

buni ſcholarum, *titul.* 11. *de Comitibus & Tribunis Scholarum* Comites rei militaris, *tit.* 12. *de Comitibus rei militaris*, Comites Archiatri S. Palatii, *tit.* 13. *de Comitibus archiatris S. Palatii*, Comites provincias regentes, *tit.* 14. *de Comitib. qui provincias regunt*, Comites qui Profeſſores, & quidem Juriſperiti, in urbe Conſtantinop. docebant, *tit.* 15. *de Profeſſoribus qui in urbe Caſp. docentes ex lege meruerunt Comitivam.*

Clariſſimi, & Palatini quidem, ſunt ſequentes 1. *Silentiarii*, qui inde dicti, quia nocte ſilente excubiis Principis præerant: qui quidem etiam ſuos habebant quoſdam Decuriones, *titul.* 16. *de Silentiariis & Decurionibus eorum.* 2. *Domeſtici & Protectores*, qui partim equites, partim pedites, Principi protegendo inſerviebant, *tit.* 17. *de domeſticis & protectoribus.* 3. *Præpoſiti laborum*: qui creduntur, præpoſiti laborum, id eſt, vexillorum, quæ ante Principẽ geri ſolebant, *tit.* 18. *de præpoſitis laborum.* 4. *Proximi ſacrorum ſcriniorum*, id eſt, qui proximi ſunt à Magiſtris, *tit.* 19. *de proximis ſacrorum ſcriniorum.* 5. *Agentes in rebus*, qui videlicet rebus, negotiis, mandatis Principis peragendis hoc inde diſcurrebant

rebant & mittebantur, *tit.* 20. *de agentibus in rebus.* Qui quidem etiam agentes in rebus ſuos habebant Præpoſitos & Principes, *tit.* 21. *de Præpoſitis agentium in rebus*, *tit.* 22. *de Principibus agentium in rebus* 6. Ex his Agentibus in rebus quidam in Provincias mittebantur, qui curioſè obſervabant, quid in quaque Provincia gereretur, idque ad Principem referrent, qui & inde *Curioſi* dicebantur, *tit.* 23. *de curioſis & ſtationariis* 7. *Palatini* S. largitionum & rerum privatarum, id eſt, qui ſub diſpoſitione erant Comitis S. largitionum & rerum privatarum, *tit.* 24. *de Palatinis S. L. & R. P.* 8. *Stratores*, id eſt, qui equis probandis, quos Provinciales conferebant, præerant; *titul.* 25. *de Stratoribus.* 9. *Caſtrenſiani* & *Miniſteriani* qui Principi in aula miniſtrabant, quales erant Prægustatores, Pincernæ, pueri pedagogiani, *tit.* 26. *de Caſtrenſianis & miniſterianis*: *Decani, tit.* 27. *de Decanis.* 19. *Menſores*, qui hoſpitia Principi præparabant, *t.* 28. *de Menſoribus* Sequuntur tres Tituli communes omnibus Palatinis, duo quidem de privilegiis eorum, *tit.* 29. *de privilegiis eorũ qui in S. Palatio militant, tit.* 30. *de privilegiis Scholarum.* Tertius

de caſtrenſi nominatim eorum peculio, *tit.* 31. *de caſtrenſi omnium palatinorum peculio.*

Hactenus de Dignitatibus Illuſtrium, Spectabilium, Clariſſimorum.

Sequuntur inferiores his Dignitates duæ.

1. *Equeſtris* dignitas, ſcilicet de qua agitur *tit.* 32. *de Equeſtri dignitate*: & Perfectiſſimatus, de qua *tit.* 33. *de perfectiſſimatus dignitate.*

2. Res MILITARIS ſecundum hujus libri argumentum eſt. Ubi primùm agitur de perſonis, qui militare poſſint vel non, *tit.* 34. *Qui militare poſſunt vel non.* In quibus poſtremis ſunt negotiatores, *titul.* 35. *Negotiatores ne militent.* Tum de re ipſa militari. Ac primùm, in genere, de eâ *tit.* 36. *de re militari.* Speciatim verò 1. De *Peculio* militum, *titul.* 36. *de caſtrenſi peculio militum.* 2. de *Stipendiis* & commodis militum: Nempe de annona militari, de cujus erogatione eſt *tit.* 38. *de erogatione militaris annonæ*: de excoctione tranſlatione, *tit.* 39. *de excoctione & tranſlatione militarium annonarum.* 3. De *Veſte* militum *tit.* 40. *de militari veſte.* 4. De *hoſpitiis* militum, *tit.* 41. *de metatis & epidmeticis* ubi notandum,

dum, milites Salgamum à provincialibus hoſpitibus ſuis exigere prohibitos, veluti ſal, lignum, oleum, culcitras, *tit*. 42. *de ſalgamo hoſpitibus non præſtando*. 5. *de Commeatu* militum, *tit*. 43. *de commeatu*: 6. De gradibus quibuſdam & *ſpeciebus* militiæ, puta de Tironibus, *tit*. 44. *de tironibus*: de cuſtodibus littorum & itinerum *tit*. 45. *de littorum & itinerum cuſtodia*. 7. de *Fine* militiæ, & militia exuenda, illicito primùm more, *tit*. 46. *de deſertoribus & occultatoribus eorum*: Tum legitimo more, poſt expleta ſtipendia, *tit*. 47. *de veteranis*. 8. de *Filiis* militum, *titul*. 48. *de filiis officialium militarium qui in bello moriuntur*. De ſequentis Tituli connexione ita cenſeo, omnium dignitatum civilium & militarium communem eum videri: Singulæ quippe dignitates, ineunte anno Principi vota, id eſt, ſtrenas mittebant, *tit*. 49. *de oblatione votorum*. Sed & ſequens Titulus non alia ratione hîc ſubjicitur, quàm quia & hic communis eſt dignitatum, tam militarium, quàm civilium. *Titulus*, inquam, 50. *de Numerariis, actuariis & adjutoribus ſcriniariis & exceptoribus ſedis excelſæ, cæterorúmque Judicum, tam militarium quàm civilium*.

3. CURSUS PUBLICUS, tertium hujus libri argumentum conſtituit. Quò pertinent duo tituli *tit. 51. de curſu publico, &* *t. 52. de tractoriis & ſtativis.* ubi *Tractoriæ* ſunt diplomata Principis, quæ dabantur miſſis à Principe vel evocatis ad Principem ad utendum curſu publico, & adſcriptis *ſtativis*, id eſt, manſionibus in quibus eis neceſſaria præbebantur.

4. Poſtremum argumentum hujus libri eſt de OFFICIALIBUS i. *Apparitoribus Magiſtratuum.* De quibus ſingulis ſigillatim agitur ſeptem titulis. *Tit. 53. de Apparitoribus Præfectorum prætorio, tit. 54. de apparitoribus Præfecti urbis, titul. 55. de apparitoribus Magiſtrorum militum, titul. 56. de apparitoribus Proconſulis & Legati, tit. 57. de apparitoribus Comitis Orientis. Tit. 58. de Cohortalibus. Tit. 59. de apparitoribus Præfecti annonæ.* 2. In commune verò de omnibus qui diverſis Magiſtratibus apparebant, ut ab his ad aliquid deſtinabantur, agitur, *titul. 60. de diverſis officiis & apparitoribus Judicum* : veluti ad Executiones. Executores quippe à variis Magiſtratibus miſſi, *tit. 61. de Executoribus.* 3. *de Lucris & Concuſſionibus eorum, tit. 62. de lucris*

Ad-

Advocatorum & concuſſionibus officiorum ſeu apparitorum. 4. de horum *Decurionibus* ſeu *Primipilo.tit.* 63. *de primipilo, id eſt, de Decurione prima cohortis Officialium.* 3. Apparitorum denique numero ſunt nuntii geruli, Indices publicæ alicujus lætitiæ, qui in id emittebantur per provincias & civitates: quorum avaritiæ & concuſſioni modus imponitur, *titulo ultim. Publicæ lætitiæ vel Conſulum nuntiatores, vel inſinuatores conſtitutionum & aliorum, vel Judicialium literarum ex deſcriptione, vel ab invitis nequid accipiant immodicum.*

FINIS.

ANT 121 8636

Digitized by Google

[illegible] Google